

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnokság

A kiadásért felel: Dr. Böröndi Gábor altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Besenyő János (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Ruzsin Romulusz dandártábornok (PhD)

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

Tanácsadó testület:

Baráth István dandártábornok

Dr. Fóris Ágota (PhD)

Horváth Gábor dandártábornok

Kaposvári László dandártábornok

Korom Ferenc altábornagy

Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)

Dr. Szilágyi István (DSc)

Takács Attila dandártábornok

Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Benkóczy Zoltán ügyvezető

Ágazati igazgató: Vigh Mihály

Szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Rovatszerkesztők: Feith László, Gáspár Katalin

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Szabó Anita

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: szabo.anita@hmzrinyi.hu; hsz@hm.gov.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Soksorozítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedelem.hu portál Kiadványok rovatában.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei: Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Szerzőinkhez

Tájékoztatjuk a Honvédségi Szemle szerzőit, hogy a folyóiratunkban való publikálás feltételei és szabályai a www.honvedelem.hu portál Kiadványok rovatában olvashatók. (http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/szemle_kozlesi_feltetelek.pdf)

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

FÓKUSZBAN – HÚSZ ÉVE A NATO-BAN

Orosz Zoltán altábornagy:

NATO – a tagországok biztonságának letéteményese 3

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A NATO új politikája: stabilitás kivetítése a déli régióba 6

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO Biztonsági Beruházási Programja Magyarországon 27

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Csák Zoltán ezredes:

A Regionális Különleges Műveleti Komponensparancsnokság megalakítása –
Magyarország regionális befolyásának növekedése 41

Nyitrai Mihály alezredes:

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat helye és szerepe hazánk nemzetbiztonsági
érdekeinek védelmében 54

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Veszprémy László Bernát:

Atombomba, apartheid, reálpolitika. Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság katonai és
politikai együttműködése, 1968–1994 (2.) 69

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Bene Gyula alezredes:

A közösségi média hatása a hadseregre és a katonákra 86

Ujházy László alezredes:

Tisztjelöltek kiválasztása a Brit Szárazföldi Erőknél. 100

LOGISZTIKA

Szőkrény Zoltán alezredes:

Térinformatika alkalmazása a radartechnikában 109

FÓRUM

Wagner Sarolta:

Wágner László építész katonai épülettervei 122

HADTÖRTÉNELEM

Anka László:

Dévaványa és Tápiószecső első világháborús ikeremlékművei 131

*B. Stenge Csaba:*A „vízkereszti csata”: csehszlovák–magyar határincidens Munkácsnál
1939. január 6-án (2.) 140

SZEMLE

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

Kötet a katonai ejtőernyőzés jubileumára 151

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 156

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 163

ABSTRACT 172

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD), katonai képviselő
(Brüsszel)Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc), egyetemi
tanár (NKE)Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc),
egyetemi tanár (NKE)Csák Zoltán ezredes, az NKE HHK Katonai Felsővezető
Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatójaNyitrai Mihály alezredes, doktorandusz (NKE)
Hadtudományi Doktori Iskola)

Dr. Veszprémy László Bernát (PhD), történész

Dr. Bene Gyula alezredes (PhD), az NKE HHK Katonai
Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatójaDr. Ujházy László alezredes (PhD), mb. tanszékvezető,
egyetemi docens (NKE HHK)Szőkrény Zoltán alezredes, gyakorlati oktató (NKE
HHK)

Wagner Sarolta faszobrász-restaurátor művész

Dr. Anka László (PhD) történész, tudományos
munkatárs (VERITAS Történetkutató Intézet)

Dr. B. Stenge Csaba (PhD) történész, levéltáros

Kenyeres Dénes ny. alezredes

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Orosz Zoltán altábornagy:

NATO – A TAGORSZÁGOK BIZTONSÁGÁNAK LETÉTEMÉNYESE

Bevezető gondolatok a jubileum alkalmából megjelenő, NATO-témájú tanulmányok elé

NATO/OTAN – North Atlantic Treaty Organization/Organisation du Traité de l'Atlantique Nord; Észak-atlanti Szerződés Szervezete. A szervezetnek hazánk is a tagja immár 20 éve. A térségünk országai közül 1999. március 12-én Csehország, Lengyelország és Magyarország vált teljes jogú taggá, s ezzel a béke és biztonság hozzájáruló nemzetévé.

A Szövetség megalakulása óta, vagyis 70 éve az észak-atlanti térségben nem alakult ki olyan fegyveres konfliktus, mely esetleges eszkalálódásával a térség katonai biztonságát veszélyeztette volna. A NATO alapvető feladata változatlan az 1949-es megalakulás óta: óvja, védi a tagországok polgárainak biztonságát, garantálja a tagországok területi épségét minden külső fenyegetéssel, támadással szemben. A szervezet feladatai a hidegháború után kibővültek a válságkezeléssel és a partnerségi együttműködés feladataival.

A NATO-tagsággal járó kötelezettségvállalás közösen biztosítja a tagországok kollektív védelmének előnyeit. Emlékszünk, tagságunk kezdeti éveiben sokszor elhangzott, hogy „...*majd megvéd minket a NATO...*”. Ma már, megítélésem szerint, a társadalom szélesebb rétegeiben is ismert, hogy a NATO önmagában nem véd meg senkit, ellenben a nemzetek „összeadott” katonai képességei tudnak megvédeni bennünket. Ezért is fontos a „Zrínyi 2026” honvédelmi és haderőfejlesztési program végrehajtása, hogy miközben hazánkat képesek leszünk megvédeni, aközben a Szövetség közös teherviseléséből is ki tudjuk venni a tőlünk elvárt és általunk vállalt részt.

A közös védelem túlhangsúlyozása generálhat egy félreértést is a társadalomban, hogy a NATO „minden porcikájában” egy katonai, militáns szervezet. Nos, ez közel sincs így. A NATO egy transzatlanti politikai és katonai szervezet, ahol a döntéseket a tagállamok politikai vezetői hozzák. A NATO legfőbb döntéshozó fóruma az *Észak-atlanti Tanács* (NAC), amely állam- és kormányfői, külügy- és védelmi miniszterei, illetve – lévén a NAC egy folyamatosan működő, dolgozó testület – a tagországok állandó képviselői (NATO-nagykövetek) szintjén ülésezik. Az Észak-atlanti Tanács munkáját a főtítkárral fogja össze, koordinálja. Ezt a posztot jelenleg Jens Stoltenberg, korábbi norvég miniszterelnök tölti be, a tagországok legnagyobb elismerése mellett. Stratégiai katonai-szakmai kérdésekben a legfőbb javaslattevő fórum a *NATO Katonai Bizottság* (MC), melyet a tagországok vezérkarfőnökei, parancsnokai (az „egyes számú katonái”, Chief of Defence/CHOD) alkotnak. Mivel a NATO Katonai Bizottság is egy folyamatosan működő, dolgozó testület, a vezérkarfőnököket, parancsnokokat távollétükben a *katonai képviselő* (Military Representative/MILREP) helyettesíti, aki az adott tagország katonai vezetőjének álláspontját képviseli a NATO napirendjén lévő katonai kérdésekben. Fontos hangsúlyozni, hogy a NATO Katonai Bizottság *független katonai-szakmai javaslatot* alkot meg és tesz le az Észak-atlanti Tanács elé, melyről konszenzusos döntés születik. A NAC politikai szempontok alapján értékeli az MC katonai javaslatait, és dönt a megoldásról. A politikai döntéshozatal tekintettel van a

Szövetség céljaira és feladataira, a nemzeti érdekekre, a tagországok polgárainak védelmére, a tagországok területi épségének, nemzeti szuverenitásának biztosítására.

Az elmúlt 70 évben, és a mi 20 éves tagsági időszakunkban is, a NATO-nak számos kihívással és fenyegetéssel kellett szembenézni. Gondoljunk csak a délszláv válságra, a balkáni háborúra; a 2001. szeptember 11-i terrortámadásra és az azt követő afganisztáni műveletekre. Napjainkban is számos új kihívással szembesülünk, amelyek új gondolkodásmódot, teljes körű, 360° földrajzi megközelítést kívánnak. A 360° konszenzusos megközelítés azért fontos, mert másként éli meg helyzetét az a szövetséges, aki azt látja, érzékeli, hogy a Szövetség keleti határán jelentős katonai képességnövekedés történik mind mennyiségben, mind minőségben, miközben a déli régióban migránsok tömegei gyalogolnak keresztül országokon, nem tisztelve sem embert, sem tulajdont, sem törvényt. Ráadásul ezzel a „menetelő” népsokasággal együtt, közéjük vegyülve terroristák is érkeznek/érkezhetnek Európába, akik korábban az Iszlám Állam terrorszervezet harcosai voltak. Ezért a NATO-nak a déli kihívásokkal, fenyegetésekkel is számolnia kell, amely biztonságunk érdekében állami és nem állami szereplők elleni közös fellépést, a hagyományos és a nem hagyományos harci alkalmazási elvek együttes alkalmazását igényli.

Napjainkban a Szövetség előtt álló legnagyobb kihívás az új helyzethez igazított parancsnoki-vezetési struktúra és katonai képesség/erőstruktúra kialakítása. Ez egyben megjeleníti azt a katonai elrettenítő erőt, képesség-halmazt is, ami a potenciális ellenséget meggondolásra készíti. Ebbe a körbe tartozik a katonai készenléti, készségi szint javítása, továbbfejlesztése valamennyi haderőnem vonatkozásában.

A NATO a 360° megközelítés elvét figyelembe véve különbséget tesz a keleti és a déli stratégiai fenyegetés között. Amíg keleten a konvencionális és hibrid fenyegetettség a meghatározó, addig a déli irányokban a partnerségre és együttműködésre kész államok és haderők mentorálása, kiképzése a meghatározó feladat. Kiképzés és tanácsadás, a regionális biztonság megteremtése a terrorista csoportok kiiktatásával. E kívánalomnak többek között a déli térségben a helyi erők fokozottabb és hatékonyabb felkészítésével, több közös gyakorlattal, előrelátó és hatékony tervezéssel kell megvalósulnia.

A Szövetség biztonságára hatást gyakorló távolabbi térségek továbbra is változatlan fontossággal bírnak az atlanti szervezet számára. Így Afganisztánban az elért eredmények továbbfejlesztése, a haderő mentorálása, a kiképzés segítése, a helyi erők felkészítése az önálló, eredményes tevékenységre az elsődleges feladat. Irakban, az Iszlám Állam utáni helyzetben előtérbe került a helyi erők erősítése, felkészítése, részükre a tanácsadás folytatása. Az eddigi eredmények biztatók, de tovább kell növelni a hatékonyságot.

A Szövetségen belül kiemelkedő jelentősége van a reális tehermegosztásnak. Minden tagállam egyetért abban, hogy alkalmazni kell a „3C”, vagyis a *cash, capability, contributions* elvet, amely több pénzt (védelmi költségvetés), nagyobb katonai képességeket (haderőfejlesztés) és erőteljesebb műveleti részvételt, missziós szerepvállalást céloz meg. Ezen a téren is mérhető, de még nem elégséges fejlődés történt a Szövetségen belül. Magyarország az utóbbi években a védelmi költségvetés növelésével és a haditechnikai modernizációval élen jár a követelmények teljesítésében.

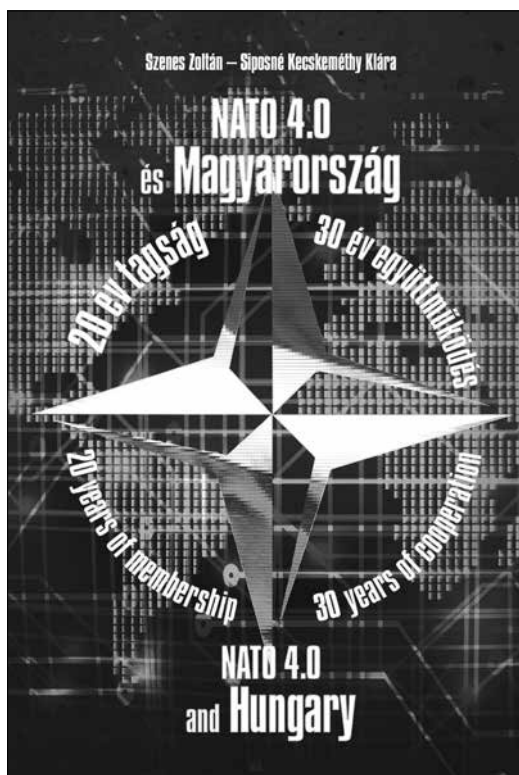
Jeles évfordulót ünnepel a Szövetség ebben az évben: a 70 éves transzatlanti politikai és katonai együttműködés történelmi siker, amelyben az elmúlt 20 évben Magyarország is sikeresen közreműködött. A Szövetség azonban tovább folytatja alkalmazkodását a megváltozott biztonsági környezethez, arra törekszik, hogy az új helyzetben, az új biztonsági kihívásokra új válaszok szülessenek. Ezért is készül el, újul meg ebben az évben többek között a NATO Katonai Stratégiája, modernizálódik a vezetési és haderőstruktúra, fejlődik a tagállamok és

partnerek közötti együttműködés. A Szövetség a jövőben is mindent megtesz annak érdekében, hogy letéteményese maradjon a tagországok biztonságának. Meggyőződésem, hogy a „születésnap” alkalmából a *Honvédségi Szemle* ez évi számaiban megjelenő tematikus összeállítások átfogóan és árnyaltan mutatják be a NATO negyedik generációs fejlődését.

Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára:

NATO 4.0 és Magyarország 20 év tagság – 30 év együttműködés

2019-ben a NATO és Magyarország egymáshoz kapcsolódó évfordulókról emlékezik meg: 70 éve jött létre az Észak-atlanti Szövetség Szervezete, amelynek Magyarország 20 éve tagja. Az 1999. március 12-i bővítés jubileumára kiadott kötet nagy figyelmet fordít a NATO fejlődésének és működésének bemutatására, amivel hangsúlyozni szeretné a szövetség Magyarországra gyakorolt hatását. A magyar NATO-tagságot a szövetségi politika és működés részeként tárgyalja, az „egy mindenkiért, mindenki egyért” elvet érzékeltetve. A könyv „magyar” része a stratégiai koncepció hármas feladatrendszer (kollektív védelem, válságkezelés, kooperatív biztonság) alapján tárgyalja a hazai vonatkozású kérdéseket, amivel érzékelteti a rész és egész összefüggéseit, hangsúlyosan mutatva be a nemzetspecifikus kérdéseket. Így nemcsak egy egységes NATO-t ismer meg az olvasó, hanem a magyar példán keresztül el tudja képzelni a többi tagország hozzájárulását is – így rajzolva ki a szövetségi politika és működés egészét. A magyar és angol nyelvű kötetet számos ábra, térkép és fénykép illusztrálja.

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A NATO ÚJ POLITIKÁJA: STABILITÁS KIVETÍTÉSE A DÉLI RÉGIÓBA

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a NATO új politikájával, a stabilitás kivetítése elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. A 2014. évi biztonsági fenyegetésekre a NATO kétféleképpen reagált: a keleti stratégiai irányban a „védelem és elrettentés”, a déli stratégiai irányban pedig a „stabilitás kivetítése” koncepcióval igyekszik kezelni a kialakult új biztonsági helyzetet, fenyegetéseket és kockázatokat. Amíg az orosz fenyegetés elleni kollektív védelmi eszköztárnak kialakult elmélete és gyakorlata van, a déli irányból jelentkező hibrid veszélyek kezeléséhez a Szövetség a stabilitás kivetítése koncepció megújításával válaszolt. A cikk tárgyalja a koncepció elméleti kérdéseit, megindokolja a déli irány létrejöttének szükségességét, bemutatja a stabilitás kivetítésének első, sikeres, partnerségi időszakát. Az írás elemzi a megújított idea újeszközrendszerét, a kooperatív partnerségi együttműködés összekapcsolását a válságkezelés feladataival. A varsói (2016) és a brüsszeli (2018) csúcstalálkozók eredményei alapján „listázza” a stabilitás megújításának általános feladatait, illetve értékeli a „déli csomag” megvalósításának lehetőségeit. A stabilitás kivetítése koncepció relatíve új téma a külföldi szakirodalomban, viszont teljesen hiányzik a magyar akadémiai irodalomból, pedig Magyarországnak az elsődleges prioritást a déli stratégiai irány feladatainak megvalósítása jelenti.

KULCSSZAVAK: NATO, stabilitás kivetítése, déli régió, déli csomag, partnerség, kooperatív biztonság, varsói csúcstalálkozó, brüsszeli csúcstalálkozó

BEVEZETÉS

A stabilitás kivetítésének ideája a Szövetség új politikai missziójaként jelent meg a hidegháború után. „A Szövetségre hatással lehetnek a határain túl zajló politikai és biztonsági fejlemények, mint ahogy a Szövetség is hatással lehet azokra. A Szövetség aktívan fog fellépni a nemzetközi biztonság erősítése érdekében a releváns országokkal és nemzetközi szervezetekkel kiépített partnerkapcsolatainak keresztül.”¹ A transzatlanti közösség azonban csak úgy tudja a partnerséget erősíteni, ha megnyitja működésének egy részét (konzultációk, folyamatok, struktúrák, eljárások) a kooperációra fogékony országok előtt.

A kilencvenes években az együttműködési erőfeszítések elsődlegesen az európai kontinens biztonságának megerősítésére irányultak, aminek érdekében a NATO új stratégiai koncepciókat dolgozott ki, beavatkozott a Nyugat-Balkánon, megváltoztatta a Szövetség szervezeti és intézményi rendszerét, módosította az eljárási-működési rendet. A partnerségi koncepció meghirdetése összefonódott a demokrácia terjesztésének politikai szándékával, az új NATO a demokrácia előmozdításának eszköze lett. Bill Clinton elnöksége idején ugyanis

¹ Stratégiai koncepció az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagállamainak védelméért és biztonságáért. Aktív szerepvállalás, modern védelem. 4. c. pont. http://2010-2014.kormany.hu/download/b/52/20000/nato_strategiai_koncepcio.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 02.14.)

az Amerikai Egyesült Államok biztonságpolitikájának egyik politikai célja a demokrácia kiterjesztése volt Kelet-Európa felé.² A szervezet ugyanis nemcsak a katonai erőket osztja meg, hanem létrehozásának eszméit és értékeit is. A washingtoni szerződés 2. pontja hangsúlyozza: „A felek a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok további kiszélesítésével járulnak hozzá, hogy megerősítik szabad intézményeiket, biztosítják azoknak az elveknek jobb megértését, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak, és *kifejlesztik a stabilitás és jólét előmozdítására alkalmas körülményeket.*”³ A NATO arra törekszik, hogy az atlanti közösség ideái gyökeret eresszenek a partnerországokban is, mert így lehet legjobban megelőzni a katonai konfliktusok kitörését.

De amíg a biztonság kivetítése az ezredfordulóig a balkáni és a kelet-európai térséggel foglalkozott, a 9/11-es terrorista támadás után a figyelem a Kaukázus, Közép-Ázsia és a Közel-Kelet irányába fordult. A Szövetség a 2004-es isztambuli csúcson mondta ki, hogy a NATO kész megvédeni és terjeszteni közös értékeit és érdekeit az euroatlanti térségben és azon túl, ahol ez szükséges.⁴ A stabilitás kiterjesztésének missziója ettől kezdve összefonódott a válságkezeléssel, amely fokozatosan a NATO felelősségi körzetén kívüli műveletekre (*out of area operations*) helyezte a hangsúlyt. Ezt követően a stabilitás kivetítésének koncepciója háttérbe került, csak 2014 után fordult a Szövetség a hidegháború után megszületett idea felé.

Az Ukrajna elleni orosz agresszió és az Iszlám Állam (ISIS) feltámadása kellett ahhoz, hogy a Szövetség felismerje: a NATO „határvidékén” lévő országokban (Ukrajna, Szíria, Irak, Líbia) zajló háború és káosz közvetlenül kihat a tagországok polgárainak biztonságára is (pl. tömeges migráció 2015-ben). Pedig az alap gondolat világos: „Ha meg akarjuk védeni területünket, stabilitást kell sugározniuk a határainkon túl is. Minél stabilabb helyzet van a szomszédjainknál, annál nagyobb biztonságban vagyunk.”⁵ Bár a keleti fenyegetés miatt kezdetben az elrettentés és a védelem feladatai voltak előtérben, a szervezet „nem húzta fel a NATO-erőd hídját”,⁶ sőt a walesi találkozón (2014) új programokat indított (partnerségi interoperabilitási kezdeményezés, védelmi és biztonsági kapacitás építése kezdeményezés) a partnerországok feladatokba történő erőteljesebb bevonására. A NATO a varsói csúcson (2016) már egy biztonság kiterjesztését szolgáló átfogó tervet hagyott jóvá, amely meggyőzően demonstrálta a Szövetség válságkezelési és a kooperatív biztonsági szerepeinek fontosságát. Ezt a koncepcionális váltást zárta le a brüsszeli tanácskozás (2018) a biztonság kivetítésének déli csomagjával.

Jelen cikk azt vizsgálja, hogy a kollektív védelem keleti stratégiai irányban történő kiépítésének kényszere mellett hogyan alakult ki a Szövetség politikája a déli stratégiai irányban. A tanulmány értékeli a stabilitás kivetítésének hagyományos eszközeit, a déli „szárnyon” kialakult 2014 utáni helyzetet, a hibrid fenyegetések elleni fellépés „hibrid” megoldásait.

² Bill Clinton: *Életem*. 2. 123–125. Ulpius-Ház Könyvkiadó, Budapest, 2004.

³ Az Észak-atlanti Szerződés. Washington D.C. 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltés időpontja: 2019. 02. 14.)

⁴ Istanbul Summit Communiqué, 28 June 2004, 2. <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 25.)

⁵ Jens Stoltenberg: „Projecting Stability: Charting NATO Future”. US Atlantic Council, Washington, D.C., 06 April 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_129758.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2018. 12. 02.)

⁶ Ruben Diaz-Plaja: Project Stability: an agenda for action. NATO Review. 13/03/2018. <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/projecting-stability-an-agenda-for-action-nato-partners/EN/index.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 15.)

A STABILITÁS KITERJESZTÉSÉNEK KONCEPCIÓJA

A stabilitás kivetítésének (Projecting Stability) koncepciója abból a régóta felismert összefüggésből indul ki, hogy a NATO belső biztonsága elválaszthatatlanul összefügg külső környezetének biztonságával. A hidegháborús kísérletek azonban nem jártak sikerrel, hiszen a Szövetség arra nem volt felkészülve, hogy nem az 5. cikk szerinti tevékenységet folytasson a felelősségi területen kívül. A hidegháború utáni átalakulás azonban már magával hozta a koncepció alkalmazásának igényét, különösen a partnerség területén. A szakpolitikai fejlődés azonban nem járt együtt a koncepció elméleti kidolgozásával, a NATO napjainkig nem rendelkezik hivatalos szakpolitikai (policy) dokumentummal, amely szabályozná a stabilitás kivetítésének politikai, katonai és szakmai kérdéseit.

A stabilitás kiterjesztése

- Politikai konzultációk, hírszerzési információk megosztása
- Közreműködés átfogó biztonsági feladatokban
- Partnerországok segítése a védelmi és biztonsági intézmények fejlesztésében
- Regionális biztonság és együttműködés elősegítése
- Segítségnyújtás haderőreformok végrehajtásában
- Oktatási és kiképzési programok, közös gyakorlatok
- Felkészítés jövőbeni műveletekre
- Partnerek bevonása NATO-miszsiókba
- Felkészítés NATO-tagságra
- Az együttműködési mechanizmusok és eljárások fejlesztése

Forrás: www.nato.int

Már magát a fogalmat is nehéz beazonosítani, hiszen amíg a Szövetségnek a stabilitásra van definíciója, a kivetítés meghatározása hiányzik. A stabilitás (stability) a NATO szerint egy olyan helyzet, állapot, ahol egy ország, kormány vagy társadalom képes olyan feltételeket teremteni, amelyek csökkentik a konfliktusok kialakulásának potenciális veszélyét. A kivetítés (projecting) olyan tevékenység, amelyet a Szövetség az érintett partnerország vagy nemzetközi szervezet kérése alapján végez, hogy elősegítse a stabilitást, növelje a biztonságot. A NATO beavatkozása csak akkor lehet sikeres, ha tevékenysége mindenkor összhangban van a nemzetközi közösség törekvéseivel, és támogatja az ENSZ vagy a regionális biztonsági szervezet erőfeszítéseit. A kivetítés tehát nem a legjobb megfogalmazás, hiszen magában foglalja a proaktivitást, tehát van egy olyan eleme, interpretációja, hogy akkor is sor kerülhet rá (mint erre voltak is példák), amikor erre nincs felkérés, meghívás, biztatás. Lehet, hogy szerencsésebb lett volna a „stabilitás elősegítése”, a „stabilitás erősítése”

vagy a „stabilizáció” kifejezések használata. A fogalmi vitára azonban már nincs lehetőség, hiszen a terminus elfogadottá vált a 90-es években,⁷ napjainkban is ezt használja a NATO, amikor döntéseket fogalmaz meg. A mostani értelmezés szerint *a stabilitás kivetítése olyan proaktív tevékenységek összessége, amelyet a Szövetség a helyzetnek megfelelő koherenciával fogalmaz meg, és átfogóan fejleszt annak érdekében, hogy befolyásolja és formálja a stratégiai környezetének biztonságát.*⁸

A stabilitás kivetítésének stratégiája azonban nincs kidolgozva, így számos kérdésre nem látszik a válasz. Hogyan folytatódják ez a politika olyan szomszédsági környezetben

⁷ Rebecca R. Moore: NATO's New Mission. Projecting Stability in a Post-Cold War World. Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2007.

⁸ Steven A. Zyc: Cultivating a more durable peace. Comparative perspectives on Projecting Stability. OPEN Publications. Volume I. Number I. Winter 2017. 21–28. http://www.academia.edu/31863951/NATO_Projecting_Stability.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 12.)

(például az arab világban), ahol a kooperáció alapja nem a tagság megszerzése: demokratikus értékek alapján vagy pragmatikusan, a biztonság és a stabilitás fenntartásának követelményeinek szemmel tartásával. Mennyire történjen ez a partnernemzetek igényei alapján, vagy legyen-e egy „NATO-minimum”, amit mindenképpen promotálni kell. Képes-e a NATO egyáltalán egy olyan robusztus politikát kialakítani, ehhez megfelelő eszköz- és erőforrás-rendszert hozzárendelni (pl. a bizalmi alapok [Trust Fund] szélesítésével), amely nemcsak az egyes partnerországok biztonságára van pozitív hatással, de a tágabb régió stabilitását is tudja javítani.⁹

A stabilitás kivetítésének programját a *NATO varsói csúcstalálkozója* fogalmazta meg először átfogó módon. A találkozó nyilatkozatából,¹⁰ valamint más hivatalos NATO-forrásokból¹¹ „össze lehet rakni” azokat a feladatokat és tevékenységeket, amelyeket a NATO vezetése fontosnak tart a stabilitás kivetítése szempontjából a tágabb Közel-Keleten és Észak-Afrikában. A feladatok széles spektrumot fognak át a politikai feladatoktól kezdve az érintett ország biztonsági szektorának fejlesztésén keresztül a gyakorlati partnerségi együttműködésig, egészen a lehetséges tagságig. Az is látszik, hogy a koncepcióban *partnerségi és válságkezelési elemek keverednek, egy olyan kombinációt alkotnak, amely a nagy kiterjedésű déli régióban széles körben alkalmazható.*

A stabilitás kivetítési feladatainak egy önálló stratégiai programba való „összeszedése” nemcsak azért fontos, mert hozzásegíti a NATO-t a saját, bonyolult szervezetének (Központ, ügynökségek, hadászati és hadműveleti parancsnokságok, kiválósági központok, összekötő irodák stb.) jobb megszervezéséhez, hanem rávilágít azon területekre is, *ahol más nemzetközi partnerekkel* (EU, Öböl-menti Együttműködési Tanács, nemzetközi nem kormányzati szervezetek stb.) *együtt kell dolgozni.* Ilyen értelemben a koncepció ernyője alatt újra lehet gondolni a kooperatív biztonság és a válságkezelés feladatait, ki lehet alakítani egy olyan stratégiai „útmutatót”, amely jobban tudja koordinálni a katonai és a nem katonai tevékenységeket, valamint beavatkozásokat partnerállami és regionális szinten is.

PARTNERSÉG MINT A STABILITÁS KITERJESZTÉSÉNEK ESZKÖZE

A partnerség építése az első másfél évtizedben elsősorban a *Békepartnerség* program útján történt, amely fontos kooperatív „építőköve” volt a NATO egységes, szabad és békés Európa-víziójának elérése felé. A stabilitás megteremtése az első időszakban egy viszonylag homogén kelet-európai országcsoportot céltzott meg, amelynek tagjai egyformán akarták meghaladni a posztkommunista örökséget és akartak kedvezményezettjei lenni az euroatlanti integrációnak. Ráadásul a NATO és az Európai Unió bővítése egymással párhuzamosan működött/működik, ami felértékelte/felértékeli a transzatlanti tagság megszerzését.

Ezt látjuk ma Észak-Macedónia esetében is, hiszen a potenciális NATO-tagság közelíti az országot az EU-hoz is, növeli a csatlakozás esélyeit. Közép- és Kelet-Európa integrációja gyakorlatilag megvalósult, de a nemzetközi közösség előtt most is van egy újabb legitim cél:

⁹ Ian Hope (ed.): *Projecting Stability: Elixir or Snake Oil?* NDC Research Paper No. 01. 2–18. Dec 2018. NATO Defence College, Rome

¹⁰ Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016. 09 July, 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 12.)

¹¹ Lásd a NATO (<https://www.nato.int/>) vagy a NATO Allied Command Transformation hivatalos honlapját (<https://www.act.nato.int/>).

a Nyugat-Balkán országainak a NATO-ba (amelyek ezt szeretnék), illetve az EU-ba történő felvétele 2025-ig.

Napjainkban azonban a NATO keleti és déli szomszédsága sokkal bonyolultabb, mint a hidegháború utáni „unipoláris” nemzetközi helyzet volt. A keleti szomszédságban Oroszország befolyásával kell megküzdeni, a déli szomszédságban viszont nagyhatalmi és regionális erőkkel, nemzeti mozgalmakkal, vallási versengésekkel, nemzetközi bűnözői hálózatokkal kell „lépést tartani”, amelyek vitatják és megkérdőjelezik a NATO által fenntartott multilaterális szabályalapú nemzetközi rendet. Ezért szükségszerűen vetődik fel a kérdés, hogy mi legyen a stabilitás kivetítésének célja, amely megfelelő vonzerőt jelenthet a Közel-Kelet és Észak-Afrika (Middle East and North Africa, MENA) országai számára.

Vannak persze közös célok, mint például a terrorizmus legyőzése, de ezek nem elégségesek a nagy átalakításokhoz, mint ahogyan ezt a 30 éves mediterrán dialógus vagy a 15 éves isztambuli együttműködési kezdeményezés tapasztalatai mutatják. A NATO-nak itt is „nagypolitikát” kell folytatnia, hiszen a térség regionális rendjét számos külső hatalom befolyásolja és kívánja uralni. Mivel a *bővítés* a MENA-térségben nem elegendő hívó szó, a békepartnerségi programban (Partnership for Peace, PfP) szerzett „nagykereskedelmi” mechanizmus elégtelen a déli biztonság kezelésében, a stabilitás fenntartásában. *A NATO részéről egy differenciáltabb partnerségi szakpolitikára van szükség, amely jobban alkalmazkodik az egyes országok igényeihez, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséhez, de szem előtt tartja a regionális biztonság javításának érdekeit is.* Érdekalapú „befektetések” kellenek, amelyek együttműködésre ösztönzik a partnerországokat modern, rugalmas és képesség-alapú védelmi intézményrendszer létrehozásában. A sokféle segítség, a két- és többoldalú együttműködések, a legjobb megoldások (best practice) megoldások aztán elindíthatnak egy térségbeli partnerségi hálózatépítést. Fontos szempont, hogy a NATO-politikát és az egyes tagországok közötti térségi politikát is a lehetőségek szerint *harmonizálni* kell, mint ahogyan az EU-val és más nemzetközi szereplőkkel való koordináció is kulcsfontosságú ezen a téren.

A NATO történelmi okok miatt nem közkedvelt nemzetközi intézmény az arab világban.¹² A déli partnerségben nem találunk a „taggá váláshoz” hasonló motivációt, ezért át kell gondolni az egyes együttműködési formák, projektek és eszközök fenntarthatóságát. Az időtényező itt még fontosabb, mint a keleti országok esetében, hiszen az elsődleges átalakítások után *még sokáig támogatni kell* az adott projekteket, hogy a reformok beágyazódjanak a fogadó ország gondolkodásmódjába, intézményeibe, működési módjaiba és eljárásaiba, egész kultúrájába. Például nem elegendő csak a terrorizmus elleni harcra létrehozni a különleges erőket, meg kell tanítani a nemzeti hatóságokat az erők stratégiai és doktrinális alapú alkalmazására, a szükséges nemzeti oktatási és kiképzési intézmények működtetésére, a létrehozott erő, tudás és képesség fenntartására.

A stabilitás kivetítéséhez szükséges új típusú partnerépítés tehát – akárcsak a PfP – *hosszú távú projekt*, amelyhez célok mentén szerveződő hálózatokra, struktúrákra és erőforrásokra van szükség. Projektköltségvetéseket kell felállítani NATO-, nemzetközi és nemzeti alapon, aktivizálni kell a témába bevonható kiválósági központokat, partnerségi oktatási és kiképzési intézményeket. Persze végső soron nem lehet lemondani arról sem, hogy esetleg a déli térségben is lesznek olyan államok, amelyek NATO-tagországok szeretnének lenni, vagy megkülönböztetett partnerségre törekednek a Szövetséggel.

¹² Mustafa Alani: Arab perspectives on NATO. NATO Review, 2005. <https://www.nato.int/docu/review/2005/Middle-East/Arab-Perspectives-NATO/EN/index.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 16.)

Az általános partnerségi kapcsolatok fejlesztésén kívül a jövőben is szükség lesz a *békefenntartási és válságkezelési know-how-ra*, amit a NATO a Balkánon, Afganisztánban vagy Irakban szerzett. Ezek azonban többségében konfliktus alatti együttműködésre vonatkoztak, ma pedig inkább konfliktust megelőző típusú, stabilizációs és kapacitásépítő tevékenységekre van szükség. A *tanácsadás, támogatás és mentorálás* területén sok évtizedes jártasságra tett szert a NATO, amit most békeidőszaki védelmi és intézményi reformok megvalósítására, a képességek fejlesztésére és az együttműködési képesség elérésére fordíthat.

A szaktudás nagy részét azonban olyan országokban szerezték, amelyek valamilyen módon érdekeltek voltak a változásban: vagy békét, biztonságot és stabilitást szerettek volna, vagy éppen a Szövetség tagjai szerettek volna lenni. Az új helyzetben azonban a NATO-nak olyan szereplőkkel is együtt kell működnie, amelyeknek nem mindenáron szeretnének transzatlanti segítséget (pl. Líbia). Bár az arab tavasz (2011) eseményei óta a NATO folyamatosan erősíti a térségi tevékenységét, a tapasztalatok azt mutatják, hogy egyre inkább új módszerekre és megoldásokra (interoperabilitási platformok, képzési és oktatási lehetőségek, védelmi intézmények építése, biztonsági kapacitások növelése) van szükség. Ezért a legutóbbi két csúcstalálkozón (Varsó 2016, Brüsszel 2018) a NATO vezetése már *kiegyensúlyozott figyelmet* fordított a déli stratégiai irány tágabb közel-keleti és észak-afrikai területi elágazódásaira is.

A DÉLI STRATÉGIAI IRÁNY KIALAKULÁSA

A 2014 utáni NATO-találkozókön elsősorban a déli tagországok sürgették a NATO vezetését, hogy a tágabb Közel-Kelet és Afrika felől érkező veszélyekkel is a keleti fenyegetéssel „egyenrangúan” foglalkozzanak. A keleti stratégiai irány viszonylag homogén biztonsági kihívásaival szemben a délről jövő kockázatok *bonyolultabb problémát* jelentenek, hiszen nincsen egy jól beazonosítható ellenség, nem lehet terroristákkal, embercsempészekkel vagy nemzetközi bűnözőkkel tárgyalni.

A földrajzilag is erősen tagolt régió (1. ábra) *hibrid fenyegetéseket* jelent az észak-atlanti közösség számára. NATO-felfogás szerint hibrid fenyegetést jelenthet bármely jelenlegi vagy potenciális szemben álló fél – állami, nem állami vagy terrorista szervezet –, amely céljai elérése érdekében bizonyítottan vagy valószínűsíthetően képes *egyidejűleg hagyományos és nem hagyományos eszközöket adaptívan* alkalmazni.¹³ De nemcsak a hibrid jelleg miatt nehezebb a *déli stratégiai irány* (NATO Strategic Direction – South) sokrétű fenyegetéseinek kommunikációja, hanem azért is, mert – ellentétben a kelettel – többféle és másfajta válaszra van szükség a helyzet kezelésére. Bár a NATO vezetói¹⁴ többször beszéltek a szövetségi határokon túli biztonság fontosságáról, az egyes témák és döntések a varsói csúcsig nem álltak össze egységes egészé. A *terrorizmus elleni harc, a migráció, a hibrid fenyegetések* miatt számos tagország (így Magyarország is) arra ösztönözte a NATO-t, hogy foglalkozzon Dél-Európa védelmi kérdéseivel is, ha már a szervezet a 360 fokos biztonságpolitikai megközelítést vallja magáénak.

¹³ NATO Military Working Group. Strategic Planning and Concepts 2011. <http://www.natolibguides.info/hybridwarfare> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 12.)

¹⁴ Alexander Vershbow: Strong on Values, Strong on Defence. NATO's role in Projecting Stability to the East and South. London, 23 May 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_131446.htm (Letöltés időpontja: 2018. 04. 02.)

1. ábra A déli stratégiai irány (NSD-S)¹⁵

A biztonság kivetítése feladatkörbe ezért a Szövetség összeszedett minden olyan teendőt, amely összefüggésben van a déli stratégiai iránnyal. Ide sorolhatjuk a bővítést, az EU-val aláírt közös nyilatkozatot, a két- és többoldalú megállapodásokat (Törökország, Ukrajna, Grúzia, Moldova), a Balkánon, Afganisztánban, Irakban, a Földközi-tengeren és az Ádeni-öbölben folytatott műveleteket és missziókat, az ISIS ellen küzdő koalíció támogatását, a rakétavédelem kérdéseit, a kibervédelmet és az EU tengeri határainak védelmét. Jelen időszakban a NATO nagy jelentőséget tulajdonít a *gyengén működő államok* (Afganisztán, Irak, Szíria) *segítésének*, amely az afgán modell alapján a *kiképzésre, a segítségnyújtásra és a tanácsadásra* terjed ki. Ebbe a tevékenységbe a Szövetség bevonja a térségi partnerállamokat (Jordánia, Kuvait, Tunézia), fejleszti kapcsolatait a közel-keleti és az észak-afrikai országokkal is.

A déli irány megerősödésének egyik leglátványosabb eleme az EU-val aláírt közös nyilatkozat volt a varsói csúcson, amely közvetlenül demonstrálta a NATO európai biztonság irányába történő elmozdulását. Bár az intézményes keretek a két nemzetközi szervezet között már 15 évvel ezelőtt kialakultak,¹⁶ 22 ország mindkét nemzetközi szervezetnek tagja,

¹⁵ <https://www.thesouthernhub.org> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 16.) alapján. Szerk.: Zrínyi Kiadó.

¹⁶ A két szervezet közötti együttműködés 2002-ben emelkedett stratégiai partnerségi szintre. 2003-ban aláírták a Berlin+ egyezményt, amely lehetőséget adott az EU-tagországoknak NATO-erők és -eszközök felhasználására műveleteikben, létrehozták a közös képességfejlesztési munkacsoportot (NATO-EU Capability Group). 2003-ban kezdődött a szervezetszerű együttműködés a műveletekben is. 2005-ben mindkét szervezetnél katonai összekötő csoportokat hoztak létre, 2009-től közös válságkezelési gyakorlatokat rendeznek.

a politikai, stratégiai és szakpolitikai együttműködés azonban távolról sem volt felhőtlen. A keleti és a déli fenyegetés hibrid jellege azonban egyaránt jobb együttműködésre sarkallta a két szervezet vezetőit, akik úgy gondolták, hogy megérett a helyzet a partneri kapcsolatok új minőségi szintre emeléséhez. Az Égei-tengeren ezt az érzést erősíti a NATO-flotta tevékenysége, amely sikeresen támogatja az EU Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex) és az érintett tagországok parti őrségeinek munkáját felderítési információkkal, nemzetközi jelenléttel. A régi együttműködési célokat (teljes jogú partnerség, gyakorlati együttműködés erősítése a válságkezelésben, a politikai konzultációk erősítése, teljes kooperáció a képességfejlesztésben) az új biztonsági helyzetnek megfelelő újakra cserélték le. „Egy erősebb NATO és egy erősebb EU együtt erősebbek lesznek, jobb biztonságot tudnak nyújtani Európában és a határokon túl.”¹⁷

A stabilitás kivételének programja (2016–)

- Új együttműködés az EU-val
- Partnerségi együttműködés
- Regionális biztonságot stabilizáló műveletek és missziók
- ISIS elleni globális koalíció támogatása
- BMD és az AGS fejlesztése
- Kibervédelem és az ellenálló képesség erősítése

Forrás: Warsaw Declaration (2016)

Az új stratégiai célokat a hibrid fenyegetés elleni közös harc, a tengeri együttműködés javítása, a tömeges migráció elleni közös fellépés, a kiberbiztonság erősítése, koherens, komplementer és interoperábilis védelmi képességfejlesztés képezi. Erősíteni akarják a két szervezet és az Amerikai Egyesült Államok közötti hadiipari együttműködést, a közös kutatást, fejlesztést és innovációt. A megállapodást a brüsszeli csúcstovábbfejlesztette és újabb területekre terjesztette ki (pl. katonai mobilitás, terrorizmus elleni harc, ellenálló képesség javítása, nők erőteljesebb bevonása a béke és biztonság programjába).¹⁸ A partnerség kivételét szolgálta *Montenegró felvétele*, Észak-Macedónia meghívása a NATO tagjai sorába 2018-ban, Ukrajna további támogatása, illetve Grúzia tagsági felkészülésének segítése. A közép-ázsiai Afganisztán továbbra is a NATO prioritási listáján szerepel, a NATO vezetői megegyeztek az afganisztáni szerepvállalás (Resolute Support Mission, RSM) meghosszabbításában, döntöttek a finanszírozás 2024-ig történő meghosszabbításáról. A brüsszeli csúcson határoztak az iraki kiképzési misszió indításáról is.

A déli fenyegetések elleni harc legnagyobb újdonsága az volt, hogy a NAC feladatot „talált” a NATO-nak az Iszlám Állam, a szíriai válság, Líbia segítése, a terrorizmus elleni harc és a migrációs nyomás kezelése ellen. A NATO az AWACS felderítőgépek alkalmazásával közvetlenül megkezdte az Amerikai Egyesült Államok vezette globális koalíció harcának támogatását az Iszlám Állam ellen. A térség stabilitásához a Szövetség elsősorban kiképzési feladatok nyújtásával (főleg Irak számára) járul hozzá. *A szervezet folytatja intézményi terjeszkedését a MENA-térségben.* A jordániai békeművelti kiképzőközpont (Ammán, 2016) után 2017-ben megnyitott egy új NATO együttműködési központot Kuvaitban (2017). A földközi-tengeri művelet (Operation Active Endeavour, OAE, Aktív elkötelezettség) átalakításával a Szövetség *egy új haditengerészeti műveletet indított „Tengeri Őr”* elnevezéssel (Operation Sea Guardian, OSG), amely már közvetlen szerepet vállal az embercsempészek

¹⁷ Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 8 July, 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 12.)

¹⁸ EU-NATO Joint Declaration. Brussels, 10. July 2018. https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 12.)

elleni harcban, a migráció elleni tengeri határok védelmében. A NATO haditengerészeti erői együttműködnek az EUNAVFOR MED Sophia művelettel, amelynek feladatkörét – az embercsempészek elleni harc mellett – az Európa Tanács kibővítette a líbiai parti őrség és haditengerészet kiképzésével, valamint az ENSZ-fegyverembargó végrehajtásának segítségével a líbiai partokhoz közeli vizeken. Ezzel párhuzamosan pedig 2016 végén beszüntették a Tengeri Pajzs (Operation Ocean Shield, OOS) műveletet a kalózkodás ellen.

A varsói csúcs tárgyalta a *NATO hadszíntéri rakétavédelmi rendszere* (Ballistic Missile Defence, BMD) fejlesztésének helyzetét, valamint jóváhagyta az *elsődleges műveleti készenlét elérését*. A BMD-határozatot – akárcsak a NATO szárazföldi erői előretolt jelenlétét – Oroszország hevesen ellenezte, arra hivatkozással, hogy még a lisszaboni csúcson (2010) közös fejlesztésben állapodtak meg a NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council, NRC) ülésén. A nézetkülönbségek és a megromlott politikai kapcsolatok miatt azonban az együttműködés nemcsak elmaradt, hanem Moszkva azzal vádolja Brüsszelt, hogy a ballisztikus rakétavédelmi rendszert nem Irán (okafogyottá vált), hanem Oroszország ellen fejleszti, amivel felborítja a kialakult erőegyensúlyt. Különösen heves orosz reakciók voltak az elfogórakéták romániai és (majdani) lengyelországi szárazföldi telepítése ellen.¹⁹ A Szövetség annyira nem oroszellenes kérdésnek látja a rakétavédelmet, hogy a témakört a csúcstalálkozó *a hibrid déli fenyegetések elleni intézkedések* közé sorolta be.

Jelenleg a NATO-BMD rendszere nemzeti hozzájárulásokra alapozva épül, de a vezetését 2016. júliustól már a NATO Légierő Komponensparancsnokságon (Ramstein, Németország) működő *műveleti központ* látja el. A BMD elemei ma a következők: amerikai radar (Íncirlik, Törökország), szárazföldi Aegis rakétavédelmi bázis Romániában (Deveselu, 2016. május 12-től működőképes),²⁰ illetve Lengyelországban (Radzikovo, 2020-ra lesz kész), továbbá négy Aegis rakétavédelmi rombolóhajó Spanyolországban (Rota). Más tagországok is tervezik a hozzájárulást közvetlen védelem, illetve új eszközök (radarok, Aegis-hajók) fejlesztésével (Hollandia, Dánia és Egyesült Királyság). A *teljes rendszer készenlétét 2023-ra tervezi* a Szövetség, amely Grönland–Azori-szigetek mélységi vonaláig védi majd Nyugat-Európát az ellenséges szándékú ballisztikus rakéták ellen.

Hasonlóképpen a déli fenyegetésekhez kapcsolódó témakör *a közös hírszerzési és felderítőrendszer* (Joint Intelligence and Surveillance and Reconnaissance, JISR) továbbfejlesztése, miután a JISR 2016. februárban elérte az elsődleges készenlétet. A hírszerzés fontossága miatt 2017-ben létrehoztak *egy önálló hírszerzési és biztonsági divíziót* a brüsszeli központban *egy új szakmai főtitkárhelyettesi pozíció felállításával*. *Ügyszintén határoztak a NATO földfelszíni felderítőrendszer* (Alliance Ground Surveillance, AGS) munkálatainak felgyorsításáról. Az AGS ötlete 1992-ből származik, a koncepció küzdelmes utat tett meg, mire a NAC döntött a chicagói csúcson a JISR létrehozásáról.²¹

Azóta a végrehajtás felgyorsult, 2015-ben aktiválták az AGS-nek helyet adó bázist Sigonellában (Szicília), az első tesztrepülések 2015. decemberben megkezdődtek. Az AGS légi komponensét 15 ország által vásárolt 5 db RQ–4B Global Hawk pilóta nélküli repülő-

¹⁹ US activates Romanian missile defence site, angering Russia. Reuters, May 12, 2016. <http://www.reuters.com/article/us-nato-shield-idUSKCN0Y30JX> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

²⁰ Key Missile defence site declared operational. 12 May 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_130721.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

²¹ Balogh Péter: A szövetségi felderítő rendszer korszerűsítése, avagy néhány gondolat a NATO földfelszíni felderítő rendszerének megteremtéséről. Felderítő Szemle, XI. évfolyam, 3–4. szám. 2013. február. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2012-3-4.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

gép képezi (egy eszköz 103 000 km² területet tud „letapogatni” és nagy felbontású képeket továbbítani), amelyhez még más, nemzeti felajánlású (Franciaország, Egyesült Királyság) repülőgépek fognak csatlakozni. Az 1,4 milliárd USD értékű üzletet a NATO erre a célra szakosított ügynöksége (NAGSMA) vezeti, a gyártást egy szövetségi ipari konzorcium végzi (az amerikai Northrop Grumman, a német Airbus Defence and Space, az olasz Selex ES és a norvég Kongsberg). Az első repülőgép már működőképes, folynak a rendszerbe állítási munkálatok. Az AGS földi elemét képező állomásokat összekapcsolják a NATO híradó-informatikai vezetési és felderítőeszközeivel, parancsnokságaival, továbbá a nemzeti hírszerző és felderítőelemeivel. Sigonella fogadja be a rendszer technikai, kommunikációs támogató elemeit is. 2019. januárban a NATO és az Airbus aláírta a szolgáltatási keretszerződést a rendszer integrált szárazföldi elemeire.²² Az AGS 2019 végére éri el teljes működőképességét. A rendszer működési költségeiben a tagországok közösen osztoznak, függetlenül attól, hogy részt vettek-e a beszerzésben, vagy sem.

A déli fenyegetések kezelésében *fontos szerepet játszik Törökország*, amelynek légvédelmi támogatását a NATO 2013. januártól végzi. A török légtér megbízható védelme érdekében a tagországok rotációs alapon biztosítanak légvédelmi megerősítést Ankarának. Jelenleg *Spanyolország és Olaszország* az „Aktív kerítés” művelet (Active Fence Operation) keretében állomásoztat egy-egy légvédelmi üteget (a spanyolok Patriot, az olaszok ASTER komplexumot, mintegy 150-150 fővel) közel a szíriai határhoz, a NATO Légvédelmi Parancsnoksága (Ramstein) irányítása alatt.²³ Törökország szerepe azonban jóval fontosabb ennél az „ideiglenes” megerősítésnél, hiszen az ország területén mintegy 2700 fős amerikai erő (F-22A vadászrepülő-egységek, KC-10A légi utántöltő repülőgépek, felderítőeszközök, Predator pilóta nélküli repülőgépek, különleges erők) tartózkodik, használja az Iszlám Állam elleni légitámaszpontot, illetve rendelkezik egy-egy támogató bázissal Izmirben és Ankarában. De török területen (Kürecik) működik a hadszíntéri légvédelmi rendszer AN/TPY típusú radarállomása is.²⁴ Nagy kérdés, hogyan változik a Törökország és az Amerikai Egyesült Államok, illetve Törökország és a NATO kapcsolata, ha a szövetségesek ellenkezése ellenére Ankara mégis megvásárolja az orosz Sz-400 légvédelmi rakétarendszert 2019-ben.²⁵ Törökország további eltávolodása a szövetségesektől új helyzetet teremtené a Közel-Keleten.

A stabilitás kivetítésének feladatai között egyre inkább önállóan jelenik meg a *kibervédelem* és a *reziliencia* kérdésköre, ami miatt ezeket a problémákat önállóan tárgyalják. A kibervédelem problematikáját a Szövetség vezetői nemcsak NATO-keretben, de az EU vezetőivel együttműködésben is vizsgálják. A közelmúltban elfogadott új európai globális biztonsági stratégia külön fejezetben foglalkozik korunk egyre nagyobb problémává

²² NATO AGS - Step Into the New Phase. NATO Alliance Ground Surveillance Management Agency, 2/12/2019. [https://www.nagsma.nato.int/NewsRoom/Pages/NATO-Alliance-Ground-Surveillance-\(NATO-AGS\)---Step-Into-The-Next-Phase.aspx](https://www.nagsma.nato.int/NewsRoom/Pages/NATO-Alliance-Ground-Surveillance-(NATO-AGS)---Step-Into-The-Next-Phase.aspx) (Letöltés időpontja: 2019. 02. 15.)

²³ Augmentation of Turkey's Air Defence. http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_06/20160613_1606-factsheet-patriot-en.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

²⁴ The Military Balance, North America, Chapter 3. 36. Taylor & Francis, London, 2018.

²⁵ Despite U.S. Threats, Turkey to Purchase Russia's S-400 Missile System. Haaretz, Feb 14, 2019. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/turkey-to-purchase-russia-s-s-400-missile-system-lawmaker-says-1.6936836> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 15.)

vált fenyegetésével.²⁶ Ha ehhez hozzáteszük, hogy 2016. márciusban az EBESZ is további bizalom- és biztonságerősítő szabályokat hagyott jóvá²⁷ az információs technológia használatával kapcsolatban, akkor jól kirajzolódik a nemzetközi szervezetek koordinált erőfeszítése a kiberfenyegetések ellen. A kiberhadviselés nem kinetikus, rendkívül változékony, nem lehet előre jelezni, ugyanakkor nehezen értelmezhető és megszüntethető jelenség.

A NATO számítógépes hálózatát 200 millió incidens éri naponta, amiből havonta mintegy 200 tekinthető komoly behatolási kísérletnek.²⁸ A Szövetség a walesi csúcson már arról határozott, hogy kiberháború esetén is életbe lehet léptetni az 5. cikkelyt, a varsói találkozó döntése pedig a *kiberteret műveleti térré nyilvánította*. Ez a döntés azonban nem jelenti azt, hogy a NATO kiber-szakpolitikai védelmi jellege megváltozik, annak ellenére, hogy a szakértők hangsúlyozzák ennek az álláspontnak a meghaladását. A NATO Kibervédelmi Kiválósági Központja véleménye szerint nem elegendő csak a védekezésre összpontosítani, olyan offenzív képességekkel is rendelkezni kell, amelyek lehetővé teszik a fenyegetésekkel arányos válaszáradást a kibertérben is.²⁹ A 2018. októberi védelmi miniszteri ülésen több ország (USA, GBR, FRA, DNK) már fel is ajánlotta a NATO-nak a támadó kiberfegyvereit, de ezek alkalmazásának részletei még nem világosak.³⁰

A NATO informatikai rendszereinek védelmére az elmúlt években számos szövetségi intézkedés született. Különösen fontos feladatnak tartja a szervezet a *krimi és az ukrainai események, valamint az Iszlám Állam elleni harc kapcsán szerzett kibertapasztalatok* feldolgozását, katonai és civil eszközök kombinált lehetőségeinek vizsgálatát, az információk megosztását. A varsói csúcson elfogadott egy *kibervédelmi tervet*, amely tagállami kötelezettségvállalásokból, közös fejlesztésekből, a szövetségi és a nemzeti kibervédelmi rendszerek összekapcsolásából áll. A kibervédelmi „ígéret” (Cyber Defence Pledge) *hét területet* ölel fel: (1) a legszélesebb képességfejlesztést; (2) a szükséges erőforrások biztosítását; (3) a nemzetközi együttműködés javítását; (4) a kiberfenyegetésekkel kapcsolatos tudásszint emelését; (5) a „kiberhigiénia” megerősítését; (6) a kiképzés és oktatás fejlesztését; valamint (7) a már vállalt kötelezettségek sürgős teljesítését.³¹ Világos az is, hogy a sikerhez nemzetközi együttműködésre, kormányzati, ipari és a tudományos szféra közötti kooperációra van szükség, amelyet a NATO az ipari kiberpartnerségi (NATO Industry Cyber Partnership) program segítségével akar elérni. Emellett a Szövetség 2016. februárban az EU-val is tető alá hozott egy kibervédelmi technikai megállapodást, amely rendkívül fontos a két szervezet és a tagországok közötti megállapodáshoz.

²⁶ Molnár Anna: Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája. SVKK Elemzések 2016. 9. <http://netk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/strategiai-vedelmi-kutatokozpont/publikaciok/elemezsek> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

²⁷ OSCE Expands its List on Confidence Building Measures for Cyber Space: Common Ground on Critical Infrastructure Protection. 04 April 2016. <https://ccdcoe.org/osce-expands-its-list-confidence-building-measures-cyberspace-common-ground-critical-infrastructure.html> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 30.)

²⁸ Jamie Shea: Resilience: a core element of collective defence. NATO Review, 3. 30/03/2016. <http://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

²⁹ Matthijs Veenendaal – Kadri Kaska – Pascal Brayetto: Is NATO Ready to Cross the Rubicon on Cyber Defence? NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence, Cyber Policy Brief, Tallin, June 2016. <https://ccdcoe.org/multimedia/nato-ready-cross-rubicon-cyber-defence.html> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

³⁰ Meetings of NATO Defence Ministers. NATO HQ, Brussels, Belgium, 03 Oct. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_158610.htm (Letöltés időpontja: 2018. 10. 07.)

³¹ Cyber Defence Pledge, 08. July 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2018. 04. 10.)

A kiberbiztonsággal összefüggésben a varsói csúcstalálkozó egy újabb fogalmat (resilience) hozott be a NATO-terminológiába, amit magyarul ellenálló képességnek lehet fordítani. *A resilience latin eredetű kifejezés, amely gyors helyreállító képességet, illetve anyagi erőt jelent, olyan rugalmasságot biztosít, amely lehetővé teszi a felépülést, az eredeti állapot vagy pozíció létrehozását nehéz helyzetekből, a veszteségek, a túlterheltség, a kedvezőtlen változások vagy a balszerencse ellenére.*³² A rezilienciát a NATO-szakirodalom a kollektív védelem fontos elemének tartja,³³ amelynek erősítése minden fenyegetés (hibrid, kiber, CBRN, terrorista, hagyományos) szempontjából fontos. Ezt az anketon elfogadott nyilatkozat³⁴ is hangsúlyozza: „a reziliencia a hiteles elrettentés és védelem, valamint a szövetségi feladatok hatékony végrehajtásának meghatározó alapja”. Emellett a NATO azt is kijelentette, hogy folytatja *az ellenálló képesség javítását* a fenyegetések teljes spektrumában. Ennek fényében fogadták el a civilek védelmével kapcsolatos szakpolitikát,³⁵ amely a polgári személyek fokozott védelmét célozza NATO-műveletekben, -missziókban és -tevékenységekben. A dokumentum aláhúzza, hogy a feladatokat – mint a reziliencia esetében is – csak nemzetközi együttműködésben és az átfogó megközelítés elvének alkalmazásával lehet megoldani. Az ellenálló képesség fejlesztése fontos része a *NATO hosszú távú adaptációjának*, amit a Szövetség elsősorban az EU-val kíván megvalósítani. A reziliencia *egyik alkotóeleme a kibervédelem*, de ki kell terjednie a tömegpusztító fegyverek elleni védelemre és a kelet-európai NATO-tagok orosz technikai függőségének csökkentésére is. *Az ellenálló képesség fejlesztése elsősorban nemzeti feladat*, különösen a civil felkészültség vonatkozásában.

Az ellenálló képesség napirendre tűzése az elrettentés és védelem programjának fontos következménye, hiszen biztosítani kell a NATO katonai erői alkalmazásának működési feltételrendszerét. A hidegháború időszakában ez a „*hadszíntéri előkészítés*” részeként zajlott Keleten és Nyugaton egyaránt, többségében állami keretekben. A civil infrastruktúra, a termelőképeség, a tartalékok felhalmozása a katonai követelmények figyelembevételével történt. A közlekedési (vasúti hálózat, autópályák, kikötők, repülőterek) hálózat, az egészségügyi rendszer (kórházak, egészségügyi kiürítő kapacitások, betegelhelyezési lehetőségek), az energiahálózat, az anyagi készletek, a haditechnikai javítóüzemek, a szállítóképeségek szervezése része volt az országok felkészülésének a háborúra.

Ma azonban a NATO-erők utánpótlásának döntő része a civil magánszférától függ: a központi logisztikai források 90%-át magánvállalatok biztosítják, 75%-a pedig a befogadó nemzeti támogatás keretén belül jut el a csapatokhoz. A légi közlekedés, a távközlés, a hír-

A reziliencia követelményei

- A kormányzati és a kritikus infrastruktúra-szolgáltatások garantált működése
- Az energiaellátás biztonsága
- Ellenőrizetlen tömegmozgások kezelésének képessége
- Az élelmezési és vízellátás biztonsága
- A tömeges sérülések kezelésének képessége
- A hírközlési rendszerek ellenálló képessége
- A közlekedési rendszer ellenálló képessége

Forrás: Shea 2016

³² <http://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 17.)

³³ Shea: i. m.

³⁴ Commitment to enhance resilience. 08 July, 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2018. 04. 18.)

³⁵ NATO Policy for the Protection of Civilians. 09 July, 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133945.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2018. 04. 18.)

adó- és informatikai szolgáltatások, az IT-rendszerek pedig szinte kizárólagosan a *privát gazdasági szférától függnék*. Kétségtelen tény, hogy a privatizáció, a globalizáció, a gazdasági működés profitabilitása miatt a *társadalmi-gazdasági rendszerek sérülékenysége nőtt, a reziliencia csökkent*. A keleti előretolt jelenléttel ezeket a feladatokat is újra kell szervezni, biztosítani kell (különösen a veszélyeztetett országokban) a NATO-erők működésének teljes körű feltételeit.

Mindenekelőtt lehetővé kell tenni, hogy a NATO reagáló erőit a készenléti időknek megfelelően előre tudják mozgatni, a befogadó állam pedig a szükséges szolgáltatásokat, támogatást, a nemzeti hatóságokkal való együttműködést biztosítani tudja. Ebben a feladatban lesz nagy szerepe a keleti szárnyországokban 2016-ban felállított *integrációs vezetési elemeknek* (NATO Force Integration Unit, NFIU), amelyek szervezni fogják a NATO beérkező gyorsreagáló erői és a követő erők fogadását, állomásoztatását és további mozgatását (Reception, Staging and Onward Movement, RSOM).

A másik feladatkör az ellenálló képesség fokozását célozza, hogy a NATO fegyveres erői és a nemzeti hatóságok a hibrid fenyegetés körülményei között, az ellenség zavarása vagy csapásai ellenére is *képesek legyenek tevékenykedni*, a negatív hatásokat csökkenteni, illetve a működőképességet helyreállítani. Bár a reziliencia alapvetően nemzeti hatáskörben biztosítandó követelmény, az ellenálló képesség feltételeinek biztosításához a Szövetségnek is hozzá kell járulnia. A NATO azonban hamar felismerte, hogy a stratégiai mobilitás infrastrukturális feltételeinek megoldásához szükség lesz az EU-ra is. A reziliencia kiépítése hosszú távú feladat, amelyben szükség lesz a NATO, az EU és a tagállamok közötti hatékony együttműködésre.

A BIZTONSÁG JAVÍTÁSA A DÉLI RÉGIÓBAN

A varsói találkozó után a NATO folytatta erőfeszítéseit, hogy a déli régióban végzett sokirányú tevékenysége valamiféleképpen összeálljon egységes stratégiává és cselekvési programmá. A brüsszeli csúcstalálkozó (2018) hangsúlyozta ennek a felismerésnek a fontosságát: „A Szövetség a stabilitás kivetítésével és a biztonság területen kívüli növelésével hozzájárul a NATO általános biztonságához is.”

Ezért a NATO összeállított egy *Déli Csomag* (Package on the South) című intézkedési tervet, amelyben a déli-délkeleti stratégiai iránnyal kapcsolatos biztonsági helyzetre reagál. Ide sorolhatjuk a bővítést (a NATO meghívta Macedóniát a csatlakozási tárgyalások megkezdésére), az együttműködést az EU-val, a két- és többoldalú megállapodásokat (Finnország, Svédország, Grúzia, Ukrajna, Moldova). A csomagnak fontos részét képezik a Balkánon (Koszovó Force, KFOR), Afganisztánban (Resolute Support Mission, RSM) és a Földközi-tengeren (Operation Sea Guardian, OSG) folytatott műveletek és missziók, az Iszlám Állam ellen küzdő koalíció támogatása, a rakéta- és a kibervédelem. A NATO továbbra is nagy figyelmet fordít a *gyengén működő államok* (Afganisztán, Irak) *segítésére*, ami főleg a kiképzésre, a segítségnyújtásra és a tanácsadásra terjed ki.

A NATO a brüsszeli csúcson *megerősítette a bővítési politikáját*, a „nyitott ajtók” partnerségi irányelv szellemében egy újabb nyugat-balkáni ország tagsági belépését teszi lehetővé, amennyiben a politikai feltételek megteremtődnek. Montenegró 2017. évi tagfelvétele után a NATO *meghívta* a szkopjei kormányt a bővítési tárgyalások megkezdésére. Macedónia már a 2008-as bukaresti csúcstalálkozó óta szerepel a meghívottak listáján, de Görögország a csatlakozást a két ország között folyó névvita miatt obstruálta. Athén az ország 1991-es függetlenné válás óta kifogásolta, hogy az a Macedón Köztársaság nevet

A déli csomag elemei

- Bővítési tárgyalások Szkopjével
- RSM megerősítése
- Új kiképzési misszió Irakban
- Kibervédelmi Műveleti Központ felállítása
- Hibrid támadás elleni szakértői csoportok létrehozása
- Déli regionális információs központ (Hub) működőképessége

Forrás: Brussels Summit Declaration (2018)

vette fel. A görögök politikai érzékenysége abból fakad, hogy Görögország északi tartományát (ahol jelentős macedón kisebbség él) Makedóniának hívják, és attól féltek, hogy a macedónok területi követelésekkel állnak elő. Az elmúlt egy évben a macedón és a görög politikának sikerült megoldani a névvitát, és a délszláv országot 2019. február 14-től – a módosított alkotmány hatályba lépésétől – hivatalosan Észak-Macedón Köztársaságnak nevezik. A balkáni ország azonban nemcsak Görögországgal rendezte politikai kapcsolatait, hanem barátsági és együttműködési szerződést kötött Bulgáriával is. A NATO-meghívás javítja Szkopje uniós aspirá-

cióit, mert a csatlakozási tárgyalások az Európai Bizottsággal már 2019 júniusában megkezdődhetnek.³⁶ Miután február elején aláírták a csatlakozási jegyzőkönyvet, megkezdődött a ratifikációs folyamat. Ha sikerül a tagállamoknak ezt ebben az évben végigvinni, akkor még 2019-ben, a NATO születésének 70. évfordulója évében Észak-Macedónia a *Szövetség 30. tagállama lehet*. Az euroatlanti integráció elősegíti az országban a demokratikus fejlődést, a reformokat, a jogállamiság tiszteletben tartását, javítja a Nyugat-Balkán, és így az egész transzatlanti Szövetség biztonságát.³⁷ Emellett bátorítja azokat a partnereket, amelyek csatlakozni kívánnak a NATO-hoz, hogy folytassák tovább a felkészülésüket, feleljenek meg a tagság politikai és katonai követelményeinek.

A 2018. évi brüsszeli tanácskozáson arról is határoztak, hogy 2024-ig kiterjesztik az afgán biztonsági erők pénzügyi támogatását,³⁸ a Szövetség pedig tovább erősíti jelenlétét az *Eltökélt Támogatás Misszió (RSM)* keretében a közép-ázsiai országban. Az országban a biztonsági helyzet nagyon törékeny, Kabulban rendszereznek a merényletek, az ország területének és lakosságának mintegy 60%-a van központi ellenőrzés alatt. A 313 ezer fős létszámú afgán biztonsági erők (hadsereg, rendőrség, titkosszolgálatok) éves veszteségei meghaladják egy kisebb ország hadseregének a számát.³⁹ A 2017-ben meghirdetett új amerikai afganisztáni stratégia óta – az Amerikai Egyesült Államok mellett – a többi NATO-tagállam is fokozta jelenlétét, dinamikusan nő a szövetségi erők jelenléte a Hindukus országában. Jelenleg 39 NATO-tagállam és partnerország – nemrégiben csatlakozott Katar és az Egyesült Arab Emírátsok – 16 ezer fővel vesz részt a kiképzést, tanácsadást és segítséget nyújtó nem fegyveres misszióban.

³⁶ Elkezdődött Macedónia uniós csatlakozásának előkészítése. 2017. július 17. <https://zoom.hu/hir/2018/07/17/elkezdodott-macedonia-unios-csatlakozasanak-elokeszitese/> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 19.)

³⁷ Németh Bence – Orosz Anna: A „nyitott kapuk politikája” újratöltve. NATO-bővítés a Nyugat-Balkánon mint a feltartóztatás eszköze. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Elemzések különszám, 2017. május 15. http://kki.hu/assets/upload/11_-_Nemeth_Bence__Orosz_Anna.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 09. 20.)

³⁸ Csak az Amerikai Egyesült Államok 2002-től 2018-ig 78,2 milliárd dollárral támogatta az afgán erők felkészítését. SIGAR's (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction) Report to the United States Congress. April 30, 2018. 85. <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2018-04-30qr-section3-security.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 21.)

³⁹ 2016-ban 7000 katona és rendőr halt meg, további 12 000 pedig megsebesült. 2017-ben a biztonsági erők létszáma 300 ezer fő alá esett. Afghan security forces „shrinks sharply” – US watchdog. BBC News, 1 May, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-asia-43961408> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 20.)

A misszió sikerességére azonban komoly hatást gyakorolhat Donald Trump elnök decemberi bejelentése, hogy 7000 fő kivonásával felére csökkenti az Afganisztánban szolgáló amerikai katonák számát. Jelenleg – mint ahogyan a NATO februári védelmi miniszteri értekezlete is mutatta – teljes bizonytalanság van a szövetségesek körében, hiszen decemberben még az RSM megerősítéséről döntöttek a külügyminiszterek. A tavaly novemberben tartott parlamenti választásoknak még nincs végső eredménye, ugyanakkor sikeresen zajlanak az afgánközi tárgyalások, a február elején tartott moszkvai Afganisztán-konferencia sikeresen zárult.⁴⁰ Az Amerikai Egyesült Államok ugyanakkor kockázatos diplomáciába kezdett, hiszen mindent arra tett fel, hogy a csapatkivonásokért cserébe megegyezés születhet tálibokkal folyó tárgyalásain Dohában. Az afganisztáni békemegállapodások tartós sikerét illetően azonban a szakértők szkeptikusak, egyetértés van abban, hogy NATO-, illetve amerikai erők tartós jelenléte nélkül a megegyezésen alapuló kormány nem lesz képes megakadályozni, hogy az Irakból és Szíriából kiszorult Iszlám Állam terrorszervezet Afganisztánba csoportosítsa át erőit. A változó amerikai politika és az afganisztáni helyzet jól mutatja, hogy a stabilitás kivetésének szövetségi szándéka csak akkor lehet hatásos, ha az összhangban van a nemzetközi szereplők szándékaival, és képes gyorsan követni a nemzetközi helyzet változásait.

A közel-keleti régió biztonsági helyzetének javulása *nagymértékben összefügg Irak belső biztonságával*. A biztonsági helyzet lényegesen javult a Tigris és az Eufrátesz folyók országában: az Iszlám Állam erői gyakorlatilag megsemmisültek vagy elmenekültek, a hadsereg és a milíciák 61 500 km²-t tisztítottak meg a terroristáktól, 7,7 millió iraki polgárt szabadítottak fel egy új élet reményében. Szíriában változatlanul bonyolult a helyzet, bár az Iszlám Állam erőinek döntő többségét ott is megsemmisítették. A hadművelési helyzet változása ellenére a terrorszervezet elleni globális koalíció – jelenleg 74 ország és öt nemzetközi szervezet⁴¹ – folytatja harcát, amelyhez a NATO 2017. május 1-jével csatlakozott. A térségben feladatokat teljesítő koalíciós erők feladata és művelési tevékenysége (Operation Inherent Resolve, OIR, Belső megoldás művelet) megváltozik, áttérnek a művelet IV. fázisára, *a helyzet stabilizálására és az iraki fegyveres erők támogatására*.

Ennek részeként az iraki kormány és a globális koalíció kérésére a NATO egy *nem harci kiképzési és kapacitásépítő missziót* (NATO Mission in Iraq, NMI) indít Irakban a jelenleg folyó kiképzési tevékenységekre építve. A feladat nem új a Szövetség számára, hiszen 2004–2011 között már 15 ezer tisztet és altisztet képezett ki a közel-keleti országban. 2015-től a NATO 350 iraki katonának nyújtott felkészítést Jordániában. 2017-ben egy civil-katonai kiképzőcsoportot is telepített Bagdadba, amely kormányzati szerveknek és katonai oktatási létesítményeknek nyújt tanácsadást. *Az új misszió felgyorsítja és kibővíti a kiképzést, segíti a civil-katonai tervezést, az iraki biztonsági erők reformját*. A Szövetség célja, hogy a gyors beavatkozással segítse Irakot a biztonság megszilárdításában, megelőzze egy újabb terrorista szervezet esetleges felemelkedését, biztosítsa a legjobb feltételeket a 88 milliárd dollár értékű iraki újjáépítés feladataihoz.⁴²

⁴⁰ Sikerként könyvelhető el a moszkvai Afganisztán-konferencia. Kitekintő, 2019. február 7. <http://kitekinto.hu/2019/02/07/european-kivul/sikerkent-konyvelhető-el-a-moszkvai-afganisztan-konferencia/168559/> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 12.)

⁴¹ The Global Coalition to Defeat ISIS: Partners. US Department of State. Diplomacy in action. <https://www.state.gov/s/secs/c72810.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 16.)

⁴² At US urging, NATO agrees training mission to Iraq. Reuters, February 15, 2018. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-nato/at-u-s-urging-nato-agrees-training-mission-in-iraq-idUSKCN1FZ1E5> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 15.)

A katonai kiképzés területén a fő erőfelfejtés az improvizált robbanóanyagok elleni harcra, a lőszer megsemmisítésére, aknamentesítésre, az orosz harci-technikai eszközök üzemen tartására, valamint katoná-egészségügyi felkészítésre irányul.⁴³ A kiképzési missziót az első évben Kanada fogja vezetni, 250 főt, négy helikoptert és a szükséges technikát biztosítja a feladatokhoz.⁴⁴ A misszió felállítása folyamatban van, és nem csak NATO-tagországok vesznek részt a misszióban (pl. Ausztrália, Finnország, Svédország is hozzájárul). A NATO úgy véli, hogy a biztonság stabilizálása hozzájárul az irreguláris migráció mérsékléséhez is.⁴⁵

A NATO folytatja a kiberbiztonság erősítéséért végzett tevékenységét. A parancsnok-sági rendszer részeként felállít egy *kiberművelati* központot (Cyberspace Operation Center, COC), amely kibervédelmi célokat fog szolgálni. A kiberbiztonság változatlanul fontos célja a szövetségnek, a kifejezés többször szerepelt a deklarációban, mint a terrorizmus elleni védelem. A 2017. évi kibertámadások (Wanna Cry, NotPetya) azonban felvetették annak szükségességét, hogy a NATO-nak is legyen *egy művelati információkat és tapasztalatokat megosztó központja*, amely egyben művelati tervezéssel, az információk integrálásával, szervezetejlesztéssel is foglalkozik.⁴⁶ Az új központ Monsban, az európai főparancsnokságon áll fel, egyelőre még a SHAPE J-6 részeként. Létrehozását a különleges erők vezetési központja evolúciós modelljének mintájára képzelik el: először központ, majd önálló csoportfőnökség, végül független NATO-parancsnokság jönne létre. A COC felállítása az elrettentés és a védelem mellett *a Szövetség ellenálló képességét (reziliencia) is javítja* az információs biztonság területén. Az új művelati kiberegység szoros együttműködésben fog dolgozni a kutatásért, fejlesztésért és kiképzésért felelős kibervédelmi központtal (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, CCDCOE, Tallinn, Észtország), amely a világ legnagyobb valós időben folyó kibergyakorlatait szervezi Locked Shields (Zárt Pajzsok) névvel.⁴⁷

A brüsszeli csúcson a NATO folytatta a 2016-ban elfogadott (de nem publikált) *hibrid stratégia* „aprópénzre” váltását. A hibrid problémakörrel a külügyminiszterek először 2015 decemberében foglalkoztak, amikor is egyetértettek a hibrid fenyegetések elleni tevékenység elveivel (felkészülés, elrettentés, védelem) és eszköztárával. A tanácskozás rögzítette, hogy a hibrid tevékenységek (dezinformáció, kibertámadások, kémkedés, gazdasági zsarolás,

⁴³ NATO Training Mission in Iraq. Factsheet, February 2019. NATO HQ, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190213_190213-factsheet-NMI-en.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 02. 15.)

⁴⁴ Joanna Stocker: Canada will lead new NATO Training mission in Iraq, Trudeau says. The Defence Post, July 11, 2018. <https://thedefensepost.com/2018/07/11/canada-lead-nato-training-mission-iraq/> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 21.)

⁴⁵ Karzan Sulaivany: New Training Mission in Iraq will address migrant flow to Europe: NATO Secretary General. 24. June 28, 2018. <http://www.kurdistan24.net/en/video/eb347656-8822-42aa-b576-5a5b251e0336> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

⁴⁶ Jens Stoltenberg: Speech at Cyber Defence Pledge Conference. Paris, 15 May, 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_154462.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

⁴⁷ A gyakorlatot a NATO kibervédelmi központja évente szervezi számos egyetem, katonai és civil szervezet, valamint IT-cégek bevonásával. A CCDCOE általában olyan stratégiai és technikai elemeket kombinál a tréningben, amelyek segítik a kritikus infrastruktúra elleni védelmet, javítják a nemzeti és a szövetségi döntéshozatal eljárásait erős kibertámadások során. A Locked Shields 2018 gyakorlaton 150 IT-csapat, ezernél több szakember 4000 virtuális rendszert és 2500 hackertámadást kezel. A gyakorlatot, a legjobb tapasztalatok megosztását, a folyamatos konzultáció iránti igényt fejezi ki az a tény, hogy a LS18 már a világ legnagyobb kiberrendezvényévé nőtte ki magát. Ez évben indult először integrált NATO-csapat, amely megnyerte a gyakorlat részeként rendezett versenyt. NATO Won Cyber Defence Exercise Locked Shields. CCDCOE, 27 April 2018. <https://ccdcoc.org/nato-won-cyber-defence-exercise-locked-shields-2018.html> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 17.)

reguláris és proxy erők alkalmazása, szabotázs, a demokratikus intézmények működésének elnehezítése, propaganda, a tagsági szolidaritás csökkentése) célja a kétértelműség megteremtése, a béke, a válság és a konfliktus közötti határvonalak elhomályosítása. Mivel a NATO szakpolitikája szerint a hibrid fenyegetések elleni védelem nemzeti hatáskör, a NATO a NAC döntése alapján készen áll *egy szövetséges megsegítésére* a hibrid kampány bármelyik szakaszában.⁴⁸ Döntés született arról, hogy a tagországi segélynyújtás érdekében a Szövetség *hibrid támadások elleni támogató csoportokat* (Counter Hybrid Support Team, CHST) hoz létre, tanulmányozza és feldolgozza az Ukrajna és Moldova ellen folytatott hibrid hadviselés tapasztalatait. A csoporthoz szakértők és alloktált erőforrások tartoznak majd, amelyek erősítik a NATO reagálóképességét. Ebben a küzdelemben szoros együttműködés alakult ki az EU-val,⁴⁹ a NATO támogatja a Helsinkiben 2017-ben megalakult hibrid fenyegetések elleni kiválósági központot (The European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats).

A hibrid hadviseléshez is kapcsolható a NATO *déli információs központjának* (NATO Strategic Direction South, NSD-S Hub) teljes működőképessé nyilvánítása, létrehozását 2016-ban a védelmi miniszterek kezdeményezték. A javaslat része volt annak az *irányváltásnak*, amely a NATO-t dél felé fordította a nehezebben beazonosítható déli veszélyek kezelésére. A nápolyi parancsnokságon működő központ 2017 őszén állt fel azzal a feladattal, hogy összekapcsolja a szövetségeseket, a partnereket és a régióval foglalkozó szakértőket a biztonsági kihívások jobb megismerése és leküzdése érdekében.⁵⁰ A központ rendeltetését a *3C (Connect, Consult, Coordination) jelmondat* fejezi ki. A Hub célja, hogy a déli szárnyon hozzájáruljon a NATO tevékenységeinek összehangolásához, szinkronizálásához és a konfliktusmegoldáshoz, miközben átfogó megközelítéssel optimalizálja az erőforrásokat és maximalizálja a hatékonyságot.⁵¹ A központ a nápolyi *Összhaderőnemi Parancsnokság (Joint Force Command, JFC) parancsnoka alárendeltségében* tevékenykedik, de nem része a hadművelleti HQ-nak, tevékenységéről a SACEUR-nek számol be. Állományát a JFC HQ létszámából, illetve nemzeti hozzájárulással biztosítják (Magyarország három szakértőt delegál a központba).

A Hub hetente ad ki hírleveleket, tájékoztatókat biztonsági eseményekről, publikációkat készít, egyre fejlődő kapcsolatokat tart fenn nemzetközi szervezetekkel, nem kormányzati szervezetekkel, kutatóközpontokkal és egyetemi intézményekkel. Különösen hatásosak és hasznosak a szervezet online rendezvényei, sok támogatót nyernek meg a NATO ügyének. Bár a Hub működését, tevékenységét még korai lenne értékelni, az már látható, hogy *egyfajta „soft power” tevékenységgel* erősítheti a NATO kooperatív biztonsági céljait, hozzájárulhat a 2. cikk szerinti „békés és baráti kapcsolatok” fejlesztéséhez. A nyílt információk gyűjtésével, elemzésével, hálózatépítéssel és a rendezvényekkel *megváltoztathatja a NATO-ról*

⁴⁸ Joe Pappalardo: Now NATO Says Russian „Hybrid Warfare” Could Start a Real War. Popular Mechanics, July 13, 2018. <https://www.popularmechanics.com/military/a22140482/nato-russia-hybrid-warfare-start-a-war/> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 21.)

⁴⁹ Patryk Pawlak: Countering hybrid threats: EU-NATO Cooperation. European Parliamentary Research Service, March 2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI\(2017\)599315_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI(2017)599315_EN.pdf) (Letöltés időpontja: 2018. 07. 20.)

⁵⁰ NATO Strategic Direction South – Hub. <https://www.thesouthernhub.org/about-us/mission.aspx> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

⁵¹ Christopher K. Courtney: EUCOM – A Comprehensive Approach for NATO Strategic Direction for South. NSDS Hub Publication, 24 Jan, 2018. <http://www.thesouthernhub.org/publications/a-comprehensive-approach-for-nato-strategic-directionsouth.aspx> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 21.)

kialakult képet. Sok tennivaló van még – például az online IT-technológia fejlesztése, a politikai vezetésnek történő átalárendelés, állandó státuszok létrehozása stb. – hátra, de az NSD-S Hub fejlődése ígéretesebb lehet, mint ahogyan ezt létrehozásának másfél éve „göröngyös” útja mutatja.

BEFEJEZÉS

A NATO az elmúlt két évben nagyot lépett előre a 360 fokos geopolitikai biztonsági megközelítésben. A 2014-től elsőbbséget élvező keleti stratégiai irány – az orosz fenyegetések elleni elrettentés és védelem – mellett 2018-ra véglegesítődött a déli stratégiai irány regionális kezelése, működőképessé vált a déli „összekötő” központ, kialakultak a feladatok és a működési tevékenységek. Az is világossá vált, hogy a „körkörös” megközelítésnek foglalkoznia kell olyan feladatokkal is – például kiberhadviselés, hibrid fenyegetések, reziliencia –, amelyek minden irány szempontjából fontosak, nem lehet hatásukat földrajzi égtájak szerint elkülöníteni.

A stabilitás kivetítése koncepció „újra feltalálása” lehetővé tette a NATO-nak, hogy új politikát alakítson ki a déli irányban. A déli régió magában foglalja a tágabb közel-keleti irányt (ennek része az afganisztáni és az iraki misszió), valamint az észak-afrikai irányt, beleértve a Száhel övezetet és a szubszaharai Afrikát. A feladatok szervezését a központi döntések alapján a NATO nápolyi műveleti parancsnoksága (Joint Forces Command Naples) végzi. A koncepció sikere azonban nem a „taktikai” feladatok végrehajtásán múlik, hanem azon, hogy mennyire tudja a Szövetség az új stratégiai elképzelést „doktrinalizálni”, hogyan tudja beilleszteni a NATO-elképzeléseket a nemzetközi közösség térségi elképzeléseibe és terveibe. Az új stratégia csak akkor lehet sikeres, ha jól tudja kombinálni a kooperatív partnerség eszközeit a válságkezelés feladataival, ha a NATO vezetésének sikerül megteremteni az egyensúlyt a keleti „védelem és elrettentés” és a déli „stabilitás kivetítése” között.

A két új stratégiai koncepció együttes kezelése jelenti de facto a 2010. évi lisszaboni stratégia három alapvető feladatának (kollektív védelem, válságkezelés, kooperatív biztonság) megvalósítását, olyan eszközöket, amelyek nélkül nem lehetne a stratégiai célokat elérni. A stabilitás kivetítésének koncepciója sem nélkülözheti azonban a kiállást a közös döntések és a jóváhagyott tervek mellett, nem engedheti meg a tervszerű változtatás helyett az „improvizációt”, mint ezt látjuk Afganisztán esetében. Ahogy Jens Stoltenberg NATO-főtitkár mondta a 2019. évi müncheni biztonságpolitikai konferencián: „Csak egységesen tudunk szembenézni a jövővel.”⁵²

FELHASZNÁLT IRODALOM

Afghan security forces „shrinks sharply” – US watchdog. BBC News, 1 May 2018. <https://www.bbc.com/news/world-asia-43961408>

Alani, Mustafa: *Arab perspectives on NATO*. NATO Review, 2005. <https://www.nato.int/docu/review/2005/Middle-East/Arab-Perspectives-NATO/EN/index.htm>

⁵² Secretary General at Munich Security Conference: „If we stand united we will be ready to face the future.” 15 Feb, 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_163807.htm (Letöltés időpontja: 2019. 02. 16.)

- At US urging, NATO agrees training mission to Iraq. Reuters, February 15 2018. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-nato/at-u-s-urging-nato-agrees-training-mission-in-iraq-idUSKCN1FZ1E5>
- Augmentation of Turkey's Air Defence. http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_06/20160613_1606-factsheet-patriot-en.pdf
- Az Észak-atlanti Szerződés. Washington D.C. 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu
- Balogh Péter: *A szövetségi felderítő rendszer korszerűsítése, avagy néhány gondolat a NATO földfelszín felderítő rendszerének megteremtéséről*. Felderítő Szemle, XI. évfolyam, 3–4., 2013. február. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2012-3-4.pdf>
- Bill Clinton: *Életem*. 2. Ulpius-Ház Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- Commitment to enhance resilience. 08 July 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm?selectedLocale=en
- Courtney, Christopher K.: *EUCOM – A Comprehensive Approach for NATO Strategic Direction for South*. NSDS Hub Publication, 24 Jan 2018. <http://www.thesouthernhub.org/publications/a-comprehensive-approach-for-nato-strategic-directionsouth.aspx>
- Cyber Defence Pledge. 08 July 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm?selectedLocale=en
- Despite U.S. Threats, Turkey to Purchase Russia's S-400 Missile System. Haaretz, Feb 14 2019. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/turkey-to-purchase-russia-s-s-400-missile-system-lawmaker-says-1.6936836>
- Diaz-Plaja, Ruben: *Project Stability: an agenda for action*. NATO Review. 13 March 2018. <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/projecting-stability-an-agenda-for-action-nato-partners/EN/index.htm>
- Elkezdődött Macedónia uniós csatlakozásának előkészítése. 2017. július 17. <https://zoom.hu/hir/2018/07/17/elkezdodott-macedonia-unios-csatlakozasanak-elokeszítése/>
- EU–NATO Joint Declaration. Brussels, 10. July 2018. https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf
- Hope, Ian (ed.): *Projecting Stability: Elixir or Snake Oil?* NDC Research Paper No. 01. 2–18. Dec 2018. NATO Defence College, Rome.
- Istanbul Summit Communiqué, 28 June 2004. <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>
- Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 8 July 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm
- Key Missile defence site declared operational. 12 May 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_130721.htm?selectedLocale=en
- Meetings of NATO Defence Ministers. NATO HQ, Brussels, Belgium, 03 Oct 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_158610.htm
- Molnár Anna: *Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája*. SVKK Elemzések 2016. <http://netk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-clet/strategiai-vedelmi-kutatokozpont/publikaciok/elemzesek>
- Moore, Rebecca R.: *NATO's New Mission. Projecting Stability in a Post-Cold War World*. Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2007.
- NATO AGS – Step Into the New Phase. NATO Alliance Ground Surveillance Management Agency, 12 Feb 2019. [https://www.nagsma.nato.int/NewsRoom/Pages/NATO-Alliance-Ground-Surveillance-\(NATO-AGS\)---Step-Into-The-Next-Phase.aspx](https://www.nagsma.nato.int/NewsRoom/Pages/NATO-Alliance-Ground-Surveillance-(NATO-AGS)---Step-Into-The-Next-Phase.aspx)

- NATO Military Working Group. Strategic Planning and Concepts 2011. <http://www.natolibguides.info/hybridwarfare>
- NATO Policy for the Protection of Civilians. 09 July 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133945.htm?selectedLocale=en
- NATO Strategic Direction South – Hub. <https://www.thesouthernhub.org/about-us/mission.aspx>
- NATO Training Mission in Iraq. Factsheet, NATO HQ, February 2019. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190213_190213-factsheet-NMI-en.pdf
- NATO Won Cyber Defence Exercise Locked Shields. CCDCOE, 27 April 2018. <https://ccdcoe.org/nato-won-cyber-defence-exercise-locked-shields-2018.html>
- Németh Bence – Orosz Anna: *A „nyitott kapuk politikája” újrátöltve. NATO-bővítés a Nyugat-Balkánon mint a feltartóztatás eszköze.* Külügyi és Külgazdasági Intézet, Elemzések különszám, 2017. május 15. http://kki.hu/assets/upload/11_-_Nemeth_Bence__Orosz_Anna.pdf
- OSCE Expands its List on Confidence Building Measures for Cyber Space: Common Ground on Critical Infrastructure Protection. 04 April 2016. <https://ccdcoe.org/osce-expands-its-list-confidence-building-measures-cyberspace-common-ground-critical-infrastructure.html>
- Pappalardo, Joe: *Now NATO Says Russian „Hybrid Warfare” Could Start a Real War.* Popular Mechanics, July 13 2018. <https://www.popularmechanics.com/military/a22140482/nato-russia-hybrid-warfare-start-a-war/>
- Pawlak, Patryk: *Countering hybrid threats: EU–NATO Cooperation.* European Parliamentary Research Service, March 2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI\(2017\)599315_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI(2017)599315_EN.pdf)
- Secretary General at Munich Security Conference: „If we stand united we will be ready to face the future.” 15 Feb 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_163807.htm
- Shea, Jamie: *Resilience: a core element of collective defence.* NATO Review, 30 March 2016. <http://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>
- SIGAR’s (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction) Report to the United States Congress. April 30 2018. <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2018-04-30qr-section3-security.pdf>
- Sikerként könyvelhető el a moszkvai Afganisztán-konferencia. Kitekintő, 2019. február 7. <http://kitekinto.hu/2019/02/07/european-kivul/sikerkent-konyvelheto-el-a-moszkvai-afganisztan-konferencia/168559/>
- Stocker, Joanna: *Canada will lead new NATO Training mission in Iraq, Trudeau says.* The Defence Post, July 11 2018. <https://thedefensepost.com/2018/07/11/canada-lead-nato-training-mission-iraq/>
- Stoltenberg, Jens: *„Projecting Stability: Charting NATO Future”.* US Atlantic Council, Washington, D.C., 06 April 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_129758.htm?selectedLocale=en
- Stoltenberg, Jens: *Speech at Cyber Defence Pledge Conference.* Paris, 15 May 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_154462.htm
- Stratégiai koncepció az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagállamainak védelméért és biztonságáért. Aktív szerepvállalás, modern védelem. http://2010-2014.kormany.hu/download/b/52/20000/nato_strategiai_koncepcio.pdf
- Sulaivany, Karzan: *New Training Mission in Iraq will address migrant flow to Europe: NATO Secretary General.* June 28 2018. <http://www.kurdistan24.net/en/video/eb347656-8822-42aa-b576-5a5b251e0336>
- The Global Coalition to Defeat ISIS: Partners. US Department of State. Diplomacy in action. <https://www.state.gov/s/seci/c72810.htm>
- The Military Balance. Taylor & Francis, London, 2018.

US activates Romanian missile defence site, angering Russia. Reuters, May 12 2016. <http://www.reuters.com/article/us-nato-shield-idUSKCN0Y30JX>

Veenendaal, Matthijs – Kaska, Kadri – Brayetto, Pascal: *Is NATO Ready to Cross the Rubicon on Cyber Defence?* NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence, Cyber Policy Brief, Tallin, June 2016. <https://ccdcoe.org/multimedia/nato-ready-cross-rubicon-cyber-defence.html>

Vershbow, Alexander: *Strong on Values, Strong on Defence. NATO's role in Projecting Stability to the East and South.* London, 23 May 2016. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_131446.htm

Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

Zyck, Steven A.: *Cultivating a more durable peace. Comparative perspectives on Projecting Stability.* OPEN Publications. Volume I. Number I. Winter 2017. http://www.academia.edu/31863951/NATO_Projecting_Stability.pdf

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience>

<https://www.act.nato.int/>

<https://www.nato.int/>

<https://www.thesouthernhub.org/>

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO BIZTONSÁGI BERUHÁZÁSI PROGRAMJA MAGYARORSZÁGON

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a NATO kollektív védelme kialakításának és fenntartásának érdekeit szolgáló közös finanszírozású programokat, azok költségvetési háttérét, a létrehozott NATO Biztonsági Beruházási Programot és Magyarország ehhez történő csatlakozását tekinti át. Ismerteti a NATO-beruházások hazai szervezeti kereteinek megteremtését, valamint a jogszabályi háttér kialakítását. A szerző bemutatja az elmúlt 20 évben a NATO Biztonsági Beruházási Programja keretében megvalósult legfontosabb hazai beruházásait és eredményeit, amelyek Magyarország és a Magyar Honvédség csatlakozását, illetve az együttműködési képesség megteremtését szolgálták. Áttekinti a jelenlegi 11 képességsomagban folyó projekt megvalósításának folyamatát, valamint a NATO Beszállítói Információs Rendszer működését.

KULCSSZAVAK: a NATO Biztonsági Beruházási Programja, képességsomag, stratégiai légi szállítási képesség, NATO-erők integrációs egysége, a NATO Beszállítói Információs Rendszere

BEVEZETÉS

A NATO egyik legfontosabb alapelve, hogy a tagországok a kollektív védelem kialakítása és fenntartása során a lehetőségeik és teherviselő képességeik arányában, de mindenképpen közösen viselik a felmerülő költségeket, és egyenlő arányban részesülnek a védelemben. A kollektív védelem megteremtéséhez szükséges feladatok végrehajtása érdekében az anyagi-pénzügyi források biztosításának alapvetően két formája létezik. Az egyik a tagországok saját katonai költségvetése, amely a NATO közös védelmi feladatainak ellátására kijelölt nemzeti erők fenntartását és működtetését teszi lehetővé. A másik a NATO közös költségeinek fedezetéül szolgáló pénzügyi alapok megteremtése.

A Szövetség tagjai a védelemre fordítható forrásaik legnagyobb részét nemzeti keretek között használják fel. Bizonyos forrásokat azonban szövetségi keretek között, közös finanszírozás formájában fordítanak olyan képességek kialakítására és fenntartására, amelyeket zömmel a Szövetség egésze használ. A Szövetség a közös finanszírozású programok végrehajtására három elkülönült költségvetést kezel, ezek az erőforrások jelentik a közös finanszírozás három pillérét:

- a civil költségvetés a NATO brüsszeli központjának működését szolgálja;
- a katonai költségvetéssel tartják fenn a NATO parancsnoksági rendszerét, illetve a szövetségi híradó-, informatikai és légvédelmi hálózatokat;
- a NATO Biztonsági Beruházási Programja (NATO Security Investment Programme, NSIP), amely alapvetően a kollektív védelmi képességek kialakításának tágabb értelemben vett infrastrukturális költségeit fedezi, a Szövetség közös beruházásait állja; ilyen beruházások a szövetségi híradórendszer, a légvédelmi rendszer, a bázis-repülőter-hálózat, üzemanyagcsővezeték-rendszer, valamint a közös parancsnoksági infrastruktúra kiépítése és fejlesztése.

A közös finanszírozás mellett a Szövetségben a többnemzeti finanszírozást is alkalmazzák. A közös finanszírozásban – néhány kivételtől eltekintve – minden tagállam részt vesz, míg a többnemzeti megoldásokba a tagállamok önkéntes alapon kapcsolódnak be. Többnemzeti keretek között alakíthatók ki olyan képességek, amelyek megteremtése egy nemzet számára túlzott gazdasági megterheléssel járna. Ennek példája a NATO légi korai előrejelző rendszere (Airborne Early Warning and Control System, AWACS), amelyet 15 tagállam – 2006 óta Magyarország is – tart fenn, üzemeltet és fejleszt. Másik ilyen program a stratégiai légi szállító képesség (Strategic Airlift Capability, SAC) a pápai bázisrepülőtéren.¹ A programban 10 NATO-tag és két békepartnerségi (Partnership for Peace, PfP) ország (Finnország és Svédország) vesz részt. A közös és a többnemzeti finanszírozású programokra a tagállamok védelmi költségvetésük relatíve alacsony hányadát – mintegy 0,3%-át – költik. A mértékénél jóval nagyobb azonban a közös finanszírozás szimbolikus jelentősége, mivel ez növeli a Szövetség összetartását, a képességek integrációját.²

A NATO történetében több mint fél évszázados múltra tekint vissza a szövetségi infrastruktúra kialakítása során alkalmazott programalapú tervezési és finanszírozási eljárás. Kezdetekben NATO Infrastruktúra Program volt a megnevezése, amit 1994 végén kereszteltek át NATO Biztonsági Beruházási Programra. A program nevének változásával azt is szerették volna hangsúlyozni, hogy a közös alapról történő finanszírozás nemcsak a kulcsfontosságú/létfontosságú szövetségi infrastruktúrára vonatkozik, hanem politikai szinten a kollektív biztonságba történő beruházást is jelenti. Jelen tanulmány bemutatja ezt a programot, Magyarország csatlakozását a programhoz, valamint az NSIP már megvalósult, illetve jelenleg futó magyarországi fejlesztéseit.

HAZÁNK CSATLAKOZÁSA A NATO BIZTONSÁGI BERUHÁZÁSI PROGRAMJÁHOZ

Magyarország NATO-csatlakozását megelőzően az akkori kormány – a honvédelmi tárca vezetésének javaslatára – kiemelten foglalkozott a NATO Biztonsági Beruházási Programja magyarországi feladatainak előkészítésével, a szükséges jogi és szervezeti háttér megteremtésével.

A NATO Biztonsági Beruházási Program fogalma Magyarországon elsőként 1999-ben, a Programban történő részvételről szóló 2154/1999. (VII. 8.) kormányhatározatban jelent meg.³ A kormány jóváhagyólag tudomásul vette a honvédelmi miniszternek a NATO Biztonsági Beruházási Programjához történő csatlakozás érdekében végzett szervezeti, jogi és gazdasági feltételek megteremtésére irányuló tevékenységét, és elfogadta a tervezett

¹ Erről részletesen lásd Szarvas László: Stratégiai Légi Szállítási Képesség – egy új többnemzeti megoldás. Nemzet és Biztonság, 2008. július, 60–76.; valamint Szűcs László: A stratégiai légiszállítás képessége. 2009. augusztus 4. <https://honvedelem.hu/cikk/15948/a-strategiai-legiszallitas-kepessége> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 11.)

² Kereki László: A NATO és az EU védelmi tervezési eljárásai. 22–23. In: Ronkovic József (szerk.): A stratégiai és a műveleti tervezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.

³ 2154/1999. (VII. 8.) Korm. határozat Magyarországnak a NATO Biztonsági Beruházási Programjában történő részvételéről.

szervezeti struktúrát (Integrációs Tárcaközi Bizottság és Biztonsági Beruházási Bizottság).⁴ A kormányhatározat a honvédelmi miniszternek feladatult szabta, hogy a NATO Biztonsági Beruházási Programjához történő csatlakozás jogi feltételeit az érintett minisztériumok bevonásával – Tárcaközi Munkabizottság keretében – vizsgálja meg, és tegyen javaslatot a szükséges jogi szabályozásra.⁵

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programjában való részvételhez szükséges törvénymódosításokról szóló 2000. évi XXXVI. törvény hatálybalépésével egészült ki [259. § e) pont] az akkor érvényben lévő honvédelmi törvény (1993. évi CX. törvény), amely az alábbi megfogalmazást tartalmazta: „*az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja azon katonai célú beruházások, fejlesztések összessége, amelyeket e Szervezet védelmi képességének megőrzése vagy fokozása érdekében tervez és megvalósít.*”⁶

A törvény felhatalmazta a kormányt, hogy rendeletben állapítsa meg „*a magyarországi székhelyű gazdálkodó szervezeteknek az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja keretében kiírásra kerülő pályázatokon való részvételi jogosultsága feltételeit, a jogosultság megszerzésével kapcsolatos eljárás szabályait és az eljáró szervezetet, valamint az Észak-atlanti Szerződés Szervezete vonatkozó szabályanyagának figyelembevételével a Magyar Köztársaság területén kivitelezendő Biztonsági Beruházási Programok megvalósításában közreműködő belföldi és külföldi székhelyű gazdálkodó szervezetek kiválasztásának módját.*”⁷

A NATO Biztonsági Beruházási Programja a Szövetség közös finanszírozási rendszereinek egyik formája, amely a szükséges pénzügyi és adminisztratív háttérrel biztosítja a Szövetség védelmi képességeinek megteremtéséhez, fejlesztéséhez. Azon katonai célú beruházások, technikai, műszaki fejlesztések összessége, amelyeket a NATO védelmi képességének megőrzése vagy fokozása érdekében a közös finanszírozás e rendszerben tervez és megvalósít.⁸

A NATO-BERUHÁZÁSOK SZERVEZETI KERETEINEK MEGTEREMTÉSE

A honvédelmi tárcán belül létrehozták azokat a szervezeti elemeket, amelyek elsődleges feladata az NSIP hazai feladatainak koordinálása, illetve végrehajtása volt. Az egykori elgondolás értelmében a honvédelmi tárcán belül létrehoztak egy önálló főosztályt, a HM Biztonsági Beruházási Főosztályt (HM BBF) az NSIP-feladatok és -programok tárcaszintű tervezésére, előkészítésére, a megvalósítás koordinálására, az infrastrukturális és az építési-beruházási

⁴ Az NSIP-hez történő csatlakozással, a beruházásokkal és a képességsomagokkal kapcsolatban lásd Jelentés a NATO Biztonsági Beruházási Programja (NSIP) keretében Magyarországon megvalósuló fejlesztések ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, 2002. május. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2002/0217j000.pdf?ctid=755> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 12.)

⁵ Kovács Ferenc: A NATO biztonsági beruházási program integrálása a magyar nemzetgazdaság, az országos és katonai infrastruktúra, valamint az államigazgatás rendszerébe. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001.

⁶ A honvédelemről szóló 2004. évi CV. törvény 204. § (1) pontjának m) bekezdésében található meghatározás a korábbi honvédelmi törvényben szereplővel megegyezik.

⁷ A honvédelemről szóló 2004. évi CV. törvény. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400105.TV> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 11.)

⁸ A fenti átfogó meghatározást lásd Magyarország és a NATO biztonsági beruházási programja. 88. In: Szenes Zoltán – Tóth Péter: Tíz éve a NATO-ban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.

képességsomagok program- és projektfelelősi feladatainak ellátására. A programok teljes körű koordinációját a HM BBF végezte, emellett feladata volt a szükséges jogharmonizáció koordinálása és összefogása is. Az NSIP-hez tartozó, haditechnikai fejlesztést tartalmazó képességsomagok irányítását a HM Haditechnikai Fejlesztési Főosztály (HM HFF) biztosította a Technológiai Hivatalban (HM TH) létrehozott programirodák bázisán. A program pénzügyi háttérét a HM Központi Pénzügyi és Számviteli Hivatal (HM KPSZH) biztosította.

A kezdeti időszak legfontosabb feladatai az alábbiak voltak: az NSIP magyarországi háttérének (jogi, szervezeti) kialakítása, közreműködés a „kezdeti” magyarországi képességsomagok kidolgozásában, jóváhagyási folyamatában, valamint részvétel a korai, a csatlakozáshoz szükséges híradó- és informatikai projekteknek a NATO Tanácsadó, Vezetési és Irányítási Ügynökség (NATO Consultation, Command and Control Agency, NC3A) általi megvalósításában.⁹ A szervezeti rend megfelelő alapot biztosított arra, hogy az NSIP-képességsomagok Magyarországon sikeresen megvalósíthatók legyenek. Természetesen ez az időszak egyben a tanulás időszaka is volt, hiszen a NATO-csatlakozással teljesen új tervezési, vezetési és végrehajtási elveket és eljárásokat kellett figyelembe venni.

Az indulást követően számos szervezeti változás történt. 2000-ben az önálló NSIP-főosztályt (HM BBF) megszüntették, az NSIP-feladatok irányítására és végrehajtására létrehozták a Biztonsági Beruházási Igazgatóságot a korábbi HM Beszerzési Hivatalon belül, amely átalakult HM Beszerzési és Biztonsági Beruházási Hivatallá (HM BBBH). A Biztonsági Beruházási Igazgatóság az NSIP pénzügyi háttérét biztosító HM KPSZH-val és a programirodákkal együttműködve látta el a feladatát. Lényeges változást a Honvédelmi Minisztérium Fejlesztési és Logisztikai Ügynökség (HM FLÜ) 2007. január 1-jén történő megalapítása jelentett. Az MH 2007. évi átszervezésénél az NSIP-feladatok teljes egészében a HM FLÜ-höz kerültek. 2013-ban megszűnt a HM FLÜ, és az NSIP-feladatok a HM Védelemgazdasági Hivatalhoz (HM VGH) kerültek. Az új igazgatóság már összetettebb feladatokat lát el Biztonsági Beruházási, EU-s Fejlesztési és Környezetvédelmi Igazgatóság néven.

A tagság első évtizedében az NSIP-beruházások Magyarország és a Magyar Honvédség csatlakozását, illetve az együttműködési képesség (főleg a vezetés területén történő) megteremtését szolgálták. Mivel Magyarország a tagság kezdetén „szigetország” volt, az ország védelmének szükség szerinti gyors megerősítését a NATO légi úton képzelte el, ezért a projektek többsége a légierőt érintette. Ebben szerepet játszott az a követelmény is, hogy Magyarország a taggá válás napjától része a NATO integrált légvédelmi rendszerének. Mivel egy esetleges katonai konfliktus esetén a NATO Reagáló Erő (NATO Response Force, NRF) elemeit is légi úton „dobták volna át” az országba, ezért a Szövetség támogatta a NATO-erők fogadását biztosító repülőtér-fejlesztéseket is.

NATO biztonsági beruházások Magyarországon 1999–2009 között:

- a híradó- és informatikai rendszerek fejlesztését megvalósító CP5A0039;
- a légi vezetési és irányítási rendszerek fejlesztését megvalósító CP5A0035;
- az új 3D-s (háromdimenziós) gerincradarok beszerzését, telepítését és a radarhelyszínek megvalósítását biztosító CP5A0044;
- az NRF fogadását biztosító repülőtér-fejlesztéseket tartalmazó CP3A0053;
- a NATO Légi Vezetési és Irányítási Rendszer (Air Command and Control System, ACCS) továbbfejlesztését tartalmazó CP5A0109;

⁹ Ma NATO Híradó- és Informatikai Ügynökség (NATO Communication and Information Agency, NCI Agency), központja megosztva Brüsszelben, Monsban és Hágában települ.

a szövetségesek közötti információcserét biztosító alapvető híradó-szolgáltatások fejlesztését tartalmazó CP5A0104.¹⁰

A NATO-tagságunk 10. évfordulójára az NSIP keretében befejeződött a kecskeméti és a pápai repülőterek, valamint a veszprémi légi vezetési központ infrastrukturális fejlesztése, híradó- és informatikai hálózatának kiépítése. Zengővár kivételével megvalósult az új háromdimenziós radarok képességsomagja, Békéscsaba és Bánkút hasznos tagja lett a magyar légtérvédelemnek. Sikeresen haladt Pápan a többnemzeti C-17-es stratégiai szállítórepülőezred felállítása. Hasonlóképpen sikeresen folyt a NATO katona-egészségügyi kiválósági központ felállítása Budapesten.¹¹

NATO-tagságunk második évtizedében a projektek egy része új feladatokkal folytatódott, mások pedig a NATO-csúcstalálkozókon eldöntött képességfejlesztési célok megvalósítását szolgálták. 2016-ban már megjelentek a készenléti akciótervhez (Readiness Action Plan, RAP) kapcsolódó képességsomagok. Ilyen az erők fogadásának, állomásoztatásának és továbbmozgatásának (Reception, Staging, Onward Moving, RSOM) biztosítása (Várpalota, Pápa), valamint az erők integrációjának és kiképzésének az elősegítése (Force Integration and Enhanced Training, FIET, Várpalota, Újdörögd).

Az elmúlt 10 év legjelentősebb NSIP-eredményei közé sorolhatók az MH Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának kapacitásbővítésével kapcsolatos munkálatok, amelyek befejezésével jelentősen javultak a korábbi NSIP-beruházások során telepített légi vezetési-irányítási rendszerek működési feltételei. Lezárultak a NATO új légi vezetési-irányítási rendszer magyarországi (Veszprém) elemét érintő, IP-alapú védett hangkommunikációs alrendszer kivitelezési feladatai. A radarprogram keretében folytatódott a 3D-s radarok idegen-barát felismerőrendszerének a korszerűsítése. Elkészült a pápai repülőtér egymással összefüggésben lévő fejlesztési feladatainak összehangolását és a szükséges megvalósíthatósági vizsgálatokat magában foglaló komplex programterv. Összeállt a kecskeméti repülőtérre vonatkozó „Átfogó Infrastrukturális Fejlesztési Terv”, amelyben sikerült összhangot teremteni a NATO-követelmények, a repülőtér polgári és katonai kettős hasznosítását célzó fejlesztések, az Amerikai Egyesült Államok európai elrettentési kezdeményezés programja, valamint a tárca egyéb katonai-infrastrukturális fejlesztési céljai között.¹²

A NATO-csatlakozástól 2017 végéig terjedő időszakban a NATO Biztonsági Beruházási Programjában felhasznált összes forrás *82,6 milliárd forintot* tett ki, amelynek nemzeti finanszírozási hányada meghaladta az 55%-ot. Az NSIP-beruházások nagymértékben hozzájárulnak hazánk szövetségi kötelezettségeinek teljesítéséhez, emellett emelik a Magyar Honvédség általános technikai és technológiai képességeit is.

¹⁰ Az NSIP-beruházásokkal és -képességsomagokkal kapcsolatban lásd Jelentés a NATO Biztonsági Beruházási Programja (NSIP) keretében Magyarországon megvalósuló fejlesztések ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, 2002.; valamint Jelentés a katonai védelmi beruházások ellenőrzéséről [0333]. 67. Állami Számvevőszék, 2003. szeptember. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2003/0333j000.pdf?ctid=756> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 12.)

¹¹ Kopcsó István: A NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ kialakítása, működési rendje. Honvédségi Szemle, 62. évf. 2008/2., 23–31.; valamint Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO kiválósági központjai. Új Honvédségi Szemle, 61. évf. 2007/11., 13–21.

¹² Beszámoló a NATO Biztonsági Beruházási Program (NSIP) 2017. évi magyarországi megvalósításáról. HM Védelemgazdasági Hivatal, 2018. április 11., (3 melléklet).

A FOLYAMATBAN LÉVŐ PROJEKTEK BEMUTATÁSA

A NATO Biztonsági Beruházási Programja keretében Magyarországon 122 projekt megvalósítása van folyamatban az alábbi 11 képességsomag keretében:

1. CP 9A0951 ADD1 – stratégiai légi szállítási képesség, amely a SACEUR felelősségi körzetén belüli képességsomag (Pápa);
2. CP 9A1385 – védekező és támadó légi eszközök képességsomag (Kecskemét);
3. CP 3A0053 – az NRF fogadását biztosító repülőtéri fejlesztések;
4. CP 9A0996 – RSOM (Várpalota, Pápa);
5. CP 9A0401 – FIET (Várpalota, Újdörögd);
6. CP 5A0035 – a NATO Integrált Légvédelmi Rendszeréhez (NATO Integrated Air Defence System, NATINADS) történő csatlakozás érdekében szükségessé váló fejlesztések;
7. CP 5A0044 – az előírt légtérlefedettséget biztosító háromdimenziós gerincradarok beszerzése és telepítése;
8. CP 5A0109 – az új NATO ACCS kialakítása;
9. CP 0A0149 – a NATO telepíthető híradó-informatikai (Deployable Communication and Information System, DCIS) rendszerének a kiépítése;
10. CP 9A0995 – nagy mennyiségű üzemanyag tárolása (Pápa);
11. CP 9C0151 – NATO-erőket integráló elem (NATO Forces Integration Unit, NFIU, Székesfehérvár).¹³

Stratégiai légi szállítási képességsomag – Pápa

A fenti képességsomagok közül kiemelkedő jelentőségű a pápai légibázis fejlesztése, amely kettős célú. A NATO-követelmény szerint a repülőtérnek alkalmassá kell válnia a stratégiai légi szállítási kezdeményezés (Strategic Airlift Capability, SAC) keretében működő C-17-es flotta fő műveleti bázisaként történő működésre. Emellett – nemzeti követelményként – a bázisnak biztosítani kell tetszőleges katonai repülőgép¹⁴ bármilyen időjárási körülmények közötti fel- és leszállását, illetve kiszolgálását. E kettős cél érdekében szükséges beruházásokat egyrészt a NATO Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council, NAC) 2016 augusztusában jóváhagyott 9A0951 ADD1 képességsomagja, másrészt a 1553/2015. (VIII. 7.) számú kormányhatározat alapján kell végrehajtani. A fejlesztési program összértéke 41 milliárd forint, melyhez Magyarország 58%-ban nemzeti forrásokkal járul hozzá.

A képességsomag előkészítő feladatai a Szövetséges Transzformációs Parancsnoksággal (Allied Transformation Command, ACT) 2008 elején folytatott egyeztetésekkel kezdődtek meg. A pápai repülőtér felajánlása 2008. március 25-én megtörtént. A képességsomag tervzete 2010. januárban készült el, de a formális jóváhagyási eljárást a légibázisokkal kapcsolatos koncepcionális kérdések tisztázásáig elhalasztották. Az ACT 2015. június 30-án készítette el a légi szállítási képességsomag tervzetét összesen húsz, a pápai repülőtér fejlesztésére vonatkozó projekttel, amelyet a NAC 2016. augusztus 25-én fogadott el. Ezek végrehajtására a megvalósítás ütemének megfelelően 2022-ig 91 millió euró (mintegy 28,2 milliárd forint) NATO-forrást biztosítanak hazánk részére, illetve az előfinanszírozott projektek esetében

¹³ Beszámoló a NATO Biztonsági Beruházási Program (NSIP) 2017. évi magyarországi megvalósításáról. 2018, 3.

¹⁴ A hadászati bombázó-repülőgépek kivételével.

a SAC-nemzetek részére történő visszafizetésre. A walesi csúcserkeztelen – a NATO készenléti akciótervéhez történő magyar hozzájárulás részeként – hazánk bejelentette Pápa Bázisrepülőtér fejlesztését. A két – NATO és nemzeti – fejlesztési koncepció összehangolása megtörtént, az 1553/2015. (VIII. 7.) számú kormányhatározatban¹⁵ tizenöt feladat 2020-ig történő végrehajtását irányozták elő 20 milliárd forint értékben. A képességcsomag részeként számos fejlesztést hajtottak végre (hadművelati központ, hangár és repülőtér kiszolgáló előtér kiépítése, híradó-informatikai épület felújítása, repülésirányító torony átépítése).

Fontos feladat a futópálya meghosszabbítása, mert a jelenlegi 605 méterrel rövidebb a vonatkozó NATO-előírásoknál, így mérete miatt csak korlátozásokkal alkalmas nagy méretű repülőgépek fogadására. A futópálya meghosszabbításához kapcsolódóan „komplex programterv” készült. A repülőtér jelenleg I. kategóriás (CAT I) besorolású, amelyet CAT III/B-re szükséges emelni annak érdekében, hogy bármilyen légi jármű bármilyen időjárási körülmények között leszállhasson. A „komplex programterv” tartalmazza a repülőtér kategóriaemeléséhez szükséges fejlesztési feladatokat. A futópálya-hosszabbítás kivitelezési feladatai legkorábban 2020 elején kezdődhetnek meg. A fejlesztések sorában a meteorológiai radar beszerzése mellett – a befogadó nemzeti támogatás részeként – sürgető feladat egy 400 fő elhelyezésére szolgáló átvonuló szállás kialakítása a hazánkban zajló gyakorlatok megnövekedett száma miatt (a 8. számú épület mellett a 4. számú épület felújítása is tervezett).

Védekező és támadó légi eszközök fogadása képességcsomag – Kecskemét

A kecskeméti légibázis fejlesztési képességcsomag célja a fogadási és működési feltételek biztosítása a NATO megerősítő vadászrepülőgépei számára. A kecskeméti MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis fejlesztését célzó képességcsomag előkészítése során 2015. június 26-án a HM BBM ülésén elfogadták a projekt adatlapjait. Az ülésen a NATO által támogatott képességek mellett döntés született több, hadművelati szempontból kiemelt fontosságú, nemzeti forrásból történő feladat projektelésére is (például párhuzamos futópálya, vészhelyzeti leszállópálya megépítése, meglévő futópálya rekonstrukciója, állóhelyek felújítása, navigációs és időjárásjelző eszközök beszerzése). A képességcsomag NAC által történő jóváhagyása folyamatban van. A projektek nagy részét előreláthatólag nemzeti finanszírozással hagyják jóvá. A képességcsomag részeként az Amerikai Egyesült Államok európai elrettentő kezdeményezés (European Deterrence Initiative, EDI) programja keretében hajtják végre a párhuzamos gurulóút/vészhelyzeti futópálya, valamint a lőszer- és robbanóanyag-tárolók építését. A Modern Városok Program keretében a kormány a repülőtér kettős hasznosításának katonai feladataira biztosított forrásokat (átfegyverzőzóna áttelepítése, „M” és „J” állóhelyek, hajtómű-ellenőrző állóhely létesítése, központi zóna térvilágítása, közműfejlesztés, kerítés és őrzésvédelem felújítása).

Repülőtéri fejlesztések képességcsomag – Kecskemét, Pápa

Az NRF elemeinek fogadását biztosító repülőtéri fejlesztéseket tartalmazó képességcsomagot a NAC 1999. július 27-én hagyta jóvá. Az elmúlt időszakban Kecskemét és Pápa

¹⁵ 1553/2015. (VIII. 7.) számú kormányhatározat a Magyar Honvédség Pápa Bázisrepülőtér fejlesztése érdekében szükséges források biztosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/mkpdf/hiteles/mk15115.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 11.)

helyszíneken megvalósították a képességsomag azon további jóváhagyott beruházásait, amelyek alkalmassá teszik mindkét repülőteret a NATO használatára. Az egyik projekt – a légikirakó képesség elérése érdekében – a pápai személyforgalmi terminál építése. Az épület technológiáját érintő rész műszaki átadás-átvétele 2018. január 18-án lezárult.

Erők fogadása, állomásoztatása és továbbmozgatása – Várpalota, Pápa

Az RSOM-képességsomag a NATO készenléti akcióterve részeként, a Szövetség keleti határainak megerősítéséhez kapcsolódik. Célja, hogy csapatmozgások során az erők fogadásának, állomásoztatásának és a célterületre történő továbbmozgásának infrastrukturális feltételei a várható igénybevételnek megfelelően biztosítottak legyenek. A későbbiekben a személyi állomány elhelyezési feltételeinek biztosítására is kiterjedt. Az előkészítéséhez szükséges nemzeti feladatok eredetileg 2015-ben zárultak le, amelyek eredményeként a NAC 2016. július 8-án a varsói csúcstalálkozón jóváhagyta a képességsomagot.

Kiképzés – Várpalota, Újdörögd

A kollektív védelemhez tartozó képességsomag a szövetséges erők integrációját és kiképzését (FIET) szolgálja. Az ACT 2016 februárjában megküldte a képességsomagra vonatkozó minimális katonai követelményeket, a kitöltendő elemző adatlapot, valamint az előkészítéshez szükséges határidőkre vonatkozó ütemtervet. Az ütemterv alapján mind az adatlapot, mind az ez alapján készült projektadatlapokat 2016. március 22-én megküldték az ACT részére. Az ACT ennek figyelembevételével április közepéig elkészítette a képességsomag-tervezetet, és megküldte Brüsszelbe a NATO-szervezeteknek azért, hogy a képességsomagot 2016 júliusában az RSOM-képességsomaggal együtt elfogadják a varsói csúcserkezleten. A csomag részeként öt projektet tervesítettek: kézigránátdobó és a rögtönzött robbanóeszközök elleni pálya, egészségügyi evakuáláshoz helikopter-leszállóhely, városi harc és műszaki gyakorlóhely, valamint étkezőhely építését az MH Bakony Harckiképző Központ várpalotai („0” pont, Bakonykút) és újdörögdi helyszínein.

NATINADS-képességsomag

A képességsomag célja a NATO Integrált Légvédelmi Rendszeréhez csatlakozó hazai légi vezetési-irányítási rendszer létrehozása, amely egy légi irányító központ bázisán lehetővé teszi az AWACS-kapcsolatot, valamint megteremti a légtérellenőrzés és a légi irányítás, valamint a vadászrepülő-erők és légvédelmi rakétacsapatok harctevékenységének vezetéséhez szükséges technikai feltételeket. A képességsomagon belül hét projekt található: zavarvédett kommunikáció biztosítása az AWACS fedélzeti rendszereivel, deciméteres rádióhullámon zajló föld-levegő titkosított és zavarvédett kommunikáció, integrált vezetési-irányítási képesség, átmeneti gerincradar-lefedettség, MASE-radarintegráció¹⁶ és fegyverirányító képesség, valamint légvédelmi rakétákat irányító képesség, országon belüli föld-föld kommunikáció biztosítása, valamint az MH 54. Veszprém Légtérellenőrző Ezred Légi Irányító Központ objektumának felújítása.

¹⁶ Multi AEGIS (Airborne Early Warning Ground Environment Integration Segment) Site Emulator – egy több-funkciós, AEGIS bázison működő emulátor (szimulációs központ).

A zavarvédett kommunikáció biztosítása az AWACS fedélzeti rendszereivel projekt célja egy, a Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága (Supreme Headquarters Allied Power Europe, SHAPE) rádiótervében megfogalmazott hadművelési követelményeket kielégítő, zavarvédett és titkosított hangkommunikációt biztosító rádiórendszer telepítése Magyarország területén és annak integrálása a NATINADS-ba. A kialakított magyarországi föld-levegő rádiórendszer két gerincradar helyszínén (Békéscsaba, Bánkút), valamint a tubesi objektumban telepített rádiópontból, az MH Légi Vezetési és Irányítási Központból (MH LVIK) és a Kiképző Tartalék Irányító Központból (KTIK) hozzáférhető távvezérlő rendszerből áll. A rendszert további két rádióhelyszínnel (Parajostető, Széchenyi-hegy) egészítették ki. Az országon belüli föld-föld kommunikáció biztosítása projekt célja az NSIP keretében megvalósuló más projektek eredményeként létrejövő képességek gyakorlati alkalmazhatóságához elengedhetetlen, a rendszerlemek összeköttetését biztosító híradó-informatikai hálózat megfelelő sávzélességének biztosítása, ami az MH Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának fejlesztésével, kapacitásbővítésével érhető el. A projekt megvalósítása kiemelt jelentőségű volt, mivel a sikeres végrehajtással biztosítható az NSIP-beruházások során telepített, illetve telepítendő rendszerek teljes funkcionalitása.

3D-s radarprogram képességsomag

A cseh–magyar radarbeszerzés célja az egységes NATO ACCS részét alkotó öt darab, a repülőeszközök térbeli elhelyezkedéséről háromdimenziós adatot szolgáltatni képes fix telepítésű, nagy hatótávolságú primer felderítőradar, a repülőgépek hovatartozásának beazonosítására szolgáló szekunder radar, valamint a radarok ellenőrzését és távirányítását biztosító távfelügyeleti rendszer beszerzése és telepítése a kijelölt helyszíneken megépülő radartornyokra, illetve vezetési pontokra. A NATO közös finanszírozásából megvalósuló projektek keretében az öt radarból hármat Magyarországon telepítenek: Bánkúton, Békéscsabán és Medinán. A két hazai távfelügyeleti egységet az MH Légi Vezetési és Irányítási Központ és a Kiképző Tartalék Irányító Központ bázisán telepítették. A radarprogram szerves részét képezik a radarbeszerzések (Medina, Békéscsaba, Bánkút), valamint a vegyes, NATO-, illetve nemzeti finanszírozásban megvalósuló radarkomplexum építési és híradó-informatikai beruházásai.

NATO Légi Vezetési és Irányítási Rendszer képességsomag

A képességsomag fő célja a perspektivikus NATO ACCS kiépítése, amely kiegészül egyéb, a rendszer művelési alkalmazását biztosító és támogató nemzeti fejlesztésekkel is. A képességsomagot a NAC 2005. május 6-án hagyta jóvá. A légvédelmi művelési, radaradatokat gyűjtő, illetve azonosított léghelyzet-kép előállítására alkalmas központ beszerzése és megvalósítása a NATO minimális katonai követelményei kielégítéséhez szükséges rendszerlemek esetén 75% a NATO-, 25% pedig a nemzeti költségből valósul meg, míg a minimális NATO-követelményeken felüli, kiegészítő nemzeti követelményeket is biztosító rendszerlemeket teljes mértékben nemzeti forrásokból szükséges finanszírozni. A képességsomag keretében telepítendő központon kívül Magyarországon nemzeti forrásból tervezett: egy tartalék funkciót ellátó központ, két repülőezred/század hadművelési központ, egy telepíthető repülőszázad hadművelési központ, egy telepíthető légi művelési koordinációs központ, egy telepíthető légvédelmi rakétavezetési központ, valamint egy nemzeti légi vezetési központ kialakítása is.

Telepíthető híradó-informatikai rendszer képességsomag

2008-ban született döntés arról, hogy Magyarország részt vesz a NATO telepíthető híradó-informatikai rendszerének kialakításában, és nemzeti erőforrások bevonásával felállít egy telepíthető híradó-informatikai századot. A rendszert alkotó berendezések beszerzése közös NATO-finanszírozással történt. A NATO a telepíthető híradó-informatikai rendszer felállításra kidolgozta és jóváhagyta a 0A0194 számú képességsomagot. A telepíthető híradó-informatikai századdal kapcsolatos beruházás első három üteme befejeződött. A negyedik ütem alapvető célja képessé tenni a székesfehérvári objektumot a NATO által odatelepíteni tervezett „Dragonfly” eszközök befogadására. A kivitelezés a tervek szerint 2019 elejéig valósul meg.

Nagy mennyiségű üzemanyag-tárolás képességsomag – Pápa

A képességsomag részeként az üzemanyag-lefejtő rendszer felújítását és bővítését, az iparvágány felújítását és meghosszabbítását, valamint a transzfertartály üritési sebességének a növelése fejlesztési feladatokat támogatta. A képességsomag finanszírozásából 85,8% a NATO, 14,2% pedig a nemzeti rész. A képességsomagot 2018. január 12-én Magyarországot érintően a fenti tartalommal elfogadták.

NATO-erőket integráló elem képességsomag – Székesfehérvár

A képességsomag a többnemzeti vezetés-irányítási elemek infrastrukturális és híradó-informatikai működési feltételeinek megteremtését irányozza elő, a rendszer magyarországi elemét Székesfehérváron alakították ki. Az infrastrukturális feladatokat és a nemzeti híradó-informatikai feladatokat a fogadó nemzet, a NATO-követelmények szerinti híradó-informatikai rendszer beszerzését és telepítését – a Magyarországtól kapott felhatalmazás alapján – a NATO Híradó- és Informatikai Ügynöksége (NATO Communications and Information Agency, NCIA) hajtotta végre a NATO közös költségvetéséből. A kivitelezés a 2016. augusztus 15. – szeptember 15. között végrehajtott műszaki átadás-átvételi eljárással zárult le. Ezt követően 2016. október végén átadták a munkaterületet az NCIA részére a NATO-vonatkozású híradó-informatikai rendszerek telepítése érdekében. Az akkreditációt követően az NFIU-erők befogadó épületét 2016 novemberében adták át.¹⁷

A NATO BIZTONSÁGI BERUHÁZÁSI PROGRAMJÁNAK JOGALKOTÁSI KÉRDÉSEI

Folyamatosan változott a NATO Biztonsági Beruházási Programjához kapcsolódó hazai jogszabályi környezet, több törvénymódosítás, kormányrendelet és HM-rendelet született meg.

Ezek közül a legfontosabbak az alábbiak:

2154/1999. (VII. 8) kormányhatározat a NATO Biztonsági Beruházási Programban történő részvételről;

¹⁷ Beszámoló a NATO Biztonsági Beruházási Program (NSIP) 2016. évi magyarországi megvalósításáról. 26–28.

66/1999. (HK 24.) HM utasítás a NATO Biztonsági Beruházási Program keretében megvalósuló szövetségi biztonsági beruházások végrehajtására kijelölt szervezetek közötti együttműködés rendjéről;

2000. évi XXXVI. törvény a 2004. évi CV. a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény módosításáról, ahol az NSIP fogalma törvényi szinten kerül bevezetésre;

58/2001. (HK 15.) HM utasítás az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja magyarországi programfelelőseinek kijelöléséről;

31/2000. (X. 27.) HM rendelet az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja magyarországi végrehajtási rendjéről és szabályairól;

164/2002. (VIII. 2.) Korm. rendelet az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja keretében kiírásra kerülő pályázatokon való részvételi jogosultság feltételeiről, a jogosultság megszerzésével kapcsolatos eljárás szabályairól és az eljáró szervezetről;

109/2012. (VI. 1.) Korm. rendelet a NATO Biztonsági Beruházási Program keretében megvalósuló beszerzésekre vonatkozó részletes szabályokról.

2007 augusztusában módosították a 164/2002. (VIII. 2.) kormányrendeletet.¹⁸ A kormányrendelet alapján létezik a NATO minősített nemzetközi tendereken indulni szándékozó magyar cégek előminősítési rendszere, amelynek eredményeként kiadják a „NATO Beszállításra Alkalmos”, illetve a „Minősített NATO Beszállításra Alkalmos” minősítéseket.

Az NSIP magyarországi végrehajtása érdekében szükségessé vált a kapcsolódó szabályozók és jogszabályok módosítása. Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) hatálybalépésével 2017-ben kezdeményezték „az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja keretében kiírásra kerülő pályázatokon való részvételi jogosultság feltételeiről, a jogosultság megszerzésével kapcsolatos eljárás szabályairól és az eljáró szervezetről” szóló 164/2002. (VIII. 2.) kormányrendelet módosítását, amelyet az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény hatálybalépésével összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 457/2017. (XII. 28.) kormányrendelet 2018. január 1-jei hatálybalépésével végrehajtottak. A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény (Kbt.) változása miatt a NATO Biztonsági Beruházási Programja, valamint az egyéb közös finanszírozású NATO-támogatott programok keretében megvalósuló beszerzésre vonatkozó részletes szabályokról szóló 109/2012. (VI. 1.) kormányrendelet módosítása is szükségessé vált. A módosítás szakmai egyeztetése befejeződött.

Az NSIP magyarországi végrehajtása tárcaszintű feladatainak keretszabályait „az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja nemzeti feladatainak végrehajtásáról” szóló HM-utasítás tartalmazza. Az utasítás legutóbbi felülvizsgálata során a HM VGH feladatrendszerét, a beruházások hazai bevételezésére vonatkozó eljárásrendjét, valamint a HM Biztonsági Beruházási Munkacsoport összetételét módosították, és 2018. november 15-én kiadták a jelenleg is hatályos szabályozást.¹⁹

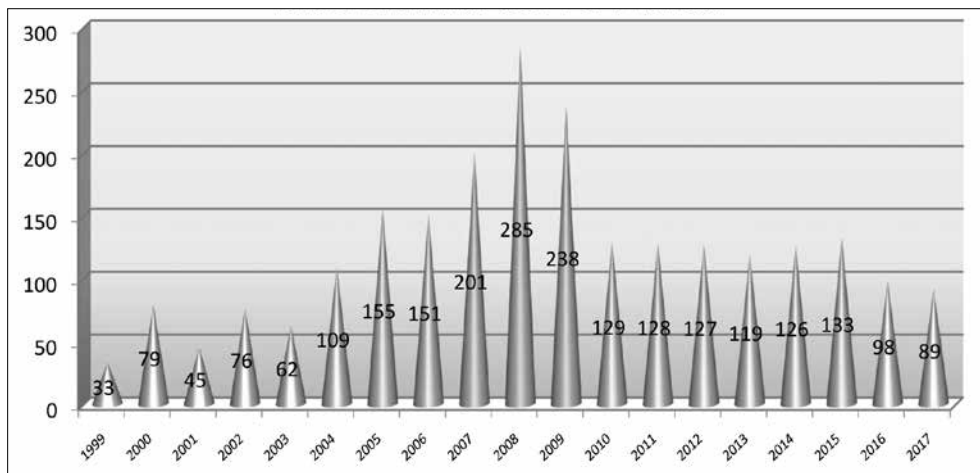
¹⁸ A módosítás két legfőbb eleme: 1. a „NATO Beszállításra Alkalmos” határozatok gazdálkodó szervezetek részére történő kiadása honvédelmi miniszteri hatáskörbe került (korábban szakállamtitkári felelősség volt); 2. a hazai cégek részére az alkalmassági nyilatkozat kiadásának feltétele minden, a NATO érdekében induló beszerzési eljárás esetében „NATO Beszállításra Alkalmos” határozat meglétéhez kötött (korábban csak az NSIP-beszerzési eljárások esetében volt érvényes).

¹⁹ 39/2018. (XI. 15.) HM utasítás az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja nemzeti feladatainak végrehajtásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18U0039.HM&txtreferer=00000003.TXT> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 11.)

A NATO BESZÁLLÍTÓI INFORMÁCIÓS RENDSZER

A NATO Beszállítói Információs Rendszer működtetésének feladatrendszerét a 164/2002. (VIII. 2.) kormányrendelet szabályozza. A NATO Beszállítói Információs Rendszer működtetése és a cégekkel való kapcsolattartás folyamatos. A „NATO Beszállításra Alkalmas” határozattal rendelkező gazdálkodó szervezetek közül 2017-ben a nyilvántartott 246 gazdasági társaságból 240 cég tett eleget az éves adatszolgáltatási kötelezettségének. NATO-beszállítói cím megszerzésére 2017-ben 14 gazdálkodó szervezet nyújtott be pályázatot, és a szigorított megfelelőségi eljárási rend ellenére mind a 14 cég megszerezte a „NATO Beszállításra Alkalmas” határozatot.

A NATO Beszállítói Információs Honlapon²⁰ 2017-ben összesen 89 tenderfelhívás jelent meg, ebből 9 magyar és 80 nemzetközi kiírás volt. A tenderek darabszámának évenkénti alakulására vonatkozó trendet az 1. ábra szemlélteti. A külföldi pályázatokon történő indulás érdekében 2017-ben 45 esetben állítottak ki a gazdasági társaságok részére „Megfelelőségi nyilatkozat”-ot (Eligibility of Declaration).

1. ábra A NATO beszállítói információs honlapon megjelent tenderek száma 1999–2017 között²¹

A NATO Beszállítói Rendszer hardverkörnyezetének folyamatos fejlesztésével megkezdődött az elektronikus ügyintézési folyamatokra, valamint az elektronikus nyilvántartásra történő átállás, melynek érdekében a szükséges hardverkörnyezet fejlesztése, valamint az elektronikus nyilvántartás teljes körű alkalmazásához szükséges https protokoll alkalmazási feltételeinek előkészítése megtörtént. Az e-ügyintézésre történő átállás másik feladatát a papíralapú cégbázis, a 2015. évet megelőzően beérkezett pályázati és adatszolgáltatási dokumentumok, kiadott határozatok archiválási feladatai jelentik.

²⁰ <http://www.natotender.gov.hu> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 30.)

²¹ Beszámoló a NATO Biztonsági Beruházási Program (NSIP) 2017. évi magyarországi megvalósításáról. 2018. 39.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt 20 év során a NATO Biztonsági Beruházási Programjához kapcsolódó magyarországi tevékenység szövetségi szerepvállalásunk jelentős részét képezte; a NATO Biztonsági Beruházási Programja a honvédelmi tárca sikertörténetei közé sorolható. Magyarország már a NATO-csatlakozását megelőzően kiemelten foglalkozott a NATO Biztonsági Beruházási Programja hazai feladatainak előkészítésével, a szükséges jogi és szervezeti háttér megteremtésével. Az elmúlt 20 év legfontosabb NSIP-beruházásai és eredményei Magyarország és a Magyar Honvédség csatlakozását, illetve az együttműködési képesség megteremtését szolgálták. Az NSIP-beruházások jelentősen hozzájárulnak hazánk szövetségi kötelezettségeinek teljesítéséhez, emellett a Magyar Honvédség általános technikai és technológiai képességeit is emelik.

A NATO-tagság első évtizedében az NSIP keretében befejeződött a kecskeméti és a pápai repülőtér, valamint a veszprémi légi vezetési központ infrastrukturális fejlesztése, híradó- és informatikai hálózatának kiépítése. Zengővár kivételével megvalósult az új háromdimenziós radarok képességsomagja, Békéscsaba és Bánkút hasznos tagja lett a magyar légtérvédelemnek. Sikeresen haladt Pápán a többnemzeti C–17-es stratégiai szállítórepülőezred, valamint a NATO katonaegészségügyi kiválósági központ felállítása Budapesten. A tagság második évtizedében a projektek egy része új feladatokkal folytatódott, mások pedig a NATO-csúcstalálkozókön eldöntött képességfejlesztési célok megvalósítását szolgálják. A jelenlegi 11 képességsomagban 122 projekt megvalósítása van folyamatban, ezek közül kiemelkedő jelentőségűek a stratégiai légi szállítási, az erők fogadása, állomásoztatása és továbbmozgatása, a kiképzési és a NATO-erőket integráló elem képességsomagok.

A NATO-csatlakozás óta 2017 végéig terjedő időszakban a NATO Biztonsági Beruházási Programja által felhasznált összes forrás 82,6 milliárd forintot tett ki, a nemzeti finanszírozási hányada meghaladta az 55%-ot. A NATO Beszállítói Információs Rendszer működése jelentős szerepet játszik a hazai gazdaság fejlesztésében is, a NATO Biztonsági Beruházási Programjának hatása tehát messze túlmutat a katonai képességfejlesztésen, hozzájárul az ország gazdasági teljesítményének és versenyképességének növeléséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1553/2015. (VIII. 7.) számú kormányhatározat a Magyar Honvédség Pápa Bázisrepülőtér fejlesztése érdekében szükséges források biztosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/mkpdf/hiteles/mk15115.pdf>
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400105.TV>
- 2154/1999. (VII. 8.) Korm. határozat Magyarországnak a NATO Biztonsági Beruházási Programjában történő részvételéről.
- 39/2018. (XI. 15.) HM utasítás az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Biztonsági Beruházási Programja nemzeti feladatainak végrehajtásáról. [https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18U0039.HM&txtreferer=00000003.TXTBeszamoló a NATO Biztonsági Beruházási Program \(NSIP\) 2016. évi magyarországi megvalósításáról.](https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A18U0039.HM&txtreferer=00000003.TXTBeszamol%20a%20NATO%20Biztonsagi%20Beruhazasi%20Program%20(NSIP)%202016.%20evi%20magyarorszagi%20megvalositasarol)
- Beszamoló a NATO Biztonsági Beruházási Program (NSIP) 2017. évi magyarországi megvalósításáról. HM Védelemgazdasági Hivatal, 2018. április.

- Jelentés a katonai védelmi beruházások ellenőrzéséről [0333]. Állami Számvevőszék, 2003. szeptember. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2003/0333j000.pdf?ctid=756>
- Jelentés a NATO Biztonsági Beruházási Programja (NSIP) keretében Magyarországon megvalósuló fejlesztések ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, 2002. május. <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2002/0217j000.pdf?ctid=755>
- Kereki László: *A NATO és az EU védelmi tervezési eljárásai*. In: Ronkovich József (szerk.): *A stratégiai és a műveleti tervezés*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.
- Kopcsó István: *A NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ kialakítása, működési rendje*. Honvédségi Szemle, 62. évf. 2008/2.
- Kovács Ferenc: *A NATO biztonsági beruházási program integrálása a magyar nemzetgazdaság, az országos nemzetgazdasági és katonai infrastruktúrába, valamint az államigazgatás rendszerébe*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001.
- NATO Beszállítói Információs Honlap. <http://www.natotender.gov.hu>
- Siposné Kecskeméthy Klára: *A NATO kiválósági központjai*. Új Honvédségi Szemle, 61. évf. 2007/11.
- Szarvas László: *Stratégiai Légi Szállítási Képesség – egy új többnemzeti megoldás*. Nemzet és Biztonság, 2008. július.
- Szenes Zoltán – Tálás Péter: *Tíz éve a NATO-ban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
- Szűcs László: *A stratégiai légiszállítás képessége*. 2009. augusztus 4. <https://honvedelem.hu/cikk/15948/a-strategiai-legiszallitas-kepessege>

Csák Zoltán ezredes:

A REGIONÁLIS KÜLÖNLEGES MŰVELETI KOMPONENSPARANCSNOKSÁG MEGALAKÍTÁSA – MAGYARORSZÁG REGIONÁLIS BEFOLYÁSÁNAK NÖVEKEDÉSE

„Manapság nem érdekel, hogy harcászati vagy hadműveleti szempontból milyen ragyogóan gondolkodtok. Ha nem tudtok létrehozni bizalmon alapuló harmóniát a hadszíntéren a fegyvernemek, a koalíciók és a nemzetek, valamint a civilek és a katonák között, akkor haza kell mennetek, mert a vezetési módszereitek elavultak. Olyan tisztekre van szükségünk, akik képesek harmóniát létrehozni ezeken a vonalakon.”¹

James Norman Mattis tábornok²

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar különleges erők jelentős változás elé néznek. A NATO és annak Különleges Műveleti Parancsnoksága (NSHQ³) különleges műveleti alkalmazási és képességfejlesztési terveivel összhangban Magyarország részéről elindult egy regionális különleges műveleti komponensparancsnokság (R-SOCC⁴) megalakítása. A regionális parancsnokság létrejötte a NATO különleges erői számára óriási képességhiány-csökkentést jelentene. Az elgondolás és egy megbízható magyar keretnemzeti szerepkör megvalósítása rendkívül magas szintű elismerést hozhat a NATO-n és az EU-n belül, ami Magyarország katonadiplomáciai helyének erősítésén túl a teljes külpolitikai arculat alakulására is jótékony hatással lehet. Az R-SOCC megalakításával a különleges műveletek tervezése, végrehajtása, a beszerzések, valamint a kiképzés hatékonysága és az innováció lehetősége jelentősen javulna. A partnerországokkal közösen Magyarország ezzel hozzájárulhat a NATO különleges műveleti képességhiányainak csökkentéséhez, valamint a biztonság megerősítéséhez.

KULCSSZAVAK: különleges műveleti erők, NATO, EU, NATO Különleges Műveleti Parancsnokság, regionális különleges műveleti komponensparancsnokság, telepíthető parancsnokság

¹ „In this age, I don't care how tactically or operationally brilliant you are, if you cannot create harmony – even vicious harmony – on the battlefield based on trust across service lines, across coalition and national lines, and across civilian/military lines, you need to go home, because your leadership is obsolete. We have got to have officers who can create harmony across all those lines.” (Fordította a szerző.)

² James Norman Mattis tábornok 2013-ban az amerikai haderő Központi Parancsnoksága parancsnoki beosztásából vonult nyugállományba. 2017–2018-ban a Trump-adminisztráció védelmi minisztere volt.

³ NATO Special Operations Headquarters.

⁴ Regional Special Operations Component Command.

BEVEZETŐ

A NATO brüsszeli csúcstalálkozóján számos olyan döntés született, amely az elrettentés, a közös védelem, a terrorizmus elleni harc és a stabilitás megerősítését célozta meg. A döntések között nagy jelentőséggel bír a Készenléti kezdeményezés (NRI5) jóváhagyása, amely új alapokra helyezi a NATO-erők készenlétét. A készenlét javításának feltétele új erők és újabb katonai vezető szervek, parancsnokságok létrehozása. Ennek érdekében a tagországok elkezdtek növelni védelmi kiadásait, és vállalásokat tettek új parancsnokságok kialakítására.

Magyarország már a csúcs előtt vállalta egy kelet-közép-európai NATO-hadosztály-parancsnokság megalakítását, amely hazánk és Németország között fennálló védelmi és védelmi ipari együttműködés keretében jön létre.⁶

Létezik azonban egy másik kezdeményezés, amely – bár nem kapott ekkora sajtóvisszhangot, mégis úgy értékelem, hogy – hasonlóan fontos és megerősíti hazánk, valamint a Magyar Honvédség NATO-, EU- és regionális szerepét.

2015-ben a NATO és a Magyar Honvédség közötti kétoldalú egyeztetés során merült fel kérdésként, hogy a Magyar Honvédség miért nem hoz létre egy különleges műveleti komponensparancsnokságot (SOCC), amely a NATO-nak felajánlott erő is lehetne. Ez nem egy állandó, hanem konfliktus esetén telepíthető parancsnokság lenne. A Magyar Honvédség számára nyilvánvaló volt, hogy egy ilyen szervezetet önállóan nem tudna működtetni, hiszen bizonyos elemekkel – például haditengerészet – nem rendelkezik. Ezért merült fel az újabb ötlet: legyen ez egy regionális parancsnokság (R-SOCC), alapvetően a Visegrádi Négyek, valamint a környező országok különleges műveleti erőit bevonva.

Természetesen a parancsnokság megalakításáig még sok munka és idő van hátra. Alapul véve az előjáró általam ismert nagybani elgondolását, megpróbálom bemutatni az olvasó számára a regionális különleges műveleti komponensparancsnokságot, a megváltozott biztonsági környezetet, tisztázom az R-SOCC fogalmát, felépítését, feladatrendszerét, valamint jövőbeni hatásait Magyarország kelet-közép-európai régióban betöltött szerepére.

A NATO MAGÁRA TALÁLT

A 2014-es év fordulópontot jelentett a NATO történetében. A Szövetség nem volt felkészülve a Krím félsziget ellen 2014. március 14-én végrehajtott orosz beavatkozásra. Az ukrajnai események váratlansága válaszlépésekre kényszerítette a NATO-t. A Szövetség elkezdett magára találni, és előtérbe került a kollektív védelem fontossága. A walesi csúcstalálkozón megerősítő és adaptációs intézkedéseket fogadtak el, amelyek már nemcsak a hosszú távú haderőfejlesztésről, hanem az azonnal bevethető erők fontosságáról is szóltak.⁷

Az intézkedések hatására jelentősen megnőtt a NATO Reagáló Erő (NRF⁸) képessége. Az NRF részeként megszületett a magas készenletű összhaderőnemi haderőcsoport (VJTF⁹),

⁵ NATO Readiness Initiative.

⁶ Szenes Zoltán: Új székház, új feszültségek, változatlan politika – A NATO brüsszeli csúcstalálkozójának értékelése. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-valtozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csuczstalalkozojanak-ertekelese> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 20.)

⁷ Siposné Kecskeméthy Klára: NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8–9.). Hadtudomány, 2017/1–2. szám, 114–126. <http://real.mtak.hu/id/eprint/54740> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

⁸ NATO Response Force.

⁹ Very High Readiness Joint Task Force.

amelynek feladata a Szövetség határain jelentkező váratlan és meglepetésszerű katonai fenyegetések kezelése.¹⁰ A Szövetség keleti szárnyán megerősítették a vezetési rendet. Szczechinben megalakult az Északkeleti Többnemzeti Hadtestparancsnokság (Multinational Corps Northeast), Bukarestben pedig a Délkeleti Többnemzeti Hadosztályparancsnokság (Multinational Division Southeast). Döntés született a keretnemzet-koncepció (FNC¹¹) elfogadásáról is, amely a többnemzeti erők és képességek fejlesztésére koncentrálna.¹²

Tehát a NATO ráébredt, hogy alkalmazkodnia kell a megváltozott körülményekhez. A meghozott megerősítő intézkedések részben azoknak a lépéseknek a végrehajtását jelentették, amelyek a NATO keleti bővítése során elmaradtak. A megerősítő kezdeményezésről bővebben Wagner Péter, Ugrósy Márton és Németh Bence „Úton Varsóba – Amerikai és NATO-erőfeszítések a közös biztonság érdekében” című elemzésében lehet olvasni.¹³ Az intézkedések többek között aláhúzzák a regionális együttműködések fontosságát és megerősítését.

Ezekre az intézkedésekre emlékeztetett 2016-ban a varsói csúcás előtt Jens Stoltenberg NATO-főtitkár, aki kijelentette: „Gyorsabb, erősebb és többre kész Szövetség jött létre... most meg kell tennünk a következő lépéseket. A varsói csúcásertekezleten egyetértünk abban, hogy tovább fokozzuk a katonai jelenlétet a Szövetség keleti részén.”¹⁴

Magyarország a walesi és a varsói NATO-csúcás után kivette részét a közös döntések teljesítéséből, és belefogott az elmúlt huszonhat év legnagyobb honvédelmi és haderőfejlesztési programjába – Zrínyi 2026 néven. Úgy tűnik, hogy nemcsak a NATO talált magára, hanem Magyarország is.

Előtérbe került a képességek fejlesztése, a kollektív védelmi feladatokhoz és a nemzetközi műveletekhez történő magasabb hozzájárulás, a partnerségi kapcsolatok erősítése, valamint a különleges rendeltetésű erők széles körű alkalmazásának szükségessége. A fentiekben felsoroltak teljesítése nagymértékben hozzájárul Magyarország biztonságának erősítéséhez, és növeli az ország nemzetközi tekintélyét.¹⁵

A NATO- és EU-tagság kiváló lehetőség, hogy a képességfejlesztést, a modernizációt és a beszerzéseket hatékonyan, a szövetségesekkel együttműködve lehessen végrehajtani. Ebben teljes mértékben támaszkodni kell a Visegrádi Négyek és más közép-európai partnerek együttműködésére.¹⁶

Hazánk védelmére a NATO is készített egy úgynevezett *lépcsőzetes válaszadási tervet* (GRP¹⁷), amellyel Magyarországot Szlovákiával együtt kívánja megvédeni *egy esetleges keleti irányból érkező katonai fenyegetéssel* szemben. A GRP egy új típusú, jövőbeni hadműveleti

¹⁰ Wales Summit Declaration. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

¹¹ Framework Nation Concept.

¹² Siposné Kecskeméthy Klára: i. m.

¹³ Wagner Péter et al.: Úton Varsóba – Amerikai és NATO-erőfeszítések a közös biztonság érdekében. 7. <http://kki.hu/hu/szakmai-anyagok/kki-elemzesek/uton-varsoba-amerikai-es-nato-erofeszitesek-a-koz-os-biztonsag-erdekeben/30> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

¹⁴ NATO Secretary General outlines Warsaw Summit agenda. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_133063.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

¹⁵ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 02. 02.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ Graduated Response Plan.

terv, amely az elrettentést, az erők gyors előretelepítését és – adott esetben – a kollektív védelem konkrét megvalósítását szolgálja.¹⁸

A regionális különleges műveleti komponensparancsnokság létrehozása fontos eleme lehet a GRP-nek, valamint a regionális együttműködések megerősítésének.

KÜLÖNLEGES MŰVELETI KOMPONENSPARANC SNOKSÁG

2017. szeptember 1-jén megalakult az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltesű Dandár. A katonai szervezet – és jogelődjei – története évtizedekben mérhető, a különleges műveleti képesség kialakítása viszont csak tizenkét esztendeje kezdődött meg a Magyar Honvédségnél. Az első lépésektől a ma már a szövetségesek által is elismert komoly harci tapasztalatokig hosszú út vezetett. Előbb 2016. január 1-jén megalakult az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltesű Ezred, majd az új kihívások és a NATO által támasztott elvárások miatt 2017. szeptember 1-jén dandárrá alakult (MH 2. KRDD). Az előjáró az MH 2. KRDD képessége kialakításakor már figyelembe vette a tervezett SOCC megalakítását is:

„Az MH 2. KRDD szervezeti kereteit érintően előkészítésre kerülnek a regionális különleges műveletvezetési és irányító képességhez szükséges új szervezeti elemek. A kialakításra tervezett Különleges Műveleti Komponens Parancsnokság (a továbbiakban: SOCC) felépítését úgy kell megtervezni és kialakítani, hogy az MH 2. KRDD állománytáblája az SOCC vezetéséhez feltétlenül szükséges létszámkereteket tartalmazza.”¹⁹

Az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-tagországok jelentős különleges műveleti erőkkel rendelkeznek, és tevékenyen kivették részüket a balkáni és az afganisztáni feladatok végrehajtásából. A tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy szükség van egy olyan stratégiai vezetési elemre, amely megteremti az alapot a problémamentes együttműködésre. Így született meg az első szövetségesi szintű különleges műveleti szakmai vezetési és irányítási elem, a NATO Különleges Műveleti Erők Koordinációs Központ (NSCC²⁰), majd 2010-ben a NATO Különleges Műveleti Parancsnokság (NSHQ²¹). Az NSHQ lehetővé tette és támogatta a NATO-tagországok különleges erőinek együttműködését. Szakmai vezető elemként az alábbi feladatokat hajtja végre a szövetséges erők európai főparancsnoka (SACEUR²²) és a Szövetséges Műveleti Parancsnokság (ACO²³) támogatása érdekében:

- összeköti a tagországok különleges műveleti erőit a szövetséges erők európai főparancsnokával;
- időszerű és szakmailag megalapozott tanácsokkal látja el a szövetséges erők európai főparancsnokát és a döntés-előkészítésbe bevont elemeket a műveleti tervezés és végrehajtás érdekében;
- összehangolja a tagországok különleges műveleti erőinek erőfelajánlási folyamatát;
- a stratégiai műveleti értékeléseket hadműveleti feladatokká alakítja;

¹⁸ Prof. Dr. Szenes Zoltán: Honvédelem – védelempolitika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. http://m.ludita.uni-nke.hu/repoitorium/bitstream/handle/11410/10957/honvedelem_vedelempolitika.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)

¹⁹ 37/2017. (VII. 24.) HM utasítás a Magyar Honvédség különleges rendeltetésű dandár képesség kialakításával kapcsolatos egyes feladatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17U0037.HM×hift=fffff4&xtreferer=00000001.TXT> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 02.)

²⁰ NATO Special Operations Forces (SOF) Coordination Center.

²¹ NATO Special Operations Headquarters.

²² Supreme Allied Commander Europe.

²³ Allied Command Operations.

- kialakítja és publikálja a különleges műveleti doktrínákat és szabályzatokat, amelyek lehetővé teszik a tagországok szakmai együttműködésének és fejlesztésének az összehangolását;
- egységesíti, összehangolja és támogatja a NATO különleges műveleti oktatási, képzési és gyakorlat-végrehajtási folyamatát.²⁴

Az NSHQ megalakítása, valamint a NATO-ban bekövetkezett szakmai fejlődés bátorítólag hatott a tagországok nemzeti különleges műveleti erői vezetési rendszerének fejlesztésére is. Így a 2015-ben megtartott kétoldalú NATO-megbeszéléseken felmerült, hogy létre kell hozni egy nemzeti vagy szövetségi alapokon nyugvó különleges műveleti komponensparancsnokságot. A parancsnokság elsősorban regionális vagy szövetségi felkérés alapján NATO-érdekű feladatok végrehajtására lenne alkalmas.

A SOCC fogalmának tisztázása előtt érdemes kihangsúlyozni, hogy ez nem egy állandó parancsnokság, hanem csak akkor áll fel, amikor az Észak-atlanti Tanács (NAC²⁵) úgy dönt, hogy szükség van rá, és az erőgenerálás során Magyarország (együtt a csatlakozó nemzetekkel) szintén úgy dönt, hogy részt veszünk egy ilyen képességgel. A magyar részvétel a mai helyzetnek megfelelően 50%-os, így a maradék 50%-kal a többi országnak kell hozzájárulnia. Fontos kiemelni, hogy nem egy új képességet találtunk ki a NATO-nak, hanem a meglévő képességszükséglet alapján választottuk ki a SOCC-ot, amelyet vélhetően létre is tudunk hozni.

2017-ben az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendelgetésű Dandár megalakításával, valamint a képesség kialakítása érdekében elindított beszerzésekkel – például védett harctéri információgyűjtő és hasznosító rendszer (BICES²⁶), amely az R-SOCC kommunikációs képességének alapja, valamint mobil vezetési pontok – Magyarország jelezte szándékunk komolyságát az NSHQ és a lehetséges partnerországok felé.

Kezdetekben Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária és Horvátország jelezte csatlakozási szándékát. A mai helyzet szerint Csehország és Bulgária visszalépett, viszont Ausztria megfigyelői státusban csatlakozni kíván. Az említett partnerországok a közeljövőben tervezik egy szándéknyilatkozat aláírását.

Amint említettem, a SOCC nem egy új képesség. Van néhány NATO-tagállam, amelyek képesek a szövetségi normatíváknak megfelelő tartósan telepíthető különleges műveleti parancsnokságot kiállítani. Ezek például az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Spanyolország, Törökország és Lengyelország. Románia is elkezdte létrehozni a maga különleges műveleti parancsnokságát, valamint 2018. június 12-én Hollandia, Dánia és Belgium védelmi miniszterei egyetértési megállapodást írtak alá egy vegyes különleges műveleti komponensparancsnokság (C-SOCC²⁷) megalakításáról. Ezzel kapcsolatban Rose Gottmoeller, a NATO főtitkár-helyettese kijelentette: „Ez a háromnemzeti kezdeményezés emlékeztet minket arra, hogy napjainkban

²⁴ Szekeres Zoltán alezredes: A NATO különleges műveleti erők vezetési rendszerének kialakulása, fejlődése. Honvédségi Szemle, 2017/4. szám, 16–27. https://honvedelem.hu/files/files/64203/hsz_2017_4_beliv_016_027.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 02. 02.)

²⁵ North Atlantic Council.

²⁶ Battlefield Information Collection and Exploitation System.

²⁷ Composite Special Operations Component Command.

a különleges erők egyik legfontosabb jellemzője, hogy a feladataikat nemzetközi környezetben és együttműködésben hajtják végre.”²⁸

És most térjünk rá arra, mi is az a különleges műveleti komponensparancsnokság. A SOCC egy keretnemzet köré alakított többnemzeti vagy nemzeti összhaderőnemi parancsnokság. A különleges műveleti komponensparancsnokságok nem állandó parancsnokságok a NATO-erők szerkezetén belül, hanem minden esetben az adott művelet igényeihez idomulnak a különleges művelethez kijelölt különleges műveleti osztagok (SOTG²⁹) számának és a szükséges vezetés és irányítás mértékének megfelelően. A SOTG kifejezés általános és a különleges műveletek szárazföldi vagy haditengerészeti osztagaira egyaránt vonatkozhat.

A keretnemzet alkotja a SOCC magját azzal, hogy legalább a parancsnokot, a fontos törzsszállományt, valamint a vezetési és irányítási információs rendszereket (C2IS³⁰) a különleges műveleti osztagok szintjéig, továbbá a napi élet biztosításának funkcióit ő garantálja. A keretnemzet feladata továbbá a haderőnemi harckiszolgálási és támogatási funkciók összehangolása, valamint legalább egy SOTG és a különleges műveleti erők bejuttatása/beszívargása és kivonása/kiemelése érdekében a taktikai légi kapacitás biztosítása. Bizonyos körülmények között a keretnemzet által a SOCC számára biztosított szerves C2IS-funkciókat a NATO által elérhetővé tett hasonló funkciók segíthetik, egészíthetik ki, illetve válthatják fel.

A különleges műveletekhez különleges műveleti osztagokat biztosító nemzetek a SOCC számára adnak át törzstiszteket/altiszteket a biztosított alkalmi harci csoportok számának megfelelően. A többi NATO-ország személyi állománnyal járulhat hozzá a SOCC kontingenséhez az érintett keretnemzet jóváhagyásával.

A telepíthető különleges műveleti parancsnokság – rendeltetéséből adódóan – nem állandó jellegű parancsnoki vezető elem. Összeállítása, felkészítése a NATO-szükségleteknek és a nemzeti felajánlásnak megfelelően ideiglenes jellegű, és csak a hadszíntéri műveletek vezetésére alkalmas.³¹

A SOCC parancsnoka alkalmazza és irányítja a különleges műveleti erőket, és ezen minőségében támogató és támogatott parancsnokként járhat el a műveleti szintű parancsnok utasítása szerint. A SOCC irányító és összekötő elemekből áll, amelyeket a következő bekezdésekben ismertetett erőelemek egészítenek ki.³²

Más csapatokat biztosító nemzet különleges szárazföldi és haditengerészeti műveleti osztagokat, különleges műveleti légi csoportokat (SOATU³³) vagy osztagokat (SOATG³⁴) biztosíthat a SOCC számára. A különleges műveletek alkalmi légi harci egységei szervesen a különleges műveletek alkalmi harci csoportjához tartozhatnak, vagy a különleges műveletek alkalmi harci csoportjában, illetve a különleges műveletek légierő-parancsnokságánál (SOAC³⁵) szerveződhetnek abban az esetben, amikor különleges műveletekhez több alkalmi légi harci egységet jelölnek ki.³⁶

²⁸ Belgium, Denmark and Netherlands sign MoU to form C-SOCC. <https://www.army-technology.com/news/belgium-denmark-netherlands-sign-mou-form-c-socc/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

²⁹ Special Operations Task Group.

³⁰ Command and Control Information System.

³¹ Special Operations Component Command Manual, 2014. 18–19.

³² Uo. 20.

³³ Special Operations Air Task Unit.

³⁴ Special Operations Air Task Group.

³⁵ Special Operations Air Command.

³⁶ Special Operations Component Command Manual, 2014. 20.

A KÜLÖNLEGES MŰVELETI KOMPONENSPARANCSNOKSÁG PARANCSNOKSÁGI (HQ) FUNKCIÓI

Miután a keretnemzet felállította a különleges műveleti komponensparancsnokságát, az köteles a különleges műveletek tervezése és koordinációja terén a parancsnoki funkciókat ellátni, és megkapja a szükséges felhatalmazást ahhoz, hogy az egyesített erők parancsnoka által kijelölt feladatokat megvalósítsa. Az alábbi funkcionális feladatokat és kapcsolódó tevékenységeket látja el:

- a különleges műveletek számára olyan központot (SOCC) fejleszt fel és hoz létre, amely képes a NATO J1–J8 törzsfunkcióinak ellátására és a hozzárendelt osztagok vezetésére és irányítására;
- megtervezi, irányítja, figyelemmel kíséri és értékeli a különleges műveleteket;
- irányítja és integrálja a különleges műveleteket az összhaderőnemi műveleti területen és a jelentős műveletekben;
- tervezi és szervezi a különleges műveleti légi erejét, vezeti és irányítja a repülést;
- szükség szerint kijelöli és cseréli az összekötőket;
- a harci csoport szintjéig biztosítja a C2IS-t;
- összehangolja az alapvető támogató infrastruktúrát a SOCC központja számára, és szükség szerint gondoskodik annak védelméről;
- az alkalmazott különleges műveleti erők számára összehangolja, biztosítja és figyelemmel kíséri a harckiszolgálást és támogatást.³⁷

A KÜLÖNLEGES MŰVELETI KOMPONENSPARANCSNOKSÁG ELVI FELÉPÍTÉSE

„A különleges erők komponensparancsnokságának kézikönyve” (Special Operations Component Command Manual) című kiadvány részletesen taglalja a parancsnokság elvi felépítését. Természetesen az R-SOCC megalakításakor ettől el lehet térni, amennyiben az megfelel a NATO szervezési és vezetési szabályainak.

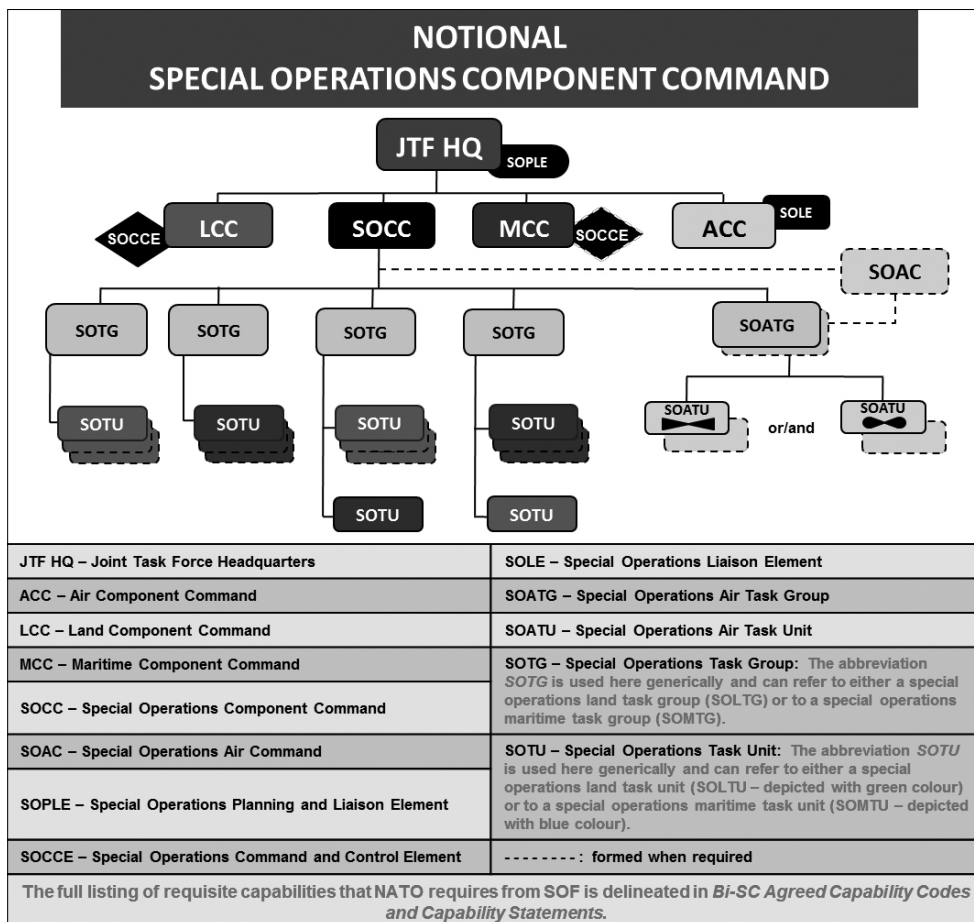
A különleges műveleti komponensparancsnokság elemei

A különleges műveletek légierő-parancsnoksága (SOAC)

A SOCC parancsnoka a közös különleges légi műveletek tervezése, feladatainak kitűzése és irányítása érdekében felállíthatja a különleges műveletek légierő-parancsnokságot (SOAC), és alá légi osztagokat és egységeket (akár különleges műveleti, akár a hagyományos haderő által biztosított közvetlen támogatóegységeket) rendelhet. Ideális esetben a SOAC ugyanazon a helyen állomásozik, ahol a SOCC HQ, de az a helyes, ha megvan a képessége arra, hogy más helyről is tudjon működni.³⁸

³⁷ Uo. 20–21.

³⁸ Uo. 24.

*A SOCC elvi felépítése.³⁹ (A kiadványban közreadott ábra.
A szervezeti elemek magyar megfelelőit az alábbiakban ismerteti a szerző – a szerk.)*

A különleges műveleti osztag (SOTG)

A (szárazföldi vagy haditengerészeti) különleges műveleti osztag olyan önfenntartó, nemzeti csoportosulás, amely általában egy nemzet által feltöltött szárazföldi vagy tengeri különleges műveleti erőkből áll. Ha a nemzetek többnemzeti SOTG alakulat mellett döntenek, a valós alkalmazás előtt megfelelő kiképzésre van szükség.⁴⁰

A különleges légi műveleti osztag (SOATG)

A különleges légi műveleti osztag általában különleges légi hadviselési képességekből álló nemzeti alakulat. A SOATG olyan taktikai szintű parancsnokságot alkot, amelyben több alárendelt SOATU van, és egyetlen egységbe vonja össze a merevszárnyú, a forgószárnyas és/vagy döntött rotoros repülőgépeket. Emellett a SOATG-hez rendszerint a különleges

³⁹ Uo. 22.

⁴⁰ Uo. 25.

műveletekre kiképzett repülőszemélyzet is tartozik, amelynek tagjai a SOCC számára levegő-föld integrációs szolgáltatást nyújtanak. Ha SOAC kijelölésére nem kerül sor, akkor a SOATG kapja meg a szokásos esetben a SOAC-nak kiosztott összes különleges légi hadviselés vezetési és irányítási funkciót. A SOATG rendszerint nemzeti alakulat.⁴¹

A különleges műveleti összekötő elemek (SOLE)

A különleges művelet természeténél fogva összetett, így a műveleti hadviselés kritikus elemei közé tartozik a konfliktus felszámolása, a koordináció és a szinkronizálás. A különleges műveletek alapvető eleme a kétoldali kapcsolattartás. A különleges műveleti erők eredményes alkalmazásához életbe vágó az összeköttetés az összhaderőnemi erők összes eleme között. Ezek az elemek jelentősen javítják az információk áramlását, előmozdítják az egyidejű tervezést, és segítségükkel a teljes összhaderőnemi erő nagyobb eséllyel lesz képes küldetését teljesíteni. A SOCC parancsnoka szükség szerint megfelelő kommunikációs eszközökkel felszerelt összekötő elemeket küld a többi parancsnokságra.⁴²

A különleges műveletek vezetési és irányító elemei (SOCCE)

Amikor a különleges műveleti erők közvetlenül a hagyományos erők műveleti területén folytatnak műveleteket, a SOCC parancsnoka a hagyományos erőkkel folytatott műveletek összehangolása, konfliktusoktól való mentesítése és koordinációja érdekében megalakíthatja a különleges műveletek vezetési és irányító elemét (SOCCE). A SOCCE továbbra is a SOCC mellett működő műveleti irányítás marad, de a hagyományos (tengeri vagy szárazföldi) erők megfelelő szintű parancsnokságán állomásozik. A SOCCE olyan vezető és irányító elem, amely a műveleti területen ellátja a különleges műveletek alkalmi harci csoportjainak vagy a különleges műveletek harci egységeinek műveleti vagy taktikai irányítását.⁴³

A különleges műveletek tervező és összekötő elemei (SOPLE)

A különleges műveleti tervező és összekötő elemét a SOCC parancsnoka valamelyik haderőnemi parancsnokságra (pl. JTF HQ) helyezi ki a válságreagálás tervezése és végrehajtása idejére. A SOPLE a különleges műveleti erők tanácsadójával szoros együttműködésben összhaderőnemi szinten járul hozzá a tervezés, a pontosítás és a végrehajtás folyamatához azzal, hogy a művelet tervébe összehangoltan beilleszti a különleges műveleti erők részét.⁴⁴

A képesség megvalósulásának alapfeltétele lehet a nemzeti különleges műveleti vezetési rendszer megfelelő, a jelenleginél optimálisabb kialakítása. Célszerű a NATO Különleges Műveleti Doktrínában meghatározottak alapján – figyelembe véve a különleges műveletek sajátos vezetés-irányítási elveit mind béke, mind békétől eltérő időszakban – mindenképpen indokolt megvizsgálni a lehetőségét egy önálló vezetés-irányítási elem létrehozásának. Olyan megoldást kell találni, amely lehetővé teszi a meglévő korlátozott humán erőforrások optimális alkalmazását. Szintén ki kell emelni, hogy a dandártörzs teljes beforgatása az R-SOCC-ba, amelynek tervezett létszáma (100–120 fő), annak aktivizálása esetén „lefejezi” a harcászati szintű vezetést, bár a dandárvezetés és -irányítás feladatai megmaradnak, sőt többletfeladatként jelentkezhet a veszteségpótlás, a gyorsított alapképzés stb. Ez véleményem szerint kockázatot jelent. Ezért is kiemelten fontos, hogy az R-SOCC problémakörét komple-

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ Uo. 27.

⁴⁴ Uo.

xen, erőfelhasználó-erőbiztosító (force user, force provider) megközelítéssel optimalizálva, időben megfelelően lebontva kezeljük.

A Magyar Honvédség Parancsnoksága megalakulásával megkezdte működését a különleges műveleti szemlélet és a különleges műveleti főnökség. Ez lehet az alapja egy különleges műveleti vezetési elem (kvázi SOC nukleusz) létrehozásának, amely képes a különleges műveleti erők vezetésére és irányítására. Lehetséges feladatai:

- a nemzeti különleges műveleti tevékenység felügyelete, irányítása, előljárói hatalom gyakorlása;
- a legmagasabb szintű védelmi döntéshozó szerv közvetlen ellátása tanácsokkal a különleges műveleti erők alkalmazási lehetőségeinek vonatkozásában;
- külön költségvetés kezelése a különleges műveletek sajátos eszközrendszereinek a megteremtése érdekében;
- a beszerzési eljárások gyorsítása a technológiai fejlődés ütemének ellensúlyozása érdekében;
- különleges műveleti képzések, kiképzések, gyakorlatok végrehajtása és lehetővé tétele;
- hatékony részvétel a különleges műveleti karriermódel kialakításában, menedzselésében.

Ez a felsorolás elsősorban egy ajánlás azon nemzetek felé, amelyek a különleges műveleti képesség teljes megteremtését tervezik. A nemzeti sajátosságokból adódóan a különleges műveleti vezetési-irányítási elem felépítése, feladatrendszere, szervezeti elhelyezkedése természetesen változhat, a regionális alapú többnemzeti különleges műveleti komponens-parancsnokság NATO-követelményeknek való megfelelése érdekében azonban indokolt a fenti kritériumokat megvizsgálni. A nemzetközi elvárások és a nemzeti vezetési-irányítási rendszer figyelembevételével ki kell alakítani egy hatékony, a különleges műveleteket vezetni és irányítani képes vezetői elemet, amely integráltan képes végrehajtani a feladatait nemzeti és nemzetközi alkalmazás esetén.

AZ R-SOCC MEGALAKÍTÁSÁNAK HATÁSAI MAGYARORSZÁG TEKINTETÉBEN

Egy regionális parancsnokság elsősorban presztíznövekedést jelentene mind Magyarországnak, mind a Magyar Honvédség számára, legfőképpen a NATO és az EU irányába. Erőteljes jelzés lenne, hogy Magyarország képes az ezzel kapcsolatos és a feltételeknek megfelelő alapokat megteremteni és fenntartani. Másrészt az erősödő gazdaságot is képviselné, hiszen csak egy biztos pénzügyi támogatással bíró haderő képes ilyen feltételeknek megfelelni. Továbbá egyértelmű lenne minden szomszédos ország számára, hogy Magyarországon komoly politikai támogatás van a honvédelem, illetve a fegyveres erő mögött.

Egy eredményes NATO-szintű, különleges műveleti ellenőrzés (SOFEVAL⁴⁵) után azt is ki lehetne jelenteni, hogy az MH logisztikai, felderítő-, hadműveleti rendszerei képesek egy ilyen szintű szervezet működtetésére. Nem szabad elfelejteni, hogy a parancsnokság kialakítása nagyon komoly feltételekhez szabott. Logisztikai területen képesnek kell lenni egy ilyen parancsnokság infrastrukturális hátterének kialakítására és annak folyamatos üzemeltetésére. Híradás, kommunikáció tekintetében – ha a parancsnokság sikeresen feláll, akkor – bizonyossá válna, hogy az MH képes olyan NATO-szintű védett hálózatot üzemel-

⁴⁵ Special Operation Forces Evaluation

tenni, amely alkalmas a műveleti vezetés támogatására. Továbbá olyan híradó eszközökkel és védett hálózattal rendelkezik, amely képes a régióban települt SOTG-kkel folyamatos és állandó rádiókapcsolat kialakítására lényegében bármilyen viszonyok között.

Ezekhez az elengedhetetlen technikai feltételekhez kapcsolódik a kiképzettség, a szakmai tudás és a jártasság is. Ennek hiányában nem lennének képesek ezeket a rendszereket üzemeltetni, alkalmazni. Tehát ezzel azt is lehetne bizonyítani, hogy az MH képes olyan szakembereket kinevelni, kiképezni, akik ezen a szinten is megállják a helyüket. Ennek pozitív visszacsatolásaként az is elképzelhető, hogy a közeljövőben a hazai szakmai tanfolyamok és katonai tanintézetek (pl. az NKE) felértékelődnek más nemzetek szemében is.

A szervezetek kapcsolati hálója és az együttműködés szempontjából is előnyös és hasznos egy R-SOCC létrehozása. A különleges műveleti szervezeteknek alapvetően szükségük van a hagyományos erők támogatására. Ezzel együtt a különleges műveletek célpontjainak jellemzői miatt egyre inkább az az irányvonal, hogy az aszimmetrikus jelleg, a szürke zóna és a nem hagyományos műveletek miatt a célpontok felderítése és követése nem valósítható meg a hadseregek hagyományos katonai felderítési módszereivel. Mivel az aszimmetrikus fenyegetések is előszeretettel használják a „békében meglévő” bűnözéshez és a lázadó szervezetekhez köthető infrastruktúrát – a szervezett bűnözéshez hasonlóan –, ezért nagy többségét azokkal a felderítési módszerekkel lehet először észlelni és később követni, amelyeket a rendőrség, illetve a titkosszolgálatok alkalmaznak. Valószínű is, hogy az első információk ezektől a szervezetektől fognak érkezni. Az MH-nak viszont csak a legmagasabb szinteken van munkakapcsolata ezekkel a szolgálatokkal, a végrehajtók szintjén nincs, ami nem teszi lehetővé az időbeni reagálást. Egy olyan szervezet, mint az R-SOCC – amely kisebb, de erős J2 részleggel rendelkezik, illetve olyan jogosítványokkal is felruházható, amilyenekkel a hagyományos C2 elemek nem – ezen a téren a szolgálatok messze hatékonyabb partnere lehet.

Az ellenfél és a környezet szempontjából is lehet vizsgálni a szükségszerűséget és az előnyösséget. A hibrid hadviselés, a terrorizmus, valamint a hozzá kapcsolódó célpontok és jelenségek (szervezett bűnözés, csempészet, drogkereskedelem, ellenséges pszichológiai hadviselés) egyértelmű nemzetközi jelleget öltött. Az ellenfél tehát kihasználja a határokon átívelő illegális szabad mozgásból adódó lehetőségeket. Számunkra egy saját magunk által felállított korlátozás az, ha az ellenük irányuló ellenséges különleges műveleteket csak a saját területünkön és csak a saját eszközeinkkel tervezzük felderíteni és felszámolni. Ezzel szemben egy R-SOCC magában hordozza a hadműveleti terület állandó vagy ideiglenes kiterjesztésének a lehetőségét. Ezáltal könnyebb az R-SOCC-ban részt vevő nemzetek egyes támogató képességeit időszakosan, egy-egy feladat erejéig igénybe venni. E szempontok alapján tehát az R-SOCC tekinthető annak, hogy a különleges műveleti képességet kiterjesszük arra a földrajzi területre, ahol a fenyegetés bázisa és támogató infrastruktúrája is felbukkanhat, és pool-jelleggel bevonunk olyan képességeket, amelyekkel mi nem rendelkezünk.

Ezek összessége erőt és biztonságot mutatna Magyarországról minden NATO-tagország irányába, valamint – és talán ez az egyik legfontosabb cél – a különleges műveleti erők tekintetében magyar vezetéssel lehetne a régió országainak egységét mutatni elsősorban a külső fenyegetésekkel szemben.

ÖSSZEGZÉS

A NATO továbbra is kiemelt veszélyforrásként tekint Oroszországra. A krími és a donyecki események rávilágítottak, hogy a fegyveres konfliktusok (háborúk) kezdete nem konkrét időponthoz köthető, hanem a tényleges összecsapások megkezdése előtt az ún. szürke zónában

a katonai tevékenységek már jóval korábban megkezdődnek. Éppen ezért az ilyen jellegű tevékenység elleni harcot, illetve az erre irányuló tevékenységek felfedését is jóval a tényleges fegyveres konfliktus kialakulása előtt el kell kezdeni. Ha a régiót (a régió valamelyik országát) hasonló fenyegetés érné, akkor e fenyegetés első „kezelésére”, beazonosítására a különleges műveleti erők a legalkalmasabbak. Mivel a NATO szövetségi rendszerében élünk, dolgozunk, ezért nem jelenthető ki, hogy egy adott ország ellen irányuló fenyegetés csak annak az országnak a problémája lesz. Éppen ezért javasolt már a fenyegetések azonosítása után a közös fellépés, amelynek első lépcsőfoka a regionális összefogás.

Napjaink egyik, ha nem a legnagyobb kihívását a terrorizmus jelenti, amely a „konvencionális” fenyegetéstől eltérően nem országok ellen irányul, hanem elsősorban ideológiai alapú. Éppen ezért sem érdemes egyes országoként felvenni a harcot ellene, hanem eredményesebb több országnak közös stratégiát kidolgoznia. Egy régiós szintű különleges műveleti parancsnokság felállítása megfelelő kezdeményezés lenne a terrorizmus elleni harc jegyében. Jelen pillanatban senki nem tudja megmondani, hogy a 2015 óta folyamatosan fennálló migrációval hány radikális eszméket valló személy érkezett, illetve azóta hányan radikalizálódtak. Az ezek után Európa-szerte bekövetkezett terrorcselekmények is rávilágítottak, hogy a terroristák által kialakított hálózatok nem követik az országhatárokat, és az azonos hálózathoz tartozó sejtek több országon átívelnek. E hálózatok felderítése, lokalizálása és felszámolása is mindenképpen több ország együttes törekvése eredményeként tud csak megvalósulni.

A regionális parancsnokság a NATO különleges erői számára óriási előrelépést jelentene. Egy hatékony regionális parancsnokság létrejötte jelentősen megnövelné Magyarország és a Magyar Honvédség elismertségét. A magyar különleges erők jelentős változás elé tekintenek. Az R-SOCC megalakításával a különleges műveletek tervezése, végrehajtása a beszerzések, a kiképzés hatékonysága és az innováció lehetősége jelentősen javulna. A partnerországokkal közösen Magyarország hozzájárulhat a NATO különleges műveleti képességhiányainak csökkentéséhez, valamint a biztonság megerősítéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 37/2017. (VII. 24.) HM utasítás a Magyar Honvédség különleges rendeltetésű dandár képesség kialakításával kapcsolatos egyes feladatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17U0037.HM×hift=ffffff4&txrefere=0000001.TXT>
- Belgium, Denmark and Netherlands sign MoU to form C-SOCC. <https://www.army-technology.com/news/belgium-denmark-netherlands-sign-mou-form-c-socc/>
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
- NATO Secretary General outlines Warsaw Summit agenda. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_133063.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 21.)
- Siposné Kecskeméthy Klára: *NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8–9.)*. Hadtudomány, 2017/1–2. <http://real.mtak.hu/id/eprint/54740>
- Special Operations Component Command Manual, 2014.
- Szekeres Zoltán alezredes: *A NATO különleges műveleti erők vezetési rendszerének kialakulása, fejlődése*. Honvédségi Szemle, 2017/4. https://honvedelem.hu/files/files/64203/hsz_2017_4_beliv_016_027.pdf
- Szenes Zoltán: *Honvédelem – védelempolitika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10957/honvedelem_vedelempolitika.pdf

Szenes Zoltán: *Új székház, új feszültségek, változatlan politika – A NATO brüsszeli csúcstalálkozójának értékelése.* <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-valtozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csucstalalkozojanak-ertekelese>

Wagner Péter – Ugrórsdy Márton – Németh Bence: *Úton Varsóba – Amerikai és NATO-erőfeszítések a közös biztonság érdekében.* <http://kki.hu/hu/szakmai-anyagok/kki-elemzesek/uton-varsoba-amerikai-es-nato-erofeszitesek-a-kozos-biztonsag-erdekeben/30>

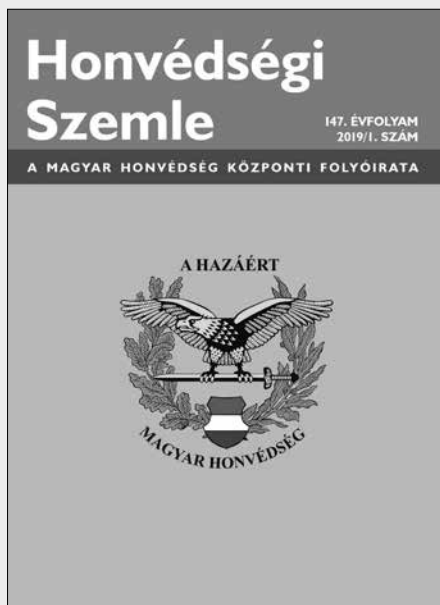
Wales Summit Declaration. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

Szerzőinkhez, olvasóinkhoz

Tájékoztatjuk szerzőinket, olvasóinkat, hogy a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokságot is érintő, 2019. január 1-jével bekövetkezett szervezeti változások okán a Seregszemle című folyóirat önálló kiadványként megszűnik. Jelenleg nyomdai előkészítés, illetve kivitelezés fázisában van a 2018/2., valamint a 2018/3–4. összevont szám, melyekkel lezárul a folyóirat kiadása.

A jövőben az MTA által „A” kategóriás tudományos kiadványként elismert Honvédségi Szemle fogadja be azokat a cikkeket, tanulmányokat is, amelyeket a megszűnő Seregszemle folyóirat egykori szerzői írnak, s amelyek a Honvédségi Szemlében történő megjelenés előírt és közzétett feltételeinek megfelelnek.

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

Nyitrai Mihály alezredes:

A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT HELYE ÉS SZEREPE HAZÁNK NEMZETBIZTONSÁGI ÉRDEKEINEK VÉDELMEBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2012. január 1-jén megalakult Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, az MK Katonai Felderítő Hivatal és az MK Katonai Biztonsági Hivatal elődszervezetek összevonása által életre hívott szervezet fontos szerepet tölt be az ország nemzetbiztonsági érdekeinek védelmében. A mai gyorsan változó világban a korábbinál is nagyobb szükség van a szolgálat tapasztalataira, munkájára, hiszen napjainkban számos új veszélyforrással kell szembenéznünk, így az illegális migrációval, a terrorizmussal és az embercsempész szervezetek tevékenységével, valamint a kibertérben történő támadásokkal.

KULCSSZAVAK: nemzetbiztonság, hírszerzés, elhárítás, honvédség

„A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat a hírszerző, elhárító, védelmi és ellenőrzési feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével működési területén elősegíti Magyarország nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködik az ország függetlenségének és törvényes rendjének védelmében.”¹

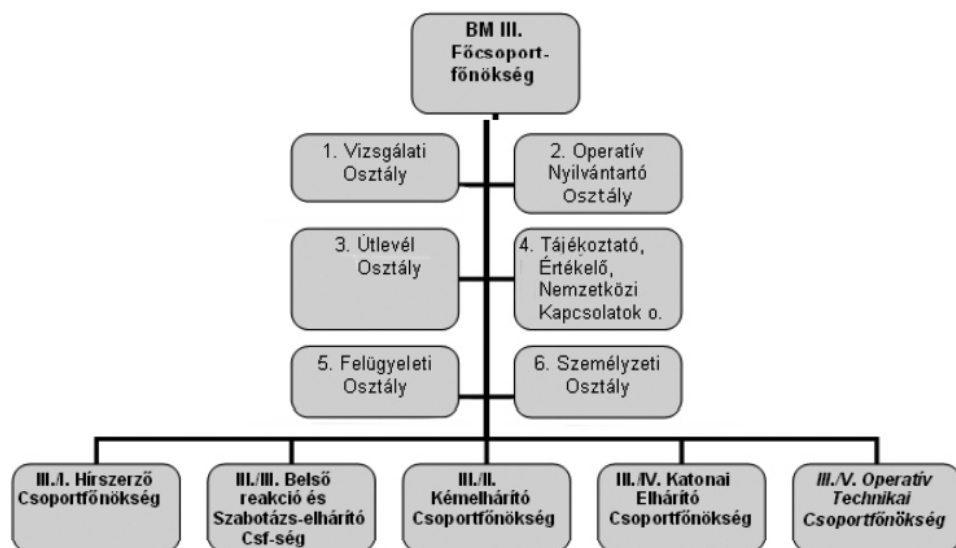
TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Magyarországon a rendszerváltó ellenzéki erők egyik első követelése a Belügyminisztérium irányítása alatt álló állambiztonsági² és az általános rendőrségi feladatokat ellátó szervezetek látható elkülönítése, szétválasztása volt. Napjaink Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatának (továbbiakban: KNBSZ) egyik elődszervezetét³ – mint ahogyan a megnevezése is mutatja – részben itt, a későbbi generációkban is kellemetlen emlékeket ébresztő BM III. Főcsoportfőnökségen (továbbiakban: Főcsoportfőnökség) kell keresni (1. ábra).

¹ Nemzetbiztonsági szolgálatok. <http://www.kormany.hu/hu/mo/rendvedelem/nemzetbiztonsagi-szolgalatok> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)

² BM III. Főcsoportfőnökség.

³ A katonai elhárítási részről van szó, amely a BM III. Főcsoportfőnökség megszüntetése után, 1990-től MH Katonai Biztonsági Hivatal, majd az 1995. évi nemzetbiztonsági törvény elfogadása után MK Katonai Biztonsági Hivatal néven működött.

1. ábra A Belügyminisztérium III. (Allambiztonsági) Főcsoportfőnökség szervezete 1963-ban⁴

Az 1962-ben létrehozott szervezet a végnapjait többszöri átalakítás után 1989/90 fordulóján élte.⁵ Ekkor az Országgyűlés az 1990. január 25-i ülésén elfogadta a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek átmeneti alkalmazásáról szóló 1990. évi X. (átmeneti) törvényt, amely felhatalmazta a Kormányt [7. § (7) bek.], hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörét és szervezetét egy későbbi (nemzetbiztonsági) törvény megalkotásáig (Minisztertanács) rendeletben (26/1990. II. 14. MT rend. – továbbiakban: Rendelet) szabályozza.^{6,7} A Rendelet azonban nemcsak a későbbi szolgálatok struktúráját és feladatkörét szabta meg, hanem azt is, hogy az érintett nemzetbiztonsági szolgálatok sem hatósági jogkört nem gyakorolhatnak, sem pedig személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedést nem alkalmazhatnak [2. § (5) bek.].^{8,9} A Rendelet 1. § (1) bekezdése értelmében az átmeneti törvény 2. §-ában meghatározott feladatokat pedig a nemzetbiztonsági szolgálat, az információs

⁴ Boda József: A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a rendvédelemben. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII, 2012, 113–130. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/boda.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 09.)

⁵ A Főcsoportfőnökség végét az 1990. január 5-én kiptant, később Duna-gate néven elhíresült botrány jelentette, amelynek következményeként Horváth István belügyminiszter és Pallagi Ferenc állambiztonsági miniszter-helyettes lemondott. A Duna-gate során (utóbb már megsemmisítési jegyzőkönyv nélkül is) állambiztonsági operatív nyilvántartási anyagok semmisültek meg tömegével. A kontrollálatlan iratmegsemmisítési dömping 1989 karácsonyán tudódott ki, amikor Végvári József belügyminisztériumi belső biztonsági tiszt a Fekete Doboz két filmesét az állambiztonság székházába juttatta, hogy ők is az iratok megsemmisítésének tanúi lehessenek.

⁶ Maga a törvény egyébként a nemzetbiztonsági szolgálatokat hatalmazta fel titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazására, illetve a Minisztertanács is eleget tett törvényi kötelezettségének, az átmeneti törvénnyel egyidejűleg megalkotta a 26/1990. rendeletét.

⁷ 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99000010.TV> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 09.)

⁸ Érdemes megjegyezni, hogy történelmi jelentősége ellenére az átmeneti törvény sem állapította meg a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének részletes szabályait.

⁹ 26/1990. (II. 14.) MT rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról. <http://www.jogiportal.hu/index.php?id=taipaxzcsr4tnkuns&state=19960327&menu=view> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 09.)

szolgálat, a katonai biztonsági szolgálat és a katonai felderítő szolgálat rendeltetett ellátni.¹⁰ Így alakult meg és kezdte el működését 1990. március 1-jén a megszüntetett főcsoportfőnökség bázisán két polgári¹¹ és két katonai¹² nemzetbiztonsági szolgálat. Az új szolgálatok közül azonban nem mindegyik kapcsolódott történetileg a BM III. Főcsoportfőnökséghez.¹³ Nevezetesen a Katonai Felderítő Hivatal szervezeti elődjének az 1938. március 2-án hivatalosan is megalakult Honvéd Vezérkar¹⁴ 2. Osztályát¹⁵ kell tekinteni.¹⁶

Az eddigiek alapján részösszegzésként elmondható, hogy a Rendelet a Főcsoportfőnökség helyén egy decentralizált nemzetbiztonsági szervezetrendszert hozott létre, melyet később a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény¹⁷ (továbbiakban: Nbtv.) végleges formába öntött, és amely törvény már tényleg rendezte a szolgálatok jogállását és feladatait is.¹⁸ Az Nbtv. előzményeként meg kell említeni, hogy a kormányzati stabilitás érdekében az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 1990. évi LI. törvény a katonai szolgálatokat a honvédelmi miniszter, a polgári szolgálatokat pedig kijelölt tárca nélküli miniszter felügyelete alá helyezte.¹⁹ Az 1990-ben megalakult Honvéd Vezérkar Katonai Felderítő Hivatal és a Magyar Honvédség Katonai Biztonsági Hivatal katonai nemzetbiztonsági szervezeteket az 1995 decemberében elfogadott nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény alapján a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala és az MK Katonai Biztonsági Hivatala váltotta fel. A szervezeti változás mellett létrejött a nemzetbiztonsági szolgálatok két pillérre (parlamentari bizottsági és bírói) támaszkodó külső kontrollja is.

A KNBSZ történeti fejlődésében a következő lépcső 2007-ben érkezett el, amikor a Kormány a nemzetbiztonsági szolgálatok irányításában érintett miniszterek felé rendelkezett, hogy vizsgálják meg az IH és a KFH, vagy az NBH és a KBH, vagy a KFH és a KBH

¹⁰ Uo.

¹¹ Információs Hivatal (IH), Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH).

¹² Katonai Felderítő Hivatal (KFH), Katonai Biztonsági Hivatal (KBH).

¹³ A III./I. Hírszerző Csoportfőnökségből alakult az Információs Hivatal, a Nemzetbiztonsági Hivatal bázisát a III./II. Kémelhárító Csoportfőnökség, míg a Katonai Biztonsági Hivatal bázisát a III./IV. Katonai Elhárító Csoportfőnökség adta.

¹⁴ A Honvéd Vezérkart (a Trianoni Békeszerződés korlátozása miatt) eredetileg a Honvédelmi Minisztérium VI. főcsoportjaként hozták létre (1921. június 1.), amely főcsoporton belül viszont már a 2. Osztály foglalkozott a felderítéssel.

¹⁵ 1953-tól MNVK 2. Csoportfőnökség.

¹⁶ Történeti háttér. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. <http://knbsz.gov.hu/hu/tortenete.html> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 27.)

¹⁷ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

¹⁸ A törvényt az Országgyűlés 1995. december 19-én fogadta el. E törvény alapján vált ki a Nemzetbiztonsági Hivatalból a titkos információgyűjtéshez technikai háttérrel biztosító Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. A részletesség kedvéért itt érdemes megjegyezni azt is, hogy 2010-ben a Nemzetbiztonsági Hivatal megnevezése (a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat egyidejű megalakulásával) Alkotmányvédelmi Hivatalra változott, illetve 2016-ban a jelenlegi nemzetbiztonsági struktúra a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK) megalakulásával teljesedett ki.

¹⁹ 1990. évi LI. törvény az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99000051.TV> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)

egy szervezetbe, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatá történő összevonását.^{20, 21} Utólag már tudjuk, hogy a lehetséges forgatókönyvek közül ez az utóbbi valósult meg két ütemben. Az első ütemben (2011. november 5. – december 1.) a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok (KFH, KBH) szervezeti és létszám-racionalizálása, míg a második ütemben (2012. január 1-jéig) az integrált szervezet vezetési szintjeinek, a vezető beosztások számának optimalizálásával és a feladatköri párhuzamosságok megszüntetésével a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonása történt.²² A KNBSZ teljes szervezeti kiépülése 2012. április 30-án zárult le.²³ Ami pedig az összevonás jogi és politikai alapját illetve, azt immár a 2011. évi CLXXI. törvénnyel módosított Nbtv. biztosította.

Az összevonás eredményei között a szakértők elsősorban a katonai felderítő- és elhárító-tevékenység egységes vezetését és irányítását, illetve a költségvetési források takarékosabb felhasználását említették.²⁴ Az integráció technikai oldalától eltekintve²⁵ az összevonással kapcsolatban a hírszerzés elhárítással szembeni primátusát figyelhetjük meg, amely az új szervezet feladatrendszerében is nyomon követhető.²⁶ Bárhogy is van, a költséghatékonyabb gazdálkodás a kevesebb számú objektum üzemeltetésével, illetve a funkcionálisan azonos szerepet betöltő szervezeti elemek összevonásával mindenképp megvalósult. Ugyanakkor az is vitathatatlan, hogy az összevonás racionalitása mellett szól az a körülmény is, hogy a két összevont szervezet munkamódszerében is hasonló volt, hiszen ugyanazon törvény szerinti titkosszolgálati eszközöket használták.²⁷

A történelmi előzményeket és háttérrel összefoglalva, tehát 2012. január 1-jén a két katonai nemzetbiztonsági szolgálat összevonásával egy új országos illetékességű és önálló gazdálkodást folytató költségvetési szerv jött létre, amelynek feladata többek között az Nbtv. 6. és 9. §-ában meghatározottak szerint a (honvédelmi) minisztérium, a Magyar Honvédség szervezeteinek és saját szervezetének nemzetbiztonsági védelmének ellátása lett. Ha pedig a szervezet államháztartási szakfeladatrend szerinti alaptervékenységét nézzük, akkor a KNBSZ katonai nemzetbiztonsági, katonai diplomáciai, ár- és belvízvédelemmel összefüggő, illetve minősített időszakos tevékenységeket (kivéve ár- és belvízvédelem) lát el.²⁸

²⁰ Amennyiben a nemzetbiztonsági szolgálatok összevonása/szétválasztása mögött nem valamilyen botrány vagy pénzügyi megfontolás húzódik meg, az államok a kapcsolódó elméleti alapokat is többnyire újragondolják. Úgy vélem, Magyarországon ebben az esetben inkább a 2008-ban kezdődő gazdasági világválság előszele érződött, semmint ideológia.

²¹ Hetesy Zsolt: A titkos felderítés. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hetesy-zsolt/hetesy-zsolt-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

²² Kovács József: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat az egyesítés után. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 2013/1–2., 85–90. http://mht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

²³ Szentgáli Gergely: Csendben szolgálni. A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között – 2. rész. Hadtudomány, 2015/3–4., 84. http://real.mtak.hu/29827/1/2015_3_4_8.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 02. 27.)

²⁴ Uo. 84.

²⁵ A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos egyes feladatokról szóló 128/2011. (XII. 2.) HM utasítás rendelkezései alapján a szolgálatok összevonása gyakorlatilag az 1996. március 1-jén megalakult MK KFH alapító okiratának módosításával és a szervezet átnevezésével (ezáltal a KBH beolvasztásával) valósult meg.

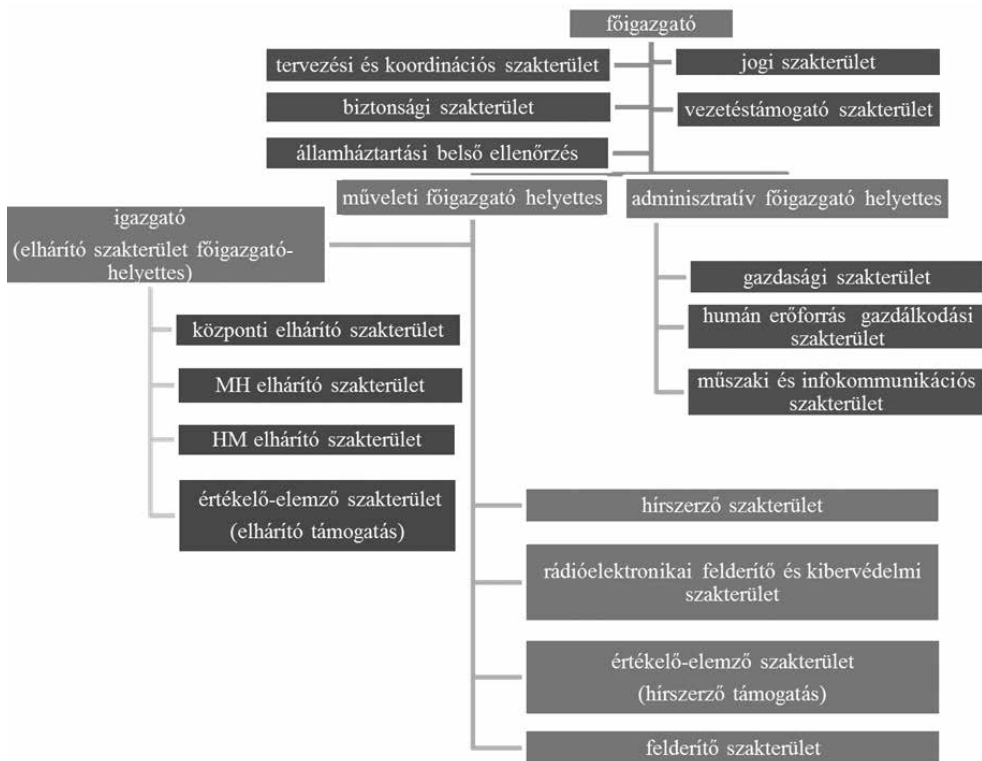
²⁶ Hozzátevé ehhez a megállapításhoz, hogy NATO-értelmezés szerint is az elhárítás a hírszerzés része. Logikailag pedig még inkább értelmezhető ez úgy is, hogy elhárítani csak azt lehet, amit felderítettek.

²⁷ Kovács: i. m.

²⁸ Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Alapító okirata. http://2010-2014.kormany.hu/download/0/a0/d0000/KNBSZ_mesz_772_54.pdf#!DocumentBrowse (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)

A KNBSZ IRÁNYÍTÁSI ÉS SZERVEZETI RENDSZERE

A kormányzatok által kialakított önálló nemzetbiztonsági rendszer nemcsak a nemzetbiztonsági szolgálatokat, hanem rendszerint azok tevékenységét koordináló, irányító és felügyelő, valamint ellenőrző testületeket és fórumokat is tartalmazza. Irányítás tekintetében a KNBSZ (továbbiakban: Szolgálat) is, akárcsak a többi nemzetbiztonsági szolgálat, a Kormány közvetlen irányítása alatt áll. Ez a kormányzati irányítás jelen esetben a honvédelmi miniszteren keresztül valósul meg, aki egyrészt rendeletekben és utasításokban határozza meg a Szolgálat működésének általános kereteit, működését és feladatkörét, másrészt hatáskörében az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságával, valamint a Honvédelmi és Rendészeti Bizottsággal kapcsolattartásra is jogosult. A Szolgálat élén főigazgató áll. A főigazgatót a miniszterelnök a honvédelmi miniszter (továbbiakban: miniszter) javaslatára nevezi ki vagy menti fel. A főigazgató-helyettesek²⁹ vonatkozásában azonban már a miniszter rendelkezik kinevezési jogkörrel.³⁰

2. ábra A KNBSZ szervezeti felépítése³¹

²⁹ A főigazgató-helyettesek kinevezésre történő felterjesztése a főigazgató jogkörébe tartozik.

³⁰ KNBSZ Alapító okirata: i. m.

³¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Magyar Sándor ezredes diái alapján Simon László alezredes tartotta előadásából (2017. 04. 12.) a 27. dia.

A nemzetbiztonsági szolgálatokat alapvetően az különbözteti meg más kormányzati, többségében erőszak szervezettől, hogy a biztonság garantálásában a fő eszközük az információ. Ahogy a 2. ábrából is kitűnik, a Szolgálat tevékenységéért a főigazgató egy személyben felelős, munkáját pedig főigazgató-helyettesek segítik. A Szolgálat szakmai tevékenységét és annak sokoldalú biztosítását különböző szakterületekhez tartozó igazgatóságok, főosztályok végzik. Funkcionálisan a Szolgálat információ- és adatszerző, műveleti (elhárító), elemző és értékelő, valamint támogató erőkből épül fel.³² A hírszerző és a technikai felderítő szakterület szervezeti egységei a műveleti főigazgató-helyettes alárendeltségébe tartoznak. Ez a tevékenységi terület felelős az emberi erővel történő információszerző tevékenységért, valamint a technikai adatszerzésért. Az elhárító szakterület élén az elhárító szakterületi főigazgató-helyettes (igazgató) áll. A szakterület szervezeti egységei látják el a HM/MH állományának nemzetbiztonsági védelmét. A működést támogató szervezeti egységek – amelyek a biztonsági, jogi, tervezési és koordinációs, államháztartási belső ellenőrzés és vezetéstámogató szakterületek felelősei – a főigazgató közvetlen alárendeltségében hajtják végre feladataikat.³³

A Szolgálat jogi személy és önálló állománytáblával rendelkező szervezet, amelynek a Magyar Honvédség létszámát nem terhelő személyi állománya a honvédelmi tárca költségvetési létszámkeretébe tartozik.³⁴ A Szolgálatnál egyrészt a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény hatálya alá tartozó hivatásos katonák teljesítenek szolgálatot, másrészt közalkalmazottak, akik a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény hatálya alá esnek, illetve harmadrészt önkéntes tartalékos katonákból³⁵ áll.³⁶

A KNBSZ FELADATAI ÉS TEVÉKENYSÉGE

A Szolgálat fő feladatait a többször módosított 1995. évi CXXV. törvény 6. §-a határozza meg.³⁷ Ennek alapján a Szolgálat (az Nbtv. 6. § főbb pontjaiban meghatározottak szerint) „a hírszerző, elhárító, védelmi és ellenőrzési feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével működési területén elősegíti Magyarország nemzetbiztonsági

³² A hírszerző és az elhárító szervezetek, vagy ezek ötvözte, mint jelen esetben, az integrált hírszerző szervezetek a nemzetbiztonsági szolgálatok klasszikus változatainak számítanak. Rajtuk kívül a nemzetbiztonsági szolgálatok jellegüknél fogva lehetnek még önálló (technikai) adatszerző, nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező vagy adatvédelmi szervezetek, illetve koordináló-irányító testületek. Börcsök András – Vida Csaba: A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására). Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/1. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00002/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2014_01_063-100.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 02. 22.)

³³ Kovács: i. m.

³⁴ A Magyar Honvédség részletes bontású létszámát a 35/2013. (V. 16.) OGY határozat tartalmazza. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=160509.241612 (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)

³⁵ 2014. évi CIX. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény, valamint egyes törvényeknek a nemzetbiztonsági ellenőrzéssel összefüggő módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1400109.TV> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 06.)

³⁶ KNBSZ Alapító okirata: i. m.

³⁷ 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=A1100171.TV> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 10.)

érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködik az ország függetlenségének és törvényes rendjének védelmében”.³⁸ A Szolgáltatnak emellett – ahogy az Alapító okirat is összefoglalóan rendelkezik – még további speciális feladata is van, mint például objektumvédelem vagy a minősített időszakra történő felkészülés és felkészítés, információk biztosítása a védelmi tervezéshez, valamint a haderő komponensei nemzetközi katonai szerepvállalásának hírszerző támogatása. Ez utóbbihoz tartozik – elegendő csak a 2014. évi krími válságra gondolni, és amit Magyarország NATO- és EU-tagsága egyaránt megkövetel –, hogy a hírszerzés/felderítés legfontosabb békeidőszakos feladata a válságok felfedése és előrejelzése.³⁹ Mindezek alapján a Szolgáltat tehát a biztonság katonai elemeivel foglalkozik, ezen belül is a hírszerzés a külföldi katonai vonatkozású információkat gyűjti össze, míg az elhárítói tevékenység elsősorban a haderő védelmét jelenti. A Szolgáltatnak azonban tevékenysége során gyakorta nem katonai jellegű információ is a birtokába kerül(het), amelyet illetékességéből meg kell osztania az illetékes polgári szolgálattal, vagy továbbítania kell az állami vezetés részére. Ez a jelenség már most előrevetíti a nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködését.⁴⁰

A fentiek mellett külön tételként érdemes megemlíteni, hogy a Szolgáltat önálló feladatként végzi a haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel visszaélés (Btk. 263/B. §) bűncselekményekre vonatkozó információk gyűjtését, illetve működési területén terrorcselekmények felderítését (Btk. 261. §). A gazdaságbiztonság nemzetbiztonsági jellegű kérdései hazai oldalról nagyrészt azonban az Alkotmányvédelmi Hivatal és – kisebb részben – a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat illetékességébe tartoznak, így elengedhetetlen az érintett szervezetek egymás közötti együttműködése – e területen ideértve az Információs Hivatalt is.⁴¹

A Szolgáltat feladata tehát, hogy hazánk, azon belül a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség ellen irányuló ellenséges szándékok felderítése és elhárítása céljából információkat gyűjtsön.⁴² A hidegháború elmúltával manapság a hétköznapi életben ilyen ellenséges szándék alatt az átlagember többnyire a terrorizmust érti. Valóban, a Szolgáltat más rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervezetek mellett rendelkezik ilyen terrorfelderítési feladatokkal is.⁴³ Mint ilyen, ennek ellátása érdekében a Szolgáltat nemzetbiztonsági jellegénél fogva olyan különleges jogkörrel és lehetőséggel is fel van ruházva, amellyel más, nem nemzetbiztonsági vagy nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező bűnüldöző szerv nem rendelkezik, ez pedig a titkos eszközökkel folytatott információgyűjtés (TIGY).⁴⁴ A szükséges információkat – megfelelő törvényi felhatalmazás alapján – a Szolgáltat nyílt és titkos eszközök és módszerek alkalmazásával gyűjti össze.⁴⁵ Ezzel gyakorlatilag azt is kimondtuk, hogy a KNBSZ is, akárcsak a többi nemzetbiztonsági szolgálat, valójában nem más, mint

³⁸ Nemzetbiztonsági Szolgálatok.

³⁹ Héjja István: Magyarországi válságkezelés néhány nemzetbiztonsági vonatkozása. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/2., 5–41. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-1-1.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

⁴⁰ Börcsök-Vida: i. m.

⁴¹ Hetesy: i. m.

⁴² Kovács: i. m.

⁴³ Igaz ugyan, hogy terrorfelderítés terén a nemzetbiztonsági szolgálatok (Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ, TIBEK) mellett a Terrorelhárítási Központ (TEK) is rendelkezik hatáskörrel, de a nyomozást már nem ők, hanem a Nemzeti Nyomozó Iroda végzi.

⁴⁴ Bár itt kell megjegyezni, hogy titkos információgyűjtéssel nemcsak nemzetbiztonsági szolgálatok, hanem a rendvédelemhez tartozó nyomozó és bűnüldöző szervezetek is foglalkozhatnak.

⁴⁵ A Szolgáltat részére a titkos információgyűjtéshez a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat nyújt operatív támogatást.

az ország nemzetbiztonsági érdekei védelmében működő kormányzati „információszo­lgálat” szervezet,⁴⁶ amely a döntéshozó részére megfelelő időben és tartalommal információ­át biztosít. A Szolgálat a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit azonban csak akkor használhatja, ha az Nbtv.-ben meghatározott feladatok ellátásához szükséges információk más módon nem szerezhetők meg [Nbtv. 53. § (2)].⁴⁷ A TIGY tartalmától füg­gően⁴⁸ lehet külsőengedély-köteles, de lehet nem külső engedélyhez kötött is.⁴⁹ Ha a TIGY külső engedélyhez kötött, úgy az Nbtv. 58. § (1) bekezdése alapján a „6. § d), i), l)–n) pont­jaiban meghatározott nemzetbiztonsági feladatok ellátása során az 56. §-ban felsorolt titkos információgyűjtést a Fővárosi Törvényszék elnöke által e feladatra kijelölt bíró engedélyezi”, míg az ezen bekezdés „hatálya alá nem tartozó nemzetbiztonsági feladatok ellátása során az 56. §-ban felsorolt titkos információgyűjtést az igazságügyért felelős miniszter engedélye­zi”.^{50, 51} A TIGY jogszerűségéért a megrendelő szerv, tehát a Szolgálat, míg a végrehajtásért a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat felel.⁵²

A Szolgálat által végzendő feladatok köréhez tartozik – némileg a fentiekhez kapcsolód­va – a Hjt. hatálya⁵³ alá tartozó állomány nemzetbiztonsági és a kifogástalan életvitelének az ellenőrzése. Bár az Alkotmányvédelmi Hivatal általános jogkörrel végzi a rendészeti szerveknél és a civil közigazgatásban különösen fontos és bizalmas munkakörben dolgozó személyek nemzetbiztonsági ellenőrzését, addig a honvédelmi miniszter irányítása alá tar­tozó szervezetek esetében ugyanezt a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat teszi.⁵⁴ Annál is inkább teheti ezt, mivel az Nbtv. 78. § (1a) bekezdése alapján a Szolgálat hatáskörébe tartozik (a honvédelemért felelős miniszter egyetértésével) a nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső, saját hatáskörbe tartozó munkakörök megállapítása⁵⁵ is.⁵⁶

⁴⁶ Kivéve a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, amely kormányzati tájékoztató tevékenységet nem folytathat [Nbtv. 8. § (2)].

⁴⁷ Megjegyzendő, hogy a „nemzetbiztonsági szolgálatok – a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ kivételével – a 4–9. §-okban foglalt feladataik teljesítése érdekében titkos információgyűjtést folytat­hatnak”, de „ez nem terjed ki a 4. § h) pontjában és a 8. § (1) bekezdés d)–e) pontjaiban meghatározott feladatok ellátására.” Nbtv.: i. m.

⁴⁸ Az engedélyköteles tevékenységek körét és tartalmát az Nbtv. 54. és 56. §-ai rendezik.

⁴⁹ Jellemzően a külső engedélyhez kötött TIGY „a magánéletbe leginkább beavatkozó” eszközöket és módszereket öleli fel. Értelemszerűen a külső engedélyhez nem kötött TIGY „a magánéletbe kevésbé beavatkozó”, illetve alapjogokat kevésbé korlátozó tevékenység. Hetesy: i. m.

⁵⁰ A bíró, illetve az igazságügyért felelős miniszter az előterjesztés benyújtásától számított 72 órán belül határozatot hoz, amelyben az előterjesztésnek helyt ad, vagy azt megalapozatlansága esetén elutasítja. A határozat ellen fellebbezésnek nincs helye. A TIGY engedélye esetenként legfeljebb 90 napra szól, amelyet az engedélyező indokolt esetben – a főigazgatók előterjesztése alapján – további 90 nappal meghosszabbíthat. Nbtv.: i. m.

⁵¹ Nbtv.: i. m.

⁵² A TIGY engedélykötelessége folyamatában megkülönböztetett helyet foglal el a kivételes engedélyezés. Ebben az esetben ugyanis a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói is engedélyezővé léphetnek elő, de csak a külső engedélyező döntéséig. Ez az eset csak akkor fordulhat elő, ha a külső engedélyeztetés olyan késsedelemmel járna, amely az adott ügyben sértené a nemzetbiztonsági szolgálat eredményes működéséhez fűződő érdekét. Nbtv.: i. m. 59. § (1).

⁵³ Hjt. alatt a 2012. évi CCV. törvényt kell érteni a honvédek jogállásáról.

⁵⁴ A Szolgálat saját munkatársaira vonatkozó nemzetbiztonsági ellenőrzés alkalmával adatszolgáltatás céljából a Nemzeti Védelmi Szolgálatot keresi meg, amely a nemzetbiztonsági ellenőrzéssel érintett körben adatszolgá­ltatásra köteles.

⁵⁵ Ez a megállapítás egyrészt igaz az AH és az IH nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső saját hatáskörű munka­körökre is. Másrészt a nemzetbiztonsági ellenőrzés alkalomhoz kötött (pl. kinevezés előtt), illetve időszakos (legalább ötévente).

⁵⁶ 2014. évi CIX. törvény: i. m.

A Szolgálat tevékenységei között kiemelten kell kezelni a szövetségi kötelezettség- és szerepvállalásból fakadó feladatok nemzetbiztonsági vonatkozásait. A világpolitikában ugyanis – ahol egy (katonai, politikai) válság eszkalálódásának potenciális lehetőségei fennállnak – megfelelő előrejelzésre van szükség. Ez az előrejelzés elsősorban a KNBSZ és az Információs Hivatal feladata, hogy folyamatosan figyelemmel kísérjék a nemzetközi helyzetet, és időben felfedjék az egyes veszélyeket, kockázatokat, illetve fenyegetéseket, amelyeknek biztonságpolitikai vagy katonai vonzatai vannak vagy lehetnek.⁵⁷ Ezért a Szolgálatnak – különösen olyan ország, térség esetén, ahol adatszerező képessége jelentősen korlátozott – tevékenysége (kockázatelemzések készítése) során támaszkodnia kell kétoldalú partnerszolgálati, illetve szövetségi együttműködésre, hiszen a Szolgálatnak mérlegelnie kell, hogy a fegyveres válságkezelésben a részvétel Magyarországra nézve pozitív vagy negatív következményekkel jár-e.

Itt kell megállapítani, hogy az együttműködés a hírszerzés-elhárítás területén is nemcsak hazai, de nemzetközi partnerszervezetekkel is elengedhetetlen. Nem létezik ugyanis olyan (nemzetbiztonsági) szolgálat, amely mindent tudna, ezért a nemzetközi együttműködés egyben képességnövelő eszköz is. Emellett a hiányzó információk megszerzése hozzájárul a műveleti kiadások csökkentéséhez, hiszen napjaink műveletei jellemzően koalíciós jellegűek, és jelentős mértékben csökkenti a diplomáciai kapcsolatokra nehezedő terhet. A nemzetközi kapcsolatok tehát lehetővé teszik olyan információk megjelenését is, amelyek nemcsak kiegészítik, hanem önmagukban is megalapozzák a szerepvállalást.⁵⁸ Ráadásul ahogy növekszik a polgári válságkezelés eredménytelensége, úgy kerül mindinkább előtérbe a katonai dimenzió, ezáltal pedig a Szolgálat és az együttműködés szerepe.⁵⁹ Az együttműködéssel egyrészt megvalósítható, hogy egy nehezen megszerzhető információ együttműködéssel elérhető legyen, másrészt az ismeretünket tudjuk ellenőrizni, illetve szélesebb információs bázis jöjjön létre. Az együttműködés kapcsán ugyanakkor le kell szögezni, hogy a nemzeti hírszerzést soha nem fogja pótolni a szövetségi, a koalíciós vagy más együttműködés.⁶⁰ Ahogy létezik nemzeti érdek, ugyanúgy létezik az ezt kiszolgáló nemzeti hírszerzés is. Téves tehát az a szemlélet, amely szerint egy nemzetnek nincs szüksége önálló hírszerzésre, mert mindent megkap a (NATO-, EU-) partnerektől. Noha az együttműködés hírszerzői területen ma is erősen politikafüggő,⁶¹ bizonyos szempontból napjaink biztonsági kihívásainak transznacionalitási jellege miatt ezen az érintett államoknak túl kell lépniük.⁶²

⁵⁷ Héjja: i. m.

⁵⁸ A hírszerzés/felderítés fokozódása egyértelmű jele annak, hogy a nemzetközi kapcsolatokban negatív változás állt be, válság fenyeget, amit valamilyen formában rendezni kell.

⁵⁹ Héjja: i. m.

⁶⁰ Gondolatként felmerült az is, hogy nemzetállami szinten túllépve az európai államok hozzanak létre közös titkosszolgálati szerveket az Európai Unió intézményeiként. Márton András: A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák. Nemzetbiztonsági Szemle, I. évfolyam, 2013/1., 39–59. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2013-1.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

⁶¹ Azért ez néha nem is olyan egyszerű, mivel az esetek többségében olyan államokról van szó, amelyekkel nem állunk szövetségi kapcsolatban, viszont a biztonsági fenyegetettség (például terrorszervezet) ott található. Ebből a szempontból gyakorta az is problémaként jelentkezhet, hogy ezekben az államokban az információgyűjtés során túlnyúlóan eltérő módon értelmezhetik az emberi jogokat, illetve a fenyegetettséget jelentő kihívások a nemzetbiztonsági szolgálatokba is beépülhetnek.

⁶² Kis-Benedek József: A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 2013/1–2., 100–114. http://mht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mht.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

Azonban nemzetközi kapcsolat létesítése egy nemzetbiztonsági szolgálat, így a KNBSZ által is csak és kizárólag szabályozott és ellenőrzött formában történhet. A magyar gyakorlat szerint az Országgyűlés illetékes bizottságainak⁶³ félévente adott írásbeli jelentés kitér a nemzetközi kapcsolatokra is. Ha egy új országgal létesítendő kapcsolat lehetősége merül fel, ahhoz az állami vezetés hozzájárulása szükséges, és a kapcsolatról a külügyminisztérium is tájékoztatást kap. Az együttműködésről a Szolgálat pontos nyilvántartást vezet. Az ilyen nemzetközi együttműködések alapját a két- vagy többoldalú megállapodások jelentik, amelyekben a felek általában rögzítik az együttműködés témáit, formáit és módját. Az együttműködés többféleképp is megvalósulhat, így összekötők, rejtjelezett telefon, telefax útján vagy védett számítógépes összeköttetéssel, amelynek során az információk az érdekelt szolgálatoknál csak erre a célra telepített számítógépek segítségével kerülnek továbbításra. Adott esetben az információk a nagykövetségeken dolgozó hírszerző szolgálati képviselők vagy katonai attasék bevonásával is továbbíthatók, a rendelkezésre álló védett összeköttetésen keresztül. A szakértői szintű találkozó az egyik leginkább bevett együttműködési forma, ahol előre egyeztetett témákban folynak konzultatív megbeszélések, melyek során a szakértők igyekeznek eltérő álláspontjaikat egyeztetni, ismereteiket kiegészíteni. Ezek a találkozók jól kiegészítik az anyagok küldését. Az együttműködés mozzanatairól, megvalósulásáról (például egy főigazgatói szintű találkozóóról) a Szolgálatot irányító miniszter jelentést kap, a szakértői szintű egyeztetésekről pedig az érintett terület vezetőitől a főigazgató.

Regionális magyar vonatkozásban a visegrádi országok hírszerző szolgálatainak együttműködését kell kiemelni. Ez a hírszerzői együttműködés, a V4 katonai hírszerző szolgálatok vezetőinek találkozója a 2006. évi magyar elnökség óta rendszerint minden elnökségi programban szerepel.⁶⁴ Az első ilyen találkozóra éppen Budapesten került sor 2006 áprilisában. Egy másik hasonlóan fontos hírszerzői együttműködés valósul meg az EU Műholdközpont keretén belül.⁶⁵ Ez a központ műholdas képi és kiegészítő adatokkal támogatja az Európai Unió döntési mechanizmusát a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP), azon belül is a közös biztonsági és védelmi politika (EBVP) területén – ideértve az Európai Unió válságkezelési műveleteit is. Részösszegzésként azonban az együttműködés terén meg kell állapítani, hogy egyrészt a nemzeti igény és a kínálat nincs összhangban, másrészt az egyes nemzetek információigénye eltérő. Ez utóbbi egyébként megfelelő együttműködési érdek hiányához is vezethet.⁶⁶

A fentiek alapján jóval egyszerűbbnek tűnik a Szolgálat hazai partnerszolgálati együttműködésének kérdése. A Szolgálat 2012. évi megalakulásakor kezdeményezte a kiemelt hazai partnerekkel – a társ nemzetbiztonsági szolgálatokkal – az együttműködés alapjául szolgáló megállapodások áttekintését és korszerűsítését. A Szolgálat ezenkívül felülvizsgálta az együttműködés kereteit és tartalmát a Honvéd Vezérkarral, az Országos Rendőr-főkapitánysággal, a Terrorelhárítási Központtal, a Nemzeti Adó- és Vámhivatallal, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatallal, valamint számos más szervezettel.⁶⁷

⁶³ A KNBSZ esetében a Nemzetbiztonsági Bizottság, valamint a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság.

⁶⁴ Kis-Benedek: i. m.

⁶⁵ EU Satellite Centre – SATCEN.

⁶⁶ Benedek Márta: A hírszerzési együttműködés európai lehetőségei. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/3., 88–101. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-3.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

⁶⁷ Kovács: i. m.

Napjaink információs társadalmának egy másik égető kérdése – ami a KNBSZ tevékenységi körének szintén részét képezi – a (megfelelő) kibervédelem biztosítása. A honvédelmi feladatok sikeres végrehajtása érdekében kiemelten fontos a honvédelmi vagyron részét képező elektronikus vagyron, valamint az ezt kezelő információs rendszerek biztonsága. Ezt a feladatot a módosított nemzetbiztonsági törvény is a 6. § g) bekezdésében a Szolgálat részére új feladatként fogalmazza meg, úgymint a Szolgálat „információkat gyűjt a honvédelmi érdeket veszélyeztető kibertevékenységről és szervezetekről, és biztosítja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, valamint a Honvéd Vezérkar információvédelmi tervező munkájához szükséges információkat”.⁶⁸

Az új feladat megjelenése azonban új képesség megteremtését is eredményezte a Szolgálaton belül, tehát egy teljesen új szervezeti elem létrehozása vált szükségessé. Az új szervezeti elem elsődleges céljává az ágazat informatikai rendszereit érő kihívások kezelése, illetve a honvédelmi érdekeket és a nemzetbiztonságot veszélyeztető informatikai támadásokkal szembeni védekezés vált.⁶⁹ Ha pedig ennek szellemében a honvédelmi miniszter 2015. évi fő célkitűzéseinek és feladatainak, valamint a 2016–2017. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról szóló 85/2014. (XII. 23.) utasítását tanulmányozzuk, akkor már egyáltalán nem meglepő, hogy a KNBSZ 2015. évi (egyik) fő feladata (3. § 36. pont) is az volt, hogy „a kibertérből származó információszerző képesség – Cyber Intelligence, CybInt – és a honvédelmi ágazati informatikai biztonsági eseménykezelő képesség – Computer Incident Response Capability, MilCIRC, a későbbiekben Military Computer Emergency Response Team, MilCERT – kialakítására vonatkozó fejlesztéseket folytassa”.⁷⁰

Természetesen nem nélkülözött minden alapot és előzményt az a feladat, hogy a Magyar Honvédséget fel kell készíteni a kibertérből érkező fenyegetések kezelésére. A NATO ugyanis már jóval korábban, több ízben (2010. november 19–20. Lisszabon, illetve 2012. május 20–21. Chicago) csúcstalálkozókon kiadott nyilatkozataiban is kinyilvánította, hogy a kibervédelem alapvető katonai képességnek számít.⁷¹ Hazai vonatkozásban az MH ilyen irányú felkészítésének első lépéseként a Nemzeti Katonai Stratégia⁷² elfogadását tekinthetjük, amely egyben a kibervédelem stratégiai szinten történő megjelenítését is mutatja.⁷³ E tekintetben a kibervédelemre való felkészülés fontos elemének számíthatjuk a 2013. szeptember 30-án elfogadott MH Kibervédelmi Szakmai Konceptió adaptálását is.⁷⁴

A Szolgálat tevékenységeinél meg kell még említeni a tudományos élethez kapcsolódó aktivitást, a 2002-től megjelenő Felderítő Szemlét és a 2005-ben indult Szakmai Szemlét,

⁶⁸ Nbtv.: i. m.

⁶⁹ Kovács: i. m.

⁷⁰ 85/2014. évi (XII. 23.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2015. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2016–2017. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0085.HM&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 13.)

⁷¹ Lisbon Summit Declaration. 2/8, illetve 40. pontok. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm, valamint Chicago Summit Declaration 49. pont. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2017.03.10.)

⁷² Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 13.)

⁷³ Uo.

⁷⁴ 60/2013. (IX. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Kibervédelmi Szakmai Konceptiójának kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A13U0060.HM&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 13.)

amelyek tartalma mindenki számára elérhető.⁷⁵ Angol nyelven is rendszeresen jelennek meg kiadványok.

A KNBSZ FELÜGYELETI RENDSZERE

A Szolgálat tevékenysége során a szolgálat nyílt és titkos eszközök és módszerek alkalmazásával szerzi meg az információkat, a nyilvánosságtól elzártan dolgozza fel azokat, és szintén a nyilvánosságtól elzártan ad tájékoztatást az állami vezetés részére. Éppen ezekből adódóan a nemzetbiztonsági tevékenység egyik alapeleme, hogy a teljes eljárás bizalmas és zárt körű, amelyből a nyilvánosság és a titkosság konfliktusa szükségszerűen következik. Ezzel szemben a 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és információszabadságról előírja a közfeladatot ellátó állami szervek számára, hogy a kezelésükben lévő közérdekű adatokat és közérdekből nyilvános adatokat bárki számára megismerhetővé tegyék. Az adatok nyilvánossága azonban nem teljes körű, például nemzetbiztonsági vagy honvédelmi érdekre való hivatkozással (27. §) a megismerés korlátozható. Ez azt is jelenti, hogy a civil kontroll szintje egy nemzetbiztonsági szolgálat esetében sohasem érhet el olyan szintet, hogy a megszerzett információk kikerülhetnek annak fennhatóságából. Ennek ellenére a Szolgálat sem szakadhat el attól, hogy saját önkényessége megakadályozásának egyik eszköze a civil kontroll.⁷⁶ Az már más kérdés, hogy ha az Nbtv.-t a szolgálatoknak a nyilvánossággal kialakítandó és fenntartandó kapcsolatainak szemszögéből megvizsgáljuk, akkor az közvetlen rendelkezést nem tartalmaz, illetve nem ad egyértelmű választ, hogy milyen alapelvek mentén kell a szolgálatoknak a nyilvánossághoz viszonyulni. Mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok törvényi feladatai között nem található a nyilvánosság tájékoztatására vonatkozó rendelkezések, ebből következően a szolgálatoknak az alapfeladataik körében végrehajtott tevékenységéről nem feladata a nyilvánosság tájékoztatása és nem feladata a nyilvánossággal való közvetlen kapcsolattartás sem.⁷⁷ A Szolgálat működése azonban jelentős költségvetési ráfordítást igényel, viszont a ráfordítás részletes bontása nem hozható nyilvánosságra, így meg kell teremteni a parlament ellenőrzési jogosultságait.⁷⁸ Az ellenőrzés lehetőségének megteremtése pedig az állam feladata, hogy olyan környezetet teremtsen, amelyben az egyéni információszabadság-jog és a nemzetbiztonság iránti igény egyensúlyba kerüljön.

Ahogy fentebb is utaltam erre, az Nbtv. biztosítja a Szolgálat parlament általi ellenőrzésének kereteit. A KNBSZ parlamenti ellenőrzését két bizottság végzi: a Nemzetbiztonsági Bizottság, valamint a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság. A bizottságok tagjai az országgyűlési képviselők köréből kerülnek ki.⁷⁹ A Nemzetbiztonsági Bizottság elnöke például mindig ellenzéki képviselő – 14. § (1) –, illetve a bizottságok tagjának csak az a képviselő választható, aki érvényes nemzetbiztonsági ellenőrzéssel rendelkezik, amelyet a bizottságokba jelölt képviselők esetében az Országgyűlés elnöke kezdeményez – 19. § (2). Ez a rendezőelv egyben összhangban van azzal is, hogy a Szolgálat kormányzati szerve-

⁷⁵ <http://knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 27.)

⁷⁶ Solti István – Szűcs Péter: A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/2., 72–92. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-2.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Márton: i. m.

⁷⁹ Uo.

zet, mivel „a nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja” [Alaptörvény 46. cikk (4) bek.]. Ez egyébként az alá- és fölérendeltségi viszonyából is látszik. A Szolgálat közvetlenül a honvédelmi miniszter (azaz nem a vezérkari főnök) alárendeltségében, irányítása alatt dolgozik, de hivatásos, szerződéses és önkéntes tartalékos állományára a Hjt. vonatkozik – mint ahogy maga a szervezet is a Magyar Honvédség alakulatának számít.

A Szolgálat ellenőrzésére tehát két bizottság jogosult, az egyik általános, a másik korlátozott hatáskörű. A Nemzetbiztonsági Bizottság olyan általános hatáskörű bizottság, amely feladata végrehajtásához széles körű jogosítványokkal rendelkezik. A bizottság eszközei közé tartozik a meghallgatás, az iratbetekintés, a főigazgató-jelölt ajánlása,⁸⁰ panaszok kivizsgálása, illetve a költségvetési ellenőrzés.⁸¹ A korlátozott hatáskörű bizottságok a hatáskörükbe tartozó titkosszolgálatok tevékenységét csak egyes, törvény által kiemelt szempontok alapján ellenőrzik. Ebbe a kategóriába sorolható az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága.⁸² Az egyén szintjére lefordítva ez azt jelenti, hogy ha az állampolgár jogsérelme miatt bírósághoz fordul, akkor az eljárás során felhasználhatja a bizottságoktól kapott tájékoztatást. Emellett az állampolgári panaszok kivizsgálására a Nemzetbiztonsági Bizottságon kívül az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és az adatvédelmi biztos is jogosult.⁸³

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat történetének gyökerei egészen a két világháború közötti időkhöz nyúlnak vissza. A jelenlegi integrált hírszerző-elhárító szervezet 2012-ben jött létre az MK Katonai Felderítő Hivatal és MK Katonai Biztonsági Hivatal összevonása eredményeként. A szervezet széles feladatkörrel rendelkezik: kormányzati döntéseket megalapozó katonai jellegű információgyűjtés (akár titkos eszközökkel és módszerekkel is), adatfeldolgozás, külföldi titkosszolgálatok Magyarország szuverenitását veszélyeztető törekvések feltárása, kormányzati és katonai objektumok védelme, válságreakáló műveletekben részt vevő állomány és nemzeti érdekek védelme, bűnmegelőzés, nemzetbiztonsági és kifogástalan életvitel ellenőrzések végrehajtása, kibervédelemben való részvétel, terrorizmus elleni küzdelem és tudományos tevékenység. A feladatok végzése során a Szolgálat továbbra is együttműködést folytat hazai és nemzetközi szervezetekkel, ami előnyösen befolyásolja az információáramlást.

A Szolgálat civil ellenőrzése két parlamenti bizottságon keresztül is megvalósul, ez a parlamenti kontroll rendkívül fontos, hiszen a teljes nyilvánosság nélkül nem adható meg az állampolgár részére az a bizonyosság, hogy a Szolgálat működése nem sérti érdekeit, illetve az – költségvetési szempontból is – szabályos. Ugyanakkor nem érezhető, hogy a nyilvánosság kezelésére a szervezet megfelelő kommunikációs stratégiával rendelkezne, bár a külső kommunikáció rendjét a Szolgálat főigazgatója miniszteri jóváhagyás⁸⁴ alapján határozza

⁸⁰ A Nemzetbiztonsági Bizottság „kinevezésük előtt meghallgatja a főigazgatói tisztségre jelölt személyeket, alkalmasságukról állást foglal”. Nbtv.: i. m. 14. § h)

⁸¹ A Szolgálat tevékenységével összefüggő egyedi ügyben elkövetett jogsértés kivizsgálására az Nbtv. értelmében a honvédelmi miniszter is jogosult.

⁸² Márton: i. m.

⁸³ Kószeg Ferenc: Nemzetbiztonsági szolgálatok Magyarországon. Beszélő Online, 1. szám, 1996. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/nemzetbiztonsagi-szolgalatok-magyarorszagon> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 27.)

⁸⁴ 72/2011. (VI. 30.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség külső kommunikációjának rendjéről 1. § (2). <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2011/10.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 27.).

meg, és a rejtett működés a titkosszolgálatok sajátosan kötelező attribútuma, ennek ellenére a Szolgálat aktualitásoktól mentes honlapján elérhető információs tartalom nem segíti a szervezet közvetlen társadalmi elfogadottságát és integráltságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 128/2011. (XII. 2.) HM utasítás A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos egyes feladatokról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2011/18.pdf>
1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99000010.TV>
1990. évi LI. törvény az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99000051.TV>
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV
2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvényt módosításokról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=A1100171.TV>
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200205.TV>
2014. évi CIX. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény, valamint egyes törvényeknek a nemzetbiztonsági ellenőrzéssel összefüggő módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1400109.TV>
- 26/1990. (II. 14.) MT rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról. <http://jogiportal.hu/index.php?id=taipazxcsr4tnkuns&state=19960327&menu=view>
- 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=160509.241612
- 60/2013. (IX. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Kibervédelmi Szakmai Koncepciójának kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A13U0060.HM&getdoc=1>
- 72/2011 (VI. 30.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség külső kommunikációjának rendjéről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2011/10.pdf>
- 85/2014. (XII. 23.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2015. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2016–2017. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0085.HM&getdoc=1>
- Benedek Márta: *A hírszerzési együttműködés európai lehetőségei*. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/3. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-3.original.pdf
- Boda József: *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a rendvédelemben*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII, 2012. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/boda.pdf>
- Börcsök András – Vida Csaba: *A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására)*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/1. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00002/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2014_01_063-100.pdf
- Chicago Summit Declaration. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en
- Héjja István: *Magyarországi válságkezelés néhány nemzetbiztonsági vonatkozása*. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/1. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-1-1.original.pdf

- Hetesy Zsolt: *A titkos felderítés*. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hetesy-zsolt/hetesy-zsolt-vedes-ertekezes.pdf>
- Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Alapító okirata. http://2010-2014.kormany.hu/download/0/a0/d0000/KNBSZ_mesz_772_54.pdf#!DocumentBrowse
- Kis-Benedek József: *A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése*. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 2013/1–2. http://mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf
- Kovács József: *A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat az egyesítés után*. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 2013/1–2. http://mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf
- Kőszeg Ferenc: *Nemzetbiztonsági szolgálatok Magyarországon*. Beszélő Online, 1. szám, 1996. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/nemzetbiztonsagi-szolgalatok-magyarorszagon>
- Lisbon Summit Declaration. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
- Márton András: *A titkosszolgálati tevékenység parlamenti bizottsági ellenőrzése, problémák, modellek, alternatívák*. Nemzetbiztonsági Szemle, I. évfolyam, 2013/1. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2013-1.original.pdf
- Nemzetbiztonsági szolgálatok. <http://www.kormany.hu/hu/mo/rendvedelem/nemzetbiztonsagi-szolgalatok>
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Magyar Sándor ezredes diái alapján Simon László alezredes tartotta előadásból a 27. dia.
- Solti István – Szűcs Péter: *A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság*. Nemzetbiztonsági Szemle, II. évfolyam, 2014/2. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-2.original.pdf
- Szentgáli Gergely: *Csendben szolgálni. A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között – 2. rész*. Hadtudomány, 2015/3–4. http://real.mtak.hu/29827/1/2015_3_4_8.pdf
- Történeti háttér. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. <http://knbsz.gov.hu/hu/tortenete.html>
<http://knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html>

Veszprémy László Bernát:

ATOMBOMBA, APARTHEID, REÁLPOLITIKA. IZRAEL ÉS A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG KATONAI ÉS POLITIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE, 1968–1994 (2.)¹

ÖSSZEFOGLALÓ: Jelen írás az Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság katonai és politikai együttműködésének 1968–1994 közötti történetét vizsgáló tanulmány második, egyben befejező része, mely a Dél-afrikai Köztársaságot sújtó nemzetközi fegyverkereskedelmi bojkott izraeli részről történő megtörésével, ennek diplomáciai vonatkozásaival, illetve a kapcsolat eltitkolására tett izraeli kísérletekkel foglalkozik. A tanulmány kitér a két ország közötti együttműködés lehetséges ideológiai alapjaira, majd a kapcsolat befejezésének bemutatásával zárul.

KULCSSZAVAK: Izrael, Dél-afrikai Köztársaság, fegyverkereskedelem, ideológia, reálpolitika

A BOJKOTT MEGTÖRÉSE ÉS A KÖZVÉLEMÉNY MEGTÉVESZTÉSE

A két ország nukleáris és katonai együttműködése nem került el a világ figyelmét, ám annak valós mértékét sokáig igyekeztek titkolni. Mindezt kellőképpen illusztrálja, hogy miközben Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság (DAK) a nukleáris robbanófejekkel ellátott rakéták fejlesztése ügyében tárgyalt, az ENSZ apartheidellenes bizottsága éppen annak ügyében írt jelentéseket, hogy a DAK elleni bojkott ellenére izraeli narancslé jutott be az országba.²

Bizonyosan volt valami a brit külügy azon megállapításában, hogy „a [fekete-]afrikai államok még akkor is tiltakoznának, ha karórafestéket exportálnánk Dél-Afrikába”.³ A hangvételből azonban a britek szankcióellenes álláspontja is érződik. A nyugati hatalmak hidegháborús falazása Izrael érdekében nem volt elhanyagolható tényező. B. J. Everett, a brit külügy közel-keleti és észak-afrikai osztályának vezetője példának okáért pontról pontra tett javaslatot egy Izraelt elítélő ENSZ-határozat szövegének finomítására. Külön kitért arra, hogy véleménye szerint a DAK nem rendelkezik izraeli Resef-osztályú gyors támadóhajókkal, hogy Izrael nem segíti a dél-afrikai ország Centurion típusú harckocsijainak az alkatrészellátását, nem adott el Kfir típusú harci repülőgépeket – a francia Mirage III típusú repülőgép izraeli modernizált változata – a DAK-nak, valamint nem segít az ország Mirage repülőgépeinek a karbantartásában.⁴ Mint láttuk és látni fogjuk, a brit vélemény jóformán minden egyes pontban tévedett.

¹ A tanulmány első része a Honvédelmi Szemle 2019/1. számában jelent meg.

² National Archives (Kew [továbbiakban: NA]), FCO 97/2070. A különleges bizottság elnökének levele Abdul Mintynek, 1974. szeptember 9.

³ NA, FCO 45/2132. NENAD a washingtoni követség részére, 1977. november 10.

⁴ NA, FCO 93/1153. B. J. Everett Izrael és Dél-Afrika ügyében, 1977. december 5.

Szintúgy jellemző, hogy a brit külügy úgy utasította a Szaúd-Arábiába delegált követét, hogy „amennyiben lehetséges”, kerülje Izrael nukleáris programjának megvitatását a szaúdiakkal. „Noha igyekszünk elérni, hogy az ilyen téren történő [brit–izraeli] kereskedelem ne segítse Izraelt katonai képességeinek fejlesztésében, látható [...], hogy ez nem teljességgel elkerülhető” – javasolta a brit külügy nukleáris ügyekért felelős osztálya a közel-keleti ügyekért felelős osztálynak. A téma ugyanis „kínos” lehet Nagy-Britannia számára.⁵

A szaúdiakat egyébként is láthatóan jobban érdekelte, hogy milyen fegyvereket kap a DAK-tól Izrael, mint hogy milyen fegyvereket ad el a zsidó állam az apartheid hazájának.⁶ Igaz, Szaúd-Arábia – múltját tekintve – nem feltétlenül volt olyan helyzetben, hogy az afrikai országokat kioktassa. Emlékezetes maradt Elefántcsontpart követének az 1960-as ENSZ-vitában a szaúdi delegátnak adott válasza, amikor az az Izraelnek történő „odafekvést” róttá fel országának: „A szaúdi követ talán hozzászólt ahhoz, hogy négereket vásárol, de minket nem vásárolhat meg.”⁷

Izrael britek általi védelme odáig terjedt, hogy az 1977-es kalahári illegális kísérletre adott hivatalos válaszból kihúzták a „más országok együttműködése” részt, nehogy felmerüljön, hogy „[Dél-Afrikát] segíti Izrael”.⁸ Az ENSZ Közgyűlésén részt vevő brit követ 1979-ben hasonlóan azt a tájékoztatást kapta, hogy „kerülje el a téma megvitatását”, ugyanis „nem érdekünk, hogy az ENSZ még inkább elítélje Izraelt”.⁹ A brit hozzáállás azonban rövidesen megszigorodott, és a brit külügyminiszter ki is jelentette: „Elegem van abból, hogy folyton meg kell védenünk Izraelt, és ezt a megfelelő formában ki is kellene fejeznünk.”¹⁰

Ennek jele lehetett, hogy 1979 nyarán Nagy-Britannia bizonyosan azért hátrált ki maroklőfegyverek Izraelnek történő eladásából, mert tudomására jutott, hogy Izrael néha hamis „végcélt” ad meg, és továbbadja a fegyvereket a DAK-nak.¹¹ Más nagyhatalmak azonban nem voltak ilyen szigorúak. Henry Kissinger külügyminiszter álláspontja az volt, hogy az Amerikai Egyesült Államok „nem akar olyan izraeli Merkava harckocsikat és Kfir vadászbombázó repülőgépeket találni Dél-Afrikában, melyeket amerikai motorokkal működtetnek”. Izrael ezt a szó szerint értelmezendő feltételt elfogadta, és ezzel lényegében „megkapta a Ford-kormány beleegyezését” – állapította meg egy ENSZ-jelentés.¹² Mindez persze nem volt meglepő a Ford-kormánytól, mely 1975-ben 25 millió dollár katonai segéllyel támogatta a DAK haderejének (SADF¹³) betöréseit a függetlenedő Angola területére.¹⁴

⁵ Uo. FCO Joint Nuclear Unit az FCO Middle East Department (MED) számára, 1977. október 26.

⁶ Uo. NENAD (Közel-Kelet és Észak-Afrika Osztály) MED számára, 1977. október 17.

⁷ Mordechai Kreinin: *Israel and Africa: A Study in Technical Cooperation*. New York, 1964, 177.

⁸ NA, FCO 45/2129. D. A. Burns levelei M. Ibbott számára (tisztázatlan osztályokon), 1977. augusztus 11. és 15.

⁹ NA, FCO 93/2073. Tájékoztató a brit érdekekről az ENSZ 34. Közgyűlése előtt Izrael és Dél-Afrika témájában (1979).

¹⁰ NA, FCO 93/2073. FCO jelentés az európai együttműködés ügyében, 1979. február 27–28.

¹¹ Uo. FCO az Export Licensing Branch számára, 1979. június 22.

¹² NA, FCO 93/1153. Official Records of the General Assembly, 31st Session, Supplement No. 22A. A/32/22/Add. 3. 1976. december. Nincs információ arról, hogy a DAK valaha Merkava típusú harckocsikat vásárolt volna. Benjamin Beit-Hallahmi szerint 1972-ben szó volt egy ilyen megállapodásról a két ország között, melyet végül nem ütöttek nyélbe, azonban a DAK közreműködött a Merkava páncélzatának a modernizálásában. Benjamin Beit-Hallahmi: *The Israeli Connection: Who Israel Arms and Why*. New York, 1987, 120.

¹³ South African Defence Forces.

¹⁴ Piero Gleijeses: *Conflicting Missions: Havana, Washington and Africa 1959–1976*. Chapel Hill, 2002, 259–276.; Chester A. Crocker: *High Noon in Southern Africa: Making Peace in a Rough Neighborhood*. New York, 1992, 49.

A brit külügyminiszter egyértelműen úgy látta, hogy a Pentagon „folyamatosan [dél-afrikai] fegyvereladásra biztatja Izraelt”.¹⁵ Bár az iménti brit irat éppen a határellenőrzésre szolgáló felszerelések Izraelbe történő exportjának megszüntetéséről szólt, mivel azok a DAK-ba juthattak tovább, ezért a brit álláspont is ambivalens maradt. Amennyiben minden ilyen eszköz exportlicencét visszavonnák a „politikai nyomás” miatt – hívta fel a figyelmet a brit kereskedelemügyi minisztérium –, akkor a brit gazdaság 80 millió fonttól eshetne el évente.¹⁶

1977 novemberében az ENSZ kötelező érvényű katonai embargót rendelt el a Dél-afrikai Köztársasággal szemben.¹⁷ Izrael hivatalosan tartotta magát a bojkotthoz: Begin személyesen tagadta le a brit miniszterelnöknek 1977 decemberében, hogy fegyverkereskedelem vagy nukleáris kooperáció zajlana a két ország között, ám a baráti kapcsolatokat felvállalta, mondván, hogy „Európa nem támogatja Izraelt”, és Izrael kicsi országgént „nem válogathatja meg barátait”.¹⁸ A DAK külügyminisztériuma azonban helyén kezelte ezt és a többi hasonló nyilatkozatot: „[Az izraeliek] szavai több értelmezésre is nyitottak [...] Egyértelműnek tűnik, hogy [az izraeliek] a megtévesztés és a megkerülés módszereit fogják alkalmazni, hogy ne kelljen megfelelniük az embargónak.”¹⁹ A hadiipar diplomáciára gyakorolt nyomása sem volt elhanyagolható a kérdésben. Jesajahu Anug, az izraeli külügy igazgatóhelyettese úgy beszélt a tel-avivi brit követtel, hogy az a következő konklúziót vonta le: „Az izraeli hadiipar [...] lényegében leküzdhetetlen nyomást tud gyakorolni [az izraeli kormányra], hogy továbbra is kereskedhessen Dél-Afrikával [...] [Anug] nem mondta, de az volt a benyomásom, az izraeli külügy maximum nagy elővigyázatosságra intheti [a hadiipart]” – zárult a jelentés.²⁰

Begin pedig nem tervezte betartani a szankciókat. Nem sokkal ígéretét követően a DAK küldöttsége vásárolt Izraelben harcokoci-elhárító fegyvereket,²¹ a kötelező érvényű szankciók bevezetése után eltelt egy évben pedig Izrael Resef-osztályú hajókat, hozzájuk olasz gyártmányú 76 mm-es ágyúkat, tengeralattjáró elleni torpedókat és torpedóészlelő rendszert adott el a DAK-nak, illetve hat hajó 60 fős személyzetét is kiképezte Izraelben.²² Ezek mellett a zsidó állam felújított 150 darab Centurion harcokocit, beleértve azt az 50-et is, amelyet Jordániától vásároltak,²³ valamint a SADF 1980 májusában izraeli Galil gépkarabélyokat vásárolt.²⁴ Izrael ráadásul megkerülhette a szankciókat más módon is: a pretoriai brit katonai attasé szerint a Minister-osztályú gyors támadóhajó teste a DAK-ban készült,

¹⁵ NA, FCO 93/1153. Control of Arms Exports to South Africa: Spare Parts. 1977. december 28.

¹⁶ Uo. Denis Healy: Control of Arms Exports. 1979. december 20.

¹⁷ Az ENSZ apartheidellenes tevékenységének időrendi listájáért lásd <https://www.sahistory.org.za/topic/united-nations-and-apartheid-timeline-1946-1994> (Letöltés időpontja: 2014. 09. 05.)

¹⁸ NA, FCO 93/2073. Feljegyzés a brit és az izraeli miniszterelnök társalgásáról a Downing St. 10.-ben, 1977. december 4.

¹⁹ South African National Defence Forces Archive (Pretoria [továbbiakban SANDFA]), AMI/MI 204/3/17, vol. 19. A tel-avivi követség a külügynek, 1977. november 23., 1.

²⁰ NA, FCO 93/1580. A tel-avivi követség a NENAD részére, 1978. február 8.

²¹ Sasha Polakow-Suransky: *The Unspoken Alliance. Israel's Secret Relationship with Apartheid South Africa*. New York, 2010, 105.

²² NA, FCO 93/1580. Izrael és Dél-Afrika közötti kapcsolatok (adatgyűjtés), 1978. május.

²³ NA, FCO 93/1153. Official Records of the General Assembly, 31st Session, Supplement No. 22A (A/31/22/Add.1-3) document A/32/22/Add. 3., 1978.

²⁴ NA, FCO 93/2500. B. Akporode Clark: Second UN Special Report of the Special Committee against Apartheid. 1980. szeptember 4.

„de a tervezés és a felszerelés teljesen izraeli [...] és a végeredmény lényegében egy izraeli Resef gyors támadóhajó”,²⁵

Az ENSZ különleges bizottsága sajtóhírek alapján készített, csatolt kimutatása szerint Izrael 1977-ben 100 millió dél-afrikai rand (ma ez 200,34 millió dollár) értékben kapott megrendeléseket a SADF-től, többek között gépkarabélyokra, támadóhajókra és vadászbombázó repülőgépekre. A jelentés szerint 1977 végén hat támadóhajó került eladásra Gabriel típusú hajó elleni rakétákkal felszerelve, és a DAK-beli Durbanban Dabur-osztályú járőrhajókat gyártanak izraeli licence alapján. A jelentés feltételezte, hogy Izrael nukleáris technológiát oszt meg a dél-afrikai országgal, ám a szöveg komolyságát rontotta, hogy ezek mellett konvencionális áruk (textil, fém, műtrágya stb.) eladását is hosszasan taglalta, illetve problémát látott izraeli röplabdacsapatok DAK-beli turnéival kapcsolatban.²⁶ (Utóbbi nem különösebben érdekes, tekintve, hogy még a harmincas évek közepén is engedélyezték palesztinai cionista bokszcsoportok beutazását a náci Németországba.)²⁷

Az ENSZ 1978 márciusában nyíltan felszólította Izraelt, hogy szakítsa meg kapcsolatait a Dél-afrikai Köztársasággal,²⁸ láthatóan kevés eredménnyel: a zsidó állam 1984-ben modernizálta a SADF kiöregedett Mirage III repülőgépflojtját, valamint átadott két Boeing 707 típusú repülőgépet, melyeket a DAK légierje légi utántöltésre használt.²⁹

Az Izrael és a DAK közötti kapcsolatok nemzetközi szintéren való kimagyarázása nehéz feladatnak bizonyult azon progresszívek számára, akik védelmükbe akarták venni a zsidó államot, különösen az 1977-es kötelező érvényű, a dél-afrikai országot sújtó ENSZ-bojkottot követően.³⁰ Kritikus izraeli szerzők, mint a posztzionista Benjamin Beit-Hallahmi helyesen állapította meg, hogy „Izrael barátai a reálpolitika talaján állva igyekeznek igazolni a zsidó állam növekvő kapcsolatait a fehér kisebbségi rezsimmel, gyakran nem kevésbé pironkodva eközben”.³¹ A B'nai B'rith amerikai zsidó szervezet például pamfletet adott ki, mely maga is elismerte, hogy „az Izrael-barát egyének, akik az apartheidellenes mozgalomban is részt vesznek, védekező álláspontra kényszerülnek az izraeli–dél-afrikai kapcsolatok okán”.³² A pamflet azzal érvelt, hogy Izrael a Nemzetközi Valutaalap adatai alapján a DAK kereskedelmének 1%-át teszi ki, ám ezek az adatok nem vették figyelembe a fegyverkereskedelmet.

A B'nai B'rith tévedése elnézhető volt, hiszen a közvélemény és a szemlélő harmadik felek abban sem tudtak kiegyezni, hogy egyáltalán kinek a javára billen a két ország kereskedelmének a mérlege. A brit külügy 1977-ben nem tudta eldönteni, hogy „egyáltalán zajlik-e” fegyverkereskedelem a DAK-ból Izrael irányába,³³ máshol pedig saját izraeli

²⁵ NA, FCO 93/2073. Sophia Lambert (Pretoria) az FCO számára, 1979. május 11.

²⁶ NA, FCO 93/1153. Official Records of the General Assembly, 31st Session, Supplement No. 22A (A/31/22/Add.1-3) document A/32/22/Add. 3., 1978.

²⁷ Francis R. Nicosia (szerk.): Archives of the Holocaust. New York, 1990, 1:262.

²⁸ NA, FCO 93/1580. Izrael és Dél-Afrika közti kapcsolatok (adatgyűjtés), 1978. május.

²⁹ Polakow-Suransky: i. m. 151.; Robert S. Jaster: The Defence of White Power: South African Foreign Policy Under Pressure. Basingstoke, 1988, 155.; Deon Geldenhuys: Isolated States: A Comparative Analysis. Cambridge, 1990, 523. Más források szerint négy Boeing 707-esről volt szó. Lásd Jane Haapiseva-Hunter: Israeli Foreign Policy: South Africa and Central America. Boston, 1987, 42.

³⁰ Polakow-Suransky: i. m. 104.

³¹ Benjamin Beit-Hallahmi: South Africa and Israel's Strategy of Survival. New Outlook, Tel-Aviv, 20:174, 1977. április–május, 54.

³² Yosef Abramowitz: Jews, Zionism and South Africa. Washington, 1985, 6.

³³ NA, FCO 93/1153. NENAD (Közel-Kelet és Észak-Afrika Osztály) MED számára, 1977. október 17.

követségi alkalmazottait vádolta, hogy nem számolnak be a kérdésről kellőképpen.³⁴ A pretoriai brit követség helyesen állapította meg 1979-ben, hogy ugyan hivatalosan a dél-afrikai ország exportja Izrael irányába kétszer akkora, mint az import Izraelből, ám „ha tekintetbe vesszük az izraeli fegyvereladásokat, akkor Izrael kimondottan jól jár a Dél-Afrikával való kereskedelemmel. Más szavakkal [...] a mérleg határozottan Izrael javára billen”.³⁵ A brit *Intelligence Digest* magazin került azonban a legközelebb az igazsághoz 1984-ben, mikor azt írta: „Valószínű, hogy Izrael Dél-Afrika legnagyobb kereskedelmi partnere.”³⁶

A valós számokba bepillantást enged a DAK védelmi minisztere, Magnus Malan izraeli kollégája, Móse Arensz számára 1983-ban írt levele, mely szerint „az elmúlt évtizedben” Izrael 1 milliárd dollárt (mai árfolyamon 2,25 milliárd dollárt) nyert fegyverkereskedelmükön, míg országa csupán 10 milliót. Az egyensúlytalanság voltaképpen „olyan mértékű” volt Malan szerint, hogy „kormányunknak alternatívákat is fontolóra kell vennie”.³⁷ Malan levele merész volt, ám nem blöffölt vele. 1980-ra a DAK volt Izrael legnagyobb fegyvervásárló partnere. Az apartheidország egymagában az izraeli fegyverexport 35%-át vásárolta fel, maga mögé utasítva Argentínát, Chilét, Szingapúrt és Zairét.³⁸ Mindez ráadásul még nem foglalta magában a közös katonai fejlesztéseket és gyakorlatokat.

1976-ban SADF-tiszteket fogadtak az izraeli hírszerzés Tudományos Kapcsolatokért Felelős Irodájánál (לִקְוָה, *Lakam*). Dudu Benaja ezredes, a Lakam kutatási igazgatója körbevezette a delegáció tagjait, és a korábbi arab–izraeli háborúk során zsákmányolt fegyvereket mutatott be nekik, többek közt T–34-es, T–54-es és T–62-es szovjet és csehszlovák gyártmányú harckocsikat, lengyel–csehszlovák fejlesztésű OT–62 TOPAS lánctalpas páncélozott szállító járműveket, illetve észak-koreai 4×14,5 mm-es légvédelmi gépágyúkat.³⁹ 1979-ben Wouter Basson őrnagy, a DAK vegyifegyver-programjának vezetője látogatott Izraelbe,⁴⁰ míg egy évvel később Jona Efrat izraeli vezérőrnagy tett látogatást a dél-afrikai országban, hogy megvizsgálja annak vegyipari lehetőségeit.⁴¹

Bizonyos, hogy 1980-ban két tucat SADF-tiszt vett részt izraeli képzésen helikopteres, valamint közepes harckocsik elleni hadviselés témájában,⁴² és a DAK-külföldi még 1984-ben is az ország Izraelben tartózkodó kutatói fedőtörténeteinek a javítgatásával volt elfoglalva.⁴³ A közös gyakorlatok azonban nem csak a két ország nemzetközileg elfogadott határain belül zajlottak. 1978-ban, mikor a SADF végrehajtotta a kassingai mészárlás néven elhíresült angolai

³⁴ NA, FCO 93/2500. Dél-Afrikai osztály (SA) a NENAD részére, 1980. augusztus 26. Sophia Lambert utólag úgy látta, hogy kollégája, W. G. Harris egyszerűen nem volt informálva a kérdésben. Sophia Lambert személyes közlése a szerző számára, 2015. november 23.

³⁵ NA, FCO 93/2073. Sophia Lambert (Pretoria) az FCO számára, 1979. május 11.

³⁶ Israeli Links with South Africa. *Intelligence Digest*, 1984. szeptember 1., 98–99.

³⁷ SANDFA, MV/MS/56/17. Malan levele Arensznek, 1983. április. 2.

³⁸ Peter L. Bunce: *The Growth of South Africa's Defence Industry and Its Israeli Connection*. Royal United Services Institute Journal, 129:2 (1984), 44.; Aaron S. Klieman: *Israel's Global Reach: Arms Sales as Diplomacy*. Oxford, 1985, 152.; Bernard Simon: *The Manna Falls*. *Financial Mail*, 1979. május, 404.

³⁹ SANDFA, AMI 520/3/4/6, vol. 1. Jelentés a tel-avivi tudományos kapcsolatokért felelős irodánál tett látogatásról, 1976. április 2., 5–7.

⁴⁰ SANDFA, AMI 520/3/4/6, vol. 6. Besoek aan Taper: Maj. W. Basson, SAGD, 1979. október 18., 5. (Afrikaans.)

⁴¹ SANDFA, AMI 520/2/5/6, vol. 6. Efrat látogatásának büdzséje és programja, 1980. november 12., 1–2.

⁴² Polakow-Suransky: i. m. 144.

⁴³ SANDFA, AMI 520/3/4/6, vol. 22. A dél-afrikai titkosszolgálat vezetője a dél-afrikai hadsereg vezérkari főnökének, 1984. november 8., 1–2. Ebben nem voltak sikeresek, tekintve, hogy a tel-avivi brit követség már 1980-ban gyanította, hogy a dél-afrikai követségen katonai szakértők dolgoznak civilnek álcázva. NA, FCO 93/2500. Sophia Lambert (Pretoria) a NENAD részére, 1980. augusztus 25.

hadműveletét, mely során legalább nyolcszáz fekete civilt mészárolt le, vezető izraeli tiszték rögtön az országba repültek, hogy gratuláljanak a hadművelethez, és megtudakolják, hogyan sikerült kivitelezni azt.⁴⁴ Sajtóhírek szerint Izrael 1981-ben namíbiai UNITA-gerillákat⁴⁵ képzett a szovjet háttérű MPLA⁴⁶ ellen,⁴⁷ ám az ENSZ apartheidellenes bizottságának is hírei voltak a Namíbiában SADF-katonák oldalán szolgálatot teljesítő izraeli zsoldosokról.⁴⁸

A fenti információk sajtóba kerülése mellett különösen meglepő, hogy egyes izraeli politikusok továbbra is nyíltan beszéltek a két ország kapcsolatáról. Izraeli részről 1979-ben nyilvánosan elhangzott, hogy a biztonságtechnológia terén való együttműködés a legfontosabb a két ország között.⁴⁹ Ariel Saron izraeli védelmi miniszter 1981-es DAK-beli látogatásakor – minden bizonnyal saját szakállára – kijelentette a sajtó előtt, hogy „Dél-Afrika egyike azon kevés országoknak a kontinensen, amely igyekszik szembemenni a szovjet katonai térnyeréssel [...] Dél-Afrikának több modern fegyverre van szüksége, ha sikeresen akar szembeszállni a szovjetek által támogatott csapatokkal”.⁵⁰ 1982-ben pedig a DAK-ban megjelent *Interconair* katonai szaklap vallotta be igen nyíltan, hogy a Resef-osztályú hajók olasz fegyverzetét Izraelen keresztül szerezte be az ország haditengerészete. „Szerencsére még vannak barátaink, akik boldogan ellátnak minket a szükséges eszközökkel. [...] Közismert, hogy végtelen módja van az üzletelésnek” – tette hozzá a lap.⁵¹

AZ IDEOLÓGIAI KAPOCS: KISEBBSÉGI MEGMARADÁS ÉS MILITÁNS NACIONALIZMUS

A zsidó állam maga is számos érvet vonultatott fel a diplomáciai fronton tevékenységének kimagyarázására. Izrael ENSZ-nagykövete, a pozsonyi születésű Jehuda Blum 1979-ben a holokausztot citálva tiltakozott egy, az Izrael–DAK kapcsolatot elítélő ENSZ-határozat ellen: „Alig egy nemzedékkel ezelőtt a zsidó nép egyharmadát vesztette el [...] az emberiség történelmének legbrutálisabb rasszista hatalma miatt. Szomorú látni, hogy a múlt leckéit nem tanulták meg, és hogy a zsidó néppel szembeni érzések még az apartheidellenes bizottság jelentéseibe is utat találtak.” A két ország kereskedelmére vonatkozó jelentéseket „hamis vádnak” nevezte.⁵² 1986-ban Benjámin Netanjahu, ekkor még Izrael ENSZ-nagykövete már azzal érvelt, hogy ugyan az apartheidet „el kell törölni”, ám az Izraelt támadó muszlim országok is adnak el olajat a DAK-nak.⁵³ Ezen érvelése Szaúd-Arábia és Irán esetében törté-

⁴⁴ Polakow-Suransky: i. m. 131.

⁴⁵ União Nacional para a Independência Total de Angola – a Nemzeti Egység a Teljes Felszabadításért, jobboldali politikai párt Angolában.

⁴⁶ Movimento Popular de Libertação de Angola – Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom, baloldali politikai párt Angolában.

⁴⁷ Benjamin Beit-Hallahmi: Israel and South Africa 1977–1982: Business as Usual – And More. *New Outlook*, 1983. március, 31–35.

⁴⁸ NA, FCO 93/2500. B. Akporode Clark: Second UN Special Report of the Special Committee against Apartheid. 1980. szeptember 4.

⁴⁹ Israeli Official Predicts Closer Defense, Other Cooperation. *Sub-Saharan Africa*, 8:29, 1979. február 9., 52.

⁵⁰ Drew Middleton: South Africa Needs More Arms, Israeli Says. *New York Times*, 1981. december 14., 9.

⁵¹ Idézi: James Adams: The Unnatural Alliance. *New York*, 1984, 105–106. Adams értesüléseit az olasz fegyverek kerülőújáról alátámasztja: NA, FCO 93/1153. A tel-avivi brit követség NENAD számára, 1977. május 27.; SANDFA, MI 203/2/16, vol. 26. Sekerheid: Verhoudings Metro/RSA soos gepubliseer in 'Unnatural Alliance' deur James Adams. 1984. május 3., 65.

⁵² NA, FCO 93/2073. Jehuda Blum felszólalása az ENSZ plenáris ülésén, 1979. november 8.

⁵³ NA, FCO 93/2100. Statement in the General Assembly by Benjamin Netanyahu, 1986. november 6., 3–7.

netesen teljességgel helytálló volt.⁵⁴ Abban pedig Izrael bizonyára előre látott valamit, mikor a DAK-ot sújtó bojkott ellen úgy érvelt, hogy az ENSZ következő célpontja Izrael lesz, s így a zsidó állam a bojkott megszavazásával „önmaga ellen fordítható fegyvereket legitimálna”.⁵⁵

Mindazonáltal jellemző, hogy Netanjahu beszédében maga is a baloldali Simon Pereszt volt kénytelen idézni az apartheid elfogadhatatlanságáról, ugyanis ekkoriban kevés más izraeli hang fogalmazott így. A két ország közötti kapcsolatot azért is volt nehéz megvédeni, mert a Likud 1977-es hatalomra kerülésétől fogva megerősödtek a nacionalista, kisebbségi megmaradást támogató hangok a zsidó államban. A Likud szellemiségét a Begin által korábban vezetett Cherut mozgalom szellemi atyja, Vlagyimir Ze'ev Zsabotyinszkij adta meg, aki hírhedtté vált 1923-as cikksorozatában úgy fogalmazott, hogy „a cionizmus gyarmatosító vállalkozás”, és „a gyarmatosítás csakis az őslakosoktól független hatalom alatt haladhat tovább – egy vasfal mögött, amelyen az őslakosok nem tudnak áttörni”.⁵⁶ Minden individualista nézete ellenére Zsabotyinszkij az 1930-ban a Dél-afrikai Unióban tett látogatását követően arra jutott, hogy a fehérek uralmát szükséges fenntartani, ugyanis az nagyfokú kulturális prosperitást hozott az országnak.⁵⁷ Ze'ev von Weisl – Begin *Cherut* nevű lapjának publicistája, akit egy időben a Zsabotyinszkij-féle cionista szervezet pretoriai követének szántak – 1936-ban úgy nyilatkozott, hogy „személyesen támogatja a fasizmust, és örvendett a fasiszta Olaszország Etiópia feletti győzelmén, úgy is, mint a fehér faj feketék felett aratott diadalán”.⁵⁸

Joszi Ahimeir Likud-szóvivő apja, a jobboldali cionista ideológus Abba Ahimeir hasonlóan arról beszélt, hogy „nem vagyok demokrata, és szilárd meggyőződésem, hogy az egyedüli elfogadható kormányforma egy aktív kisebbség uralma egy passzív többség felett”.⁵⁹ Begin pedig egy beszédében maga helyezte lenézően ellentétbe a passzív zulusokat a szabadságharcos zsidókkal szemben, noha későbbi anekdoták szerint a dél-afrikai országban tett látogatása során magánbeszélgetésben elítélte az apartheidet.⁶⁰

Gideon Rafael, Izrael nagy-britanniai követe ugyan arról beszélt a brit külügynek, hogy Izraelnek „gyűlöllek/szeretlek kapcsolata van Dél-Afrikával”, és hogy „ők imádnak minket, mi pedig gyűlöljük a politikájukat”,⁶¹ ezt azonban Izraelben sokan nem így látták. A bojkottok által sújtott DAK részéről még érthető volt a jó kapcsolat hangoztatása, a zsidó állam részéről azonban már kevésbé. A pretoriai brit követség meglepődve tapasztalta az izraeli fél nyitottságát a kapcsolat bemutatására: „míg Dél-Afrika részéről érthető”, hogy „szánalmasan” nagy jelentőséget tulajdonítanak egy izraeli vagy tajvani politikus látogatásának, „addig meglepő, hogy Izrael is boldogan láttatja Dél-Afrikával való kapcsolatait. Ha Izrael diszkréciót kérne Dél-Afrikától, azt a dél-afrikaiak elfogadnák, tekintve, hogy milyen

⁵⁴ Jaap Rodenburg – Richard Hengeveld: Embargo: apartheid's oil secrets revealed. Amsterdam, 1995, 274–277.; Arthur Jay Klinghofer: Oiling the Wheels of Apartheid: Exposing South Africa's Secret Oil Trade. Boulder, 1989.

⁵⁵ The Israeli Connection. The Economist, 1977. november 5., 14–15.

⁵⁶ A cikkekért lásd Jabotinsky Institute (Tel-Aviv [továbbiakban JI]), F-1923/201/EN és F-1923/204/EN.

⁵⁷ Raphaella Bilski Ben-Hur: Every Individual, a King: The Social and Political Thought of Ze'ev Vladimir Jabotinsky. Washington, 1993, 21–22., 38–39.

⁵⁸ Kinevezésének ötletéhez lásd JI, G6-12/4, Von Weisl távirata Arje Altmannak, 1943. június 25. (ivrit). Nyilatkozatához: Dr. von Weisl Believes in Fascism. World Jewry (London), 1936. június 12., 12.

⁵⁹ Jacob Shavit: Jabotinsky and the Revisionist Movement 1925–1948. London, 1988, 365.

⁶⁰ Colin Shindler: Israel, Likud and the Zionist Dream: Power, Politics and Ideology from Begin to Netanyahu. London, 1995, 28.; <https://www.jns.org/jabotinskys-anti-racist-legacy/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

⁶¹ NA, FCO 93/1153. NENAD a tel-avivi brit követség számára, 1977. január 20.

fontos Dél-Afrika számára az izraeli kapcsolat gazdasági és katonai téren. Ha megkérdezik erről őket, az itteni [pretoriai] izraeli követség rutinból azt feleli, hogy Izrael már megtanulta, hogy semmit sem tehet, amivel elfogadhatóbbá teszi magát [...] és ennyi erővel akár őszinte is lehet a Dél-Afrikával fenntartott kapcsolatairól.⁶²

A két ország közötti kapcsolat hasonló, kirekesztett sorukból is fakadt. A páriaállam klasszikus definíciója szerint „csak kissé tudja irányítani saját sorsát, illetve híján van a megbízható nagyhatalmi támogatásnak”.⁶³ A DAK-ra tökéletesen illett ekkor ez a definíció, és Izraelben is egyre erősebben érződött a „mi vs. a világ” mentalitás. A DAK-ban megjelenő *The Citizen* hírlap szerint a két ország barátsága „magától értetődő” volt: „Együtt állunk szemben az ellenséges világgal, a Megvetettek Klubjának két tagja, akiket szankciókkal és más igazságtalan büntetésekkel sújtanak.”⁶⁴ A tel-avivi brit követség meg is állapította, hogy a Likud „készebbnek mutatkozik, mint elődei, hogy javítsa kapcsolatait Dél-Afrikával”, és hogy a két ország helyzete között a hasonlóság „egyértelmű”. S ugyan „a legtöbb izraeli nem szereti az apartheidet” [...] mind Izrael, mind Dél-Afrika hatalmas és ellenséges háterszággal rendelkezik, melyet egy idegen faj tölt be, idegen vallással és világnézettel. Mind a kettő elszigetelt nemzetközileg, és valószínűleg osztoznak azon érzésben, hogy egyedül állnak szemben primitív és erőszakos társadalmakkal, melyek a Kelet opportunistáinak támogatásának, illetve a morálisan és társadalmilag becsődölt Nyugatnak köszönhetően készen állnak a jelenlegi rend felforgatására”.⁶⁵

Valóban, meglehetősen nehéz lehetett – például a B'nai B'rith számára – a két ország kapcsolatának lazasága mellett érvelni. Hiába támadták volna az ENSZ apartheidellenes bizottságának véleményét, miszerint felállt a „Pretoria–Tel-Aviv-tengely”, mikor a dél-afrikai ország újságjai maguk is erről írtak.⁶⁶ A két ország vezetősége szintúgy nagyon hasonlóan látta önnön helyzetüket. Efrajim Evron izraeli külügyi igazgatóhelyettes az izraeli brit követnek úgy fogalmazott, „ha Dél-Afrika megy, akkor fele Afrika vele együtt megy a levesbe”. Evron szerint „a fekete többség Dél-Afrikában egyértelműen a »levesbe kerülést« jelentené”.⁶⁷ Frans Erasmus, a DAK védelmi minisztere pedig arról beszélt, hogy ha Izrael elesik, akkor „Afrika lesz a következő”.⁶⁸

A bajtársiasság és a hasonló világnézet mutatkozik meg a két ország katonai vezetőinek és politikusainak a levelezéséből is. Jona Efrat izraeli vezérőrnagy például gratulált Malan 1980-as védelmi miniszteri kinevezéséhez, hozzátéve kissé zavaros sorait, miszerint „átérezzük milyen az, amikor a nemzet biztonsága nyugszik a vállaidon, főleg egy olyan országban, mint a miénk és a tiéd, amely effajta problémákkal küzd, és amely ilyen világban él”. „A hatalmas Isten legyen veled mindenben, amit teszel! Akarom, emlékezzetek, hogy itt barátotok van, és ha bármiben segíthetek, akkor a formáságok nélkül megteszem,

⁶² NA, FCO 93/2500. Sophia Lambert (Pretoria) a NENAD részére, 1980. augusztus 25.

⁶³ Robert E. Harkavy: The Pariah State Syndrome. *Orbis. Foreign Policy Research Institute's Quarterly*, 21:3, 1977, 626–627.

⁶⁴ Comment. *South African Jewish Affairs*, 1981. február, 39.

⁶⁵ NA, FCO 93/2500. A tel-avivi követség NENAD részére, 1980. augusztus 6.

⁶⁶ NA, FCO 93/1153. UN General Assembly, Security Council, 32nd Session, Agenda Item 27. Special Report of the Committee, 1977. október 28. Vö. *South Africa–Israel Axis. South African Jewish Affairs*, 1981. június, 55.

⁶⁷ NA, FCO 93/1153. A tel-avivi brit követség NENAD számára, 1977. szeptember 7. A szöveg itt a going down angol kifejezéssel él.

⁶⁸ NA, DO 35/6338. Sajtószemle dél-afrikai nézetekről Izrael és a Szovjetunió ügyében, 1956. december 5.

és mindig örülni fogok neki” – zárta levelét.⁶⁹ Efrat később is levelet írt Malannak méltatva országát, „sikereit” biztonságpolitikája terén,⁷⁰ míg máshol felemelgette „általad ismert mély barátságomat és érzelmeimet Dél-Afrika iránt [...] Remélem, hogy a különleges kapcsolat, melyet olyan óvatosan építettél fel, mindkettőnk hazájának előnyére fejlődhetik. Tudjuk, mi a jó nekünk, nem számíthatunk senkire, csak magunkra, és meg tudjuk tenni, amit meg kell tenni. Őszintén hiszem, hogy úgy lesz a legjobb, ha együtt csináljuk. Reménykedjünk hát, és segítsük egymást.”⁷¹ Malan azt felelte, hogy a kapcsolat „kedves számomra”, s reménykedik, hogy az „erősödik majd”.⁷²

Még meglepőbbek azok a levelek, melyeket Izrael sokat kritizált döntéseit követően váltott a két ország katonai vezetősége. Rafael „Raful” Ejtan izraeli vezérkari főnök érzelmes levelet írt Malannak a máig vitatott célú⁷³ osziraki reaktor 1981-es izraeli lebombázása után, mely nemzetközi felháborodást váltott ki. Nem kevésbé rossz angolságú levele szerint „vasakarattal vittük végbe a tettet, hogy ne engedjük ezeket az örült arabokat nukleáris fegyverekhez jutni. Bárki, aki azt mondja, hogy az iraki reaktor csak kutatási célokra szolgált, gonosz, cinikus, és olaj, és nem pedig vér folyik az ereiben. Egyáltalán nem érdekelnek minket azok a »jámbor lelkek«, akiknek Dél-Afrika összes krokodilja sem tudna elég könnyet adni, hogy kitöröljék vele kétszínűségüket.” „Bizonyosan tiltakozás lesz a világban” – tette hozzá –, „de a létezésünkkel szembeni alternatíva hétszer rosszabb lehetett volna. Biztos vagyok benne, hogy igen jól megért minket”.⁷⁴ Ejtan máshol is méltatta „a mély kapcsolatot és kölcsönös bizalmat” „kettőnk nemzete között”.⁷⁵

Ariel Saron izraeli védelmi miniszter hasonlóan baráti leveleket váltott Malannal, aki megköszönte Saron „mély aggodalmát a szovjet terjeszkedés kapcsán Afrika déli részén”,⁷⁶ vagy éppen Saron felvetette egy új stratégiai együttműködési nyilatkozat aláírását.⁷⁷ Saron miniszteri karrierjét a szabrai és a satilai 1982-es mézszárlás törte meg, mely során az izraeli hadsereg (IDF⁷⁸) nem avatkozott közbe palesztin menekültek libanoni falangisták általi lemezszárlása során.⁷⁹ Az IDF vizsgálóbizottsága megállapította Saron felelősségét a mézszárlásban, és javaslatot tett lemondására,⁸⁰ mely 1983 februárjában meg is történt. Malan mindennek dacára tömör levélben búcsúzott tőle: „Sajnálattal hallottam, milyen körülmények között hagyta el a védelmi tárcát, és meg szeretném köszönni a baráti és megértő hozzájárulást a köztünk és az [izraeli] hadsereg közötti kölcsönös érdekek segítésében.”⁸¹ (Mindez abból a szempontból nem volt meglepő, hogy egy DAK-beli lap a falangista mézszárlásért való

⁶⁹ SANDFA, MV/PS/56/17, vol. 3. Efrat levele Malannak és nejeének, 1980. október 9., 1.

⁷⁰ SANDFA, MV/PS/56/18, vol 7. Efrat levele Malan számára, 1981. március 22., 1.

⁷¹ SANDFA, MV/UG/56/17, vol. 3. Efrat levele Malan számára, 1981. szeptember.

⁷² SANDFA, MV/PS/56/17. Malan levele Efrat számára, 1981. szeptember 30.

⁷³ David Albright – Mark Hibbs: Iraq and the Bomb. Where They Even Close? Bulletin of the Atomic Scientists, 42:2, 1991. március, 16–25.

⁷⁴ SANDFA, MV/PS/56/17, vol. 3. Eitan vezérkari főnök Malannak, 1981. június 10., 1.

⁷⁵ Uo. Ejtan levele Malannak, 1983. április 12.

⁷⁶ Uo. Malan levele Saron számára, 1982. április 26., 1.

⁷⁷ Uo. Saron levele Malan számára, 1981. december 7.

⁷⁸ Israel Defence Forces.

⁷⁹ Ze'ev Schiff – Ya'ari Ehud: Israel's Lebanon War. New York, 1984, 283–284.

⁸⁰ Report of the Commission of Inquiry into the events at the refugee camps in Beirut, 8 February 1983. <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook6/pages/104%20report%20of%20the%20commission%20of%20inquiry%20into%20the%20e.aspx> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 28.)

⁸¹ SANDFA, MV/MS/56/17. Malan levele Saronnak, 1983. március 2.

izraeli felelősséget „vérvádnak” nevezte.⁸²) Saron utódját, Móse Arensz védelmi minisztert Malan szintúgy levélben köszöntötte, méltatva a „szoros együttműködést” az SADF és az IDF között.⁸³

A hasonlóság érzése nemcsak a külső fenyegetettségre, de a belső ellenséggel szembeni ellenállásra is kiterjedt. Az egyiptomi külügyminisztérium álláspontja, miszerint a két ország „jellegét tekintve rasszista rezsim”, az arab országok többségének véleményét tükrözte.⁸⁴ A tétel nem volt teljességgel igaz, hiszen a faji gondolat sosem volt integráns része a cionizmusnak, míg a búr nacionalizmusnak igen.⁸⁵ A korabeli Izraelben azonban valóban akadtak lelkes támogatói az apartheidrendszernek. Raful Ejtan izraeli vezérkari főnök arról beszélt az *Olyanok vagyunk, mint a dél-afrikai fehér kisebbség* c. interjújában, hogy „a dél-afrikai feketék át akarják venni az irányítást a fehér kisebbség felett, mint ahogy az arabok is át akarják venni az irányítást itt. És nekünk is, mint a dél-afrikai fehér kisebbségnek, meg kell ezt akadályoznunk.”⁸⁶ Az egyébként liberális *Ha'arec* hasábjain a magyar származású Ze'ev Farkas rasszista karikatúrákon ábrázolta a fekete-afrikai vezetőket, akik izraeli diplomáták hűsából lakmároztak,⁸⁷ 1985-ben pedig arról írt a lap, hogy „a harmadik világ – szovjet segítséggel és arab finanszírozással – évek óta háborút vív a Nyugat két bástyája, Izrael és Dél-Afrika ellen”, külön kiemelve az Afrikai Nemzeti Kongresszust (ANC⁸⁸).⁸⁹ Vorster 1976. áprilisi látogatása ellen még a liberális *Ha'arec* sem tiltakozott, „és ha ez volt Izrael liberális napilapjának tónusa, akkor képzelhető, milyen lelkes volt a többi” – írta Beit-Hallahmi.⁹⁰

Valóban, a jobboldali *Jerusalem Post* arra kérte olvasóit, hogy „értsék meg” az apartheidrendszerben bevezetett külön véceket és járdákat, mivel a britek is elnyomták a búrokat.⁹¹ Máskor Izrael volt burmai követe, David Ha'cohen érvelt úgy a lap hasábjain, hogy a „szélsőséges szovjet propaganda” diadala a dél-afrikai országban „a fehér kisebbség uralmának végét jelentené, egyben pedig romhalmazzá tenné az országot mind a fehérek, mind pedig a feketék számára”.⁹² Aharon Samir, a *Jediot Aharonot* szerkesztője, a jobboldali Irgun milícia veteránja pedig J. J. Becker, a DAK külügyi igazgatója önjelölt *spin doktor*aként okította az apartheidpolitikust: „Kétszínű világban élünk [...] Manapság liberálisnak lenni trendi. Liberálisnak lenni aranyos [...] Csináljátok úgy, hogy megadjátok [a feketék] jogait, de közben nem adjátok meg igazán. Vegyük példának Izraelt. Mi úgy csinálunk, mintha készek lennénk egyenlő jogokat adni az araboknak – de nem rögtön. Azt mondjuk, hogy talán tíz év múlva vagy húsz év múlva megkaphatják [...] Lassan adjatok a feketéknek szavazati jogot [...] Magyarazzátok meg, hogy még sosem kísérleteztek korábban ilyesmivel [...] És ha nem megy, változtassátok meg. De a világnak el kell hinnie, hogy őszinték vagytok. Kétszínűnek

⁸² South African Opinion. South African Jewish Affairs, 1982. október, 43.

⁸³ SANDFA, MV/MS/56/17. Malan levele Arens számára, 1983. február 18.

⁸⁴ NA, FCO 45/996. A kairói követség az FCO részére, 1971. március 17.

⁸⁵ Mindezt igen találon fogalmazta meg a brit külügy 1979-ben: „Gondoljunk bármit a cionizmus egyes legzetességeiről – pl. a zsidó állam kirekesztő jellegéről, illetve az izraeli arabok másodrangú polgároként történő kezeléséről –, nagyobb politikai és erkölcsi alapja van annak, hogy nem akarjuk rasszizmusként láttatni azt.” „Izrael emberi jogi helyzete amúgy is [...] sokkal jobb, mint bármely arab kormányé.” Lásd NA, FCO 93/2073. FCO-jelentés európai együttműködés ügyében, 1979. február 27.

⁸⁶ Raful: Anachnu k'mo ha'mijut ha'lavan be'Drom Afrika. *Jediot Aharonot*, 1987. december 25., 2. (Ivrit.)

⁸⁷ Ha'tiavon ba'a im ha'achila. *Ha'arec*, 1973. január 12. (Ivrit.)

⁸⁸ African National Congress.

⁸⁹ A. Svejcer: Madua Drom Afrika? *Ha'arec*, 1985. augusztus 6., 6. (Ivrit.)

⁹⁰ Beit-Hallahmi (1977): i. m. 55.

⁹¹ Israeli View of Afrikaner Politics. South African Jewish Affairs, 1980. február, 41.

⁹² David Ha'cohen: Partition for South Africa. *Jerusalem Post*, 1977. július 8., 28.

kell lenni ahhoz, hogy túléljetez [...] Nézz Izraelre: az ország túlél, pedig csak egy tőhegy-nyi hely 100 millió arab tengerében”. Mikor Becker közbevetette, hogy országa talán „túl őszinte”, Samir kifejtette, hogy „igen, ez azért van, mert túl messze vagytok a Nyugattól földrajzilag. Ezért pedig még nem tanultátok meg, hogyan is működik a kétszínűség. De meg kell próbálnotok.”⁹³

Hasonló vélemények DAK-lapok részéről is elhangzottak, ám ezekben nem feltétlenül volt sok köszönet. Az egyik lap még csak annyit írt, hogy „mi dél-afrikaiak terroristák elleni reális önvédelemnek látjuk Izrael lépéseit [...] ahogyan Dél-Afrikának meg kell birkóznia az ANC-vel [...] úgy Izraelnek is a Palesztinai Felszabadítási Szervezettel”,⁹⁴ a libanoni háború során beküldött olvasói levelek azonban már gyakorta úgy írták le az arabokat, mint „terroristák”, „feketé”, „nem emberek”, „rosszabbak, mint az állatok”, avagy „patkányok”.⁹⁵ A DAK közvéleménye természetesen nem feltétlenül mutatja a szimpátia kölcsönös meglétét.

A Dél-afrikai Unió lapjai 1956 novemberében erősen magyarbarátok voltak, ételt és pénzt gyűjtöttek Magyarországnak. Brit sajtószemlék szerint „számos búr lap párhuzamot vont a magyar függetlenség küzdelem és a korai búr függetlenségi harc között, kiemelve, hogy különleges kapcsolat van a két nép között”.⁹⁶ Egyes újságok egyenesen a következő világméretű tengelyt rajzolták fel: az afrikai és arab nacionalizmus a Szovjetunió oldalán, a Dél-afrikai Unió, Izrael és Magyarország szövetsége pedig a Nyugat oldalán.⁹⁷

Mindazonáltal a dél-afrikai ország sajtója Izraelt egyértelműen „példaképnek” tekintette, kifejtve, hogy „Dél-Afrika ifjúságának nem olyanak kell lennie, mint Amerika és Nyugat-Európa fiatalsága, hanem mint Izraelé: ott az ifjúság még tudja, hogy küzdenie kell a túlélésért”.⁹⁸ A Dél-Afrikai Rádió arról beszélt 1972-ben, hogy „a Jordán és a Zambézi folyók völgyei egyaránt a szabad világ ostromlott frontvonalai”.⁹⁹ Jack Dutton, a SADF altábornagya pedig úgy nyilatkozott 1980-ban, hogy „támogatjuk Izraelt az előtte álló kihívások legyűrésében [...] Országaink eddig is megértették egymást. Ez így fog folytatódni, mivel körülöttünk a világ láthatóan megőrült.”¹⁰⁰

Mindazonáltal a dél-afrikai apartheid népszerűsítéséhez Izrael nem, vagy csak nem közvetlenül járult hozzá.¹⁰¹ A zsidó állam egyedül a DAK bantusztánjainak nemzetközi elfogadottságának javításában játszott szerepet. A bantusztánok az apartheid nemzetközi kritikára adott sajátos válaszaik voltak: terméketlen területeken fekete törzsi kvázi államokat hoztak létre, papíron saját államapparátussal, melyeket azonban egyetlen idegen állam sem fogadott el. Connie Mulder, a DAK fejlesztésügyi minisztere tömören úgy foglalta össze a bantusztánpolitika lényegét: „Annak logikus konklúziója, hogy egyetlen fekete ember sem marad dél-afrikai állampolgársággal.”¹⁰² A bantusztánok közül Transkei függetlenségét az

⁹³ Polakow-Suransky: i. m. 162–163.

⁹⁴ Israel & South Africa. South African Jewish Affairs, 1981. szeptember, 143.

⁹⁵ South African Opinion... i. m. 45.

⁹⁶ NA, DO 35/6338. Sajtószemle dél-afrikai nézetekről Izrael és a Szovjetunió ügyében, 1956. november 26.

⁹⁷ NA, DO 35/6338. Sajtószemle dél-afrikai nézetekről Izrael és a Szovjetunió ügyében, 1956. november 19.

⁹⁸ Israel as a Model. South African Jewish Affairs, 1982. február, 45.

⁹⁹ SABC Radio Archives (Johannesburg), T85/362. 148457. Actuality of an Israeli Soldier and a Citizen (gépet leírás), 1.

¹⁰⁰ South African Opinion... i. m. 83.

¹⁰¹ Arnon Milchan Likud-közeli film mogul és oligarcha egy ideig finanszírozta az apartheidrendszer „eladását” Hollywoodban, ám később aktívan apartheidellenes filmeket kezdett támogatni. Lásd történetéhez Polakow-Suransky: i. m. 115–117., 212.

¹⁰² Allister Sparks: The Mind of South Africa: The Story of the Rise and Fall of Apartheid. London, 1991, 183.

izraeli média is „megünnepelte”,¹⁰³ 1981-ben izraeli diplomaták nyilvános ígéretet tettek Venda elismerésére, és bár ez nem történt meg, Patrick Mphedu vendai elnök haifai díszállampolgárságot kapott.¹⁰⁴ Ciskei, Transkei, Venda és Bophuthatswana kereskedelmi missziókat tartottak fenn Izraelben, illetve az utóbbi elnöke, Lucas Mangope és Patrick Mphedu hivatalos látogatásokat tettek Izraelben, ahogy izraeli befektetők is többször látogattak az „autonóm” fekete államokba.¹⁰⁵ Jozef Harmelin, Izrael pretoriai követe 1981-ben bejelentette, hogy gazdasági és oktatási programokban működnek együtt a bantusztánokkal.¹⁰⁶ Izrael nyilvánosan is érvelt azzal, hogy eladott fegyvereit a DAK nem használja fekete civil lakossága ellen, ám egy 1983-as, tömegszlató eszközökre szóló pretoriai rendelés látványosan rácsafol erre.¹⁰⁷

AZ APARTHEIDRENDSZER BUKÁSA, A KAPCSOLAT FELSZÁMOLÁSA

Az apartheidrendszer bukásának hátterét itt kifejezni teljességgel nem lehetséges, ám elfogadott szempont, hogy a kubai–angolai csapatok 1988. júniusi győzelmei hozzájárultak a rendszer megváltoztatásához. A hidegháború végével a Dél-afrikai Köztársaság új elnöke, F. W. de Klerk új irányvonalat képviselt, legalizálta az ANC-t, és demokratikus választásokat írt ki.¹⁰⁸ Az átmenet részeként a DAK 1990-ben leszerelte minden nukleáris robbanófejét, a parlamentben azonban De Klerk tagadta, hogy más ország valaha segítette volna hazáját a nukleáris programjában.¹⁰⁹ Mindez, mint láttuk, nem felelt meg a tényeknek.

A választások évében azonban még továbbra is zajlottak közös katonai projektek a két ország között, egyebek mellett egy közös, a repülőgépek elektronikáját érintő fejlesztési program, illetve a DAK még várta a 38 darab saját gyártású Atlas Cheetah C – a Kfirhez hasonlóan szintén a Mirage III továbbfejlesztett változata – típusú vadászrepülőgépének izraeli korszerűsítését, melyet a zsidó állam 1995-re vállalt el 700 millió rand, mai értéken 250 millió dollárt értékben.¹¹⁰ Ezt a projektet 1994 végén fűjték le, a DAK utolsó kutatói pedig az év nyarán hagyták el Izraelt. A két ország katonai kereskedelme Sasha Polakow-Suransky óvatos becslései szerint valamivel több mint 25 év alatt a 20 milliárd dollárt is meghaladhatta, nem számolva a közös fejlesztések és a konvencionális kereskedelem szintűgy tetemes összegeit.¹¹¹

Izrael rohamtempóban cserélte le pretoriai követségének apparátusát: a jobboldali Cvi Gov-Arit a baloldali, régóta apartheidellenes Alon Liel váltotta.¹¹² A váltást ismét a realpolitika indokolta: kevés esélyt láthattak az izraeli külügyben arra, hogy a demokratikus választásokon

¹⁰³ Beit-Hallahmi (1977): i. m. 57.

¹⁰⁴ Israel to Recognise Venda. South African Jewish Affairs, 1981. március, 47.

¹⁰⁵ Joel Peters: Africa and Israel: The Problematic Friendship. London, 1992, 161–162.

¹⁰⁶ Israel–Black National States–South Africa. South African Jewish Affairs, 1981. április, 95.

¹⁰⁷ Polakow-Suransky: i. m. 150., 276., 71. sz. lábjegyzet.

¹⁰⁸ Sparks: i. m.

¹⁰⁹ Helen E. Purkitt – Stephen F. Burgess: South Africa’s Weapons of Mass Destruction. Bloomington, 2005, 120.; Paul Stober: De Klerk’s Three Nuclear Lies. Weekly Mail & Guardian (Johannesburg), 1994. február 11., 2.

¹¹⁰ SANDFA, AMI 520/3/4/6, vol. 53-55. Buitlandse Besoek: SALM Projekt Tunny: Israel. 40., 79., 97. 1993. május 3., 12. és 1994. április 25. (Afrikaans.)

¹¹¹ Polakow-Suransky: i. m. 231.

¹¹² Gideon Shimoni: Community and Conscience. The Jews in Apartheid South Africa. Hanover, 2003, 163–165., 252.

a közel harmincmillió feketét „leszavazhatja” az alig négymillió fehér lakos. Az ideológiai kapocs ugyan fontos volt, a valós érdekek azonban ezt is felülírták. Ugyanaz a Simon Peresz, aki a hetvenes években nukleáris robbanófejeket ajánlott eladásra a DAK-nak, 1985-ben arról nyilatkozott, hogy „az a zsidó, aki elfogadja az apartheidet, megszűnik zsidónak lenni. A zsidóság és a rasszizmus nem férnek meg egymással.”¹¹³ S ugyanaz a Jichák Rabin, aki baloldalként Vorster 1976-os izraeli látogatásakor poharát emelte „a Dél-Afrika és Izrael által közösen vallott értékekre: az igazságosságra és a békés együttélésre”,¹¹⁴ 1993-ban már arról beszélt a DAK-beli Armscor állami hadiipari cég küldöttségével, hogy „boldogan építene új kapcsolatot a (Mandela-féle) Afrikai Nemzeti Kongresszussal,” és segítene felépíteni a „fekete támogatást” az Amerikai Egyesült Államokban az ország új kormánya iránt.¹¹⁵ Joszi Bejlin baloldali izraeli képviselő okkal mondta el ugyanezen évben, hogy ha Izrael nem lazít a dél-afrikai ország fekete polgárjogi mozgalma iránti ellenszenvén, „akkor ma nem nézhetnénk a szemébe annak a kormánynak, amelyet jövőre fognak ott megválasztani”.¹¹⁶ A kapcsolatot azonban a Dél-afrikai Köztársaság új vezetése nem feledte egykönnyen, s Eliezer Granot izraeli baloldali képviselővel való 1993-as találkozásakor Mandela tisztázta is: „Dél-Afrika népe sosem fogja elfelejteni a támogatást, amit Izrael adott az apartheidrendszernek.”¹¹⁷

KONKLÚZIÓ

Mint tanulmányunk első és második részében láthattuk, Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság katonai és politikai szövetsége az 1967-es háborút követően kezdődött, és egészen a dél-afrikai ország rendszerváltásáig tartott. Izrael ugyan korábban Fekete-Afrika megnyerésén dolgozott, és rideg kapcsolatot tartott fenn az apartheidországgal, ám bizonyos reálpolitikai és geopolitikai szempontok – a fekete-afrikai országok és Franciaország Izraeltól való elidegenedése, a DAK arab tömbön való kivülléte és hidegháborús fenyegetettsége – egymás karjaiba hajtották a két országot.

Az első katonai eladások 1968-ban történtek, majd a hetvenes évek első felében masszív üzletek következtek, illetve megannyi komoly közös fejlesztési projekt is felmerült (pl. nukleáris robbanótöltetek célba juttatására képes ballisztikus rakéták). Ez a fejlesztés ugyan nem materializálódott, ám Izrael és a DAK később bizonyítottan tesztelt közösen effajta rakétákat, illetve a két ország kereskedett nukleáris fegyverekhez szükséges nyersanyagokkal.

Ezek mellett konvencionális fegyverek is eladásra kerültek, elsősorban Izrael irányából: a SADF hozzájutott Resef-osztályú hajókhoz, Mirage III típusú vadászbombázó repülőgépekhez, Boeing 707-ből kialakított légi utántöltő repülőgépekhez, Centurion harckocsikhoz és Galil gépkarabélyokhoz. A közös kutatás és képzés szintúgy komoly, összegében azonban nehezen felbecsülhető része volt a két ország katonai kapcsolatának, melyek óvatos becslések szerint közel negyedszázad során 20 milliárd dollár értékben történhetek meg a nyugati hatalmak – az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia – hallgatolagos támogatása,

¹¹³ Veszprémy László Bernát: Simon Peresz és a dél-afrikai kapcsolatok. Szombat Online, 2016. október 13. <https://www.szombat.org/tortenelem/simon-peresz-es-a-del-afrikai-kapcsolatok> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

¹¹⁴ Benjamin Joseph: *Besieged Bedfellows: Israel and the Land of Apartheid*. Westport, 1988, 26.

¹¹⁵ South African Department of Foreign Affairs Archive (Pretoria [továbbiakban DFAA]), BTS 32/2/1. vol. 2. Feljegyzés Armscor és Rabin tárgyalásáról, 1993. július 7., 2.

¹¹⁶ DFAA, 1/8/3, vol. 4. Israeli Assessment of Developments in South Africa, 1993. július 23., 3–4.

¹¹⁷ Polakow-Suransky: i. m. 219.

alkalmanként aktív falazása mellett. (Utóbbi nem jelentette, hogy ilyen téren Izrael megbízott volt szövetségeseiben: mint láttuk, Begin miniszterelnökként Nagy-Britanniát tudatosan megtévesztette intencióival.)

A Dél-afrikai Köztársaság és Izrael széles körű katonai és politikai együttműködése 1968–1994 között a hidegháború „szaftos” fejezetének számított, mellyel a korabeli sajtó is sokat foglalkozott: az apartheid hazája, és a máig egészen magas fórumokon is „apartheid-del” vádolt¹¹⁸ zsidó állam együttműködése, illetve a volt náci szimpatizáns dél-afrikai és baloldali izraeli politikusok közös megjelenései értelemszerűen felkeltették a közérdeklődést. A levéltári források vizsgálata szerencsére lehetővé teszi a higgadt elemzést, illetve a tanulságok levonását: a fent megismert, évtizedes együttműködés rámutat két kisebbségi¹¹⁹ megmaradásra berendezkedett, nemzetközi fórumokon rendre támadott ország együttműködésének lehetőségeire a nagyhatalmakkal szemben – vagy azok orra előtt –, nehézségeire és felmerülő dilemmáira, illetve a nemzetközi szankciós politika visszásságaira.

A két ország együttműködését a Likud 1977-es hatalomra jutása csak segítette, hiszen a cionizmus erősen jobboldali, militáns nacionalizmusra épülő ágát képviselő párt nagyobb megértést tanúsított a dél-afrikai ország fehér nacionalizmusa iránt. Izrael és a DAK szövetségét erősítette a kirekesztettség közös érzése, az ellenséges többségi lakosság részéről érkező fenyegetettség, illetve a nemzetközi fórumokon való egymásrautaltság. A cionizmus és a búr nacionalizmus azon kevés nacionalizmusok közé tartoztak, melyek – egy ideig – sikerrel túlélték a második világháborút követő nacionalizmusellenes változásokat.

Idővel azonban az utóbbi elbukott, míg az előbbi máig virul: a különbség – ahogyan arra Aharon Samir fent idézett sorai rámutattak – Izrael nyilvános diplomáciájában (*haszbara*, *pinkwashing*)¹²⁰ és a zsidó állam zsidó és demokratikus jellegéhez történő ragaszkodásában rejlik. Nem elhanyagolandó a történelmi érvelés sem, mellyel Jehuda Blum itt citált argumentációja is élt, s amit a DAK két politológusa úgy fogalmazott meg 1979-ben, hogy „Izrael együttérzést vált ki, mivel a történelem legszervezettebb népiértelmezése utáni élet jogáért száll síkra. Izrael támogatása nyújtja a nyugati világ számára a faszizmussal szembeni állandó ördögűzést; Dél-Afrika ellenben nem tarthat igényt hasonló kiemelt morális helyzetre.”¹²¹

S végül, mint láttuk, Izrael aktívan használta diaszpóráját létügyének képviseletére. Goldberg már idézett szavai szerint egy zsidó diaszpóráközösségnek „*soha*, semmilyen körülmények között nem szabad elítélni Izraelt”. A Dél-afrikai Köztársaság ezzel szemben még a megannyi etnikai és nyelvi szálon hozzá kötődő Hollandiát sem tudta megnyerni ügye támogatásának. Az ekkor még nagyban Izrael-párti Hollandia – maga is gyarmattartó hatalom

¹¹⁸ Jimmy Carter: *Palestine: Peace Not Apartheid*. New York, 2006.

¹¹⁹ Izrael 2005-ig alapvetően legitim módon élt demokratikus érvelésével, hiszen az 1948-as arab háborús menekülthullámot követően az országban zsidó többség élt. Lásd Amiram Barkat: *For the First Time, Jews Are No Longer a Majority Between the Jordan, the Sea*. Haaretz, 2005. április 11. Vö. Zack Pyzer: *Lies, damn lies and demographics: are jews now a minority between the river and the sea?* The Jerusalem Post, 2016. július 12. <https://www.jpost.com/Israel-News/Jews-a-minority-between-the-river-and-the-sea-460205> (Letöltés időpontja: 2016. 08. 01.)

¹²⁰ A két, egyébiránt igen hasznos koncepcióhoz való erősen kritikus bevezetéshez lásd: Lynn Darwich – Haneen Maikey: *The Road from Antipinkwashing Activism to the Decolonization of Palestine*. *Women's Studies Quarterly*, 42:3, 2014. ősz, 281–285.; Rachel Shabi: *Hasbara and Spin*. *Journal of Palestine Studies*, 38:3, 2009. tavasz, 253–258.

¹²¹ Heribert Adam – Hermann Giliomee: *Ethnic Power Mobilized: Can South Africa Change?* New Haven, 1979, 141–142.

1975-ig – az ENSZ-ben rendre a DAK ellen szavazott, és a két tárgyaló ország kapcsolatait is elítélte, mondván, azok miatt „nehezebb ügy érvelni, hogy a cionizmus nem rasszizmus”.¹²²

A Dél-afrikai Köztársaság szankcionálására tett kísérletek sikertelensége mindössze a „háború liberális alternatívájának”, a szankcionálási politikának ismert visszasságaira¹²³ vet fényt: érezvén a heves amerikai nyomást a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása érdekében és az ENSZ hasonlóan elfogult szankciós lépéseit, a DAK egyszerűen még jobban figyelmen kívül hagyta a nemzetközi kritikát, és gyorsította nukleáris programját.¹²⁴ Ha valamire élesen rámutat az Izrael és a DAK közötti katonai és politikai kapcsolat története, az végső soron éppen a nagypolitika Janus-arca és erkölcsöktől való mentessége: ahogy Lekgau Mathabathe dél-afrikai polgárjogi vezető fogalmazott 1986-os izraeli látogatása során: „A politikusok több nyelvvvel beszélnek, villás nyelvekkel.”¹²⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abramowitz, Yosef: *Jews, Zionism and South Africa*. Washington, 1985.

Adam, Heribert – Giliomee, Hermann: *Ethnic Power Mobilized: Can South Africa Change?* New Haven, 1979.

Adams, James: *The Unnatural Alliance*. New York, 1984.

Albright, David – Hibbs, Mark: *Iraq and the Bomb. Where They Even Close?* Bulletin of the Atomic Scientists, 42:2, 1991. március.

Barkat, Amiram: *For the First Time, Jews Are No Longer a Majority Between the Jordan, the Sea*. Haaretz, 2005. április 11.

Beit-Hallahmi, Benjamin: *Israel and South Africa 1977–1982: Business as Usual – And More*. New Outlook, 1983. március.

Beit-Hallahmi, Benjamin: *South Africa and Israel's Strategy of Survival*. New Outlook, Tel-Aviv, 20:174, 1977. április–május.

Beit-Hallahmi, Benjamin: *The Israeli Connection: Who Israel Arms and Why*. New York, 1987.

Bilski Ben-Hur, Raphaella: *Every Individual, a King: The Social and Political Thought of Ze'ev Vladimir Jabotinsky*. Washington, 1993.

Bunce, Peter L.: *The Growth of South Africa's Defence Industry and Its Israeli Connection*. Royal United Services Institute Journal, 129:2, 1984.

Carter, Jimmy: *Palestine: Peace Not Apartheid*. New York, 2006.

Comment. South African Jewish Affairs, 1981. február.

Crocker, Chester A.: *High Noon in Southern Africa: Making Peace in a Rough Neighborhood*. New York, 1992.

Darwich, Lynn – Maikey, Haneen: *The Road from Antipinkwashing Activism to the Decolonization of Palestine*. Women's Studies Quarterly, 42:3, 2014. ősz.

¹²² Beit-Hallahmi (1977): i. m. 56.

¹²³ Michael J. Engelhardt: A Nonproliferation Failure: America and Israel's Nuclear Program 1960–1968. Nonproliferation Review, 11:3, 2004, 56.

¹²⁴ George Lopez – David Cortright: Sanctions: Do They Work? Bulletin of the Atomic Scientists, 9:49, 1993, 14–15.; vö. Polakow-Suransky: i. m. 113.

¹²⁵ Idézi: Polakow-Suransky: i. m. 190.

- Engelhardt, Michael J.: *A Nonproliferation Failure: America and Israel's Nuclear Program 1960–1968*. Nonproliferation Review, 11:3, 2004.
- Geldenhuis, Deon: *Isolated States: A Comparative Analysis*. Cambridge, 1990.
- Glejjeses, Piero: *Conflicting Missions: Havana, Washington and Africa 1959–1976*. Chapel Hill, 2002.
- Haapiseva-Hunter, Jane: *Israeli Foreign Policy: South Africa and Central America*. Boston, 1987.
- Ha'cohen, David: *Partition for South Africa*. Jerusalem Post, 1977. július 8.
- Harkavy, Robert E.: *The Pariah State Syndrome*. Orbis. Foreign Policy Research Institute's Quarterly. 21:3, 1977.
- Ha'tiavon ba'a im ha'achila. Ha'arec, 1973. január 12.
- Israel & South Africa. South African Jewish Affairs, 1981. szeptember.
- Israel as a Model. South African Jewish Affairs, 1982. február.
- Israel–Black National States–South Africa. South African Jewish Affairs, 1981. április.
- Israeli Links with South Africa. Intelligence Digest, 1984. szeptember 1.
- Israeli Official Predicts Closer Defense, Other Cooperation. Sub-Saharan Africa, 8:29, 1979. február 9.
- Israeli View of Afrikaner Politics. South African Jewish Affairs, 1980. február.
- Israel to Recognise Venda. South African Jewish Affairs, 1981. március.
- Jaster, Robert S.: *The Defence of White Power: South African Foreign Policy Under Pressure*. Basingstoke, 1988.
- Joseph, Benjamin: *Besieged Bedfellows: Israel and the Land of Apartheid*. Westport, 1988.
- Klieman, Aaron S.: *Israel's Global Reach: Arms Sales as Diplomacy*. Oxford, 1985.
- Klinghofer, Arthur Jay: *Oiling the Wheels of Apartheid: Exposing South Africa's Secret Oil Trade*. Boulder, 1989.
- Kreinin, Mordechai: *Israel and Africa: A Study in Technical Cooperation*. New York, 1964.
- Lopez, George – Cortright, David: *Sanctions: Do They Work?* Bulletin of the Atomic Scientists, 9:49, 1993.
- Middleton, Drew: *South Africa Needs More Arms, Israeli Says*. New York Times, 1981. december 14.
- Nicosia, Francis R. (szerk.): *Archives of the Holocaust*. New York, 1990.
- Peters, Joel: *Africa and Israel: The Problematic Friendship*. London, 1992.
- Polakow-Suransky, Sasha: *The Unspoken Alliance. Israel's Secret Relationship with Apartheid South Africa*. New York, 2010.
- Purkitt, Helen E. – Burgess, Stephen F.: *South Africa's Weapons of Mass Destruction*. Bloomington, 2005.
- Pyzer, Zack: *Lies, damn lies and demographics: are jews now a minority between the river and the sea?* The Jerusalem Post, 2016. július 12. <https://www.jpost.com/Israel-News/Jews-a-minority-between-the-river-and-the-sea-460205>
- Raful: *Anachnu k'mo ha'mijut ha'lavan be'Drom Afrika*. Jeditot Aharonot, 1987. december 25.
- Report of the Commission of Inquiry into the events at the refugee camps in Beirut, 8 February 1983. <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook6/pages/104%20report%20of%20the%20commission%20of%20inquiry%20into%20the%20e.asp>
- Rodenburg, Jaap – Hengeveld, Richard: *Embargo: apartheid's oil secrets revealed*. Amsterdam, 1995.
- Schiff, Ze'ev – Ehud Ya'ari: *Israel's Lebanon War*. New York, 1984.
- Shabi, Rachel: *Hasbara and Spin*. Journal of Palestine Studies, 38:3, 2009. tavasz.
- Shavit, Jacob: *Jabotinsky and the Revisionist Movement 1925–1948*. London, 1988.

- Shimoni, Gideon: *Community and Conscience. The Jews in Apartheid South Africa*. Hanover, 2003.
- Shindler, Colin: *Israel, Likud and the Zionist Dream: Power, Politics and Ideology from Begin to Netanyahu*. London, 1995.
- Simon, Bernard: *The Manna Falls*. Financial Mail, 1979. május.
- South African Opinion. South African Jewish Affairs, 1982. október.
- Sparks, Allister: *The Mind of South Africa: The Story of the Rise and Fall of Apartheid*. London, 1991.
- Stober, Paul: *De Klerk's Three Nuclear Lies*. Weekly Mail & Guardian (Johannesburg), 1994. február 11.
- Svejcer, A.: *Madua Drom Afrika? Ha'arec*, 1985. augusztus 6.
- The Israeli Connection. The Economist, 1977. november 5., 14–15.
- Veszprémy László Bernát: *Simon Peresz és a dél-afrikai kapcsolatok*. Szombat Online, 2016. október 13. <https://www.szombat.org/tortenelem/simon-peresz-es-a-del-afrikai-kapcsolatok>
- <https://www.jns.org/jabotinskys-anti-racist-legacy/>
- <https://www.sahistory.org.za/topic/united-nations-and-apartheid-timeline-1946-1994>

LEVÉLTÁRI ANYAGOK

Jabotinsky Institute (Tel-Aviv)

National Archives (Kew)

SABC Radio Archives (Johannesburg)

South African Department of Foreign Affairs Archive (Pretoria)

South African National Defence Forces Archive (Pretoria)

Bene Gyula alezredes:

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA HATÁSA A HADSEREGRE ÉS A KATONÁKRA

„A tömegtájékoztatás korábbi szabálya az volt, hogy az igazságnak csak egy forrása van. A tömegtájékoztatás mai szabálya: az igazságnak számtalan forrása van, és a mi dolgunk kiválogatni azt.”

Joe Kraus¹

ÖSSZEFOGLALÓ: Az internet és azon belül a közösségi média (social media) mára a mindennapjaink részévé vált. Ez nemcsak a civil társadalomra, hanem a hadseregre is igaz, aktualitása megkérdőjelezhetetlen. A közösségi média korunk egyik legszerteágazóbb és leginkább kutatott területének számít, hatását pedig nap mint nap érzékelhetjük. Használata a fegyveres erők állományának életében számtalan előnyt, ugyanakkor néhány veszélyt is rejt magában. A szerző a közösségi média hadseregekre, katonákra gyakorolt hatását mutatja be olyan külföldi példák segítségével, amelyek hasznos információval szolgálnak a Magyar Honvédség, a magyar katonák számára is.

KULCSSZAVAK: közösségi média, műveleti biztonság, SM4nato, szoft kibertámadás, stratégiai kommunikáció, információs műveletek, ISIS-propaganda, pszichológiai műveletek támogatása, TAFE, a közösségi média hatásvizsgálata, szemléletváltás

MI A KÖZÖSSÉGI MÉDIA?

A közösségi média egy internetes, online megjelenési forma: lehetőség arra, hogy használói tartalomfelfogadókból tartalomszerkesztővé váljanak. Fogalmának általános meghatározását a Cambridge Dictionary írja le a leghatározottabban: „Weblapok és számítógépes programok, amelyek lehetővé teszik az emberek közötti internetes kommunikációt és információmegosztást számítógépek vagy mobiltelefonok segítségével.”² Egy inkább technológiai vonatkozású definíció szerint „a közösségi média a Web 2.0³ technológiák részeleme,

¹ „The old media model was: there is one source of truth. The new media model is: There are multiple sources of truth, and we will sort it out.” (A szerző fordítása.) Joe Kraus ismert amerikai üzletember, az Excite, a JotSpot és a DigitalConsumer alapítója, a Google Venture befektető partnere.

² „Websites and computer programs that allow people to communicate and share information on the internet using a computer or mobile phone.” (A szerző fordítása.) Cambridge Dictionary – English Translate & Grammar. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/social-media> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 25.)

³ „A web 2.0 kifejezés olyan második generációs internetes szolgáltatások gyűjtőneve, amelyek elsősorban a közösségre épülnek – vagyis a felhasználók közösen készítik a tartalmat vagy megosztják egymás információit. Ellentétben a korábbi, első és másfeledik generációs szolgáltatásokkal, amelyeknél a tartalmat a szolgáltatást nyújtó fél biztosította (például a portáloknál), webkettes szolgáltatásoknál a szerver gazdája csak a keretrendszer biztosítja, a tartalmat a felhasználók töltik fel vagy hozzák létre.” Dr. Eszes István: Web 2.0. 2007. január 1., 1. <https://www.eszes.net/eTanulmanyok/web2.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 25.)

amelybe beletartozik az összes közösségi hálózat, az internetes blogok, a wikioldalak és a mobil telekommunikációs eszközök applikációi. A felhasználók által meghatározott és létrehozott tartalom, a nyílt együttműködés, az információmegosztás és -terjesztés koncepciója minden ilyen technológiának közös alapja”.⁴

A Föld lakosságának több mint egynegyede használ valamilyen közösségi médiumot. A közösségi média különböző jellemzői pozitív és negatív hatásokat idézhetnek elő az egyes országok fegyveres erőiben. Milyen jellemzőkre gondolhatunk itt? Például az óriási felhasználói körre, amelyet ugyanúgy lehet pozitív üzenetekkel tájékoztatni, mint negatívokkal befolyásolni. Azon információk mennyisége, amelyeket feltölthetünk az internetre, szinte korlátlan, ami szintén nagy rugalmasságot biztosít a közösségi médiában megszólalók számára. A hagyományos médiával ellentétben az itt közölt információk azonnal, valós időben érnek el a felhasználókhöz. Az információáramlás sebessége így szintén nagyban befolyásolja a társadalom tájékoztatását: az utcán történeteket azonnal posztoló személy instant, azaz élőben éri el az érdeklődőket. A feltöltött információ hitelessége azonban nagyon nehezen ellenőrizhető, amit ki is lehet használni egy haderő személyi állománya vagy az egész civil társadalom megtévesztésére.

A közösségi média természeténél fogva olyan, mint egy kétélű kard: alapkonceptiója az információ megosztása és az együttműködés, ennek azonban alaptermészete a hagyományos weboldalaknál nagyobb fokú sebezhetőség, s ez következképp növeli a biztonsági kockázatok potenciálját. Ez alapján elmondható, hogy a social media tele van veszélyekkel mind a kiberbiztonság, mind a stratégiai kommunikáció szemszögéből.

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA HATÁSA A HADSEREGRE⁵

A közösségi média használatában láthatóan generációs úr tátong a fiatalabb katonák (akik jobban ismerik és „ügyesebben” kezelik az új technológiákat) és a vezető beosztású, idősebb korosztály között (akik nincsenek annyira hozzászokva ehhez a kommunikációs lehetőséghez, és nem mindig állnak pozitívan hozzá).⁶ Azt is el kell azonban mondani, hogy ennek az új jelenségnek a hatásaira nem is lett felkészítve az idősebb korosztály, így nem lenne fair elvárni tőlük, hogy biztonsággal megítélhessék – pozitívan vagy negatívan – a téma vonatkozásait. Egyébként hasonló helyzet állt elő a hadseregben a személyi számítógépek rendszerbe állításakor is: sok parancsnok nem kérte az irodájába az új eszközt, mert ódzkodott az „újtól”. Ezzel sajnos még a SHAPE Tájékoztatási Irodáján is találkoztam 1999-ben, amikor megkezdtem külszolgálatomat. És láthatjuk, azóta milyen óriási változás, adaptáció zajlott le fegyveres erőink életében: a számítógép elengedhetetlen része lett mindennapi életünknek! Valószínűleg hosszú távon ez a hozzáállás fog megvalósulni a közösségi média vonatkozásában is.

⁴ Brett van Niekerk – Manoj Maharaj: Social Media and Information Conflict. International Journal of Communications, Volume 7, 2013, 1162–1184.

⁵ A közösségi média hatását a hadseregben a Cambridge-i Egyetem oktatója, dr. Tristram Riley-Smith írása alapján jellemzem néhány nemzetközi példa bemutatásának segítségével. Tristram Riley-Smith: Social media and the armed forces. www.paccsresearch.org.uk/policy-briefings/social-media-armed-forces/files/assets/common/downloads/PB%20Social%20Media%20in%20the%20Armed%20Forces.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 11. 15.)

⁶ Riley-Smith: i. m. 1.

A védelmi minisztériumokban korlátozott ismeretekkel rendelkeznek a közösségi média fegyveres erőkkel és családjaikkal kapcsolatban betöltött szerepéről. Nem veszik még elég komolyan e téma fontosságát, valamint feltörekvő szerepét a műveletekben. Ezen a területen vizsgálatokra, tanulmányokra van szükség a stratégiai szintű szabályzórendszerek alapos kidolgozása érdekében.⁷

A közösségi médiához való hozzáférés a személyi állomány emocionális és fizikai jólétére is hatással van.⁸ A „Közös akarát” művelet során a határra vezényelt állomány egyik legfontosabb jóléti szolgáltatása az elhelyezés és étkezés biztosítása mellett a megfelelő wifiszolgáltatás elérése volt. Az internethez és ezzel a közösségi médiához való hozzáférés manapság már alapvető feltétellé nőtte ki magát nemcsak a műveletekben, de egy egyszerű konferencia megszervezése során is. A rendszeres kapcsolattartás erősítheti a családi összetartást, ugyanakkor egy nap mint nap jelentkező családi probléma akár el is terelheti a műveletben szolgálatot ellátó személy figyelmét.

A social media okozhat szorongást, aggodalmat és stresszt a katonai állomány és családtagjaik számára a mindennapokban.⁹ A fölösleges szóbeszéddek, rémhírek (új átszervezés, beosztások csökkentése, határra való vezénylés stb.), esetleges gúnyolódások (bullying) sokat árthatnak a családi és baráti kapcsolatoknak. Ezek néha tragikus kimenetelűek is lehetnek az illető személy idegállapotának függvényében. A parancsnokoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk ezek elkerülésére a személyi állománnyal való folyamatos kapcsolattartás, illetve a róluk való, minden téren történő gondoskodás által.

1. kép A közösségi médiához való hozzáférés hatással van a személyi állomány mentális állapotára¹⁰

A Magyar Honvédségben még nincs olyan kialakult szabályzórendszer, amely megfogalmazná a terület főbb alapvetéseit, beleértve a fegyelmi irányelveket a közösségi médiával való visszaéléssel vagy annak gondatlan használatával kapcsolatban. Itt hívom fel a figyelmet a személyi állományra vonatkozó potenciális kockázatokra. Mivel a személyi állomány (például friss hírekért) legelőször a közösségi médiához fordul, a hadsereg felhasználhatja azt azonnali, hiteles, pontos tájékoztatásukra, bármilyen információról legyen szó. Ráadásul ez a tájékoztatási mód különösen költségghatékony: a hadseregnek pénzébe nem kerül, így az adófizetők sem panaszkodhatnak.

A katona az interneten is katona, és felelősséggel tartozik az ott megjelentetett infor-

⁷ Uo. 2.

⁸ Uo. 2.

⁹ Uo. 2.

¹⁰ Forrás: U.S. Army Social Media Handbook. Army Office of the Chief of Public Affairs, Washington, 2011, 1. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a549468.pdf>. (Letöltés időpontja: 2018. 11. 16.)

mációért. A műveleti biztonság minél jobb védelme érdekében a műveletekkel kapcsolatban semmilyen információnak nincs helye a közösségi médiában. Ezek az információk a műveletet és a műveletben részt vevő személyi állomány biztonságát is veszélyeztethetik. Az ellenségeink, illetve az illetéktelenek számára nagyon sokat elmondhat egy nem szándékosan feltöltött időpont, hely megadása vagy kép feltöltése. Sohasem tudhatjuk, hogy ki figyelni posztjainkat, és milyen szándékkal kezdeményez velünk beszélgetést az adott médiaplatformon.

Manapság az emberek azonnali információ-hozzáférhetőséget akarnak, amit a közösségi média képes kiszolgálni. Ugyanakkor egy hadseregben fontos betartatni a személyi állománnyal, hogy például egy művelet során elhunyt katonáról információt csak a közeli hozzátartozók tájékoztatása, értesítése után hozzanak nyilvánosságra (az amerikai hadseregben az értesítés után 24 órával lehet kiadni ilyen információt¹¹). De a közösségi média olyan esetben is hasznos lehet, amikor valamelyik katona eltűnt, majd idővel valamely platformon életjelet adott magáról, kapcsolatba lépett a külvilággal.

A parancsnokok felhasználható visszajelzéseket is kaphatnak a közösségi médiából.¹² Az egyes katonák vagy civilek különböző bejegyzéseiből következtethetnek a személyi állomány irányultságára egyes kérdésekben, lehet az fegyelmi, politikai vagy katonai terület.

Az internetkapcsolat elvesztésének például katonai műveletekben lehetnek pozitív és negatív hatásai is (de inkább negatívak). Ebben az esetben az állomány felfokozott emocionális állapotba kerülhet (ezt ismerhetjük saját életünkből, amikor egyszer-egyszer elmegy az internet, és néha milyen tehetetlenek, idegesek vagyunk), és más forrás után nézhet, ami esetleges biztonsági kockázatot von maga után.

Kockázatként léphet fel az a tény is, hogy a földrajzi címkézés, más néven *geotagging*¹³ műveleti területen felfedheti pontos földrajzi helyzetünket (erről a későbbiekben még említést teszek egy konkrét példa során). Ez kifejezetten veszélyezteti küldetésünk sikerét, a személyi állomány biztonságát, mivel a velünk szemben álló fél viszonylag könnyen hozzájuthat ezekhez a kulcsfontosságú adatokhoz.

A közösségi média hatékonyságának mérése, értékelése nagyon nehéz, szinte lehetetlen feladat. Ám ez az értékelés azért is lenne fontos, mert a nyugati kultúrában, társadalomban az eredmények nyílt megjelenítése elengedhetetlen annak érdekében, hogy az illető területre indokolható költségvetést biztosítsanak.

A közösségi média hadseregben való alkalmazásának „lehetőségként” vagy „kockázatként” történő felmérése során kiderült: majdnem minden európai haderőben úgy ítélik meg, hogy a social media használata a bevetési területen „lehetőséget” biztosít a személyi állomány számára, tehát a megítélése pozitív előjelű. Az is érdekes, hogy a megkérdezettek fele problémát és kockázatot is lát a közösségi média használatában, ugyanakkor mindenki úgy gondolja, hogy a lehetőségek felülmúlják a felmerülő kockázatokat.¹⁴

¹¹ The United States Army Social Media Handbook, Version 3.1. United States Army, Washington, 2016, 10.

¹² Riley-Smith: i. m. 3.

¹³ A geotagging a különböző médiafájlokhoz (honlapok, képek) földrajzi koordináták (metaadatok) hozzárendelését jelenti.

¹⁴ Maria Hellman et al.: EU Armed Forces' Use of Social Media in Areas of Deployment. February 2016, 55. https://www.researchgate.net/publication/295246309_EU_Armed_Forces'_Use_of_Social_Media_in_Areas_of_Deployment (Letöltés időpontja: 2019. 02. 02.)

NEMZETKÖZI VONATKOZÁSOK

A nemzetközi védelmi szektorban tevékenykedő szervezetek is egyre inkább próbálják felhasználni a közösségi médiában rejlő pozitív hatásokat. A terület szakértői különböző rendezvényeken mélyítik el tudásukat a témát tárgyalva, legyen az NATO-, EU- vagy ENSZ-program.

A NATO különösen nagy hangsúlyt fektet a közösségi médiára. A honlapján található Facebook-, Twitter-, YouTube-, Google+-, Flickr-, Pinterest- és Instagram-elérhetőség is. Ezen keresztül pozitív hírekkel, információkkal próbálja formálni a nyilvánosság véleményét a szervezetről, annak tevékenységéről. A NATO a gyakorlatban is foglalkozik az illetékes személyi állomány ez irányú felkészítésével és tájékoztatásával az SM4nato-n keresztül (lásd 2. kép). Ennek az erőfeszítésnek az elősegítésére, illetve támogatására 2013 márciusa óta várják az Innovation Hub nevű innovációs központba a NATO-n belüli és azon kívüli social media szakértőket, hogy ütköztessék véleményeiket a témában, és a tapasztalataik alapján részt vegyenek a kapcsolódó koncepció fejlesztésében.¹⁵

Lettországban található a NATO stratégiai kommunikációval foglalkozó kiválósági központja, a STRATCOM (Strategic Communication Centre of Excellence), amely jelentős kutatásokat folytat a közösségi média területén. Több kiadványuk, tanulmányuk látott már napvilágot, valamint különböző konferenciákat és szemináriumokat rendeznek e többnemzeti szervezet égisze alatt (New Trends in Social Media, Strategic Communications and Social Media in the Russia Ukraine Conflict, Seminar „Social Media, Communication and Security” stb.). Ez is azt bizonyítja, hogy egyre több figyelmet érdemel a téma, amelynek fontosságára a kutatások, valamint a műveletekben szerzett tapasztalatok is szervesen rámutatnak.

2. kép A NATO a gyakorlatban is foglalkozik az érintett személyi állomány közösségi médiára való felkészítésével¹⁶

Az Európai Védelmi Ügynökség, az EDA (European Defence Agency) hasonló közösségi médiát használ, mint a NATO, s ezeken keresztül hatékonyan tudja tájékoztatni olvasóit legfrissebb képességfejlesztési tevékenységeiről és folyamatairól. Emellett más, kapcsolódó rendezvényeket is szervez, mint például a Social Media in Security and Defence címmel megrendezett szimpóziumot (Brüsszel, 2018. július). A kétnapos eseményen a tagállamok, az EU katonai törzse, a védelmi ipar és a NATO képviselői vettek részt, így lehetővé téve a tapasztalatok minél szélesebb nemzetközi körből való merítését. Ennek keretében elemezték

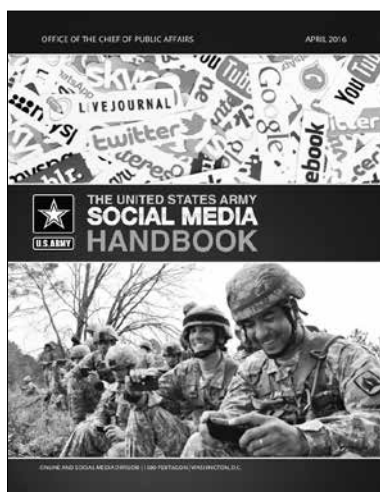
¹⁵ Project Archive. Innovation Hub. <https://innovationhub-act.org/project/social-media-nato> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 20.)

¹⁶ forrás: Paola Casoli: Al via oggi il secondo NATO social media user online course: ISII e Ucraina i case study di questa seconda edizione. <http://www.paolacasoli.com/tag/act-nato/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 18.)

a social media jelenlegi, potenciális helyét és szerepét a biztonság, illetve a védelem területén. A szimpózium során megerősítést nyert: mind a védelmi minisztériumok, mind a nemzetközi szervezetek küzdenek azzal, hogyan lehet eredményesen használni, illetve alkalmazni a közösségi médiát a védelmi tevékenységek széles spektrumán belül. A rendezvényen szintén elemezték az USA többnemzeti képességfejlesztési programját,¹⁷ illetve egyik projektjének kutatási területét. Ennek keretében egy többnemzeti csoport vizsgálata bebizonyította, hogy a közösségi média nagyban képes támogatni a nyílt forrásból nyert felderítés,¹⁸ a vezetés és irányítás, valamint a stratégiai kommunikáció és az információs műveletek hatékonyságát.

AMERIKAI VONATKOZÁSOK

Az Amerikai Egyesült Államok a Szilícium-völgy technológiai vívmányainak köszönhetően nemcsak a civil szférában, hanem katonai téren is előrébb jár, mint a világ többi országa. Ezt bizonyítja az is, hogy az USA hadseregében már évekkel ezelőtt megjelentek a közösségi médiával kapcsolatos szabályzatok, kiadványok. A *The United States Army Social Media Handbook*, az USA szárazföldi erőinek e kiadványa nyílt forrásból, az interneten is könnyen elérhető. A kézikönyv 48 oldalon keresztül ismerteti az olvasót azzal, mi is voltaképpen a közösségi média, hogyan regisztrálhat a személyi állomány és a katonai egységek a hivatalos oldalakra. De tájékoztat a kapcsolódó műveleti biztonságról, a social media biztonságos használatáról, valamint arról, hogy a katonák és hozzátartozóik mit tehetnek fel oldalaikra és mit nem a mindennapi tevékenységeik vagy válsághelyzet során. Ezenfelül még esettanulmányokkal is szolgál az engedélyezett médiatartalmakról adott példákon keresztül. A légi erő közösségi média útmutatója, az *Air Force Social Media Guide*¹⁹ még 16 hasznos tippet is ad a katonáknak és családtagjaiknak a felhasználásra vonatkozóan.

3. kép *A The United States Army Social Media Handbook az egyik legismertebb közösségi médiaszabályzat*²⁰

¹⁷ Multinational Capability Development Campaign (MCDC); az EDA is aktív tagja ennek az amerikai kezdeményezésnek.

¹⁸ Open Source Intelligence (OSINT).

¹⁹ Air Force Social Media Guide. 4th Edition, Air Force Public Affairs Agency, San Antonio, 2013.

²⁰ Forrás: The United States Army Social Media Handbook. Washington, 2016. <https://www.slideshare.net/alphacompanysfrg/the-united-states-army-social-media-handbook-2016> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 20.)

A social media használatával az amerikai hadsereg nemcsak a legújabb technológiai fejlődésekkel tartja a lépést, hanem a személyi állományával való kommunikációt, ezzel a csapatok morálját is folyamatosan javítja, tökéletesíti. Ennek eredményeképpen a toborzás is sokkal kiegyensúlyozottabb és átláthatóbb.

2010 februárjától az amerikai hadsereg feloldotta a közösségi média használatát tiltó intézkedését.²¹ Habár a parancsnokoknak megmaradt az a joguk, hogy a biztonsági helyzetre való tekintettel megtiltsák a social media használatát, magával az eljárással jelentősen megkönnyítették a katonák családtagjaikkal történő kapcsolattartását. Azóta az amerikai hadsereg számos közösségi oldalon (Facebook, Twitter, YouTube, Flickr stb.) jelen van több ezer követővel. A katonák és családjaik fotókat oszthatnak meg, üzeneteket küldhetnek és posztolhatnak blogokon. Bizonyos hivatalos közösségi médiaoldalakon meghívják a katonákat, hogy küldjék el saját szervezetük social media oldalát, ami illetékesek jóváhagyása után hivatalosan is megjelenhet.

Már 2010 januárjában megalakították a hadsereg online és közösségi médiaosztályát (Online and Social Media Division, Army Public Affairs). A Védelmi Minisztérium szárazföldi haderőnem főnöke, Pete Geren – az előzőekben már említettekhez hasonlóan – a következőket mondta: „Mi egy fiatalokból álló szervezet vagyunk, amit egy újságolvasó generáció irányít, amely a felnőtt éveit az internet és a közösségi média megjelenése előtt élte. [...] A szárazföldi erők jövője attól függ, hogyan kommunikálunk a 15 és 25 év közötti hallgatóságunkkal.”²²

A korábban említett „generációs űr” fokozatos eltűnésének egyik kezdeti lépéseként, annak érezhető jeleként szolgál James G. Stavridis admirális azon lépése, amikor a közösségi médián keresztül közvetítette a szövetséges erők főparancsnokaként²³ és az Európában állomásozó amerikai erők parancsnokaként elérendő céljait. Stavridis tengernagyot tartják az első olyan művelti parancsnoknak, aki a Facebookot és saját blogját használta a személyi állomány és a nyilvánosság tájékoztatására.²⁴ Ezt már, úgy gondolom, nevezhetjük a social media vonatkozásában a katonai kultúrában megjelenő szemléletváltásnak.

A közösségi média lehetővé teszi a csapatoknál szolgálóknak, hogy történeteket mondassanak el saját magukról, a családjukról vagy az egységükről, amiből az amerikai nyilvánosság megértheti, milyen is a katonák élete. Ily módon tájékozódhat az amerikai társadalom az USA hadseregének nemzetközi humanitárius tevékenységeiről, mint például a haiti földrengést követően nyújtott segítségről vagy Afrikában az Ebola-vírus elleni harcban biztosított támogatásról. Ebből az USA hadseregének annyi a haszna, hogy ingyenfelületet használ sokrétű tevékenységének reklámozására, ami akár még a toborzásban is nagy segítséget nyújthat. Például a www.goarmy.com weboldalon többféle közösségi médiumból választhatunk (Facebook, Twitter, Pinterest, YouTube, Flickr, Instagram), ahol a toborzással kapcsolatos témákban olvasni tudjuk mások hozzászólásait, és magunk is kapcsolódhatunk a digitális beszélgetésekhez.

²¹ Ben Parr: New U.S. Military Policy Opens Up Social Media to the Troops. https://mashable.com/2010/02/26/military-social-media/?europe=true#iyz_CbU5yuqG (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

²² Tatyana Meshcheryakova: The U.S. Army and Social Media. <https://sixestate.com/the-u-s-army-and-social-media/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.) – A szerző fordítása.

²³ Supreme Allied Commander Europe (SACEUR).

²⁴ Donna Miles: Stavridis at Forward Edge as Military Embraces Social Media. U.S. Department of Defence. <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=55087> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

OROSZ VONATKOZÁSOK (UKRAJNA)

Természetesen az orosz haderő is alkalmazza a 21. század egyre fejlettebb információs eszközeinek sokaságát. Nem meglepő, hogy a kapcsolódó tevékenységeket az információs műveleteik égisze alatt végzik a mai napig.

Az orosz–ukrán konfliktus egyik meghatározó eleme volt az Ukrajna elleni úgynevezett „szoft kibertámadás”, amelynek során számos, a nemzeti infrastruktúra részét képező számítógépes hálózat szenvedett kisebb-nagyobb kimaradást. Ez félelmet, bizonytalanságot és kételkedést eredményezett Ukrajna gazdasági, kulturális és nemzeti biztonságát illetően, ugyanakkor az orosz közösségimédia-üzenetek pozitívan szóltak Oroszország szerepéről a Krímben és Kelet-Ukrajnában.

Általánosságban elmondható, hogy az internet és a közösségi média – vagyis az információ sokszorosítása és terjesztése nagy sebességen és alacsony áron – egyre alkalmasabbá válik a propagandatevékenységekre, az információs hadviselésre és a műveletek befolyásolására. Ezek mindegyike kézzelfoghatóan meg tudja változtatni a célközönség percepciója mellett annak viselkedését is.²⁵ A közösségi médián keresztül az oroszok vagy oroszbarát erők hatékonyan manipulálták a lakosságot az ukrán hadsereg által állítólagosan elkövetett atrocitásokat ábrázoló képek terjesztésével (megkínzott emberek tömegsírhajai, gabonaföldek felégetése az éhínség előidézésére, gyerekharcosok toborzása, nehézfegyverek alkalmazása civilek ellen stb.).²⁶

Az Ukrajnával folytatott konfliktusában Oroszország például „komplex információs művelési stratégiát alkalmazott számos kormányhivatal irányításával, amely aktívan helyettesítette az ukrán médiát, hogy aláassa az ukrán kormányt, és koordinálja az oroszpartí felkelők tevékenységét a Krímben”.²⁷ Ezenfelül az Orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat, az FSZB egy úgynevezett „troll-hadsereget”,^{28, 29} vagyis hamis közösségimédia-felhasználói profilokat hozott létre a propagandatevékenység széles körű terjesztése érdekében. Egy ügynök legfeljebb tíz hamis profilt menedzselhetett, és mindegyik profil úgy nézett ki, mintha egy átlagos személyé lenne átlagos felhasználói forgalommal.³⁰ Ez a „troll-hadsereg”

²⁵ Elina Lange-Ionatamishvili – Sanda Svetoka: *Strategic Communications and Social Media in the Russia Ukraine Conflict*. NATO CCD COE Publications, Tallinn, 2015, 103–110.

²⁶ Az oroszokhoz köthető hamis információkba (fake news) kaphatunk mélyebb betekintést a következő weboldalon: *Russia's top 100 lies about Ukraine*. <http://www.stopfake.org/en/russia-s-top-100-lies-about-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

²⁷ Maj. Nicholas J. Shallcross: *Social Media and Information Operations in the 21st Century*. https://www.researchgate.net/publication/293810080_Social_Media_and_Information_Operations_in_the_21st_Century (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

²⁸ A troll az internetes szlengben olyan személy, aki „provokatív, ingerlő módon, tárgyhoz nem tartozó üzenetekkel bombáz egy online közösséget (például internetes fórumot, chatet, blogot, levelezőlistát), vagy személyes hitbéli meggyőződését ellentmondást nem tűrő, pökhendi erőszakossággal sulykolja, azzal a konkrét szándékkal, hogy más felhasználókból heves reakciókat váltson ki, vagy más módon zavarja, lehetetlenítse el a témába vágó eszmecsereét”. Fejes László: *Ki a troll?, Nyelv és Tudomány*, 2013. augusztus 15. <https://www.nyest.hu/hirek/ki-a-troll> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

²⁹ A troll-hadseregről bővebben: Paul Roderick Gregory: *Inside Putin's Campaign of Social Media Trolling and Faked Ukrainian Crimes*. <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/11/inside-putins-campaign-of-social-media-trolling-and-faked-ukrainian-crimes/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

³⁰ Shallcross: i. m. 6.

következésként támada a Putyin-rezsimet kritizáló médiát néhány olyan weboldalon, amelyen napi 40 ezer bejegyzéssel is találkozhatunk.³¹

Az FSZB által használt közösségi média bizonyíthatóan „katalizátorként szolgált számos olyan, Ukrajnában működő, orosz proxyk által végrehajtott bombamerénylet esetében, amelyek az ukrán kormány destabilizálására törekedtek”.³² Ezenfelül az ukrán kormány jelentései arról is beszámoltak, hogy orosz ellenőrzés alatt álló terroristasejteket kritikus kormányzati infrastruktúrát, közlekedési csomópontokat és biztonsági erőket támadtak.³³ Ennek eredményeképpen Oroszország végül elérte hadműveleti célját Ukrajnán belül „a hagyományos katonai erők viszonylag korlátozott alkalmazása ellenére. Ráadásul az információs műveleti stratégiájuk hihetően álcázta az ügyben való érintettségüket, beavatkozásukat, ami meggátolta az erőszak megfékezésére irányuló nemzetközi erőfeszítéseket.”³⁴

4. kép Egy fotó azok közül, amelyeknek elkészülte után az orosz hadsereg betiltotta a szelfik posztolását³⁵

2014-ben az orosz 76. légideszant-hadosztály egyik katonájának geotagging szelfije készítette vizsgálatra a Bellingcat³⁶ nevű internetes szervezetet: kiderítették, hogy 40 orosz katona vesztette életét az orosz–ukrán konfliktusban. 2015-ben orosz bloggerek három, még szolgálatban lévő (vagy volt) orosz katona helyzetét határozták meg Szíriában (Hamá, Aleppó és Homsz mellett) fényképeik földrajzi címkézését felhasználva.³⁷ Ezek az információk

³¹ Gregory: i. m.

³² Maxim Tucker: Russia Launches Next Deadly Phase of Hybrid Warfare on Ukraine. <http://www.newsweek.com/2015/04/10/russia-launches-next-deadly-phase-hybrid-war-ukraine-318218.html> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 26.)

³³ Uo.

³⁴ Shallcross: i. m. 7.

³⁵ Forrás: Cockburn: i. m.

³⁶ A Bellingcat egy oroszul és angolul olvasható weboldal, amelyet Eliot Higgins brit újságíró és blogger hozott létre. A website egyes oknyomozó riporterek és civil újságírók vizsgálata által feltárt tényeket publikál, amelyek általában háborús zónákból (Higgins fő kutatási területe például Szíria), az emberi jogok megsértése során, valamint a bűnözői alvilágból származnak. A Bellingcatról bővebben: <https://www.bellingcat.com/>, <https://www.bellingcat.com/author/eliothiggins/>.

³⁷ Maria Tsvetkova: Russian soldiers geolocated by photos in multiple Syria locations, bloggers say. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia/russian-soldiers-geolocated-by-photos-in-multiple-syria-locations-bloggers-say-idUSKCN0SX0H820151108> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 26.)

fontos politikai muníciót szolgáltatottak a Nyugat számára az orosz jelenlétről a térségben,³⁸ ugyanakkor veszélyeztették az orosz hadsereg katonáinak műveleti biztonságát. Az ilyen és ehhez hasonló esetek után az orosz hadsereg betiltotta a szelfik készítését és posztolását, hogy megakadályozza a katonák pontos helyének, helyzetének meghatározását.³⁹

AZ ISZLÁM ÁLLAM ÉS A KÖZÖSSÉGI MÉDIA

James B. Comey, az FBI volt igazgatójának szavai kitűnően jellemzik az Iszlám Állam (ISIS⁴⁰) által hatékonyan használt közösségi média általános hatását: „Az ISIS elegyíti a hagyományos médiaplatformokat, a feltűnő fényképeket, a mélyreható újságcikkeket és a közösségimédia-kampányt, ami aztán vírus módjára terjedhet másodperceken belül. A radikalizáció üzenete – a formátumától függetlenül – gyorsabban terjed, mint ahogyan azt elképzeljük.”⁴¹

Az Iszlám Állam széleskörűen és előszeretettel használja az információs és kommunikációs technológiákat, leginkább a kapcsolattartás, a tervezés, valamint a vezetés és irányítás terén. A közösségi oldalakat mesteri módon képes használni világnézete és ideológiája terjesztésére, amivel a lehető legszélesebb közönséget próbálja elérni. Az EUROPOL jelentése szerint az ISIS fejleszti is saját közösségi médiaplatformját⁴² abból a célból, hogy elkerülje a Nyugat jelentette biztonsági problémákat.

A Jihadi Media Platform oldalai a tagok számára nyújtottak (nyújtanak?)⁴³ lehetőséget a dzsihadról és az iszlám sariáról történő eszmecsere. „2015 januárjában az elérhető kommentek száma 440 499 volt, a tagok létszáma pedig elérte a 3188 főt. Az oldal olyan fórumként működött, ahová a résztvevők felhasználónév és jelszó megadásával csatlakozhattak, visszajelzéseket adhattak és kérdéseket intézhettek az oldal többi felhasználójához.”⁴⁴

Az ISIS a mai napig jelen van a közösségi médiában. Továbbra is küldi az agresszióról szóló üzeneteit, de célja politikája hatásainak széles körű bemutatása. Ennek eszközeként a YouTube-ra számos olyan videót töltöttek fel az ISIS támogatói, amelyek a kiképzés, a fogvatartottak üzenetei és megölése mellett, a sikerekről, a mindennapi élet megszervezéséről (forgalomszabályozás, üzleti tevékenység, az élelmiszerpiac, az ISIS saját pénznemének bevezetése), a toborzásról és a szervezet támogatásának megerősítéséről szólnak (toborzó-

³⁸ Paul Szoldra: Without Realizing It, Russian Soldiers Are Proving Vladimir Putin Is Lying About Eastern Ukraine. <https://www.businessinsider.com/russian-soldiers-social-ukraine-2014-7> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 28.)

³⁹ Harry Cockburn: Russian military bans selfies to prevent soldiers revealing locations. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-military-ban-selfies-facebook-soldiers-reveal-secret-locations-syria-ukraine-a7986506.html> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 28.)

⁴⁰ Islamic State of Iraq and Syria.

⁴¹ Dennis Gibson – Stephen Moore: Information Operations – Retaking the High Ground. Booz Allen Hamilton, h. n., 2017, 2. <https://www.defenseone.com/media/sponsored-info-ops-retaking-high-ground.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 16.) – A szerző fordítása.

⁴² Michael Holden: Islamic State militants developing own social media platform: Europol. <https://www.reuters.com/article/us-security-islamic-state-socialmedia-idUSKBN17Z1KS> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 14.)

⁴³ Mivel a kutatás olyan internetes és közösségimédia-felületekre vonatkozott, amelyek szélsőséges ideológiai tartalmát a szolgáltatók sok esetben nem engedélyezik, több forrás már a kutatás eredményeinek összefoglalása idején sem volt elérhető (törölték, megszüntették a felhasználófiókot, korlátozták a hozzáférést, alternatív elérési útvonalat kapott).

⁴⁴ Luna Shamieh: Az „Iszlám Állam” kommunikációs stratégiája és taktikája. *Nemzet és Biztonság*, 2016/3., 21.

üzenetek, propagandafilmek).⁴⁵ Ez utóbbi vonatkozásában egy 2018-as tanulmányból kiderül, hogy ez a propaganda nagy hatással van a nyugati társadalmakra is. A nyugati országok viszonylatában az ISIS külföldről toborzott harcosai közül legnagyobb számban Franciaországból (1700 fő), majd azt követően Németországból (760), az Egyesült Királyságból (760) és Belgiumból (470) érkeztek.⁴⁶

Az ISIS által a közösségi média segítségével megjelentetett üzenetek óriási száma megkérdőjelezhetetlen. 2014 őszén már legalább 45 ezer Twitter-profilt használtak az ISIS támogatói,⁴⁷ amelyekből a legjobb becslések szerint naponta több mint 200 ezer, legtöbbször arab, angol, francia vagy spanyol nyelven történt bejegyzés született. Árnyalja a képet, hogy ezek nagy számban programok által generált üzenetek voltak, bár „az üzenetek egy olyan megosztott olvasóközönséget érnek el, akik számára a forrás irreleváns lehet.”⁴⁸ Ezért is nagyon nehéz velük szemben hatásos, saját „ellenüzeneteket” összeállítani.

Az ISIS ily mérvű közösségimédia-tevékenysége számos területre próbálja hatását kiterjeszteni. A lefejezéssel vagy áldozatbemutatással a szervezet célja az elrettentés – de nemcsak a nyugati társadalomé, hanem azoknak a területeknek a lakosságáé is, amelyekre hatalmát, földrajzi térhódítását szeretné kiterjeszteni. A médián terjesztett hatékony propaganda „ragyogó” eredményeket hozott az ISIS számára, kiváltképpen a fiatalok toborzása terén, nemcsak az ISIS közvetlen környezetében, hanem világszerte.⁴⁹

ÖSSZEZGÉS

„Jobban tartok három újságtól, mint százezer bajonett-től.”⁵⁰ – Bonaparte Napóleon

A közösségi média használata során találkozhatunk pozitív és negatív tapasztalatokkal, amelyekből tanulnunk kell az előremutató irányelvek minél jobb és életszerűbb kidolgozása érdekében. Úgy gondolom, hogy a közösségi médiának a katonákra, azok családjaira, az egységeikre, valamint a civil társadalomra gyakorolt hatásainak előnyei felülmúlják az agályokat és veszélyeket (amelyeket természetesen szintén komolyan kell vennünk).

A közösségi médiát a hadseregben ismeretszerzésen, informálódáson kívül használhatjuk toborzásra, a családdal vagy barátokkal történő kapcsolattartásra, ugyanakkor felfoghatjuk stratégiai kommunikációs eszközként is, amely véleményformálásra, esetleg a pszichológiai műveletek támogatására szolgál.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a digitális technológiák – ideértve a közösségi média vonatkozásait – turbó sebességgel terjednek nemcsak a civil társadalomban, hanem a hadseregben is, ezzel hatást gyakorolnak a biztonságra, a műveletekre és a morálra. Így a social media kockázatokat is rejt magában: ez főként a biztonsági szabályok megszegését és minősített, érzékeny információk véletlenszerű közzétételét jelenti.

A közösségi média használata terén egyértelmű generációs űrt találunk a fiatalabb és idősebb – vezető – generáció között. Az idősebb katonai vezetők nagyon nehezen birkóz-

⁴⁵ Shamieh: i. m. 34–38.

⁴⁶ Efraim Benmelech – Esteban F. Klor: What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS? https://scholars.huji.ac.il/sites/default/files/eklor/files/isis_february_14_2018.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 11. 15.)

⁴⁷ Jon Greenberg: Does the Islamic State post 90,000 social media messages each day? <https://www.politifact.com/punditfact/statements/2015/feb/19/hillary-mann-leverett/cnn-expert-islamic-state-posts-90000-social-media/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 15.)

⁴⁸ Greenberg: i. m.

⁴⁹ Greenberg: i. m.

⁵⁰ „Je redoute trois journaux plus que cent mille baïonnettes.” (fr) – A szerző fordítása.

nak meg a közösségi média hatásainak pozitív vagy negatív megítélésével. Ezért *javasolt a személyi állomány általános tájékoztatása mellett a vezetői állomány felkészítése* – külön képzések vagy más szakképzések során – *a kapcsolódó felelősségi területeikre*. Mindemellett szükséges a fiatalabb és az idősebb állomány bevonásával fórumok megszervezése, ahol megvitathatják a közösségi média veszélyeit, beazonosíthatják a lehetséges kockázatokat. Ez nagyban elősegítené a témában a helyes irányelvek kidolgozását és a leghatékonyabb szakmai eljárások (best practice) kialakítását.

Ezeket az irányelveket fontos lenne beépíteni az alapkiképzés tematikájába és a további képzési rendszerek programjába. Az így kialakult tanterv rendszeres aktualizálását is meg kell oldani az újonnan megjelent tapasztalatok alapján, amelyben a Magyar Honvédség tapasztalatfeldolgozó rendszerére, a TAFE-ra is nagy felelősség hárul.

A parancsnokoknak törekedniük kell arra, hogy minél jobb feltételeket, infrastruktúrát biztosítsanak az internethez és a közösségi médiához való hozzáféréshez. Ezzel járulhatnak hozzá például a műveletek során a személyi állományról történő minél szélesebb vezetői gondoskodáshoz. Mindemellett kiemelt figyelmet kell fordítani ezen infrastruktúrák védelmére, a biztonsági kockázatok megelőzése érdekében.

Több információra van szükség a katonák családtagjainak közösségimédia-használati szokásairól, mivel csak ebben az esetben tudjuk azonosítani a képzési és kockázatmenedzsment-igényeket, illetve megtalálni azokat a potenciális előnyöket, amelyek segítenek a családtagok elszigeteltségérzésének megelőzésében.

Szintén gondolkodni kell egy mérési módszer kifejlesztésén, amely segítségével a közösségi média használatának pozitív és negatív hatásait lehet vizsgálni. Ebben nagy segítség lehet a nemzetközi kutatások folyamatos elemzése, a tapasztalatok átvétele és alkalmazása a magyar feltételeknek megfelelően.

A közösségi média egy olyan jelenség, amellyel a közeljövőben számolnunk kell – nem fog hirtelen elillanni az életünkéből. Így, *ha helyesen alkalmazzuk, akkor a fegyveres erők erőszakszorozójaként szolgálhat a jövő műveleteiben és a hadsereg életében*.

Összességében a közösségi médianak a fegyveres erőkön belüli szerepe kétségbevonhatatlan, mindamellett a pozitív oldalának, a hasznosságának kiaknázására kell nagy figyelmet fordítani. A social media általános elterjedéséhez azonban a hadseregen belül *jelentős szemléletváltásra van szükség*.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Air Force Social Media Guide. 4th Edition. Air Force Public Affairs Agency, San Antonio, 2013.
- Bellingcat. <https://www.bellingcat.com/>, <https://www.bellingcat.com/author/elioghiggins/>
- Benmelech, Efraim – Klor, Esteban F.: *What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?* Scholars, February 9, 2018. https://scholars.huji.ac.il/sites/default/files/eklor/files/isis_february_14_2018.pdf
- Casoli, Paola: *Al via oggi il secondo NATO social media user online course: ISII e Ucraina i case study di questa seconda edizione*. <http://www.paolacasoli.com/tag/act-nato/>
- Cockburn, Harry: *Russian military bans selfies to prevent soldiers revealing locations*. Independent, October 30, 2017. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-military-ban-selfies-facebook-soldiers-reveal-secret-locations-syria-ukraine-a7986506.html>
- Eszes István, dr.: *Web 2.0*. 2007. január 1., 1. <https://www.eszes.net/eTanulmanyok/web2.pdf>
- Fejes László: *Ki a troll?* Nyelv és Tudomány, 2013. augusztus 15. <https://www.nyest.hu/hirek/ki-a-troll>

- Gibson, Dennis – Moore, Stephen: *Information Operations – Retaking the High Ground*. Booz Allen Hamilton, h. n., 2017. <https://www.defenseone.com/media/sponsored-info-ops-retaking-high-ground.pdf>
- Greenberg, Jon: *Does the Islamic State post 90,000 social media messages each day?* PunditFact, February 19, 2015. <https://www.politifact.com/punditfact/statements/2015/feb/19/hillary-mann-leverett/cnn-expert-islamic-state-posts-90000-social-media/>
- Gregory, Paul Roderick: *Inside Putin's Campaign of Social Media Trolling and Faked Ukrainian Crimes*. Forbes, May 11, 2014. <http://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/11/inside-putins-campaign-of-social-media-trolling-and-faked-ukrainian-crimes/>
- Hellman, Maria – Olsson, Eva-Karin – Wagnsson, Charlotte: *EU Armed Forces' Use of Social Media in Areas of Deployment*. ResearchGate, February 2016. https://www.researchgate.net/publication/295246309_EU_Armed_Forces'_Use_of_Social_Media_in_Areas_of_Deployment
- Holden, Michael: *Islamic State militants developing own social media platform: Europol*. Reuters, May 3, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-security-islamic-state-socialmedia-idUSKBN17ZIKS>
- Lange-Ionatamishvili, Elina – Svetoka, Sanda: *Strategic Communications and Social Media in the Russia Ukraine Conflict*. NATO CCD COE Publications, Tallinn, 2015.
- Meshcheryakova, Tatyana: *The U.S. Army and Social Media*. SixEstate. <https://sixestate.com/the-u-s-army-and-social-media/>
- Miles, Donna: *Stavridis at Forward Edge as Military Embraces Social Media*. U.S. Department of Defence. <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=55087>
- Parr, Ben: *New U.S. Military Policy Opens Up Social Media to the Troops*. Mashable, Feb 26, 2010. https://mashable.com/2010/02/26/military-social-media/?europe=true#iyz_CbU5yuqG
- Project Archive. Innovation Hub. <https://innovationhub-act.org/project/social-media-nato>
- Riley-Smith, Tristram: *Social media and the armed forces*. PACCS Policy Briefing, March 1, 2016. www.paccsresearch.org.uk/policy-briefings/social-media-armed-forces/files/assets/common/downloads/PB%20Social%20Media%20in%20the%20Armed%20Forces.pdf
- Russia's top 100 lies about Ukraine. StopFake, July 10 – August 12, 2014. <http://www.stopfake.org/en/russia-s-top-100-lies-about-ukraine/>
- Shallcross, Nicholas J.: *Social Media and Information Operations in the 21st Century*. ResearchGate, August 2015. https://www.researchgate.net/publication/293810080_Social_Media_and_Information_Operations_in_the_21st_Century
- Shamieh, Luna: *Az „Iszlám Állam” kommunikációs stratégiája és taktikája*. Nemzet és Biztonság, 2016/3.
- Social media. Cambridge Dictionary – English Translate & Grammar. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/social-media>
- Szoldra, Paul: *Without Realizing It, Russian Soldiers Are Proving Vladimir Putin Is Lying About Eastern Ukraine*. Business Insider, July 31, 2014. <https://www.businessinsider.com/russian-soldiers-social-ukraine-2014-7>
- The United States Army Social Media Handbook. SlideShare, Washington, 2016. <https://www.slideshare.net/alphacompanysfrg/the-united-states-army-social-media-handbook-2016>
- The United States Army Social Media Handbook. Version 3.1. United States Army, Washington, 2016.
- Tsvetkova, Maria: *Russian soldiers geolocated by photos in multiple Syria locations, bloggers say*. Reuters, November 8, 2015. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia/russian-soldiers-geolocated-by-photos-in-multiple-syria-locations-bloggers-say-idUSKCN0SX0H820151108>

- Tucker, Maxim: *Russia Launches Next Deadly Phase of Hybrid Warfare on Ukraine*. Newsweek, 03/31/2015. <http://www.newsweek.com/2015/04/10/russia-launches-next-deadly-phase-hybrid-war-ukraine-318218.html>
- U.S. Army Social Media Handbook. Army Office of the Chief of Public Affairs, Washington, 2011. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a549468.pdf>
- Van Niekerk, Brett – Maharaj, Manoj: *Social Media and Information Conflict*. International Journal of Communications, Volume 7, 2013.

Felhívás tanulmány készítésére

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága a 2019. évben megjelenő folyóirat-számok tematikus blokkjaiba minden olyan – új kutatási eredményeken alapuló – témát szívesen lát, amely az alábbi kiemelt témakörök valamely aspektusát elemzi.

Kiemelt témakörök:

1. *Hibrid hadviselés – a vezetési módszertan változásai: döntéshozatal és küldetésorientált vezetői szemléletmód a 21. században.*
2. *Automatizált rendszerek: az autonóm rendszerek hadműveleti követelményeinek változásai a technológiai fejlesztések tükrében.*
3. *Hadviselés a hagyományostól eltérő hadszíntéren: az információs hadszíntér kihívásai és lehetőségei, az információs hadviselés szerepe és jelentősége napjaink konfliktusaiban.*
4. *Beépített területek: a városharc jellegzetességei és digitális katonai kihívásai beépített területen.*
5. *Kognitív fejlesztés: Szuperkatonák? A digitális katona mentális fejlesztésének kihívásai és lehetőségei – ember és gép szimbiózisa a hadszíntéren (human-machine teaming).*
6. *A technológiai változások vezetéstechnikai aspektusai és döntéshozatalra gyakorolt hatása. A küldetésalapú vezetés szervezeti szinten történő meghonosítása a Magyar Honvédségben.*

A tervezett tanulmányokról előzetesen egy max. 2000 leütés terjedelmű absztraktot kérünk, a felelős szerkesztőnek címezve (Kiss.Zoltan@hmzrinyi.hu). A beküldött absztraktokat a Szerkesztőbizottság bírálja el, és az eredményről értesíti a benyújtót. Az elfogadott absztrakt ugyanakkor nem jelenti automatikusan az írás megjelenését, arról az elkészült tanulmány végleges szövegének ismeretében, annak szakmai lektorálása után születik döntés.

Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága

Ujházy László alezredes:

TISZTJELÖLTEK KIVÁLASZTÁSA A BRIT SZÁRAZFÖLDI ERŐKNÉL

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző vizsgálódásának tárgya egy olyan haderő, amely tevékenyen kivette részét a múlt fegyveres konfliktusaiból, és számos, sokrétű műveleti tapasztalatot szerzett. A Brit Szárazföldi Erőknél meglehetősen komplex, többlépcsős, kompetenciaalapú rendszer alapján válogatnak a tisztképzésre jelentkező fiatalok közül. Ennek megfelelően katonatiszt a brit haderőben úgy lehet valaki, hogy többfordulós, többnapos megmérettetésen esik át egy felvételi bizottság előtt, ahol az egyéni megmérettetés mellett csoportos feladatokat is teljesítenie kell. Az alkalmasság elbírálásának legmeghatározóbb szempontja a potenciális vezetői (parancsnoki) képesség megléte, az együttműködési készség, valamint a közösségi erőfeszítések mértéke.

KULCSSZAVAK: vezetői kiválasztás, Brit Szárazföldi Erők, tisztképzés, értékelő központ

„A BÉKE MEGÖLI A HADSEREGET”

Az Egyesült Királyság történelmileg éppúgy vezető szerepet játszott a parlamentáris demokrácia kialakulásában, mint a szépirodalom és a tudomány területén. A britek hadtörténelme meglehetősen nagy múltra tekint vissza, és különösen a 17. század óta gyakorol összetett, jelentős hatást az egyetemes történelemre. A brit birodalom a 19. században volt hatalma csúcán: ekkor a Föld felszínének több mint egynegyede a fennhatósága alatt állt. A két világháború következményei hatására azonban az Egyesült Királyság ereje jelentősen megfogyatkozott, a század második felében pedig gyarmatbirodalma is szétesett. Ennek megfelelően „újrapozicionálta magát”, és modern, virágzó európai nemzetté vált.

Közel 150 ezer fős tényleges állományával¹ az Egyesült Királyság rendelkezik európai viszonylatban az egyik legnagyobb létszámú haderővel. 2017-es adatok szerint az Egyesült Királyság GDP-je 1,8%-át – mintegy 47,2 milliárd dollárt – fordítja katonai kiadásokra, így a világ hetedik legnagyobb katonai költségvetésével rendelkező országa.² Ennek megfelelően érthető, hogy a világ egyik legerősebb és technológiailag legfejlettebb hadereje az Egyesült Királyság hadereje.

¹ Size and strength of the British armed forces. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=20&ved=0ahUKEWjQzrqz-u7aAhWIWRQKHWhjCH8QFgjTATAT&url=http%3A%2F%2Fresearchbriefings.files.parliament.uk%2Fdocuments%2FCDP-2018-0016%2FCDP-2018-0016.pdf&usq=AOvVaw2ntOdFGIEfvHB9W6Yi6yaa> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

² Nan Tian et al.: Trends in world military expenditure, 2017. Stockholm International Peace Research Institute Fact Sheet, May 2018, 2.

A mai struktúra alapjait a britek az 1960-as években rakták le. Korszerű, egységes védelmi minisztériumot hoztak létre, és ugyanekkor tértek át az önkéntes haderőre is – ezzel magukénak tudhatják a NATO legnagyobb múltra visszatekintő önkéntes haderejét.³

Jóllehet az Egyesült Királyság többé már nem világhatalom, a hagyományok mellett az ENSZ Biztonsági Tanácsa egyik állandó tagjaként, a NATO és a Nemzetközösség alapító tagjaként, nukleáris potenciálját, valamint megmaradt tengerentúli érdekeltségeit figyelembe véve nem meglepő, hogy globális külpolitikát folytat. Ezt mi sem jelzi jobban, mint az a tény, hogy egy viszonylag friss híradás szerint napjainkban is több mint nyolcvan országban teljesít brit katona valamilyen szolgálatot.⁴

Az a fajta expedíciós tevékenység, amelyről idehaza is egyre többet beszélünk, a briteknél több száz éve „napi rutin”.⁵ Számunkra külön figyelemre méltó, hogy a brit haderő már a hidegháború idején tevékenyen vett részt nem háborús műveletekben (a hidegháború utáni NATO-terminológia szerint: válságreagáló műveletekben).⁶ Ezek sorában kiemelkedik észak-írországi tevékenysége,⁷ amely egy teljes katonanemzedéket érintett.⁸

FELVÉTELI A BRIT SZÁRAZFÖLDI ERŐK TISZTKÉPZÉSÉBE

A brit haderő tisztképzésébe való felvétel során – egy előzetes interjú és egy egészségügyi alkalmasságvizsgálatot követően⁹ – egy úgynevezett „értékelő központban”¹⁰ is felméri

³ Az az Egyesült Királyságot legalább olyan mértékben sokkolta az 1956-os szuezi sikertelenség, mint az USA-t a vietnámi háborús kudarc. Ennek eredményeként védelmi felülvizsgálatra került sor. Az 1957-ben kiadott Fehér Könyv egyebek mellett az önkéntes haderőre való át- (vissza-) térést javasolta. A sorkatonai szolgálat így 1960-ban megszűnt, az utolsó sorkatonák 1963 májusában leszereltek. A témáról bővebben: Richard Vinen: *National Service: Conscription in Britain 1945–1963*. Allen Lane, 2014, 1–585.

⁴ Liz Jackson: *Where are British troops deployed overseas?* <http://www.bbc.com/news/uk-34919954> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

⁵ Összehasonlításképpen, az USA érdemben csak nagyjából száz éve folytat ilyen tevékenységet. A témáról bővebben: Barbara Salazar Torreon: *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad 1798–2017*. Congressional Research Service, 2017.; Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016/2, 88–89.

⁶ *Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations* AJP-3.4. 2005.

⁷ Norton Richard Taylor – Owen Bowcott: *Army learned insurgency lessons from Northern Ireland*. *The Guardian*, 31 July 2007. <http://www.theguardian.com/uk/2007/jul/31/northernireland.freedomofinformation> (Letöltés időpontja: 2015.03. 21.)

⁸ *Operation Banner. An Analysis of military operations in Northern Ireland*. Ministry of Defence, London, 2006.

⁹ *The Army Officer Selection Process*. <https://www.how2become.com/careers/army-officer/> (Letöltés időpontja: 2018.07. 21.)

¹⁰ Az értékelő központ (Assessment Centre – AC) egy közel száz éve alkalmazott eljárás az új munkatársak kiválasztására. Célja a kiválasztandó jelöltek várható bevétele felmérése. A pályázókat a betöltendő munkakörre jellemző feladatok elé állítják, és viselkedésükből, reakcióikból próbálnak arra következtetni, hogyan boldogulnának az adott beosztásban. A technika előnye, hogy az ilyen módon kiválasztott jelöltek bevétele általában jobb, mivel kiválasztásuk nemcsak verbális, hanem gyakorlati tapasztalatokon nyugszik. Az eljárást az első világháború után a német haderő fejlesztette ki a tisztok kiválasztására. A többnapos eljárás során katonai vezetők, pszichológusok mérték fel a pályázókat. A módszer részét képezték tesztek, gyakorlati feladatok és katonai szervezetek bevonásával kialakított, életszerű harci tevékenységek is. A jelentkezőket nyomás alá helyezték, hogy minél pontosabb képet alkothassanak egy esetleges stresszhelyzetben várható teljesítményükről. A második világháború alatt a brit és amerikai haderő is átvette az eljárást, majd a közigazgatási vezetők kiválasztása terén is bevezették. A módszer a háborút követően az üzleti életben is elterjedt. Az amerikai AT&T telefontársaság volt a koncepció egyik fő fejlesztője. Fejlesztésük eredményeként a technika világszerte gyorsan elterjedt a nagy gazdasági szereplők között. A módszer alkalmazása a betölteni kívánt

a jelentkező képességeit egy felvételi bizottság¹¹ előtt. Ez egyaránt vonatkozik a hivatásos és a tartalékos¹² (!) tiszti pálya iránt érdeklődőkre.¹³

Nézzük meg a brit szárazföldi erők eljárásrendjét! A Szárazföldi Erők Tiszti Kiválasztó Központja (Army Officer Selection Board) egy erre kijelölt bázison található a Wiltshire megyei Westburyben. Az intézményt 1949-ben hozták létre ebben a formában,¹⁴ élén jelenleg egy dandártábornoki rendfokozatú elnök áll. Munkáját egy-egy alelnök (ezredes), elnökhelyettes (alezredes), csoportvezető (százados vagy őrnagy), valamint oktatási tanácsadó (hivatásos vagy nyugállományú katonai oktatási szakember) segíti.¹⁵ A rendszert úgy építették fel, hogy *a központnak semmilyen érdeke nem fűződik a kiválasztási eljárásom megfelelték számának vagy arányának emeléséhez. Tevékenységének sarokpontja a követelményszint állandósága és annak szigorú érvényesítése.*

Először egy huszonnégy órás felvételi eljárásom kell a jelentkezőknek átésniük Westburyben, ahol a fizikai és szellemi rátermettség mellett kiemelten vizsgálják a vezetési készségeket és a csapatmunkára való alkalmasságot.¹⁶ Aki itt megfelel, azt nemsokára behívják a valamivel keményebb, három és fél napos fordulóra, ahol ugyanezeket a kvali-

¹⁰ (folyt.) munkakör és az adott szervezet elemzése alapján történik. A szakemberek ennek alapján állapítják meg, melyek azok a kompetenciák, amelyeknek meglétét az eljárás alatt mérni kell. A felvételi eljárás több órát, akár egy vagy több napot is igénybe vehet. A pályázók csoportban, párban vagy egyénileg oldják meg a feladatokat. Ez módot ad az értékelőknek, hogy az egyes szakemberek feladat- és problémamegoldási módszereit egymáshoz viszonyítva is felmérjék. A kiválasztási eljárás kiemelt célja, hogy azon keresztül a pályázók közösségi viselkedéséről is képet kapjanak. Az üzleti életben alkalmazott feladatok egyediek, az adott alkalomra készítettek is lehetnek, amelyek az iparághoz, feladattípushoz, sőt akár a betölteni kívánt munkakörhöz és szervezeti kultúrához igazodnak. A feladatok között szerepelhetnek szituációs gyakorlatok, prezentációs gyakorlatok, tesztek, interjúszituációk. Az értékelés végén a szakemberek visszajelzést adnak a pályázónak. A jelentkezők a feladatokat egy bizottság jelenlétében hajtják végre, amely ily módon képes a különböző pályázókat értékelni, összevetni. Az értékelők általában a munkakört meghirdető cég vezetői, HR-szakemberei és a kiválasztásban részt vevő tanácsadó cég alkalmazottai közül kerülnek ki. Velük szemben elvárt a szakirányú végzettség, kiválasztási tapasztalat vagy az adott szakterületen szerzett alapos tapasztalat. A Magyar Honvédségnél a 2000-es évek második felében felmerült a módszer bevezetése, de a kezdeményezés végül a „fiókban maradt”.

¹¹ Ennek neve a szárazföldi erőknél Army Officer Selection Board (Szárazföldi Erők Tiszti Kiválasztó Bizottsága), a légierőnél Officer and Aircrew Selection Centre of the Royal Air Force (Királyi Légierő Tiszti és Légiszemélyzeti Kiválasztó Központja), a haditengerészetnél Admiralty Interview Board (Admiralitás Interjúztató Bizottság).

¹² A brit tartalékos rendszerről bővebben lásd Ujházy László: Az Egyesült Királyság tartalékos szövetsége. Új Honvédségi Szemle, 2007/9., 62–65.

¹³ Az utóbbi időben egyre többen fogalmaztak meg építő kritikát a jelenlegi magyar katonai (vezetői) kiválasztási rendszerrel kapcsolatban: Bolgár Judit – Szekeres György: A pályaaorientáció jellemzői, kapcsolata a pályaal-kalmassági vizsgálattal. Hadtudományi Szemle, 2015/1., 283–293.; Sári Szabolcs: Fiaatal vezetőikkel, pályakezdő tisztekkel szemben támasztott követelményeket befolyásoló tényezők. Hadtudományi Szemle, 2017/3., 602–612.; Szegei Péter – Tirsi Hajnal: Nanotechnológia a katonai vezetés új kihívása? Hadtudományi Szemle, 2017/1., 491–505.; Tarnóczy Richárd: A határainkon túl szolgálatot teljesítő katonai állomány kiválasztási rendszerének kialakítása. (Az Értékelő Központ alkalmazásának lehetséges aspektusai a Magyar Honvédség személyzeti kiválasztása során.) Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2007, 1–165.; Tirsi Hajnal: Küldetésorientált parancsnok – Válasz a megváltozott műveleti környezetre. Hadtudományi Szemle, 2015/2., 202–213.; Tóth Eszter: A katonai vezető kiválasztás és felkészítés pszichológia aspektusai. Hadtudományi Szemle, 2017/3., 613–620.; Türi Viktória: A kiválasztási eljárás korszerűsítésének első lépései a Magyar Honvédségnél. Hadtudományi Szemle, 2008/3., 117–122.

¹⁴ A felvételi rendszer minőségére utal, hogy az eltelt közel hetven esztendő alatt – amióta nagyjából ebben a formában működik a rendszer – csak apró kiigazításokra volt szükség benne.

¹⁵ AOSB Main Board. <http://www.armyofficersselection.co.uk/mainboard.html> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 02.)

¹⁶ AOSB Briefing. <http://www.armyofficersselection.co.uk/briefing.html> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 02.)

tásokat még alaposabban, árnyaltabban veszik górcső alá.¹⁷ Ez a forduló általában keddtől péntekig tart. Kivételes esetekben léteznek hétvégi felvételi eljárások is azoknak, akik hétköznap semmilyen körülmények között nem tudnak ennyi időt szakítani erre a célra. Ilyenkor a megmérettetés csütörtökön kezdődik és szombaton ér véget. A felvételi eljárás ideje alatt a pályázók egy helyen, együtt tartózkodnak. Felmérési időszakonként egyszerre 40 felvételizőt hívnak be, akiket nyolcfős csoportokba sorolnak. A csoportokba vegyesen osztanak nőket és férfiakat, valamint különböző életkorúakat, hogy vizsgálni lehessen, ki mennyire tud együttműködni a másik nemmel, illetve az eltérő életkorúakkal.¹⁸ A csoportok tevékenységét nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkező tisztek felügyelik. A pályázók nem versenyeznek egymással, hanem egy adott szempontrendszer alapján ítéltetnek meg. Az eredményesség teljes egészében a jelentkező saját teljesítményén alapul. *Az értékelés során kiemelt szerepet kap az együttműködési készség és a közösségi erőfeszítések mértéke.* Ez egyaránt igaz a szellemi és a fizikai megmérettetésekre.

Az első forduló után a pályázókat négy kategóriába sorolják:

1. kategória: minden további nélkül visszahívják a jelentkezőt a következő (fő) fordulóra.
2. kategória: visszahívják a jelentkezőt a következő (fő) fordulóra, azonban a pályázó kap némi haladékot (általában 6, 12 vagy 24 hónapot), hogy teljesítményének egy bizonyos részét fel tudja zárkóztatni.
3. kategória: a bizottság véleménye szerint valószínűleg sikertelen lesz a jelentkező a következő fordulón, azonban nem zárkoznak el kategorikusan az azon való részvételtől.
4. kategória: a bizottság álláspontja alapján a jelentkező egyáltalán nem alkalmas a tisztképzésen való részvételre, ezért nem engedélyezi a felvételi eljárás második fordulóján való részvételt.¹⁹ (Ilyen esetben lehetőség van fellebbezni, és volt rá példa, hogy az illető végül továbbjutott.)

A felvételi eljárás második fordulójának első napján az eligazításra, a csoportok megalakítására és a körletek elfoglalására kerül sor. Ezek után fizikai és pszichikai alkalmasságvizsgálatok következnek. A nap második részében írásbeli vizsgáknak vetik alá a jelentkezőket. A feladatok egyik része az aktuálpolitikai kérdésekre helyezi a hangsúlyt, a másik része a pályázók intelligenciaszintjét méri fel. Ezt követően a jelentkezőknek fogalmazást kell írniuk a néhány megadott téma egyikéről, hogy fel lehessen mérni az írásbeli kommunikációs készségüket.

Másnap megkezdődik a csapatmunka a nyolcfős, vegyes csoportok számára. Délelőtt a csoport negyven percen keresztül egy megadott témáról tart közös beszélgetést, vitát, amelyen láthatóvá válik *az egymás iránti megértés foka, a közös álláspont kialakítására irányuló igyekezet* és hajlam mértéke. Ezt követően informális egyéni beszélgetésre kerül sor a felvételi bizottság valamelyik tagjával.²⁰ A délután folyamán egy-egy összetett feladat elé állítják a csoportokat, ahol nem jelölnek ki vezetőt. Azáltal, hogy nem alakítanak ki mesterségesen alá-fölé rendeltséget a résztvevők között, a megfigyelőknek lehetőségük van arra,

¹⁷ Army Officer Selection. <https://apply.army.mod.uk/how-to-join/joining-process/officer-recruitment-steps/army-officer-selection> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 02.)

¹⁸ Korábban külön felvételiztek a férfiak és a nők. Általában egy-két lánycsoport volt. Magyar István: A brit hadsereg tisztje. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1990, 119.

¹⁹ AOSB Briefing.

²⁰ Részletes tájékoztatás a lehetséges kérdésekről itt olvasható: Initial Interview Questions. <http://www.armyofficersselection.co.uk/initialquestions.html> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 05.)

hogyan beazonosítsák azokat, akik természetes vezetői képességekkel rendelkeznek. A nap zárásaként a pályázókat tájékoztatják a másnapi tervezési feladattal kapcsolatos tudnivalókról.

A harmadik nap reggelén a felvételizők tervezési feladatot végeznek, amelynek során különböző számvetéseket kell készíteniük. Az egyénileg elkészített terveket aztán csoporton belül később közösen megbeszélik. Ez az elméleti, írásbeli gyakorlat felméri, hogy a pályázó mennyire képes az emberi erőforrások, a felszerelés és az idő hatékony beosztására. Egy óra áll rendelkezésre a feladat megértésére és megoldására. Ezt követően egy külső helyszínen gyakorlati foglalkozást tartanak, amelynek során vizsgálják *a csoport tagjainak vezetési és szervezési képességét, lényeglátását, ügyességét*. A délelőtti utolsó napirendi pontja az egyéni akadálypálya. A feladat nyilvánvaló célja a fizikai képességek felmérése, azonban ez a gyakorlat betekintést nyújt a jelentkező személyiségének számos elemébe, beleértve – egyebek mellett – az eltökéltséget és a kitartást.²¹ Délután a pályázók egy általuk választott témakör valamelyikéről ötperces kiselőadást tartanak, amelyet utána megvitatnak. A harmadik nap díszvacsorával zárul. Jóllehet ez nem a hivatalos értékelés része, mégis folyamatos figyelem irányul a pályázókra:²² górcső alá veszik, ki mennyire viselkedik méltón a leendő tiszti státuszához.

Az utolsó nap délelőttjén kint, a terepen járőrversenyszerű vetélkedőn mérik össze képességeiket az egyes csoportok. A jelentkezők szempontjából a program ezzel véget is ér. A bizottság elnöke búcsút vesz a felvételizőktől.

Ezután kezdődik meg a pályázók vizsgaeredményeinek feldolgozása. Az objektivitás érdekében az elsődleges teljesítményértékelést végző tisztek csak minimális ismeretekkel rendelkeznek a felvételizők előéletéről, szociális és családi helyzetéről. A jelentkezők személyügyi anyagával kizárólag a felvételi bizottság elnöke és helyettesei ismerkedhetnek meg teljes mértékben. A felvételizőknél 17 különböző tulajdonságot, illetve képességet minősítenek, egyenként öt-öt fokozattal (erős, jó, megfelelő, korlátozott, gyenge). Többnyire már egy „gyenge”, illetve ötnél több „korlátozott” értékelés a jelentkező elutasításához vezet. A személyre vett tulajdonságokat, illetve képességeket három fő kategóriába sorolják. Az első kategória az elméleti ismeretek lehetséges elsajátításával, a másik a gyakorlati képességekkel, míg a harmadik a jellem-, illetve személyiségbeli tulajdonságokkal függ össze. A gyakorlati képességek kategóriájába tartozó három tulajdonság (képesség) közül kettő „korlátozott” értékelése úgyszintén a jelentkező kiesését eredményezi.²³

A pályázók alkalmasságának elbírálásánál a felvételi bizottság három különböző terület eredményének egybevetése alapján hoz döntést. Az első terület a felvételi eljárás során nyújtott összteljesítmény (az intelligenciavizsgálat eredményének kivételével); a második a jelentkező középiskolai, illetve egyetemi tanulmányi eredménye, valamint az oktatási intézmény javaslata; míg a harmadik a háromfokozatú intelligenciaszint-felmérés eredménye. Utóbbi alapján megállapítják a felvételizők intelligenciahányadosát, amelyet a tiszti állománykategória minősítésére külön kialakított, 0–10-ig terjedő skálához viszonyítanak.

²¹ Részletes leírás itt olvasható: Individual Obstacle Course. <http://www.armyofficerselection.co.uk/individualobstacle.html> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 05.)

²² Ez egy beugratós feladat, mivel nyilvánosan nem értékeli, azonban ezalatt is nagy figyelem irányul a pályázókra. AOSB Main Board.

²³ Magyar: i. m. 120.

A számokhoz a következő értékelési mutatók tartoznak:

A tisztii intelligenciahányados értéke (0–10)	Minősítési mutató
9–10	erős
8	jó
7	megfelelő
6	korlátozott
1–5	gyenge

A skála 7-es (megfelelő minősítésű) értéke a polgári életben használt mérési módszer 120–125 közti értékének felel meg.²⁴

Az intelligenciavizsgálaton elért eredmény meghatározó a jelentkező alkalmasságának elbírálásánál, mivel a Védelmi Minisztérium álláspontja szerint mindenképpen el kell kerülni, hogy a tisztikar intelligenciaszintje alacsonyabb legyen az alárendeltségükbe tartozó beosztottakénál. A felvételi bizottság tapasztalatai arra engednek következtetni, hogy azok a pályázók, akik a különböző gyakorlati feladatok közben „elvesztik a fejüket”, az intelligenciaszint megítélésében nemigen számíthatnak a „gyenge” vagy „korlátozott” értékelésnél jobbra. Az 5-ös intelligenciahányadossal rendelkező fiatalok esetenként, a 4-es fokozatot elérték ritkán, míg az alatt egyáltalán nem számíthatnak felvételi kérelmük jóváhagyására. Mindemellett a 8–10-es minősítés sem biztosít automatikus garanciát a bekerülésre.

A felvételizők kiesését eredményező rossz teljesítmények az esetek legnagyobb részében minden kétséget kizáróan megállapíthatók, és ilyen még a középiskolát jó, vagy kiváló eredménnyel elvégzetteknel is megeshet. Néha előfordul, hogy a központ parancsnoka értetlenkedő és felháborodott leveleket kap különböző középiskolák igazgatóitól, akik magyarázatot kérnek, amiért legkiválóbb diákjaiknak nem sikerült felvételt nyerniük. A központ ilyen esetekben többnyire nem zárja ki a felvételi eljárás megismétlését, de a tapasztalat az, hogy az esetek 98%-ánál nincs eltérés a végeredményben.

A felvételi vizsga végét követően két munkanapon belül levélben értesítik a jelentkezőket a központ döntéséről. A pályázók háromféle válasza számíthatnak: „megfelelt”, „nem felelt meg”, valamint „jelenleg nem felelt meg”. Utóbbi esetben nem zárkoznak el az ismételt eljárás lehetőségétől egy későbbi időpontban. Az ilyen típusú válasz esetén többnyire arról is tájékoztatják a fiataalt, mely területen kell fejlesztenie képességeit ahhoz, hogy legközelebb eredményes legyen.

Érdeemes szólni arról is, hogy a központ titkosan kezelt vizsgajegyzőkönyveiben a felvételizőkről sokkal részletesebb értékelést készítenek. Az összesített teljesítmények alapján valamennyi jelentkezőt egy-egy – az ábécé nagy betűjével megjelölt – csoportba sorolnak. Az „A” jelöléssel azokat a pályázókat illetik, akikből „kiemelkedő”, a „B” jelöléssel pedig azokat, akikből „nagyon jó” minősítésű tisztek válhatnak. Általában 5–6 havonta egy olyan jelentkezőt találnak a felvételizők soraiban, aki ilyen paraméterekkel rendelkezik. A „C” jelzésű kategóriába a „jó” minősítésű jelentkezőket sorolják. A gyakorlat azt mutatja, hogy ilyen képességű fiatal kéthetente általában egyszer található a felvételizők között. A legnagyobb számban a „D”, vagyis a „megfelelő” minősítésű csoportba eső tisztjelöltek vannak. Az „E” kategóriába esőkkel a későbbi tisztképzés során lehetséges kockázati tényezőként kell számolni. Ezen belül további három minősítés fordul elő: „kiforratlan”, „hiányos általános ismeretekkel rendelkező”, „nem megfelelő jellemtulajdonságú”. Értelemszerűen ezekből a

²⁴ Magyar: i. m. 121.

megjelölésekből a kockázati tényezők fajtájára következtethetünk. A tapasztalat szerint az „E” kategóriába sorolt fiatalok nagy része később eléri a „megfelelő” minősítést, sőt néhanyan a „jó” minőség is feltornásszák magukat, miközben mindössze kis hányaduk jelent a későbbiekre nézve is kockázati tényezőt. Azokat a jelentkezőket, akik nem feleltek meg a felvételi követelményeknek, az „F” jelzésű csoportba sorolják. Ezen belül „FF” megkülönböztető jelzést adnak azoknak, akikkel gyenge teljesítményük miatt a központ a jövőben soha többé nem szeretne találkozni. Említést kell azonban tenni arról, hogy az ilyen besorolás kiadásának jogával kizárólag maga a felvételi bizottság elnöke rendelkezik. Létezik az „F”-en belül még egy további kategória is, amelyet „DW” jelzéssel illetnek. Ide azokat a jelentkezőket sorolják, akik a felvételi eljárás folyamán ugyan nem jártak eredménnyel, de a bizottság tagjai esélyt látnak arra, hogy egy későbbi időpontban a siker reményében ismét próbára tegyék magukat. Az alacsony intelligenciahányadossal rendelkező pályázók többnyire nem ebben a kategóriában találhatók.

A központ vezetése természetesen rendszeres időközönként megvizsgálja és elemzi a felvételi vizsgák eredményeit és tapasztalatait. Hosszabb időtartamot áttekintve általában az a tapasztalat, hogy a jelentkezők nagyjából negyede felel meg a felvételi eljárás során. Az alkalmasság elbírálásának legmeghatározóbb szempontja nem az elméleti ismeretek magas szintű birtoklása, hanem a potenciális vezetői (parancsnoki) képesség megléte, annál is inkább, mert gyakori, hogy a jelentkezőnek már egy, esetleg két év elteltével szakasparancsnokként Afganisztánban, vagy a világ más részén éles helyzetben kell bizonyítania vezetői alkalmasságát. A különböző katonai szervezetek parancsnokai gyakran felróják a központnak, hogy a kiválasztás követelményei túl magasak. Ilyenkor a központ parancsnoka többnyire a Védelmi Minisztérium illetékesei felé hárít, azzal, hogy a pályára irányítás és utánpótlás kérdéseivel foglalkozók sem mennyiségben, sem pedig minőségben nem tudják biztosítani a válogatáshoz szükséges humán erőforrást. Ők ugyanakkor azzal érvelnek, hogy leginkább a társadalom, a család és az iskola a felelős azért, amiért a fiatalok döntő többségéből ma hiányoznak a tisztii hivatás jó szintű ellátásához kívánt legalapvetőbb tulajdonságok, legfőképpen a szilárd fegyelem vállalásának képessége.²⁵

Korábban a nagy múltú magániskolák jelentős érdemeket szereztek a haderő tisztikarának utánpótlása biztosításában.²⁶ Napjainkban azonban az itt végzetek többnyire a polgári egyetemeket választják a katonai felsőoktatás helyett. Érdekes módon a központ megítélése szerint leginkább a katolikus középiskolákból²⁷ kerülnek ki azok a jelentkezők, akik a legjobban megközelítik a haderő által támasztott kívánalmakat. Fegyelmezettek, a tanulmányi eredményeik pedig jók vagy kiemelkedők. A legmarkánsabb eltérések azonban mégsem a magán-, illetve az állami vagy az egyházi intézményekben végzetek, hanem a kollégiumi ellátásban részesülők és az otthonról bejárók viszonylatában mutatkoznak, amelynek hátterében az áll, hogy a kollégiumi közösségi élet olyan előnyös tulajdonságok együttesét alakítja a fiatalokban, amelyek elengedhetetlenek a tisztii hivatás során, miközben nagyfokú önállóságra is neveli őket.²⁸

²⁵ Magyar: i. m. 124.

²⁶ Jobbágy–Czeglédi: i. m. 90–91.

²⁷ A katolikus egyház közoktatási intézményeiről bővebben: Ujházi Lóránd: Felekezeti jog. In: Mitták Tünde (szerk.): Egyházi fenntartású intézmények gyakorlati kézikönyve. Menedzser Praxis Kiadó, Budapest, 2014, 1–52.

²⁸ A felsőoktatási intézményekből érkező jelentkezők felvételi vizsgaeredménye sem sokkal jobb az előzőekben ismertettekénél. Magyar: i. m. 125.

ÖSSZEZÉS, JAVASLATOK

Minden szervezet – így a haderő – arkhimédészi pontja az emberi erőforrás, azon belül a vezetés. A britek saját tapasztalataik és mások kárán megtanulták, hogy egy haderő vezetésének minősége az alapoknál dől el, ezért inkább az elején: a kiválasztásba, különösen a vezetői kiválasztásba célszerű beruházni, mivel ez a kezdeti befektetés a későbbiekben többszörösen megtérül. Ennek megfelelően, a vezetői kiválasztás az Egyesült Királyság haderejében nem a középiskolai tanulmányi eredmények, egy fizikai és egészségügyi alkalmassági vizsgálat, valamint egy pályaaorientációs beszélgetés alapján történik, hanem egy jóval komplexebb, többlépcsős eljárás keretében, ahol felmérik a jelentkezők vezetői képességeit és a csapatmunkára való alkalmasságát is. Az elbírálás legmeghatározóbb szempontja nem az elméleti ismeretek magas szintű birtoklása, hanem a potenciális vezetői (parancsnoki) képesség megléte.

Célszerű lenne a Magyar Honvédségnél is megfontolás tárgyává tenni ezt a megközelítést, és bevezetni az értékelő központ technikájának alkalmazását a tisztjelöltek kiválasztásánál, annál is inkább, mert a 2000-es évek második felében egyszer már felmerült a módszer alkalmazásának lehetősége a Magyar Honvédségnél.

Mikor, ha nem most? Ma, amikor már nem tömeghadsereget működtetünk Magyarországon és a haderőfejlesztési program is többletforrásokat biztosít a Magyar Honvédség számára, érdemes lenne a miniatürizált tömeghadsereghez illeszkedő vezetői kiválasztási rendszer működtetése helyett minden tekintetben a minőség irányába elmozdulnunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations AJP-3.4. 2005.

AOSB Briefing. <http://www.armyofficerselection.co.uk/briefing.html>

AOSB Main Board. <http://www.armyofficerselection.co.uk/mainboard.html>

Army Officer Selection. <https://apply.army.mod.uk/how-to-join/joining-process/officer-recruitment-steps/army-officer-selection>

Bolgár Judit – Szekeres György: *A pályaaorientáció jellemzői, kapcsolata a pályaaalkalmassági vizsgálattal*. Hadtudományi Szemle, 2015/1.

Individual Obstacle Course. <http://www.armyofficerselection.co.uk/individualobstacle.html>

Initial Interview Questions. <http://www.armyofficerselection.co.uk/initialquestions.html>

Jackson, Liz: *Where are British troops deployed overseas?* BBC News, 1 December 2015. <http://www.bbc.com/news/uk-34919954>

Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016/2.

Magyar István: *A brit hadsereg tisztje*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1990.

Operation Banner. An Analysis of military operations in Northern Ireland. Ministry of Defence, London, 2006.

Salazar Torreon, Barbara: *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad 1798–2017*. Congressional Research Service, 2017.

Sári Szabolcs: *Fiatal vezetőkkel, pályakezdő tisztekkel szemben támasztott követelményeket befolyásoló tényezők*. Hadtudományi Szemle, 2017/3.

- Size and strength of the British armed forces – Parliament UK. <https://www.google.com/url?sa=t&ct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=20&ved=0ahUKEwjQzrqz-u7aAhWIWRQKHWhjCH8QFgjTATAT&url=http%3A%2F%2Fresearchbriefings.files.parliament.uk%2Fdocuments%2FCDP-2018-0016%2FCDP-2018-0016.pdf&usg=AOvVaw2ntOdFGIEfvHB9W6Yi6yya>
- Szegedi Péter – Tircsi Hajnal: *Nanotechnológia a katonai vezetés új kihívása?* Hadtudományi Szemle, 2017/1.
- Tarnóczi Richárd: *A határainkon túl szolgálatot teljesítő katonai állomány kiválasztási rendszerének kialakítása. (Az Értékelő Központ alkalmazásának lehetséges aspektusai a Magyar Honvédség személyzeti kiválasztása során.)* Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2007.
- Taylor, Norton Richard – Bowcott, Owen: *Army learned insurgency lessons from Northern Ireland.* The Guardian, 31 July 2007. <http://www.theguardian.com/uk/2007/jul/31/northernireland.freedomofinformation>
- The Army Officer Selection Process. How2become, <https://www.how2become.com/careers/army-officer/>
- Tian, Nan – Fleurant, Aude – Kuimova, Alexandra Wezeman, Pieter D. – Wezeman, Siemon T.: *Trends in world military expenditure, 2017.* Stockholm International Peace Research Institute Fact Sheet, May 2018.
- Tircsi Hajnal: *Küldetésorientált parancsnok – Válasz a megváltozott műveleti környezetre.* Hadtudományi Szemle, 2015/2.
- Tóth Eszter: *A katonai vezető kiválasztás és felkészítés pszichológia aspektusai.* Hadtudományi Szemle, 2017/3.
- Túri Viktória: *A kiválasztási eljárás korszerűsítésének első lépései a Magyar Honvédségnél.* Hadtudományi Szemle, 2008/3.
- Ujházi Lóránd: *Felekezeti jog.* In: Mitták Tünde (szerk.): *Egyházi fenntartású intézmények gyakorlati kézikönyve.* Menedzser Praxis Kiadó, Budapest, 2014, 1–52.
- Ujházy László: *Az Egyesült Királyság tartalékos szövetsége.* Új Honvédségi Szemle, 2007/9.
- Vinen, Richard: *National Service: Conscription in Britain 1945–1963.* Allen Lane, 2014.

Szökrény Zoltán alezredes:

TÉRINFORMATIKA ALKALMAZÁSA A RADARTECHNIKÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány áttekintést ad a légvédelemi csapatok térinformatikai alkalmazásairól a múltban, a jelenlegi állapotáról és fejlesztési lehetőségeiről. A térinformáció döntő jelentőséggel bír a katonai parancsnoknak a döntésben és a tervezésben. A számítógépes földrajzi információs rendszerek automatizált segítséget nyújthatnak a katonai erők terepelemzési funkciójához. Azonban ezek a szoftverrendszerek és segédprogramok korlátozottak, mivel nem teljes értékű GIS-ek. Ezek a rendszerek képesek a digitális terepadatok fogadására, átalakítására, létrehozására, tárolására, visszakeresésére, frissítésére, manipulálására és kondenzálására, a terepelemző termékek előállítására. A harci környezetben végzett légi műveletek hasonlóak, mint a szárazföldi műveletek, de szükség van a cél pontos magasságadataira is. A katonai vezetők nagymértékben függenek a GIS-től és a GPS-től, hogy taktikai döntéseket hozzanak az irányítócsapatok és a repülőgépek számára, tájékoztassák őket a lehetséges fenyegetésekről, a terepen felmerülő problémákról, a készletekről, felszerelésről. Például adatokat továbbítanak a támadó repülőgépnek, amely megadja a pilóta számára a szükséges információkat, így a cél helyét és cél azonosítását.

KULCSSZAVAK: térinformatika, ASOC, MASE, ACCS

BEVEZETÉS

Az informatika gyors iramban fejlődött és hódított teret a múlt század közepe óta. Különösen a számítástechnika rohamos fejlődése adott neki nagy lendületet. „A térinformatika tudomány, az informatika egy speciális ága, olyan informatika, amelyben az információ alapjául szolgáló adatok földrajzi helyhez köthetők.”¹ Tehát az adatok térbelisége és koordinátákhoz történő rendelése eredményeként megszületett a térinformatika. A térinformatika angol rövidítése GIS, amely az Amerikai Egyesült Államokban a „Geographic Information Systems”, míg az Egyesült Királyságban és Kanadában a „Geographical Information Systems” szókapcsolatból alakult ki. A kifejezés magyarrá fordítva egyet jelent, de többféleképpen is értelmezhető. A szó szerinti fordításban Földrajzi Információs Rendszer, de ezt az elnevezést nem sajátíthatja ki a földrajztudomány. Térbeliséget nem csupán a geográfiai térben kell keresnünk. A katonai műszaki tudományok éppúgy használhatják akár egy mesterséges tereptárgy vagy egy technikai eszköz térbeli jellemzőit, illetve azok egymáshoz viszonyított elhelyezkedését, melyet szintén a térinformatika eszközeivel vizsgálhatnak leghatékonyabban. A földrajzi információs rendszer egy olyan eszköz, mely számítógépes rendszer segítségével végzi a természet és társadalomtudományok térbeli adatainak gyűjtését, tárolását, kezelését, és

¹ Márkus Béla: Térinformatika 1. A térinformatika alapfogalmai, kialakulása, fejlődése. 2010. www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0027_TE11/ch01.html (Letöltés időpontja: 2017. 04. 15.)

elemzését. A rendszer a tartós adatgyűjtés és monitoring következtében alkalmas különféle modellek kifejlesztésére.

A GIS mozaikszóban az első betű jelenti a térbeli koordinátákat, a második az adatokat (tulajdonságokat, attribútumokat) és a harmadik a számítástechnikát (hardver és szoftver). A térinformatika alapelemei az adatnyerés, az adattárolás, adatkezelés, adatelemzés, feldolgozás és a megjelenítés. A felsorolt elemek a tudomány és a technika, valamint az emberiség igényei alapján változtak és határozták meg a térinformatika fejlődésének főbb állomásait.

Írásom célja megismertetni az olvasóval a Magyar Honvédségben – azon belül is különös tekintettel a Magyar Légierő csapatainál – korábban és jelenleg rendszeresített és a jövőben használni kívánt térinformatikai szoftvereket.

TÉRINFORMATIKA ALKALMAZÁSA A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A honvédelmi feladatok támogatásában egy térinformatikai rendszer számos kritikus feladatot láthat el egy terület életében: adatok elemzésével, térképi megjelenítésével elősegíti az ország határainak védelmét valamint a kritikus infrastruktúrák védelmét.

A katonai térinformatikai rendszerekkel szemben támasztott legfőbb követelmények, hogy rendszerszemléletűek, költséghatékony kialakításúak legyenek, gazdaságos karbantartási és fejlesztési lehetőségekkel rendelkezzenek, valamint elsősorban a katonai térinformatikai rendszerekre vonatkozó térképész és térinformatikai szakmai követelményeknek feleljenek meg.

Az általános követelmények közül a legfontosabbaknak:

- az adatok hitelessége és ellenőrizhetősége (lehetőleg több forrásból);
- az alkalmazási területnek megfelelő teljesség és részletesség;
- az alkalmazó számára szükséges információk biztosítása és tevékenységének széleskörű támogatása;
- új információk gyűjtése, értékelése és azok feldolgozásának képessége;
- az adatbázisok folyamatos karbantartása és azok aktualizálásának lehetősége;
- az aktuális törvényi, jogszabályi és adatvédelmi előírások betartása.

Az elsősorban a katonai térinformatikai rendszerekre vonatkozó legfontosabb követelmények:

- kommunikációképesség az egyes szervezeti elemek között;
- az együttműködő képesség szintjéig terjedő kommunikációképesség a szövetséges erőkkel;
- megbízható információs alap biztosítása a haderő parancsnokainak, tőrzseinek, csapatainak a parancsnoki döntéshozatal hatékony támogatásához és egyéb szervezeteinek felkészítéséhez mind az önállóan, mind a szövetségesekkel együttműködésben végrehajtandó feladatok végrehajtásához;
- a katonai térinformatikai rendszereknek támogatniuk kell a saját, a szövetségesek és a szemben álló fél erőforrásainak elemzését, értékelését;
- lehetővé kell tenniük az erőforrások, a légi helyzet, a vegyvédelmi helyzet térképen történő megjelenítését, katonaföldrajzi elemzések, erő-, eszköz- és menetszámvetések végrehajtását, a szétbontakozás megtervezését, a katonai tervezési feladatok digitális térképi alapon történő végrehajtását, a szükséges okmányok elkészítésének támogatását;
- az előrelátó katonai tervezés támogatása békében és minősített időszakban egyaránt;
- a katonai térinformatikai rendszereknek olyan védelemmel kell rendelkezniük, amely kiterjed az adatokra, a technikai berendezésekre, a velük végrehajtandó műveletekre és folyamatokra;

- a rendszerek védelmének meg kell akadályoznia mind a szándékos, mind a véletlen fenyegetések érvényesülését, akár passzív, akár aktív formában jelennek meg;
- kommunikációképesség fegyveres testületekkel (rendőrség) és civil testületekkel (polgári légi irányítás), az államigazgatás különböző szervezeteivel, a nemzetgazdaság szereplőivel és az önkormányzatokkal.

A katonai-szakmai alkalmazások a következők lehetnek:²

- a repülőcsapatok vonatkozásában a megsemmisítendő légi és földi célok kiválasztása, elosztása, rádió-navigációs pontok és rávezetőpontok meghatározása, harcelfjárások kidolgozása;
- a légvédelem vonatkozásában a harci lehetőségek értékelése, megsemmisítési, tüzelési zónák meghatározása, tűzvezetés;
- a rádiótechnikai csapatok vonatkozásában a felderítési zónák meghatározása a terepviszonyok figyelembevételével, összefüggő rádiólokációs mező meghatározása, légi célokról szóló adatok kiértékelése;
- a tüzérség vonatkozásában a tüzérségi felderítés adatainak kiértékelése, az ellenség tüzzel történő pusztításának megtervezése, a tüzérség által be nem lőhető területek meghatározása;
- a felderítőcsapatok vonatkozásában a felderítési adatok kiértékelése, a csapatfelderítő alegységek feladatainak, felelősségi körzeteinek kijelölése, elosztása;
- az elektronikai harc vonatkozásában az elektronikai felderítés és támogatás tervezése, elektronikai védelem tervezése;
- a híradócsapatok vonatkozásában rádió- és rádiórelé-híradás megtervezése, vezetékes híradás tervezése.

A térinformatikai automatizált vezetési rendszerek – mint minden információs rendszer

– a következő elemekből épülnek fel:

- hardver;
- szoftver;
- adatok;
- felhasználók.

A rendszerek hatékonysága az adatok mennyiségétől, minőségétől és az adatok elemzésének hatékonyságától függenek. Az adatok tárolása és azok kezelése kiemelt jelentőségű, ezért arra egy adatbázis-kezelő a legmegfelelőbb. A relációs, illetve a vegyes adatbázis-kezelő alkalmazások lehetővé teszik a nagy mennyiségű adatok kezelését is azonos elérési idővel.³

A légierő haderőnem egyes szervezeteinél békeidőszakban is a háborúst megközelítő szintű és tartalmú tevékenység végzése szükséges. Ezért az informatika területén is a napi feladatok végrehajtását segítő alkalmazásokra van szükség, ilyeneket kell előtérbe helyezni.

Térinformatika a Magyar Légierő hadműveleti szintű parancsnokságainál

1960-ban az Országos Légvédelmi Parancsnokság kivált a Honvédelmi Minisztérium szervezetéből, és önálló hadrendi elemként a honi légvédelmi csapatok szigorúan centralizált rendszerének egyetlen vezető szervezete lett. 1984-ben az éven át tartó előkészített döntés

² Palai Attila: A katonai vezetés információ (GIS) alapú tervezésének folyamata. Hadtudomány, XVII. évfolyam, 2007/2.

³ Haig Zsolt: Az elektronikai felderítés tervezése térinformatikai eszközön. Hadtudományi Tájékoztató, 1996/2., fórum az elektronikai harc aktuális kérdéseiről.

alapján megszüntették a hadosztály szervezetét, és a honi légvédelmi csapatokat egyetlen hadtestbe szervezték át. A rendszerváltás után a légvédelmi hadtest bázisán, Veszprémben megalakult az MH Légvédelmi Parancsnokság. Az 1990-es évek elején a Magyar Légierő két parancsnokságból állt: az MH Légvédelmi és Repülő Parancsnokságból, valamint az MH Csapatrepülő Parancsnokságból. 1997. szeptember 1-jén a haderőreform részeként megalakult az új Honvéd Vezérkar, a Szárazföldi Vezérkar, a Légierő Vezérkar és a Logisztikai Főigazgatóság. Az ismét önálló haderőnemmé vált Légierő Vezérkar struktúrája már megfelel a NATO országok légierőjének irányító vezérkarok felépítésének. 2001. december elsejétől a Magyar Honvédség légierőjének szervezeti rendszere újra megváltozott és a Légierő VezérkARBól átalakult Légierő ParancsnokSÁGGÁ. Majd 2007. január elsején a Légierő Parancsnokság megszűnt, és jogutódjaként megalakult a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság.⁴

A felsorolt egységek által használt térinformatikai szoftverek a következők:

LÉGVÉDELMI VEZETÉSI RENDSZER (AK-2)

Az AK-2 kódjelű rendszer a légvédelmi rendszer gyakorlatok során történő irányítása céljából került kidolgozásra a Légierő VezérkARNÁL, majd az abból alakult Légierő ParancsnokSÁGON. Rendeltetése a légi célok és a légvédelmi rendszer állapotának nyilvántartása, az alárendeltek számára megszabott feladatok továbbítása és nyilvántartása. Első változata a C-64-es számítógépeket megelőző egyedi fejlesztésű eszközökre készült. A rendszer technikailag elavult, működtetése megszűnt.⁵

LÉGRÁF

A nemzetközi szabványnak (ICAO⁶ Annex 10) megfelelő válaszadó berendezéssel nem rendelkező repülőgépek adatainak gyűjtését, nyilvántartását, a repülőgépek beazonosítását és megjelenítését, valamint a szükséges intézkedések fő jellemzőinek tárolását tette lehetővé. Az adatok gyűjtése rádiólokátorokkal történt. A rádiótechnikai századok harcálláspontjairól a zászlóalj, majd a dandár harcálláspontokhoz juttatták el az adatokat, ahol azokat manuálisan számítógéphez rögzítették. Bár a rendszer fel volt készítve a radarokhoz való online csatlakozásra, jó minőségű radarextraktorok híján a légi helyzet-képet az akkor még üzemelő VP11-M munkahelyekről diktálták, és kézzel vitték be a rendszerbe. A késés így gyakorlatilag megegyezett a hagyományos tervtáblával. Feldolgozás után az objektumokat megjelenítették Magyarország egységes légvédelmi fókHÁLÓVAL ellátott térképén a dandár és a haderőnemi parancsnokság harcálláspontján is. A katonai repüléseket nyilvántartó légi helyzetet digitális csatornán juttatták el a Vezérkar Hadműveleti CsoportfőnöKSÉGRE. Az adatok a Vezérkar Hadműveleti CsoportfőnöKSÉG monitorain a valós helyzethez képest néhány perc késéssel jelentek meg. IBM 486DX2 processzorral ellátott számítógépeken SCO⁷ UNIX (később SCO Open Desktop, ma Xinuos OpenServer nevű) operációs rendszer alatt működött INFORMIX adatbázis kezelő rendszerrel X-Window System grafikus felülettel.

⁴ Szabó József: A magyar repülés emlékei. http://magyarszarnyak.uw.hu/katrep_45/szepesi_bemutatjuk.html (Letöltés időpontja: 2018. 01. 25.)

⁵ Mihalik József: Térinformatikai rendszerek és digitális térképészeti adatbázisok alkalmazási lehetőségei a Magyar Honvédségben. Doktori értekezés, ZMNE, 2003, 44.

⁶ International Civil Aviation Organization – Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet.

⁷ Santa Cruz Operation.

DOS/Windows munkaállomások alkották a rendszer többi részét.⁸ A rendszer a hardverek miatt elavult, működtetése megszűnt.

ARTR-II

Az egyik legfontosabb alkalmazói felület az Automatizált Repüléstervező Rendszer (ARTR-II) volt a Magyar Honvédségben. Rendeltetése a katonai és polgári repülési tervek, légtér igénybevételi igények automatizált fogadása, feldolgozása, valamint az illetékes légi forgalomirányító egységek és a légvédelmi rendszer tájékoztatása mellett az adatok archiválása. A rendszer biztosította a budapesti Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóságtól érkező közforgalmi tervadatok automatikus továbbítását a rádiótechnikai dandár és a zászlóaljok harcálláspontjaira.

A rendszer több mint tíz telepítési helyen működött. 10 db VAX-11 számítógépet és több mint 40 db PC-t és munkaállomást foglalt magában. Alkalmazása az Egyesített Repülésirányító Főközponton túl kiterjedt a haderőnemi parancsnokságra, valamint a repülő- és a rádiótechnikai alakulatokra is. 2000-ben az ARTR-II-t felváltotta a már Windows NT operációs rendszeren működő RAFT⁹-rendszer, amely egészen a MANS-2006¹⁰ program megvalósulásáig működött.

Térinformatika a Magyar Légierő rádiótechnikai csapatainál

A rádiótechnikai harc vezetésének nagyszámú hiteles adatra és kellően kiértékelte információra van szüksége. A hagyományos vezetési módszerek és azok eszközrendszerei, figyelembe véve a nagy mennyiségű felderített információt, azoknak a feldolgozását, valamint kiértékelését és a döntés meghozatalára rendelkezésre álló rövid időt, nem voltak képesek megfelelően ellátni a feladatukat. A hatékony vezetést kizárólag automatizált vezetési eszközökkel lehetett megvalósítani. Az 1950-es évektől a kor színvonalának megfelelően fejlődtek a fegyvernemi és a légvédelem egészét átfogó automatizált (tűzvezető és rávezető) vezetési rendszerek. Ezekkel a rendszerekkel ugyan gyorsult a harci munka során az adatfeldolgozás és kiértékelés ideje, de mivel nem minden – harcászattól a hadműveleti – szintig vásárolták meg a berendezéseket, így ezekben az esetekben ismét emberi adatbevitellel vagy hang alapon oldották meg az információáramlást. A légi helyzet folyamatos változása miatt az időtényező a legfontosabb a sikeres detektálás mellett.

A hagyományos vezetési módszerek és eszközök alkalmazása – a sikeres rádiótechnikai felderítés, a légtér adatainak kiértékelése, harci körülmények közt esetleges zavarás mellett, a lehető legkisebb késedelemmel – az előbbieket figyelembevételével hatékonyan lehetetlen.

A légtér információi és a zavarok, esetleges zavarások nemcsak a rádiótechnikai felderítésre, hanem az egész légvédelmi harctevékenység (hadművelet) megvívására is hatással vannak. Az alárendelt alegységektől érkező jelentések és a számukra történő feladatszabás, valamint a különböző csapatok és törzsek közti együttműködés is mind térbeli adatokon alapul.

Míndezek alapján rádiótechnikai csapatok térinformatikai alapú harci munkájának szervezését és a rendelkezésükre álló eszközöket ismertetem a kezdetektől a mai napig,

⁸ Tézely Béla: Automatizált légi vezetés-irányítás, múlt, jelen, jövő. Repüléstudományi Közlemények, XVI. évf. Repüléstudományi konferencia, 2004. április 23., 8.

⁹ Repülési és Légvédelmi Adatgyűjtő, Feldolgozó és Tájékoztató.

¹⁰ MANS-2006 program. <http://www.kormany.hu/download/7/b3/00000/MANS%20program.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 25.)

amelyekkel a dinamikusan változó légi helyzet nagy pontosságú és valós idejű kiértékelése és optimalizált döntéshozatala valósulhat meg.

A légi helyzet felderítése, az azonosított légihelyzet-kép (RAP)¹¹ előállítása és továbbítása a magasabb harcálláspontokra, a repülés tervezése és gyakorlatok esetében a légvédelmi rendszer irányítása. Az MH Légi Vezetési és Irányítási Központnál, az MH 54. Veszprém Radarezrednél és az alárendeltségükbe tartozó szervezeteknél több olyan információs rendszer működik, illetve működött, amely tartalmazott térinformatikai elemeket.

Ezek a következők:

MC-127

Az MH 54. Veszprém Radarezred alárendelt alegységei az 1980-as évek közepétől a kilencvenes évek végéig századszinten rendelkeztek egy darab MC-127 típusú mozgócél-imitátor berendezéssel. Az eszköz magyar fejlesztés volt. A berendezés alapja egy IBM XT típusú személyi számítógép volt. A hozzá tartozó illesztő berendezésekkel alkalmas volt a kor technikai színvonalának megfelelő beviteli eszközökkel (5¼" floppy, billentyűzet, egér) az akkori (eredeti szovjet) NYÍL-V, majd PIKET típusú indikátor berendezéseken – az azok vezérlésére szolgáló SZMM egységgel együtt – mozgó légi céljeleket létrehozni. A berendezést lokátorkezelők kiképzésére használták. A célútvonalak előre megírásával, majd későbbi lejátszásával lehetett fejleszteni és vizsgálni a lokátorkezelők képességeit. Nem kellett hozzá a radar adóját bekapcsolni és kisugározni a nagy teljesítményű jeleket, hanem csak a harcállásponton elhelyezett indikátort vették igénybe kiképzési célra, így kímélve a berendezés alkatrészeinek erősen időkorlátos működési képességeit és az elektroszmogot – ezzel együtt a felderíthetőséget – csökkentve. 1995-től a rádiótechnikai századok száma drasztikusan lecsökkent, valamint létszámleépítések és üzembezárások történtek a kiszolgálószektorban is. Mint a rendszer egykori üzemeltetője elmondhatom, hogy az alkatrész utánpótlása, javítása, hitelesítési lehetősége a későbbiekben megoldhatatlan problémát okozott. Bár a rendszer a számítógépes hardver cseréjével korszerűsíthető lett volna, az analóg indikátorokhoz való illesztést megoldó eszközök elöregedésével és javításuk ellehetetlenülésével ez a lehetőség a továbbiakban nem állt fent. A rendszer alkalmazása és működtetése megszűnt, bevonásra került a tárintézetbe.

GLÓRIA

A Magyarország légtérében tartózkodó azon repülőgépek adatait, amelyek rendelkeztek a nemzetközi szabványnak megfelelő válaszadó berendezéssel, a GLÓRIA nevű rendszer gyűjtötte. A lokátorok által szolgáltatott adatokat digitális csatornákon keresztül továbbította. A rendszer a beérkezett adatokat automatikusan értékelte és jelenítette meg Magyarország térképén, valamint továbbította az adatokat a légi helyzet követésében érintett szervezetekhez. Az adatok gyűjtése és feldolgozása a HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat Zrt. elődjénél a Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság ferihegyi polgári légi irányítás bázisán történt. Az akkori Légierő Parancsnokság a repülő objektumok beazonosítása céljából csak a feldolgozott adatokat kapta meg digitális csatornákon keresztül, melyek a monitorokon pár másodperces késéssel jelentek meg a valós helyzethez képest. Ez gyakorlatilag valós idejű megjelenítésnek tekinthető. A rendszer az ASOC bevezetéséig rendelkezésre állt.

¹¹ Recognised Air Picture – azonosított légihelyzet-kép.

ASOC¹²

Biztonsági szakértők véleménye szerint a nyugat-európai térség és Oroszország között egy biztonsági zónát kellett létrehozni. Ezért egy olyan rendszer kiépítése vált szükségessé, amely képes arra, hogy a zónában tevékenykedő repülőeszközök adatait feldolgozza, és azokat a megfelelő helyre továbbítsa. A NATO ekkor párbeszédet kezdeményezett a civil, és a katonai légtér harmonizálásról. Az egyeztetések hatására 1994. január 12-én – az Egyesült Államok akkori elnöke, Bill Clinton javaslatára – a Kongresszus 40 millió dolláros támogatást szavazott meg a térség országainak a légtérelenőrzés megszervezésére. A NATO elsődleges feltétele az volt, hogy a programban részt vevő országoknak először a saját, nemzeti felderítőrendszerüket kell felkészíteniük arra, hogy rendelkezzenek digitalizált radarokkal és az ezekhez kapcsolódó adattovábbító rendszerekkel. 1997. május 29-én hirdették ki az ASOC-tender eredményét. Ezt egy a Lockheed Martin Tactical Defense Systems által tervezett, a SUN Microsystems Solaris alapjaira épülő, real time működésű termék nyerte el. Magyarországon már 1997. júliusban megtörtént az első helyszíni szemle. Ezt követték a technikai tesztek, amelyek kezdetben nem minden esetben voltak biztatóak. Ezen eredmények ellenére a fejlesztések úgy alakultak, hogy 1998. augusztus 24-én Veszprémben elindulhatott a kezelőállomány helyszíni kiképzése. A mérnökök a vállalt határidőre, jó minőségben telepítették a rendszert.

A Légtér Szuverenitási Hadműveleti Központ 1999. március 1-én lépett szolgálatba, és ezzel Magyarország légvédelme teljes mértékben csatlakozott a NATO integrált légvédelmi rendszeréhez. Az ASOC belépésével centralizálásra került a légtérelenőrzés, a harcirányítás és a harcvezetés. Sikerült egységes rendszerbe összekapcsolni a katonai és a polgári légi irányítást. A hazai ASOC-központtal egy időben kezdte meg működését a lengyel és a cseh központ is. A rendszer a polgári és a katonai légi irányítás és radarok felderítési adatait fogadja és dolgozza fel. Az előre bejelentett repülési tervek alapján azonosítja a repülőeszközöket, majd előállítja az azonosított légihelyzet-képet. A légi helyzet adatait folyamatosan továbbítja a kijelölt hadműveleti központokba és vezetési pontra. Képes fogadni a hasonló hadműveleti központok és a polgári légi irányítás feldolgozott adatait is. A rendszer adatgyűjtő eszközei a polgári légi irányítás és a Magyar Honvédség radarjai. A Magyar Honvédség radarjainak lecserélésére a NATO Biztonsági Beruházási Program keretében került sor (az utolsó kompendium 2016-ban állt hadrendbe).¹³

Az ASOC rendszerbe állítása azt jelentette, hogy a régi hagyományos tervtáblás információtovábbítást meg lehetett szüntetni, ami egy minőségi előrelépés volt a légtérelenőrzésben. A hagyományos rendszerben egyoldalú kapcsolat volt a felderítőeszközök és az irányítóközpontok között. Ez a rendszer viszont igényli a kétoldalú kapcsolatot. A központban lévők, a légi információk mellett, többek között adatokat kapnak a radar állapotáról, és a központból tudják irányítani a radar üzemmodjait. A központban szolgálatot teljesítőknél ezért tisztában kell lenniük a radar működési paramétereivel, és az irányítónak ki kell tudnia választani azt az optimális üzemmodot, ami az adott magasságú, az esetlegesen manőverező célról a legjobb felderítést biztosítja. A MITRE Corporation¹⁴ és a USAF ESC¹⁵ szakembereinek munkája mellett igen jelentős magyar mérnöki munka volt az ASOC-rendszer telepítése

¹² Air Sovereignty Operations Center – légtér-szuverenitási hadműveleti központ.

¹³ Kurucz István ny. ezredes előadása: Az ASOC telepítésének előzményeiről és a kezdetekről. 2009. március 4. Veszprém.

¹⁴ Egy Bedford, MA és McLean, VA székhelyű amerikai nonprofit szervezet.

¹⁵ U.S. Air Force Electronic Systems Center.

és beindítása. Az ASOC hadműveleti központ kialakításához fejlesztéseikkel jelentősen hozzájárultak a hazai hadiipar szakemberei és a hazai vállalatok is. Többek között a hazánkban rendszeresített szovjet lokátorok analóg jeleit kellett digitális adatokká átalakítani ahhoz, hogy a központ a felderítési adatokat értékelhesse.

A maga nemében páratlan a rendszer Tracker11 algoritmusáé és az azonosító rendszeré. Az ASOC a beérkező radaradatok túlnyomó többségét – szerencsés esetben több mint 95%-át – képes automatikusan hozzárendelni az adatbázisában tárolt repülési tervekhez. E tekintetben a világ egyik legjobbjá volt.

Az ASOC rendszerbe állításával a felhasználók egy ergonómiailag letisztult, egységes munkafelületet, nagy teljesítményű RISC12-rendszerű számítógépeket, gondosan megírt felhasználói programot kaptak. A biztonságot – valamint az esetlegesen előforduló vitatható helyzetekben a későbbi bizonyíthatóságot – elősegítendő a rendszer minden adatot és minden felhasználói műveletet naplóz. Minden előnye ellenére már kiváltásra került a korlátozott fegyverirányító képessége és a NATO-rendszerek egy részével való inkompatibilitása miatt.

MASE¹⁶

A NATO majdani integrált többszintű rendszerének egyik alapköve a MASE. Az NC3A¹⁷ és az NPC¹⁸ eldöntötte, hogy egy rendszerbe kell integrálni a harcászati és a hadműveleti szintű automatizált vezetést. A NATO-ban ma még több vezetési ponton megtalálható a javarészt diszkrét elemekből felépített NADGE¹⁹-rendszer. Német, brit és francia mérnökök is kialakították az asztali számítógépekre alapozott NADGE-klónokat, amelyek GEADGE,²⁰ UKADGE²¹ és STRIDA²² néven ismertek.

Azonban a legtöbb vezetési ponton a MASE Légi Vezetési és Irányítási szoftvert használják.

A MASE rendeltetése: a légtérellenőrzés biztosítása valós idejű azonosított légihelyzetkép előállításával és annak a továbbításával az előírt hadműveleti irányokba, a harcvezetés és a fegyverirányítás, valamint a számítógépes szimuláció támogatása.

A harcvezetés és a fegyverirányítás támogatásának fő szempontjai:

- RAP biztosítása a fenyegetettségvizsgálathoz;
- RAP biztosítása a CRC²³/SAM²⁴ Interface (CSI) számára a légvédelmi rakéta fegyverrendszerek irányításához;
- státuszinformációk megjelenítése;
- fegyverirányítók számára feladatszabás, a célmegjelölés számítógépes támogatása;
- a feladat végrehajtásának, felügyeletének számítógépes támogatása;
- a vadászirányítás számítógépes támogatása.

¹⁶ Multi AEGIS (Airborne Early Warning Ground Environment Integration Segment) Site Emulator.

¹⁷ NATO Consultation, Command and Control Agency.

¹⁸ NATO Programming Centre.

¹⁹ NATO Air Defence Ground Environment.

²⁰ German Air Defence Ground Environment.

²¹ United Kingdom Air Defence Ground Environment.

²² Système de Traitement et de Représentation des Informations de Défense Aérienne.

²³ Control and Reporting Centre.

²⁴ Surface to Air Missile.

A MASE kereskedelemben beszerezhető UNIX-alapú eszközök felhasználásával került kialakításra, az alábbiak szerint:

- szerverek (3 darab, tartalék nincs):
 - Sun Fire 440;
- munkaállomások:
 - 24 db Sun Blade 1500 munkaállomás optikai hálózatban;
 - 1 db TFT 18,1" monitor és 1 db TFT 24,1" monitor;
- nyomtatók:
 - 1 db fekete-fehér nyomtató a szerverteremben;
 - 1 db színes (HP 5500dn) a hadműveleti teremben.

A MASE-rendszer 2004 óta üzemel a Veszprémben települt MH Légi Vezetési és Irányítási Központban.

ACCS²⁵

A NATO légi vezetési és irányítási rendszerének kialakítása már közel 20 éve folyik, és mintegy 500 millió eurós költségvetésű program. Az új vezetési rendszer az európai NATO-tagországok különböző szintű katonai vezetési pontjait látja el új légi vezetési és irányítási képességekkel; az egységes rendszer a NATO európai tagországaiban jelenleg üzemelő, különböző típusú és technikai színvonalon álló légi vezetési és irányítási rendszereket (mint pl. NADGE, GEADGE, STRIDA) váltaná le. A rendszerfejlesztés 1999-ben kezdődött. Azonos alapokra próbálták hozni a fő alkotóelemeket, a MASE-t és az ICC²⁶-t. Ez a hardver és az operációs rendszer platform egységesítését, az adatkapcsolat megtervezését, a mindkét szinten alkalmazható programmodulok megírását jelentette.

A fejlesztés során felmerülő problémák:

- A kapacitások összehangolása. A hadműveleti vezetést megvalósító katonai szervezet mindig több alárendelt alakulatot irányít. Előfordulhat, hogy az ASE rendelkezésre álló 8 csatornája nem elég az adatforgalom lebonyolítására. A megoldást a MASE jelenti, amelyben elvileg tetszőleges számú virtuális CRC hozható létre, ezáltal biztosíthatók az adatátviteli és feldolgozási igények.
- Az adatkapcsolat haderőnemek közötti egységesítése és harmonizációja. Az interoperabilitás hiánya ellehetetleníti a legmondosabban megtervezett rendszert is. A megoldásokon nagyszámú NATO-munkacsoport dolgozik, de a hatalmas adatmenyiség miatt ez a munka lassan halad. A légi helyzet megjelenítésére szolgáló egység már elkészült. Vannak olyan NATO vezetési pontok, ahol most kezdik előkészíteni, és olyanok is, ahol már befejezték az ACCS-rendszer telepítését.

Az ACCS-program tervezete kombinálja a harcászati tervezés, feladatszabás és végrehajtás feladatait minden légi védekező, támadó és támogató művelet számára egy egységes rendszeren belül. A program legmagasabb szintű eleme az egyesített légi műveletek központ (CAOC²⁷), ahonnan a légi harcot irányítják. Az alatta található vezetési szint a Légi Ellenőrző Központ (ACC²⁸), az Azonosított Légihelyzet-kép (RAP) Előállító Központ (RPC²⁹) és a

²⁵ Air Command and Control System.

²⁶ Initial CAOC Capability – Kezdeti Összhaderőnemi Légi Hadműveleti Központ Képesség.

²⁷ Combined Air Operations Centre.

²⁸ Air Control Centre.

²⁹ Recognised Air Picture (RAP) Production Centre.

Szenzor Egyesítő Állás (SFP³⁰). Ennek a három elemnek, valamint azok különböző mennyiségi variációjával nagyon széles harcászati feladatrendszer valósítható meg. A CAOC-szint alatt a legszélesebb körben telepíteni tervezett vezetési elem az ARS,³¹ amely az ACC, az RPC és az SFP elemek kombinációjából áll.

A programot a NACMA³² irányítja az NC3A tudományos, az NPC rendszer- és szoftvertervezési, az NSPA³³ logisztikai és a SHAPE³⁴ hadműveleti támogatásával. Az ACCS építéséről szóló szerződést az ACIS³⁵ konzorciummal kötötték meg 1999. novemberben. 2000 óta az ACIS a Thales-Raytheon Systems (TRS) része.

A telepített ACCS integrált rendszertámogatását tervek szerint az NPC fogja biztosítani az NSPA támogatásával. Magyarország 2000-ben csatlakozott a programhoz, és egy ARS telepítésére tett vállalást a jelenleg használt MASE légi vezetési rendszer leváltására. Már beszerzésre kerültek a hardverek, és kialakításra került az új ACCS-t befogadó CRC infrastruktúrája, valamint a kezelőállomány kiképzése is elkezdődött.

Az eddig említett alkalmazások mellett még meg kell említenem kettő, kimondottan a radarok telepítését elősegítő vagy a telepített radarok felderítési zónáinak analizálására kifejlesztett térinformatikai szoftvert.

CARST³⁶

A CARST egy NC3A által az évezred elején fejlesztett szoftver, amely a radar és a rádió lefedettségi adatok kiszámításához részletes radar és rádió hullámterjedési modellekkel dolgozik.

A szoftver grafikus felhasználói felülettel rendelkezik, amely lehetővé teszi a felhasználó számára, hogy elhelyezzen és beállítson különféle radarokat és rádiókat egy térképen. A radar és a rádió lefedettsége ezután kiszámítható egy adott magasságra a terep fedezősözegeinek és a hullámterjedés függvényében.

A földfelszíni egyenetlenségek hatása abban nyilvánul meg, hogy nem hatolnak át rajtuk a rádióhullámok, hanem visszatükrözik azokat, ezzel torzítva az antennánk iránykarakterisztikáját. Az akadály mögött „árnyék” keletkezik. Ez azt jelenti, hogy a lokátor nem tudja felderíteni a célt, mert oda nem jutnak el a rádióhullámok. Ennek eredményeként adott települési helyen, adott célmagasság esetén a lehetséges elméleti felderítési távolság helyett a tereptől függő valós távolságokon lehet csak a célokat felderíteni. A program ehhez DEM³⁷ domborzatmodellt használ.

A program szervert–kliens architektúrára keresztül valósul meg. A kliensprogramot Java nyelven írták, így a rendszer platformfüggetlen. A kiszolgálóprogramot is Java nyelven írták, de hozzáférést kap a C és a Fortran könyvtárakhoz a lefedettségi diagramok számításakor. A C és Fortran könyvtárak forráskódját a légi műveletek parancsnoki és vezérlési modelljéből (MOCCA³⁸) vették át, amely a Németországi IABG³⁹-nél került kifejlesztésre és a

³⁰ Sensor Fusion Post.

³¹ Az ACC, RPC, SFP rövidítések kezdőbetűiből kialakított mozaikszó tulajdonképpen a CRC-nek felel meg.

³² NATO Air Command and Control System Management Agency.

³³ NATO Support and Procurement Agency.

³⁴ Supreme Headquarters Allied Powers Europe.

³⁵ Air Command Systems International.

³⁶ Communication And Radar Simulation Tool.

³⁷ Digital Elevation Model.

³⁸ Model of Command and Control in Air Operations.

³⁹ Industrieanlagen-Betriebsgesellschaft mbH.

karbantartását is ők végezték.⁴⁰ A CARST Solaris 2.6-on és a Windows NT 4.0-n, valamint ezek újabb verzióján fut.

*RPES*⁴¹

A RAT-31DL típusú lokátor beépített RPES szoftvere a megfelelő digitális terepmodell (DTM⁴²) betöltésével a CARST-hoz hasonlóan alkalmas a célok láthatóságának, valamint egy tetszőlegesen megadott repülési magasság esetén az ahhoz tartozó felderítési távolság meghatározására. Ezek segítségével összeállítható a teljes felderítési zóna. A szoftver Windows XP vagy annál újabb operációs rendszereken fut.

Térinformatika a Magyar Légierő repülőcsapatainál

A rendszeresített JAS 39 EBS HU, Gripen könnyű vadászbombázó repülőgépek képességeinek maximális kihasználása érdekében digitális térképészeti adatbázisok és más kiegészítő anyagok (légi felvételek, űrfelvételek) szükségesek. Ezek előállítására és biztosítására az MH Geoinformációs Szolgálat feladata. Szükséges a meglévő DEM digitális domborzatmodell szolgáltatása és digitális térképészeti adatbázis biztosítása, valamint azok folyamatos aktualizálása. Továbbá a kis méretarányú digitális topográfiai vektortérképek elkészítése és az aktuális légi és űrfelvételek beszerzése. A repülőgépek alrendszerei képesek raszterterkép-állományok, felderítő légi és űrfelvételek fogadására, alkalmazására.⁴³

TÉRINFORMATIKA A NATO-BAN

A NATO alapvetően működésük szerint kategorizálja a térinformatikai szolgáltatásokat. A legfontosabbak azok a szolgáltatások és képességek, amelyek általánosan alkalmazhatóak az összes felhasználó számára. Ilyenek lehetnek például a dokumentumkezelés, az irodai automatizálás vagy a földrajzi információs rendszerek. A funkcionális szolgáltatásokat csak a meghatározott tevékenységi körben lévő parancsnoki állomány kapja meg. A térinformatikai adatok biztosítása az alapvető szolgáltatások része, hiszen a legtöbb alkalmazáshoz ezek a térinformatikai adatok használatosak.

A katonai szempontból releváns alapadatokat a NATO minősített hálózataiban NATO Core GIS-nek nevezik.⁴⁴ A téradat-infrastruktúra (SDI⁴⁵) több összetevőből áll, amelyek az Open Geospatial Consortium (OGC) GeoWeb Service interfészekon keresztül működnek együtt.

A kiválasztott alapadatokat a központi GIS-adatbázisban tárolódnak. A felhasználók a szolgáltatásokat és a rendelkezésre álló adatokat hozzáférési szintjüknek megfelelően egy katalógusban találják meg OGC szolgáltatási interfészekon keresztül. A szimbólumokat és a szimbólumszabályokat egy ábrázoló katalógus tartalmazza. Ez magában foglalja a szimbólumokat és a katonai vonatkozású taktikai jelek alapadatait. Az általános felhasználók

⁴⁰ Robert K. Ackerman: Testing and Evaluation Nurture Valuable Simulation Expertise. <https://www.afcea.org/content/testing-and-evaluation-nurture-valuable-simulation-expertise> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 29.)

⁴¹ Radar Performance Evaluation Station.

⁴² Digital Terrain Model – Digitális terepmodell.

⁴³ Mihalik: i. m. 43.

⁴⁴ Wolfgang Kresse – David M. Danko: Springer Handbook of Geographic Information. Springer Dordrecht, Heidelberg, London, New York, 2012, 828.

⁴⁵ Spatial Data Infrastructure.

megjeleníthetnek térinformatikai adatokat a központi GIS-adatbázisból, és elérhetnek néhány egyszerű funkciót, mint például a távolság- vagy területszámításokat. A renderelés grafikusan történik. A megjelenítés lehet kétdimenziós térkép vagy háromdimenziós perspektivikus nézet. A magasabb szintű felhasználók számára rendelkezésre álló szolgáltatások általában saját funkcionálissal és saját térbeli megjelenítéssel rendelkeznek. Mivel az architektúra újrafelhasználható összetevőkön alapul, a szolgáltatások a központi nézetet is használhatják.

A Cartographic Workshop a NATO Core GIS architektúrájának azon része, amely előfeldolgozási feladatokat végez. Ez olyan komoly térinformatikai funkciókkal rendelkezik, mint a minőségi előanalízis és konvertálás bármely forrásból és bármilyen formátumú adatból. Minden adathalmaznak tartalmaznia kell a katalógusban szereplő metaadatokat, hogy a felhasználók a megfelelő adatkészletet megtalálhassák.

KÖVETKEZTETÉSEK

A katonai alkalmazásokat a szélsőséges mechanikai és klimatikus viszonyok közti működtetésre, a javítás és karbantartás lehetőségének korlátozott rendelkezésre állása mellett, az egyszerű kezelés igényének kell jellemeznie. Ilyen körülmények között az informatikai eszközökön megjelenő jelek, jelzések egyértelműsége, a berendezés egyszerű kivitele, a harc közbeni alkalmazhatósága, a méretei, a hordozhatósága és a kiszolgáláshoz szükséges rövid kiképzés, ami a katonát a geoinformatika feltétlen hívévé, míg rossz felhasználási tapasztalatok esetén kételkedővé, elutasítóvá teszi.

A katonai alkalmazásra készült GIS-ek előnye, hogy mindezen követelmények a feladat megfogalmazásakor már nyilvánosságra kerülnek. A rendszerek alkotói, programozói ennek megfelelően az adott felhasználásra formázzák a szolgáltatásokat. Az ilyen egyedi GIS-programok ugyan rendkívül jól testre szabottak, de csak egy adott alkalmazásra. Mivel a katonai GIS-ek vezetési pontokon telepítendőek, így a szoftverek nem az olcsó, nagy szériájú, hanem a néhány darabos, drága kategóriából kerülnek ki. Például az ACCS.

A helyzetet súlyosbítja, hogy a rendkívül gyors hardverfejlődést a szoftverek csak ciklikus fejlesztésekkel tudják követni. A polgári szoftverek évente új változattal tudják követni a nagyjából 3-5 év alatt elavuló hardvert. A katonák az egyes fegyvereiket, rendszereiket minimum 5-10 évig szeretnék változatlanul rendszerben tartani. Ezt indokolja a fegyverzet rendkívül magas költségigénye, a kiképzésre fordított idő.

A speciális katonai GIS helyett a polgári igényeken alapuló, de bizonyos katonai sajátosságokat is figyelembe vevő szoftverek, kiegészítések jelentik a másik alternatívát. Az olcsó, jól ismert kezelői felületeken katonai alkalmazásokat futtatni csupán eleinte tűnt elképzelhetetlennek, ma már vannak erre példák. A katonai jellegű adatforgalom biztonsága, a behatolás elleni fokozott védelem, az erősebb hardver és a speciális adatbeviteli, -kiviteli portok mutatják.

A polgári igényeknek megfelelően fejlesztett rendszerek katonai alkalmazása csak abban az esetben alkalmazható, ha a berendezések nagyon gyors – közel valós idejű – adatfeldolgozással rendelkeznek. A másik fontos paraméter az adatbevitel (digitalizálás). A katonai alkalmazások megkövetelik a dinamikus térinformatikai rendszereket. Ez azt jelenti, hogy az adatok bevitelének folyamatosnak kell lennie ahhoz, hogy a kiértékelés és a döntéshozatal támogatása is közel valós idejű legyen.

Szűkebb kutatási témám, „az ikerradarok performanciavizsgálata” esetén is nélkülözhetetlenek a térinformatikai szoftverek. Mivel rövid bázistávolságú rendszerről van szó, ezért az adatok megjelenítésénél, kiértékelésénél az egymástól pár száz méter távolságra

lévő radaroknál el kell dönteni, melyik radart tekintjük az „origónak”, vagy esetleg egy harmadik pont a Szenzor Egyesítő Állás (SFP) legyen az.

Az ikerradarok (mint bármely más radar) pontos telepítési helyének meghatározásához is elengedhetetlenek a térinformatikai rendszerek alkalmazása. A fedezészögek pontos ismerete nélkül „vakon” telepítjük a berendezést. Előfordulhat, hogy véletlenül (vagy szándékosan „valamilyen külső” behatásra, például a Medinai radar, mely eredetileg a Zengőre volt tervezve) olyan települési helyet választanak a lokátoroknak, ahonnan az előírt harcászati, műszaki jellemzőit nem tudja produkálni.

A lokátorantenna magasságának tervezésekor is GIS-rendszereket veszünk igénybe. A mai kor kihívásainak megfelelő jellemzően rendkívül kis visszaverő felülettel, nagy rádiális sebességgel alacsonyan manőverező repülőeszközök felderítését és azonosítását kell elvégezni. Adott hatótávolságot az ilyen légi célok detektálására csak optimálisan elhelyezett antennákkal érhetünk el.

Fontos a pontos terepinformáció valósága, frissessége is. A ma elterjedt szoftverek általában DTM-et alkalmaznak. Ha megfelelő gyakorisággal frissített DSM⁴⁶-et használhatnánk, akkor nem fordulhatna elő, hogy közben a tervezett települési hely „elé” építettek egy szélérőműfármot, toronyházat vagy adótoronyt. A DTM-moddal számolás esetén egy jelentősen nagyobb hatótávolságot kapunk, mint a DSM-moddal számolt valós hatótávolság.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ackerman, Robert K.: *Testing and Evaluation Nurture Valuable Simulation Expertise*. 1999 September. <https://www.afcea.org/content/testing-and-evaluation-nurture-valuable-simulation-expertise>
- Haig Zsolt: *Az elektronikai felderítés tervezése térinformatikai eszközön*. Hadtudományi Tájékoztató, 1996/2., fórum az elektronikai harc aktuális kérdéseiről.
- Kresse, Wolfgang – Danko, David M.: *Springer Handbook of Geographic Information*. Springer Dordrecht, Heidelberg, London, New York, 2012.
- Kurucz István: *Az ASOC telepítésének előzményeiről és a kezdetekről*. Előadás, 2009. március 4. Veszprém.
- MANS-2006 program. <http://www.kormany.hu/download/7/b3/00000/MANS%20program.pdf>
- Márkus Béla: *Térinformatika 1. A térinformatika alapfogalmai, kialakulása, fejlődése*. 2010. www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0027_TEI1/ch01.html
- Mihalik József: *Térinformatikai rendszerek és digitális térképészeti adatbázisok alkalmazási lehetőségei a Magyar Honvédségben*. Doktori értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2003.
- Palai Attila: *A katonai vezetés információ (GIS) alapú tervezésének folyamata*. Hadtudomány, XVII. évfolyam, 2007/2.
- Szabó József: *A magyar repülés emlékei*. http://magyarszarnyak.uw.hu/katrep_45/szepesi_bemutajuk.html
- Téczely Béla: *Automatizált légi vezetés-irányítás, múlt, jelen, jövő*. Repüléstudományi Közlemények, XVI. évf. Repüléstudományi konferencia, 2004. április 23.

⁴⁶ Digital Surface Model – Digitális felületi modell.

Wagner Sarolta:

WÁGNER LÁSZLÓ ÉPÍTÉSZ KATONAI ÉPÜLETTERVEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző¹ 2017 őszétől 2018 elejéig kutatásokat végezett a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárában² a kecskeméti (9. sz.) és a szolnoki (10. sz.) honvédkórházról. A két, katonai célokat szolgáló épületet eddig a típustervek közé sorolták,³ ezért tervezőjük neve felépítésük óta ismeretlen volt. A szolnoki honvédkórházat már lebontották, így azt személyesen nem tudta megvizsgálni, de kecskeméti látogatásakor egy igen szép arányú, egyedi tervezésű épületet ismert meg, s ez inspirálta arra, hogy édesapja visszaemlékezései alapján ezt a kórházat is az eddig ismert tervei közé sorolja. Wágner László másik katonai épületterve, a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola mátyásföldi épületkomplexuma a kórházak tervezése után készült.

KULCSSZAVAK: Wágner László, 9. sz. Honvédkórház (Kecskemét), 10. sz. Honvédkórház (Szolnok), II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola (Mátyásföld), szocialista realista építészeti, modernizmus

Az 1950-es évek magyarországi honvédségi beruházásai során megépített kórházak, iskolák épületei tanúsítják, hogy az építőművészek a szocialista realista (közkezdvelt nevén „szocreál”) építészeti stílus keretei között is megpróbálták egyedi terveket készíteni.

WÁGNER LÁSZLÓ MUNKÁSSÁGA A SZOCIALISTA REALISTA ÉPÍTÉSZET FÉNYKORÁBAN

A nagy társadalmi és politikai változások mindenkor az építészeti átalakulását idézték elő. A 20. század két európai totalitárius rendszere, a kommunizmus és a fasizmus az építészeten a monumentálist kedvelte, s a modern építészettel szemben álló historizmust követte. A Szovjetunióban több mint két évtizedig uralkodtak a „szocreál” építészeti kötöttségei, míg Magyarországon mindez a szovjet érdekszférába tartozó szocialista rendszerben csak alig néhány évre (1949–1956) korlátozódott.

A szocialista realizmus története 1932-ben kezdődött, amikor a leningrádi Állami Orosz Múzeumban megrendezett nagyszabású kiállításon a modern ihletettséggé és avantgárd képek mellett a szocialista realista jelképeket, munkásokat, modern, új építésű városokat,

¹ A szerző faszobrász-restaurátor művész, Wágner László Ybl-díjas építészmérnök, műegyetemi tanár lánya.

² Különösen: A Magyar Népköztársaság elhelyezési és építési szolgálat szervezésének története (Itsz. n.), 1951. évi jegyzék: Az MN. Magyar Néphadsereg titkosított és nyílt iratai (MN 1951/T/262ö.e.).

³ Például Remes Péter – Grósz Andor – Szabó József: A magyar repülő- és űrorvostan története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 266.; Máté József et al.: A Magyar Néphadsereg beruházási-építési tevékenységének története, 1945–1954. Kézirat, Honvédelmi Minisztérium Magyar Néphadsereg Beruházási és Fenntartási Főnökség Tudományos Tanácsa, 1986, 8. – Ennek azonban ellentmond a tanulmány 10. oldalán lévő leírás: „Nem készült típusterv és továbbra is egyedi tervezés alapján készültek a rádió felderítők, az ejtőernyősök, a vegyvédelmi laktanyái, az iskolák, a repülőterek magassági épületei, az egészségügyi intézetek, szertárak és más szervek, intézetek épületei, továbbá a vízellátás épületei, valamint a szennyvíz kezelés-tisztító épületei.”

gépeket, gyárakat, traktorosokat ábrázoló műalkotások is helyet kaptak. A szocialista realista művészet nagyszabású, impozáns műalkotásokban gondolkodott: az emberi testet felnagyítva ábrázolta, akinek tekintete a távolba mered – a műveket a személytelen embertípus példaképeként állították ki. A szocialista realizmus az avantgárd művészet tagadása mellett a szovjet kommunista párt által hirdetett eszméket is támogatta.

1932-től Sztálin rendelettel nyilvánította dekadensnek az avantgárdot, és megerősítette, hogy csak a szocialista realista művészet az elfogadott – így ez vált az államilag támogatott stílusirányzattá. Az avantgárd alkotásokat évtizedekig raktárakba helyezték, de így legalább sikerült megóvni őket a megsemmisüléstől.

1950 után Magyarországon is háttérbe szorult az addig uralkodó modernizmus, s az 1951. április 17-i „nagy építészeti vitát” követően a klasszicista stílus hagyományaira épülő „szocreál” stílus lett a meghatározó, amelyben a szovjet példa, az „új építészeti” követését szorgalmazták, szellemének fontosságát, követelményeit fogalmazták meg.⁴ Az egyszerű, gyors megoldások eleve dominánssá tették a „szocreál” építészeti.

A „szocreál” épületeket az előző század klasszicizáló épületeihez hasonlóan magas tetővel, valamint párkányokkal, homlokzati pillérekkel ruházták fel. Az akkor alkotó építészgeneráció elfogadta ugyan a kötelező szocialista realista értékrendet, de mérsékelten interpretálta, s inkább együtt használta a szocialista realizmus jegyeit a modern építészeti elveivel, amennyiben mód és lehetőség nyílt rá.

Egy 1948-ban, Magyarországon megjelent kiadvány szerint⁵ az építészeti alkotásokból nem hiányozhat a monumentalitás, amely az országot építő dolgozók dicsőségét hirdeti. Azok a magyar építészek, akik az 1930–1940-es években folytatták tanulmányaikat, és belső indíttatás szerint a klasszicizmus helyett a modernizmus puritánságát képviselték, *„mégis olyan kifejező formavilággal igyekeztek feloldani a szocreál homlokzatokat, mint a népi építészet több százados múltjának, tradíciójának felhasználása, továbbfejlesztése, nem pedig az előző kultúrák leradírozása”*.⁶

A „szocreál” túlméretezett, erőltetetten monumentalista időszaka a városépítészeti tervezés területén az „új szocialista városok, városrészek” létrehozását indította el. A túlzott fejlesztések azonban számos ellentmondást hordoztak magukban, amelyekről sokat cikkeztek az építészeti lapokban, a nagy költségvetéssel létrehozott infrastruktúra kiépítése a városokon kívül azt eredményezte, hogy a költségek csökkentésének szükségességéről is írjanak, de valószínűleg a gazdasági okok is azt követelték, hogy az 1951 és 1956 között meghirdetett „szocreál” kikényszerített ideológiája 1956 után háttérbe szorult.

Ez az építőművészeti közeg meghatározta tehát a kifejezési formákat, amelyben elsősorban az állami megrendelések determinálták azt az utat, ahol a korszak építészeti haladhattak.

Ebben a világban próbálta Wágner László építésmérnök a klasszikus értékrend és formavilág nemes arányviszonyait érvényre juttatni az építészetben.

⁴ Gyarmati György – Püski Levente – Barta Róbert: Magyarország a XX. században, III. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/433.html> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 30.)

⁵ Major Máté: Az új építészet elméleti kérdései – Szocialista realizmus az építészetben. Új Építészet Köre, Budapest, 1948.

⁶ Perényi Imre: Építészetünk útja – A szocreál építészeiről. Szabad Nép, 1949. november 13.; Perényi Imre: A tervezőmunka fogyatékoságai. Építés-Építészet – Az építőművészet, tudomány és gyakorlat lapja, II. évf. 1950/9–10., 568.

Az egri születésű Wágner László (1911–1987) 1935-ben végezte el a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem⁷ építészmérnöki szakát. 1934–1936 között gyakorló építészként dolgozott az egyetemen, 1943–1944 között Kotsis Endre, majd 1946–1948 között Weichinger Károly mellett volt tanársegéd. 1944–1946 között a kitelepített Műegyetemmel együtt Németországba, majd Dániába került. Az egyetemen a korszak legkiválóbb tanárai mellett sajátította el az építészet alapjait. Tanárai között volt dr. Kotsis Iván, Csányi Károly, Walder Gyula, dr. Hült Dezső, dr. Barta József, Sándy Gyula, dr. Mihalich Győző, dr. Csonka Pál, dr. Pattantyús Ábrahám, Warga László és Varga József.

1. kép Wágner László

Forrás: a szerző archívuma

Az 1948 májusában, a kormányrendelet alapján megalakult első állami tervezőirodában, az Állami Építéstudományi Tervező Intézetben (ÁÉTI) kezdte pályafutását. (Itt készítették el a Szent László Járványkórház tervpályázatát Ivánka Andrással, amely végül az 5. helyen végzett.)

Az intézetből 1949-ben kivált a Magasépítési Tervező Intézet (MATI), s Wágner László is itt folytatta munkáját.

Az 1949. szeptember 2-i Népgazdasági Tanács határozata alapján négy állami épülettervező nemzeti vállalatot hoztak létre: a Honvédelmi Épülettervező Irodát, a Lakóépülettervező Irodát, a Mezőgazdasági Épülettervező Irodát és a Középülettervező Irodát (KÖZTI).⁸ Wágner László itt, a KÖZTI-ben dolgozott 1948–1953 között, először az intézmény Madách téri irodájában, a II. csoportban, majd a Kecskeméti utca 10–12. számú épületben.

A KÖZTI-ben különböző tervezési profilok jöttek létre: műemléki helyreállítást végeztek, közoktatási intézményeket, ipari épületeket, oktatási épületeket, kórházakat és honvédelmi létesítményeket terveztek. Az építészek elsősorban arra törekedtek, hogy a megrendelő kéréseit a legmesszebbmenőkig megvalósítsák.

KÓRHÁZTERVEZÉS KLASSZICIZÁLÓ „SZOCREÁL” STÍLUSBAN

A Honvédelmi Épülettervező Iroda (1950-től Általános Épülettervező Intézet) elsősorban katonai objektumokat, laktanyákat tervezett, illetve újított fel, de munkáinak nagy részét a titkosított, úgynevezett „testületi munkák” tették ki.⁹ Honvédelmi beruházásokat tervezni, irányítani bizalmi feladatnak és egyben szakmai gyakorlatnak számított, s nagy felkészültséget

⁷ A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (Műegyetem) jogelődje.

⁸ Mihályfi Gábor: Az ÁÉTV története. In: Jenei Lajos (szerk.): A magyar tervezőirodák története. Építésügyi Tájékoztatói Központ Kft., Budapest, 2001.

⁹ Máté József et al.: i. m. 13.

igényelt. Mégis, ezt az időszakot csak részben említik az építészek pályafutásuk ismertetése során. Édesapám azonban szívesen gondolt vissza a kezdeti feladataira a KÖZTI-nél, ahol ő is kapott honvédségi objektumok tervezésére irányuló feladatot, s meghatározó élménye volt a három, katonaság részére tervezett épülete.

1949–1950-ben, a szovjet–magyar kapcsolatokból eredendően megkezdte tevékenységét Magyarországon B. V. Petrovszkij érsebész professzor és J. I. Verhovszkij orvos ezredes, aki támogatta a honvéd csapat-egészségügyi szolgálat korszerűsítését és új honvédkórházak létesítését. A hadsereg fejlesztése során a meglévő épületek helyreállítása mellett új kórházak építése vált indokolttá. Ekkor készültek el a budapesti, győri, kecskeméti, szolnoki, miskolci kórházak és azok alapvető (sebészeti, belgyógyászati, fül-orr-gégészeti, bőrgyógyászati, fertőző beteg) osztályai.

1949-ben, még a MATI-ban indult meg a kórházfejlesztési program keretében a győri, a kecskeméti és a szolnoki honvédkórház tervezése. Az eredeti tervek szerint Budapesten 500 ágyas kórház épült volna, ám ehelyett két vidéki városban, Kecskeméten és Szolnokon egyenként 250 ágyas kórházak építésére tettek javaslatot.¹⁰ A Középület Beruházó Vállalat a HM-nek felterjesztett 1951-es, beruházási-építési munkákról szóló helyzetjelentésében¹¹ már három új kórház felépítését kezdeményezte. A tervekkel a KÖZTI-t bízták meg, azon belül is a II. csoport mérnökeit. Az épületek területi kijelölése a Városi Tanáccsal való egyeztetés után, 1951 júniusában kezdődött meg. Győrben a Magyar utca melletti héthektárnyi területet jelölték ki; Szolnokon a Zagyvától keletre, a Vöröscsillag út mellett, a városi kertészet és a tüdőkórház közötti területet (Városmajor út); Kecskeméten a Nyíri út felől, az Ady Endre út lezárásaképpen, arra derékszögben nyert elhelyezést a kórházépület.

A kecskeméti 9. sz. Honvédkórház (ma Repülőorvosi-, Alkalmasságvizsgálati és Kutató Intézet, Balaton utca 17., a továbbiakban: Repülőkórház) és a szolnoki 10. sz. Honvédkórház munkálatai Wágner László tervei mentén és vezetésével folytak klasszicizáló „szocreál” stílusban, a győri 8. sz. Honvédkórházat Kiss L. László tervezte szocialista realista stílusban. A Hadtörténelmi Levéltár jegyzőkönyveiben Wágner László neve a két kórház feljegyzéseiben is megtalálható.¹²

A tervek szerint az épületek felépítését 1952. április 30-ig be kellett volna fejezni. Ezzel szemben a győri Honvédkórház 1952 augusztusában, a szolnoki 1952 októberében kezdte meg működését, a kecskeméti kórház felavatása pedig 1953. március 9-én történt.

A Kecskeméten és Szolnokon tervezett kórházépületek hasonló kiállásúak, de egyedi tervezésűek. Bár a homlokzatukon kis változtatások figyelhetők meg – tervezésük siettetése végett alakult így –, nem lehet besorolni a sorozattervek, títustervek közé. Egyedi térhatásuk és a bejárat felőli homlokzatuk impozáns megjelenése figyelemfelkeltő, s a „szocreál” épületek múlt századi, klasszicizáló stílusának harmonikus jegyeit viselik magukon.

A klasszicizáló stílus, amely történeti formák ismétlése folytán jött létre, egyszerűsége, kiegyensúlyozottságra törekedett, és eleganciát valósított meg az épület homlokzatán és tömegük kialakításában. A „szocreál” épületek a klasszicizmus építészetéből merítették szerkezeti felépítésüket: homlokzatukon nagy szerepet kapott a szimmetria, amely a középrizalitot emelte ki.

A középrizalit – az épület homlokzati síkjából kiemelkedő rész – rendszerint a teljes épület magasságában záródik, mint a szolnoki kórházépületen. A kecskeméti Repülőkórház esetében

¹⁰ Uo. 15. (3. sz. melléklet.)

¹¹ Uo. 34. (6. sz. melléklet, 4.)

¹² MN 1951/T/251 öe. Kisajátítási ügyek, 810.

azonban a középrizalit nem éri el a tető vonalát: egy ablaksorral alacsonyabbra tervezték, helyet hagyva a timpanonnak. Hangsúlyos, kiugró zárópárkányzat tagolja a homlokzatot, de ezzel is élénkíti az épület optikai hatását. A párkányzat teljes hosszában nyolc vastkos oszlopra támaszkodik, nem nagy, nehogy nagy árnyékot vessen. A mélység dinamikája a felülettől csak kismértékben lép ki: az oszlopsor a reneszánsz egyik legfontosabb eleme volt, a modern építészet kezdetéig használták. A klasszicista homlokzat összhatásánál nem maradhat el a földszinti övpárkány, a kváder hatású lábazati rész, amely az épületen végig körbefut, magában foglalva az öt, boltíves bejárati ajtót. A téglalap formájú ablakok szintenként eltérő méretben, de egyenletes ritmusban követik egymást, kereteik mérsékeltén plasztikusak. Az épület monumentális tömbje T alaprajzú madártávlatból. A bejárat hangsúlyozására több lépcsősor vezet felfelé, amely a teret tágítja az íves, kiszélesedő út által.

2. kép A kecskeméti Repülőkórház napjainkban

Forrás: a szerző archívuma

A szolnoki honvédkórház a leírások szerint hatalmas, kastélyszerű épület volt.¹³ (A kórház nevét a helyiek orosz kórházként ismerték, mert 1956 után az orosz hadsereg használta, egészen 1990-ig.) Felkerestem a szolnoki önkormányzatot, hogy tájékoztatást kapjak a honvédkórház elbontásának körülményeiről. Elmondásuk szerint az ADU Építész Iroda 1997-ben összeállított hasznosíthatósági vizsgálata a hatalmas épületet rossz állapotúnak, leromlottnak minősítette. Berendezéseit az orosz hadsereg teljesen kiürítette, a megmaradt épületgépészeti hálózat nagy része tönkrement. Így bármilyen átalakítást készíthettek volna, az ahhoz rendelkezésre álló forráshiány miatt nem tudták az állagmegóvását biztosítani.

A továbbiakban a katonai kórház épületének hasznosítására több terv is készült. Ezek közt szerepelt egyetemi épületként való átalakítása is, ám végül a privát szférában lelték meg az épület „hasznosítását”: az OTP 1999–2000 közötti ingatlanfejlesztési és -hasznosítási pályázatában eladta az épületet a legjobb ajánlatot adó részére, a helyére pedig lakóparkot építettek. Így az 1950–1954 között épült kórház épületét lebontották. Az épület lebontása a zöldmezős és barnamezős beruházások elve mentén, a katonai objektumok kármentesítése és funkcióváltása céljából valósult meg.¹⁴

¹³ Az oroszok a kertben voltak. http://www.blogszolnok.hu/1xvolt_az_oroszok_a_kertben_voltak (Letöltés időpontja: 2018. 11. 20.)

¹⁴ Kádár Krisztina: Felhagyott szovjet katonai objektumok hasznosítása Szolnokon. Szolnoki Tudományos Közlemények, XII., 2008, 11–12.

A MÁTYÁSFÖLDI II. RÁKÓCZI FERENC KATONAI KÖZÉPISKOLA

A II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola létesítéséről a Honvédelmi Tanács döntött 1953. június 8-án, az Országos Tervhivatal elnökével és az Építésügyi Minisztériummal közösen. Az iskola megalakulására 1953. szeptember 21-én, Esztergomban került sor. Az első tanévet (1954. szeptember végéig) még az esztergomi Bazilika melletti nagyszemináriumi épületben tartották. Ez az épület Hild József tervei alapján eredetileg papnevelő intézetnek készült, ám 1948-ban államosították.

Az 1954-es tanévet már Mátyásföldön kezdték meg a tanulók, miután az év szeptemberében befejeződött az építkezés, és beköltözhetett az iskola az új épületbe.¹⁵ A számunkra szinte elképzelhetetlen méretű óriási területen, számos épületben kialakított iskola 800 diák tanítását tette lehetővé. Két állománytáblát adtak ki, az egyiket Farkas Mihály hadseregtagbornok, a másikat Bata István altábornagy hagyta jóvá.

„1953 nyarán a párt és minisztertanács egy speciális, bentlakásos katonai középiskoláról döntött, ahol művelt és sokoldalúan képzett ifjakat akartak kinevelni. Lényegében reálgimnáziumi tanmenetet követtek, de itt lőni, vívni, lovagolni, autót vezetni, síelni, úszni, vitorlázni, kerékpározni is megtanultak. Két nyelvet tanultak, az egyik természetesen az orosz volt, amelyet jól beszéltek” – írja Féderer Ágnes.¹⁶

„Az iskola olyan meghatározó értékrendet és személyiségfejlődést adott növendékeinek, hogy közülük sokan az elmúlt évtizedek során a Magyar Néphadsereg, majd Magyar Honvédség kiváló képességű tisztjei, meghatározó katonai vezetői, jó néhányan pedig magas rangú parancsnokai, tábornokai lettek” – olvasható Hárai Tibor¹⁷ könyvajánlásában.

1956-ban az iskola szovjet fennhatóság alá került, s csak 1957 januárjában szerveződött újjá. 1958. február 17-én a Honvédelmi Minisztérium Katona Tanácsa az iskola megszüntetése mellett döntött, s ezt követően a Hűvösvölgyben épült régi hadapródiskolába irányították át az osztályokat.

A II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola mátyásföldi épületét 1952-ben kezdték el tervezni és 1954-ben fejezték be. Tervezőjük Wágner László és Fodor László volt. Az épület-együttes három különálló épületből áll, s 33 hektáros park veszi körül, a neve Erzsébet-liget. A főépület (Diósy Lajos utca 22–24.) jellegzetes szocreál klasszicizáló jellegű építmény, amelynek épülettömege szimmetrikus kompozíciót alkot, s már méreténél fogva is monumentális: az utca felé 315 méter hosszú homlokzattal fordul, a két vége közötti távolság a középfolyosón mérve 456 méter. Jelenleg a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Kara működik benne. A második épületben ma az Erzsébetligeti Színház található, amely az iskola sportcsarnokának készült, ahogy az épület hátsó, külső falán elhelyezett, sporteszközöket ábrázoló domborművek is bizonyítják. Tervezői Mészáros Gyula és Wágner László voltak. A harmadik épület, a Tiszti Kaszinó névre keresztelt ebédlőépület tervét szintén Mészáros Gyula és Wágner László készítette.

Az egykori főépületet szocialista realista stílusba tervezték. A háromszintes épület klasszicizáló stílusú homlokzatát az ablakok ritmusa és méretének változása tagolja, amelyeken a kovácsoltvas korlátok díszítőelemei és a bejárat timpanonos oszlopai oldják a

¹⁵ Az iskola leírását Richter Nándor egykori matematika–fizika szakos tanár visszaemlékezéséből ismerhetjük meg. Radványi Lajos (összeáll.): Rákóczisták 1953–1958 (Tied vagyok, Hazám). MH Budapesti Nyugállományúak Klubja Rákóczista Tagozat, Budapest, 2013, 201–204. (A továbbiakban: Rákóczisták.)

¹⁶ Féderer Ágnes: Egyszer volt iskola. Népszabadság, 64. évf. 2006. június 24., 6.

¹⁷ Rákóczisták: i. m. 9.

hűvös, racionális megjelenést. A legizgalmasabb a főbejáratból nyíló, kör alakú aula dór oszlopokkal díszített belső tere, innen vezetnek két irányba a hosszú folyosók. Az aulában Boda Gábor szobrászművész hat egész alakos kődomborműve látható, amelyek történelmi személyiségeket ábrázolnak. Az emeleti folyosókon 12 dombormű portré látható, amelyek emeletenként tematizálva mutatják be magyar katonai eszményképeket: a 15–17. század, a Rákóczi-szabadságharc és az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc hadvezéreit és hőseit.

3. kép A katonai középiskola főépülete

Forrás: a szerző archívuma

A háromemeletes tér megvilágítását a felső emeleti kupola ablakain beszűrődő fény adja. Itt az olasz barokk építészetből vett tervezés példájával, az illuzionisztikus téralakítással találkozunk: „a fokozatosan csökkenő méretű emeleti szintek megnövelik a tér magasságát, mintha egy áttört falú hengert látnánk, ami a rövidülés miatt szűkebbnek tűnik. Az illúzió elérését a szín és fény „perspektívájával” is meggyőzőbbé tehetjük. Ugyanis a színeknek térértéke is van. Ugyanazon szintartományon belül a tömör, telített szín látszólag közelíti, a világosabb árnyalat pedig távolítja a felületet.”¹⁸ A színezettség tehát letről fölfelé haladva egyre derítettebb (a telített alapszínek fehérrel vannak világosítva), ami alakítja az aula formáját, álperspektíváját. Ezt erősíti még tovább a fény: a földszinten majdnem teljesen sötét van, a világítás tulajdonképpen a kupolában kezdődik, s legintenzívebben az üvegezett ablakokon tör át.

A park egyik legérdekesebb épülete az úgynevezett Tiszti Kaszinó, amely klasszicista kúriákra emlékeztető szocializált stílusban épült. A szovjet tisztek étkezdének és könyvtárnak használták. Az épület alaprajza T formájú, hasonlóan a kecskeméti Repülőkórház épületéhez. Az egyszintes épület az ebédlő felőli oldalon déli tájolású, északi részét vastos, négy-négy dór oszlop hangsúlyozza. Az alapszinttől az épület párkányzatáig nagy méretű ablaksor uralja a külső homlokzat összképét. Jobb oldalon egy kör alakú épületrész bontja meg a T formát.

A harmadik terv, az egykori sportcsarnok jelenleg az Erzsébetligeti Színház otthona. Az egyszintes épület bejárata felőli oldalán ívesen záródó oszlopsor látható. Megjelenésében egyszerű, de mégis barátságos épületnek hat.

¹⁸ Szentkirályi Zoltán: Az építészeti világtörténete. Terc, Budapest, 2004, 267–268.

4. kép *A főépület jellegzetes aulája*

Forrás: a szerző archívuma

5. kép *A hajdanvolt Tiszti Kaszinó*

Forrás: a szerző archívuma

6. kép *Az egykori sportcsarnok*

Forrás: a szerző archívuma

ÉPÍTÉSZEZET '56 UTÁN

Wágner László 1956-tól az Ipari Épülettervező Vállalat (IPARTERV) tervezője volt. 1968-tól a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozó Beruházó Vállalat (MÚBER) munkatársa lett. 1962-ben kapta meg az Ybl Miklós-díjat, amelyet a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa alapított, s amely az építészeti tevékenységért kapható legrangosabb szakmai kitüntetés volt.

Magyarországon a „szocreál” építészet meghatározó szerepe fellazult 1956 után, és az építészek figyelme az olaszországi építészet modern formáihoz, részletekben is egyedi megoldásai felé fordult. Míg a lakótelepi építkezéseken a német építészet szigorúbb, inkább az arányokat meghatározó szerepét használták fel, addig a középületeken, a homlokzatok anyagában az olasz építészetben használt értékesebb, travertinburkolat terjedt el.

Wágner László már az egyetemi éve alatt is foglalkozott a magas épületek technikai megoldásaival, és leginkább az amerikai építészet teljes üvegfelületének újszerű hatása érdekelt. Tanulmányozta az 1950-ben épült New York-i ENSZ-székházat, a marseilles-i Unité d’Habitation 1947–1952 közt, Le Corbusier tervei alapján épült monumentális, tizenhét emeletes lakóépület-együttesét. Kereste annak lehetőségét, hogy Magyarországon milyen feltételek mellett lehetne toronyépületet tervezni. Erre első lehetősége Dunaújvárosban, a

Dunai Vasmű hengermű-üzemvezetőségi épületének tervezésekor nyílt: 1956–1958 közt Magyarországon először ő próbálta ki a nagy felületen alkalmazott alumínium függönyfal technikai megoldását. De, sajnos, az acélvázastartószerkezet kipróbálására már nem volt lehetősége, mivel a költségek túl magasnak bizonyultak.

Legismertebb munkája az 1963–1976 között Budapesten, a Nagyvárad téren felépült Semmelweis Egyetem Nagyvárad téri Elméleti Tömb huszonnégy emeletes toronyháza volt, amelyet Südi Ernővel és Gerlóczy Gedeonnal közösen terveztek.

Wágner László az általa tervezett épületek arányait – legyen szó akár a klasszicista, monumentális „szocreál” épületek tervezéséről, akár a legmodernebb üvegfelületű épületekről – egyaránt jó érzékkel tudta érvényesíteni.

A szocialista realizmus megítélése az idők során nagy változáson ment keresztül. A társadalom mindig is több szempont szerint vélekedett a letűnt rendszerek tendenciájáról, a stílusváltás után a korábbi alkotásokkal szemben rendszerint becsmérő véleményt alkotott. Napjainkban is ez a szemléletmód az uralkodó, ám mégsem annyira elvetendő a „szocreál” művészet, mint amennyire a köztudatban él, mert az általa képviselt totalitárius építőtevékenység nem – feltétlenül – rontotta a városképet. Az értékvédelem támogatásának egyik fontos célja a régi emlékek megőrzése, és e tekintetben a totalitárius rendszerek hozták létre a legnagyobb alkotásokat, különösen az építészetre vonatkozóan. A politikai hatalom hosszú távon egyébként sem képes úgy megváltoztatni környezetünket, hogy hamis képet mutasson; az azzal ellentétes építészetről lerí, hogy a hatalom nyomása alatt fogant.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az oroszok a kertben voltak. blogSzolnok.hu, 2010. június 29. http://www.blogszolnok.hu/1xvolt_az_oroszok_a_kertben_voltak
- Féderer Ágnes: *Egyszer volt iskola*. Népszabadság, 64. évf. 2006. június 24.
- Gyarmati György – Püski Levente – Barta Róbert: *Magyarország a XX. században*, III. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/433.html>
- Kádár Krisztina: *Felhagyott szovjet katonai objektumok hasznosítása Szolnokon*. Szolnoki Tudományos Közlemények, XII., 2008.
- Major Máté: *Az új építészet elméleti kérdései – Szocialista realizmus az építészetben*. Új Építészet Köre, Budapest, 1948.
- Máté József et al.: *A Magyar Néphadsereg beruházási-építési tevékenységének története 1945–1954*. Kézirat, Honvédelmi Minisztérium Magyar Néphadsereg Beruházási és Fenntartási Főnökség Tudományos Tanácsa, 1986.
- Mihálffy Gábor: *Az ÁÉTV története*. In: Jenei Lajos (szerk.): *A magyar tervezőirodák története*. Építésügyi Tájékoztatói Központ Kft., Budapest, 2001.
- Perényi Imre: *A tervezőmunka fogyatékoságai*. Építés-Építészet – Az építőművészet, tudomány és gyakorlat lapja, II. évf. 1950/9–10.
- Perényi Imre: *Építészetünk útja – A szocreál építészetről*. Szabad Nép, 1949. november 13.
- Radványi Lajos (összeáll.): *Rákócziak 1953–1958 (Tied vagyok, Hazám)*. MH Budapesti Nyugálománnyúk Klubja Rákóczi Tagozat, Budapest, 2013.
- Remes Péter – Grósz Andor – Szabó József: *A magyar repülő- és űrrosvostan története*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Szentkirályi Zoltán: *Az építészet világtörténete*. Terc, Budapest, 2004.

Anka László:

DÉVAVÁNYA ÉS TÁPIÓSZECSCŐ ELSŐ VILÁGHÁBORÚS IKEREMLEKMŰVEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A Nagy Háború során elesett és otthonuktól, szülőföldjüktől távol, tömegsírokban eltemetett katonák áldozatvállalásának kívánt emléket állítani a magyar országgyűlés, amikor elfogadta „a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről” szóló 1917. évi VIII. törvénycikket. A törvény arra kötelezte a városokat és községeket, hogy emlékművet állítsanak az elesett honvédeknek, előttük való tisztelgésükkel.

KULCSSZAVAK: hősök emlékünnepe, Hősök Emlékét Megőrző Országos Bizottság, Dévaványa, Tápiószecscő, ikeremlékművek

EMLEKMŰÁLLÍTÁSOK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT HONVÉDEK TISZTELETÉRE

A Habsburgok birodalmában 1868-tól létezett sorkötelezettség, és a véderőtörvények következtében a felnőtt férfi lakosság jelentős arányban teljesített katonai szolgálatot a közös hadsereg, a magyar királyi Honvédség vagy a Landwehr valamelyik alakulatánál.

Az első világháború hadjáratok folyamán az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregeinek katonái az albán, montenegrói, olasz, orosz, román és szerb frontokon harcoltak, néhány alakulat legénysége eljutott a Közel-Keletre is. A császári és királyi hadiflotta tengerészei az Adria-tengeren zajló küzdelmekből vették ki a részüket a brit, francia és olasz haditengerészettel szemben.¹

Az évek során Magyarország teljes lakosságának egyhatod része – körülbelül 3,8 millió férfi – kapott behívót katonai szolgálatra.² Arra azonban az osztrák–magyar katonai és politikai vezetés nem számított, hogy milyen nagyarányú vérvesztéset okoznak a csatározások. Az évek során a behívottak (21–42. életév közöttiek) korhatárát is kiterjesztették (18–50 éves korra).³ A háború végéig 530⁴–661⁵ ezer ember veszett oda a Szent István-i Magyarországról. Ugyanennyi megsebesült vagy hadifogságba került, vagyis a hadba vonult férfiak fele nem tért vissza a frontról 1918 őszéig, vagy ha igen, sebesülten érkezett haza. A társadalom még kevésbé tudott belenyugodni ebbe a helyzetbe, mint az országot vezető politikusok és hadvezérek.

A harcokban elesetteknek emléket állító 1917. évi VIII. törvénycikk így fogalmaz: „Mindazok, akik a most dúló háborúban a hadra kelt sereg kötelékében híven teljesítették

¹ Az egyes hadszínterekről, amelyeken a Monarchia seregeinek harcolni kellett lásd Romsics Ignác (főszerk.): Magyarország az első világháborúban. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.

² Julier Ferenc: 1914–1918. A világháború magyar szemmel. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933, 297–298.

³ Julier: i. m. 296.

⁴ Romsics: i. m. 131.

⁵ Julier: i. m. 297.

kötelességeiket, a nemzet osztatlan, hálás elismerésére váltak érdemesekké. Őrizze meg a késő utókor hálás kegyelettel azok áldott emlékezetét, akik életükkel adóztak a veszélyben forgó haza védelmében. Minden község (város) anyagi erejének megfelelő, méltó emléken örökíti meg mindazoknak nevét, akik lakói közül a most dúló háborúban a hazáért életüket áldozták fel.”⁶ Végrehajtásával a belügyminisztert bízták meg, aki ki is adta az 1917. évi 7283. számú körrendeletét e tárgykorban.⁷

A törvényt a Horthy-korban két újabb jogszabály követte gróf Csáky Károly altábornagy, honvédelmi miniszter előterjesztése következtében. A tábornok 1924 januárjában nyújtotta be a javaslatát, amit a véderő- és a közjogi bizottság együttes ülésen márciusban véleményezett, majd a Nemzetgyűlés április folyamán elfogadott. Ez volt „az 1914/1918. évi világháború hősi halottai emlékének megünnepléséről” szóló 1924. évi XIV. törvény, amely május utolsó vasárnapját *hősök emlékünnepe* néven nemzeti ünnepi rangra emelte. A mindössze két szakaszos artikulus a következőket mondta ki: „A magyar nemzet mélyeséges szeretettel, magasztaló elismeréssel és hálával emlékezik meg azokról a hős fiairól, akik az 1914/1918. évi világháború alatt a hazáért vívott súlyos küzdelmekben a magyar nemzetnek dicsőséget és hírnevet szerezve életüket feláldozták. A nemzet soha el nem múló hálája és elismerése jeléül, az élő és jövő nemzedékek örök okulására és hősi halottaink dicsőségére minden esztendő május hónapjának utolsó vasárnapját nemzeti ünneppé avatja. Ezt az ünnepnapot – mint a »Hősök emlékünnepe« – a magyar nemzet mindenkor a hősi halottak emlékének szenteli.”⁸

A törvénytervezet indokolásában a honvédelmi miniszter a következőkkel érvelt: „A »Hősök emlékünnepe« azokat a magyar katonákat kívánja megünnepelni, azoknak az emléket kívánja a jövő számára megörökíteni, akiknek hősiességük bátorítása tette lehetővé és eredményezte a magyar csapatok által példátlanul álló halálmegvetéssel megvívott diadalmas harcok egész sorozatát; azokat a hősokeket, akiknek neve – azokat a csapatokat, amelyeknek haditettei aranybetűkkel vannak megörökítve a történelem véres lapjain és napnál fényesebben ragyogják be a dicsőség fénysugaraival a múltat és a jövőt. Ennek a napnak a rendeltetése lenne, hogy azon az állam és társadalom szerveinek célszerű együttműködésével a nemzet a hősök emlékének adózzék.”⁹

Már 1915-ben megkezdte működését a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság (HEMOB), amely ekkoriban inkább volt a háború mellett agitáló propagandaszervezet, de a Horthy-kor első éveiben már az emlékművek művészi kivitelezését volt hivatva ellenőrizni. A bizottság azonban 1924-ben feloszlott, emiatt Rakovszky Iván belügyminiszter júliusban a 124 669. számú belügyminiszteri körrendelettel szabályozta ideiglenesen az emlékműállítás kérdését.¹⁰ Végül az 1917-es és 1924-es törvényeket „a hősök emlékének megörökítése körül követendő eljárásról” szóló 247.000/1924. számú belügyminiszteri körrendelet¹¹ egészítette ki, amely alapján a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a belügyminiszter képviselőjével kiegészülő illetékes bizottsághoz lehet világháborús emlékmű pályázati anyagokat benyújtani elbírálás érdekében. (Az ezredforduló idején a magyar országgyűlés újabb törvényt fogadott el ebben a témakörben. Így született meg az 1924. évi XIV. törvény

⁶ Magyar Törvénytár, 1917. évi törvénycikkek. Franklin, Budapest, 1918, 25.

⁷ Magyarországi Rendeletk Tára. 1917. I. Pest, Budapest, 1917, 642–643.

⁸ Magyar Törvénytár, 1924. évi törvénycikkek. Franklin, Budapest, 1925, 166–167.

⁹ Uo. 167.

¹⁰ Magyarországi Rendeletk Tára. 1924. Pesti, Budapest, 1925, 418.

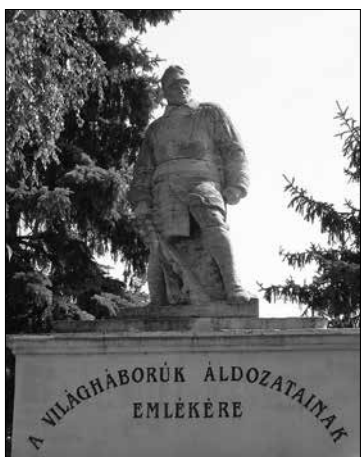
¹¹ Uo. 523–525.

szellemiségéhez hasonló, „a magyar hősök emlékének megőrkítéséről és a Magyar Hősök Emlékünnepéről” szóló 2001. évi LXIII. törvény.¹² E szerint május utolsó vasárnapja ismét ünnepnappá lépett elő, de ez már nem az első világháborúban elesettek emlékét volt hivatva megőrkíteni, hanem mindazokét, akik a honfoglalás óta vérüket áldozták azért, hogy a magyar állam és a magyar nemzet fennmaradjon.)

A Horthy-kor folyamán mintegy ezeregszáz emlékművet emeltek Magyarországon, a második világháború után pedig körülbelül újabb kilencszázat. A közel kétezer emlékmű egynegyede szobor.¹³

A két világháború közötti korszak falusi jegyzőinek többsége úgynevezett közigazgatási tanfolyamot végzett, és az itt nyert tudásra alapozva futották be pályájukat. Munkájuk megsegítésére adták ki az 1920-as évek közepétől minden évben a *Községi jegyzők zsebnaptára...* című kiadványsorozatot, amelyben röviden összefoglalták a legfrissebb és a falvak közéletének irányításához elengedhetetlenül szükséges információkat, a legújabb jogszabályok tartalmát, gyakorlati útmutatóját. Itt szerepelt az is, hogy a (korábban bemutatott) jogszabályok mentén hogyan és hol lehet első világháborús emlékműre pályázni, milyen dokumentumokat kell a bírálóbizottságnak betérjeszteni, annak milyen eljárást kell lefolytatnia. A részletes útmutatás egészen addig elment, hogy az emlékmű leleplezési ünnepségére milyen hivatalos személyeknek kell meghívót küldeni és a programot hogyan kell összeállítani.¹⁴

A DÉVAVÁNYAI EMLÉKMŰ

Dévaványa lakossága 1925-ben állított fel első világháborús emlékművet a település főterén. Talapzatára ötszáztizethét helybeli férfi nevét vésték fel, akik életüket vesztették a harcokban.¹⁵ Hogy ezt követően milyen módon emlékeztek meg elesettjeikről a helyiek, arról a

¹² 2001. évi LXIII. törvény a magyar hősök emlékének megőrkítéséről és a Magyar Hősök Emlékünnepéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100063.TV> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 26.)

¹³ Kovács Ákos: Emeljünk emlékszobrot hőseinknek! In: Uő (szerk.): Monumentumok az első háborúból. Corvina, Budapest, 1991, 110–111., 125.

¹⁴ A részleteket lásd Várkonyi István: Községi jegyzők zsebnaptára az 1927. évre. Hegedűs, Budapest, é. n., 169–171.

¹⁵ Gaál József (szerk.): Dévaványa Nagyközség története. Dévaványa, 1971, 8., 63., 149.

Magyar Vidék és a Dévaványai Hírlap 1930-as, 1940-es évekbeli lapszámaiból tájékozódhat az utókor. Hogy az 1920-as évek második felében is tartottak-e megemlékezéseket, arra vonatkozóan nem rendelkezünk írott forrásokkal.

„A hősök vasárnapja emlékünnepe annak a tengernyi ifjú életfeláldozásának, akik drága, szent magvetés voltak, akiknek elhullott vércseppjei a legfelsőbb kitüntetés emlékére a haza rongyos kabátján, amiért ilyen lélekkel nevelte őket. Hálás szívvel hajtjuk meg az emlékezés zászlaját előttük, imádságba foglaljuk nevüket. Közülünk a legjobbak voltak ők, hiszen a gazda is a legszebb buzáját használja magvetésre. Oh, mi szép volt az ő áldozatuk!”¹⁶ – idézte fel egy dévaványai cikkíró a helyi hősök emlékét 1932-ben, amikortól nyomon követhetők a megemlékező rendezvények.

Az 1930-as évek helyi sajtójában fellelt források tükrében, amelyek leírták, hogy a dévaványai előljáróság mi módon tartotta meg a hősök emlékünnepét, azt mondhatjuk, hogy szó szerint betartották a *Községi jegyzék zsebnaptárában* foglaltakat. Íme, az 1932-es ünnepi terv összeállítása: „A világháborúban hősi halált haltak emlékének megünneplésére minden év május havának utolsó vasárnapja van megjelölve. Hősi halottainkról megemlékezendő f. hó 29-én délelőtt 11 órakor a »Hősök szobra« előtt ünnepélyt rendezünk, amelynek programja a következő: 1. Felvonulás. 2. Hiszekegy, énekli az Iparos dalárda. 3. Ünnepi beszéd, tartja Pápay Lajos rkath. esperes plébános. 4. Hadirokkantak jelvény kiosztása. 5. Nem, nem soha!, énekli az Iparos dalárda. 6. Kegyeleti staféta beérkezése, illetve indítása. 7. Koszorúk elhelyezése. 8. Hymnus, énekli a közönség. 9. Leventék és cserkészek díszfelvonulása a hadirokkantak és a közönség előtt. Felkérjük a meghívottakat, hogy az ünnepélyt megelőzőleg a templomokban tartandó Istentiszteleteken, valamint az ünnepélyen testületileg megjeleni szíveskedjenek. Az Egyesületeket zászlók alatti felvonulásra kérjük (nemzeti vagy egyleti zászló, fekete szállaggal).”¹⁷

Tóth Lajos, a Vitézi Rend helyi tagja, *Testvérek vannak eltemetve* címmel verset is írt a hősök napja alkalmából 1934-ben, amelyet a helyi sajtó is leközölt:

„Az urali nagy rengetegben,
Ott nyugszanak a 'magyar kertben'
Fakeresztjeik egész erdő,
Száz-száz mementó, sohase felejtő!
A fejfájukon cirill betűk,
De János, István, meg Pál a nevük.

Már akkor felverte dombjukat a gyom,
Ma a kereszt sem áll a sírokon.
Pedig amott el, messze, messze,
Testvérek vannak eltemetve, –

Kidőlt fejfákon cirill betűk,
De István, János, Pál volt a nevük.”¹⁸

Az 1937-es hősök emlékünnepeéről tájékoztató cikkéből értesülhetünk arról, hogy létezett a faluban *Hősök ligete* is. Ilyen parkot akkoriban országsszerte létesítettek a falvakban, és az volt a szokás, hogy annyi emlékfát ültettek bele, ahány helybeli katona meghalt a harcok

¹⁶ Magyar Vidék, 1932. május 29., 1.

¹⁷ Uo. 4.

¹⁸ Dévaványai Hírlap, 1934. május. 26., 4.

folyamán. Az nem derül ki egyértelműen, hogy a dévaványai Hősök ligete mikor keletkezett, de az újságíró beszámolója szerint az emlékfákat, amelyek akácok voltak, ekkor avatták,¹⁹ ami pedig az 1937-es ligetkialakítást engedi sejtetni.

1942-ben már a második világháború ütközeteiben életüket vesztett, Dévaványáról hadba vonult honvédek emlékének is adóztak a rendezvény során. Hősi halottként Bak Lajos, Buzi György és Papp Lajos nevét jegyezte fel a *Dévaványai Hírlap*.²⁰

Valószínűleg valamelyik községi rendezvényt elmoshatta az eső, mert az 1943-as hősök emlékünnepeére szóló meghívóban a rendezőbizottság gondoskodott alternatív helyszínről, és erre a programot közlő hirdetőben is felhívta a figyelmet: „*Kedvezőtlen időjárás esetén az ünnepély a moztéremben lesz megtartva.*”²¹ Ugyanebben a felhívásban gondoltak a település feldíszítésére is: „*Kérjük lakostársainkat, hogy az ünnepély napján tartsanak munkaszünetet és házaikat nemzeti lobogókkal feldíszíteni szíveskedjenek.*”²²

A második világháború csataterain összesen kétszáztizenthat dévaványai esett el. Az ő nevüket szintén megörökítették az emlékmű talapzatán.²³ Maga a talapzat az 1945 utáni évtizedek folyamán többször is változáson ment keresztül. „*Az emlékművet 1997-ben felújították és október 23-án adták át. Dévaványát 2000-ben nyilvánították várossá. 2009 őszén a város főtere is megújult. Ekkorra már I. és II. világháborús emlékművé alakították át a hősi emlékművet. Az emlékmű központi alakja az emlékműre emelt hős katona. Bal oldalon négy gránittáblán az első világháborúban, a jobb oldali gránittáblákon a II. világháborúban elesett hősök nevei olvashatók.*”²⁴ Dévaványa önkormányzata minden esztendő október 6-án a honvéd emlékmű előtt tartja megemlékezését az aradi vértanúkról.

A TÁPIÓSZECSEŐI EMLÉKMŰ

Tápiószecsről négyszázötven férfi vett részt az első világháború harcaiban. Hatvanhárman elesetek a hadjáratokban, összesen tizenhárom hadiözvegy és hadiárva maradt utánuk a faluban.²⁵ 1925-ben döntött úgy a nagyközség elöljárósága, hogy emlékjel állításával tiszteleg az elesett helyi hősök előtt.²⁶

A Magyar Távirati Iroda tájékoztatójából értesülhet az utókor arról, kitől rendelte a falu a szobortervet, és mikor avatták fel az elkészült monumentumot: „*Tápiószecseő község közönsége a világháborúban elesett 62 községbeli hősnének emlékét szoborművel örökíti meg. A szobor Cser Károly szobrászművész sikerült alkotása. Ünnepélyes leleplezését Szent István napján tartják meg.*”²⁷ Tápiószecsen ezzel szemben a szájhagyomány úgy tartotta,

¹⁹ Uo. 1937. június 5., 3.

²⁰ Uo. 1942. május 30., 3.

²¹ Uo. 1943. május 29., 2.

²² Uo.

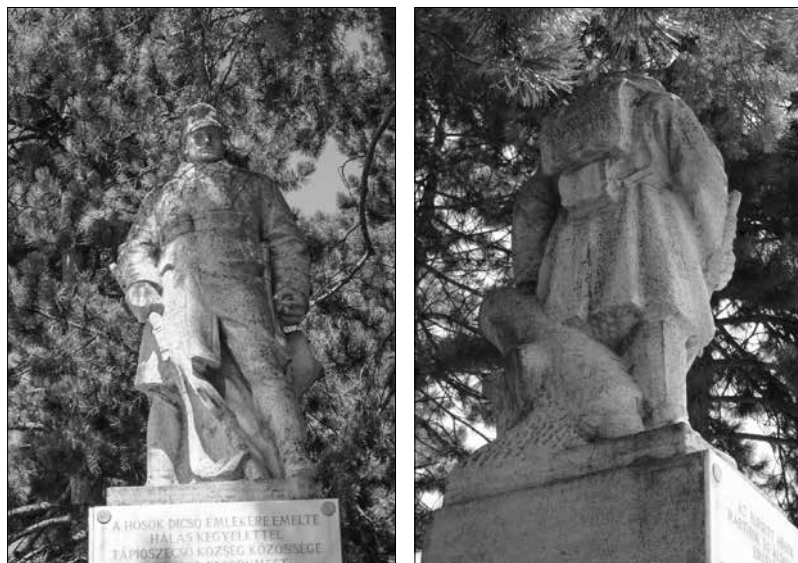
²³ Gaál: i. m. 149.

²⁴ Köztérkép. https://www.kozterkep.hu/~15805/I_es_II_vilaghaborus_emlekmu_Devavanya_1925.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 26.)

²⁵ Gyulay Sándor et al. (szerk.): Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára. Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete, Budapest, 1931, 157.

²⁶ Uo.; Anka László: „Édes és kívánatos meghalni a hazáért!” Hősök szobra és Hősök ligete Tápiószecsen az első világháború áldozatai emlékére. Thapeu, 2014. október 12.

²⁷ Magyar Távirati Iroda, 1925. augusztus 17., 21 óra 45 perc.

hogy a szobrot Kisfaludi Strobl Zsigmond tervezte,²⁸ de az MTI híryanaga egyértelműen megcáfolja ezt a korábbi vélekedést.

A szóbeszéd szerint az emlékművet egy módos helyi parasztgazda, Lipták György²⁹ adományából tudták elkészíteni. Egy időben még látni is lehetett a talapzat hátsó felén egy LGY vésetet, amelyre az adományozó nevének monogramjaként emlékeznek a helyiek. 1996-ban a szobrot felújították, feltehetően ekkor tették láthatatlanná a betűjeleket is.

A *Pestmegye Trianon után* című reprezentatív kötetből értesülhet arról az érdeklődő, hogy a falusiak a Szent Miklós nevét viselő római katolikus templom nyugati oldalában állították fel az emlékművet, amelyet Hősök szobra néven emlegettek. A körülötte elterülő hatszáz négyszögöl kiterjedésű, frissen parkosított teret Hősök ligete névre keresztelték.³⁰

A források 1925 után egy évtizeden keresztül nem tesznek említést arról, mikor és milyen formában tartották a tápiószecsői megemlékezéseket az elesettekről. A nagykáta katolikus esperesi kerület lapja, a *Katolikus Szó* egyik 1936-os száma az egyetlen, ami az évekig tartó forrásnélküliséget, hallgatást feloldja: „*A tápiószecsői frontharcosok szövetsége vallásosságának és hazafiságának adta tanujelét akkor, amikor egyhangúlag elhatározta, hogy minden évben kétszer és pedig hősök napján és halottak napján, nyilvánosan is lerója kegyeletét a világháborúban elesett hősök iránt.*”³¹ Abból, hogy tizenegy évvel a szoboravatás után döntöttek a helyi veteránok a jövőbeni megemlékezésekről, arra lehet következtetni,

²⁸ Anka László – Kucza Péter: *Tápiószecső anno. A 750 éves falu története írásban és képekben. Tápiószecső Nagyközség Önkormányzata, Tápiószecső, 2014, 19.*

²⁹ Lipták György (1869–1929) földműves aktív szerepet vállalt a Horthy-kor első évtizedében a tápiószecsői közéletben. Alapító tagja volt a Hangya Szövetkezetnek és a Levente Egyesületnek. Az 1931-es megyei tiszti címtár adatai szerint halála után özvegye negyvenhárom katasztrális hold földet örökölt utána. Ezzel a birtokméréssel az első tíz helyi földbirtokos között tartották számon. Lásd Gyulay et al.: i. m. 158–159. Tápiószecső Nagyközség Önkormányzatának Képviselő-testülete e sorok szerzőjének előterjesztése eredményeként a helybeli Koós Károly Művelődési Központ és Könyvtár egyik látogatótermét Lipták Györgyről nevezte el 2017. május 25-i ülésén.

³⁰ Dömjén Miklós – Fröhvirth Mátvás (szerk.): *Pestmegye Trianon után. II.* Budapest, 1930, 441.

³¹ *Katolikus Szó*, 1936. november 15., 6–7.

hogy ezt az 1925 utáni esztendőekben elhanyagolták. 1936-ban Sziráki Viktor földműves, világháborús veterán mondott emlékbeszédet, és mindenszentek napján egy ima keretében, élő virágokból készített óriáskoszorút helyeztek el a szobornál.

1945 után a második világháborúban elesett honvédek és a holokausztnak áldozatul eső tápiószecsői zsidó lakosok nevét is rávésték a szobor talapzatára, így az eredetileg első világháborús emlékműnek szánt honvédszobor idővel többfunkciós emlékművé vált. Az 1989–1990-es rendszerváltás óta a nagyközségi önkormányzat képviselő-testülete, a település civil szervezetei és polgárai a honvédemlékművet szokták megkoszorúzni március 15-én, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcnak emléket állító nemzeti ünnepen.

Az 1990-es években az emlékmű tábláját, amely a holokauszt áldozatainak nevét örökítette meg, idegenek összetörték. Az önkormányzat helyreállíttatta a kárt.

Egy 1931-es képeslap tanúsága szerint kezdetben lépcső vezetett fel a szobor talapzatához,³² amelyen latin nyelvű felirat hirdeti: „*Dulgeet decorum est pro patria mori*”, vagyis, édes és kívánatos meghalni a hazáért. A szöveg azonban hibás, mert a *dulge* valójában *dulce*, illetve az *et* nem egybe írandó az őt megelőző szóval.

Mindemellett Tápiószecső szerencsés településnek mondhatja magát, mivel nemcsak ezzel a világháborús emlékművel büszkélkedhet, hanem az innen negyven-ötven méterre, a templomkert keleti felében, a rendszerváltás után, 1991-ben felállított *Hősök, Mártírok, Áldozatok* címet viselő kopjafákkal is, amelyekre szintén rávésték a két világháborúban életüket vesztett honvédek és a náci–nyilas rémuralom során meggyilkolt helybeli zsidók nevét. E monumentumokat a falu szülötte, Darázs István népi fafaragó művész ajándékozta a községnek.³³ Vagyis Tápiószecsőnek két olyan emlékműve is van, amelyeket azonos célból állítottak fel.

AZ IKREK

Rakovszky Iván belügyminiszter 247.000/1924. számú körrendelete segítséget (gyámkodást) kívánt nyújtani a falvak számára is, ahol nyilván kevesebb művészeti ismeret és jártasság halmozódott fel, mint egy-egy városban. A rendelet így fogalmazott: „*A községek érdekében megóvása céljából arról is történt gondoskodás, hogy az említett Bíráló Bizottságnak egy szűkebb körű albizottsága a felállítás előtt megvizsgálja a már elkészült emlékművet abban a tekintetben, hogy az az elfogadott tervvel megegyező-e, hogy továbbá anyaga is megfelel-e a szerződéses kikötéseknek. Felállításra tehát csak olyan emlékmű kerülhet, amelyre vonatkozóan a most említett albizottság a felállítási engedélyt megadta. Ez az eljárás – természetesen – nem zárja el a megrendelő községet attól, hogy a vállalkozó művésszel szemben szükség esetében bíróság előtt érvényesíthesse a szerződésben kikötött kötelezettségek teljesítését. A Bíráló Bizottság előzetes hozzájárulása és felállítási engedélye szükséges az olyan tervnek a kivitelihez is, amelyet a község közvetlenül készített, vagy fogadott el.*”³⁴

Rendeletét így zárta a miniszter: „*Minthogy végül a közelmúltban követett eljárás több irányban szabálytalan volt, a már folyamatban levő ügyekben a multa nézve a megtorló intézkedéseket csak kifejezett visszaélések miatt fogom megtenni, ezután azonban a már*

³² Anka–Kucza: i. m. 19.

³³ Anka László – Sipos Katalin (szerk.): Tápiószecső szülötte: Darázs István népi fafaragó művész életműve képekben. Tápiószecső, 2014, 47.

³⁴ Magyarországi Rendeletek Tára, 1924. Pesti, Budapest, 1925, 524.

*folymatban levő ügyekben is feltétlenül megkövetelem a szabályok pontos megtartását.*³⁵ Ez tehát arra utal, hogy a monumentumok tervezését, felállítását, finanszírozását botrányok kísérték. Arra nem utalnak források, hogy a dévaványai és a tápiószecsői szobrok felállítása körül bármilyen konfliktus keletkezett volna, pedig egy dolog mindenképpen okozhatott volna feszültséget: a két szoborkatona külsejét, ruházatát, felszerelését, testtartását tekintve teljesen azonos. Mindkét gyalogos katona ugyanúgy tartja jobbujában a fegyverét, amelynek még a vállszíja is azonos ívben hullámszik, és kabátjuk alsó szegélyét is éppen egyformán lebbenti fel a képzeletbeli szél. A dévaványai szoborkatona egy kicsit karcsúbb, illetve ez a szobor hátul egy alakatlan tömegre támaszkodik, míg a tápiószecsői egy ágyúcsőhöz.

A két emlékművet ugyanabban az esztendőben emelték, tervezőjük is ugyanaz a szobrász, Cser Károly³⁶ volt. Szobortervét tehát, vélhetően egyszerre adta el két olyan településnek, amelyeket nagy távolság választott el egymástól, és feltehetően nem is tudott egyik lakosságá a másik létezéséről. Dévaványa a tiszántúli Békés megyében található, Tápiószecső Pest megyében fekszik, s majdnem 150 kilométer a két település közötti távolság. Cser Károly leszármazottai sajnos nem reagáltak levelemre, amelyben a birtokukban lévő hagyatékbba kértem betekintést, hogy a megrendelés és kivitelezés részletei után kutathassak.

Így születtek és nevelkedtek tehát kilencvenhárom esztendővel ezelőtt Dévaványa és Tápiószecső első világháborús ikrei.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2001. évi LXIII. törvény a magyar hősök emlékének megörökítéséről és a Magyar Hősök Emlékünnepéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100063.TV>
- Anka László: „Édes és kívánatos meghalni a hazáért.” *Hősök szobra és Hősök ligete Tápiószecsőn az első világháború áldozatai emlékére*. Thapeu, 2014. október 12.
- Anka László – Kuczsa Péter: *Tápiószecső anno. A 750 éves falu története írásban és képekben*. Tápiószecső Nagyközség Önkormányzata, Tápiószecső, 2014.
- Anka László – Sipos Katalin (szerk.): *Tápiószecső szülőtte: Darázs István népi fajaragó művész életműve képekben*. Tápiószecső Nagyközség Önkormányzata, Tápiószecső, 2014.
- Dévaványai Hírlap, 1934. május. 26.
- Dömjén Miklós – Fröhvirth Mátyás (szerk.): *Pestmegye Trianon után*. II. Budapest, 1930.
- Gaál József (szerk.): *Dévaványa Nagyközség története*. Dévaványa Nagyközség Tanácsa, Dévaványa, 1971.
- Gyulay Sándor – Rexa Dezső – Szatmáry István (szerk.): *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára*. Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete, Budapest, 1931.
- Julier Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933. <http://mek.oszk.hu/02200/02221/html/>
- Katolikus Szó, 1936. november 15.
- Kovács Ákos: *Emeljünk emlékszobrot hőseinknek!* In: Uő (szerk.): *Monumentumok az első háborúból*. Corvina, Budapest, 1991.
- Köztérkép. https://www.kozterkep.hu/~/15805/I_es_II_vilaghaborus_emlekmu_Devavanya_1925.ht

³⁵ Uo. 524–525.

³⁶ Cser Károly (1880–1965) szobrászművész, az első világháború idején orosz hadifogságba esett, és éveket töltött Szibériában.

Magyarországi Rendeletek Tára, 1917. I. Pest, Budapest, 1917.

Magyarországi Rendeletek Tára. 1924. Pesti, Budapest, 1925.

Magyar Távirati Iroda, 1925. augusztus 17., 21 óra 45 perc.

Magyar Törvénytár, 1917. évi törvénycikkek. Franklin, Budapest, 1918.

Magyar Törvénytár, 1924. évi törvénycikkek. Franklin, Budapest, 1925.

Magyar Vidék, 1932. május 29.

Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.

Várkonyi István: *Községyi jegyzők zsebnaptára az 1927. évre*. Hegedűs, Budapest, é. n.

A Zrínyi Kiadó könyvajánlata

Görgei Artúr válogatott írásai

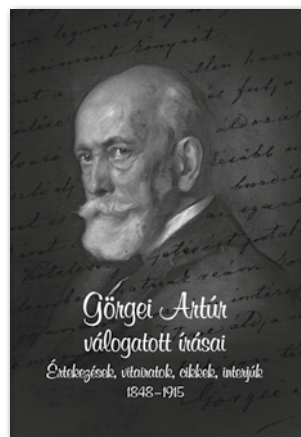
Értekezések, vitairatok, cikkek, interjúk
1848–1915

Válogatta és sajtó alá rendezte:
dr. Hermann Róbert

Görgei Artúr az 1848–1849. évi forradalom tábornoka, egy ideig hadügyminisztere és a hadsereg főparancsnoka volt. A tábornok német nyelvű emlékiratai 1852-ben Lipcsében láttak napvilágot, ám magyar fordításuk csak 1911-ben, majd 1988-ban került az olvasóközönség elé.

A Görgei Artúr születésének 200. évfordulójára megjelent kötet közreadja a tábornok 1848-ban befejezett kémiai doktori értekezését, 1848–1849-es kiáltványait, beszédeit, 1861–1881 közötti hírlapi cikkeit és folyóiratokban megjelent tanulmányait. A kötetben olvashatók még a tábornokkal 1884 és 1915 között készített interjúk, valamint azok az önéletrajzi jellegű levelek, amelyekben pályafutására, illetve 1848–1849 egyes szereplőire vonatkozó emlékeiről ír.

Zrínyi Kiadó, 2018

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

B. Stenge Csaba:

A „VÍZKERESZTI CSATA”: CSEHSZLOVÁK–MAGYAR HATÁRINCIDENS MUNKÁCSNÁL 1939. JANUÁR 6-ÁN (2.)

ÖSSZEFOGLALÓ: 1938 októbere és 1939 márciusa között a magyar–csehszlovák viszony a magyar területi revíziós törekvésekkel párhuzamosan rendkívül feszültté vált. Ennek következményeként számos határincidensre is sor került a két ország között, melyek közül a legsúlyosabb Munkácsnál zajlott le 1939. január 6-án. A tanulmány második része ennek a határincidensnek az okait, utóéletét és következményeit mutatja be.

KULCSSZAVAK: határincidens, vízkereszti csata, magyar–csehszlovák feszültség, revízió, Kárpát-alja, Munkács, Oroszvég, térképhelyesbítők, szabadcsapatok, Rongyos Gárda, Kárpáti Szics

A FELELŐSSÉG KÉRDÉSE ÉS ANNAK VIZSGÁLATA

A két fél eltérő narratívája miatt az események pontos tisztázása sem egyszerű, a korabeli dokumentumok tényállításaival is óatosan kell bánni, és az incidenst követő tárgyalások is az eltérő nézőpontok miatt bizonyultak részben sikertelennek.

A magyar fél szerint az 1939. január 6-ai, Munkács elleni támadás egy közvetlen előzmények nélküli, meglepetésszerű, jelentős erővel végrehajtott, előre megtervezett csehszlovák vállalkozás volt Oroszvég elfoglalására. A csehszlovák források szerint viszont a kiváltó ok egy magyar civil ruhás fegyveresek által provokált tűzmegnyitás volt: a hajnali 3 óra 10-kor az ideiglenes határvonal közelében, a kölcsényi sorompónál történt incidenst egy háromfős csendőrzárőr sérelmére követték el, amelynek következtében František Dvořák csendőr a karján megsebesült.¹ Szerintük a város elleni támadás egy erre a lövöldözésre adott válasz volt, amelynek során kicsúszott az események irányítása a katonai vezetés kezéből. Ezzel a csehszlovák narratívával kapcsolatban azonban számos probléma merül fel.

Az ekkor már térképhelyesbítők néven szereplő szabadcsapatoknak, illetve magának a Rongyos Gárdának az 1938 októberében és novemberében tapasztalt kiugró aktivitása rendkívüli mértékben lecsökkent 1939. január elejére. Hivatalosan szervezett akcióik 1938 novemberében óta nem voltak, létszámuk is erősen megfogyatkozott, november végétől folyamatos volt az állomány leszerelése. Az október–novemberi csúcson 900 főt meghaladó létszámukból csak 158 fő maradt a térképhelyesbítő osztag állományában, a többieket leszerelték. Ez az erősen lecsökkentett létszám volt azonban a „kemény mag”, válogatott, rendkívül elkötelezett és motivált állomány. 1938 decemberétől a térképhelyesbítők csak propagandatevékenységet folytattak, diverziós akciókat hivatalosan nem hajtottak végre (saját szakállukra viszont több lövöldözést is provokáltak a határsávbán). Közülük közvetlenül

¹ Jindřich Marek: Hraníčářská kalvárie. Cheb, Svět Křidel, 2004, 151–152.; Július Baláz – Ivan Urminský: Incident u Mukačevo 6. ledna 1939 (dokumenty k československo–maďarskému konfliktu). In: Ročenka VHA 2007. Praha, Ministerstvo obrany ČR, 2008, 23–24.

Munkácson – ahogy erről már korábban volt szó – egy mindössze nyolcfős osztag volt Csapó F. József parancsnoksága alatt (a néhány náluk lévő vendéggel együtt is csak tucatnyian voltak). Emellett Munkácsváralja – akkor még különálló település – területén volt még egy tízfős osztag (Papp Sándor vezetésével).²

A nap eseményeiről és tevékenységükről fennmaradt a térképhelyesbítő osztag részletes jelentése is. Ez sem említi a határsávban végrehajtott esetleges akciót (bár ez nem perdöntő, mert, ha az ő akciójuk lett volna a csehszlovák támadás kiváltó oka, elképzelhető, hogy megpróbálták volna eltitkolni).

A magyar kivizsgálás azt állapította meg, hogy magyar oldalról nem történt provokáció a várost ért támadást megelőzőleg. A fennmaradt iratokban jómagam sem találtam nyomát annak, hogy bármit ezzel kapcsolatosan leplezni akartak volna.

Ha a honvédség talált volna bizonyítékot az akcióra, akkor az bekerült volna a határincidenssel kapcsolatos iratokba, mert a térképhelyesbítők és a magyar királyi Honvédség között érzékelhető feszültség jól kivehető volt a korabeli iratokból. Ha a térképhelyesbítők felelőssége kiderült valamely korábbi kivizsgálásnál, azt honvédségi iratok egyértelműen jelezték (így volt ez például a korábban már említett fatelep melletti harcokkal kapcsolatban). Sőt, a saját szakállukra végrehajtott akciókat a térképhelyesbítők parancsnoksága sem tolerálta, és a felelősöket le is tartóztatta például az 1938. december 30-án Beregújfalunál kitört lövöldözés után.³

Természetesen ennek ellenére még mindig lehetséges, hogy néhány magyar fegyveres a saját szakállára nyitott tüzet a csehszlovák államvédelmi őrség egy őrzőjára (sötétben, nagyobb távolságról egyébként is lehetetlen megállapítani, hogy valaki egyenruhát visel vagy civilben van). Ez azonban – ha esetleg így is történt – nem indok, mentség és magyarázat a város elleni nagyszabású támadásra, a civilek agyonlövésére, a város belsejében civil célpontokra lőtt tüzérségi tűzre, mint ahogy a fehér zászlós magyar parlamenterekre történő szándékos tüzmeqnyitásra sem (hogy csak a legfajsúlyosabb tények közül emeljek ki néhányat).

Emellett akár az is előfordulhat, hogy ez az állítólagos ok utólag lett fabrikálva a város elleni támadás igazolására, és Dvořák a határincidens elején vagy baráti tűzben sebesült meg.

A csehszlovák narratívával kapcsolatban emellett van itt még néhány probléma. Ha egy csendőrzőrt 3 óra 10-kor ért támadás a demarkációs vonal mellett, arra válaszként lehetetlen lett volna 3 óra 45-kor egy ilyen nagyszabású katonai akciót megindítani (mely ráadásul több irányból indult meg). Az akció kezdetén a határbiztosítók csellel történő kiemelése sem a „harc hevében” történt, hanem nyilvánvalóan tervezett akció volt. A határincidensben bevett csapaterősítések korábbi előrevonását a csehszlovák fél azzal magyarázta, hogy ezekre azért került sor, mert magyar támadásra számítottak Munkács térségéből. Konkrétan a 36/2. gyalogszázad gépkocsiszállítással történő előrevonására is közvetlenül az akció előtt került sor. Emellett páncélgépkocsik sem állomásoztak a demarkációs vonal környékén, ezeket is január 5-éről hatodikára virradó éjjel vezényelték a Munkács melletti Klacsanóra.⁴

Ez a magyarázat, amely az előrevonásokat magyar támadási tervhez köti, tarthatatlan, hiszen magyar támadási előkészületek nem voltak, és ezt a csehszlovák fél is jól tudta. Mind Munkácsot, mind az odavezető utakat teljesen belátták, és hosszú ott-tartózkodásuk következményeként informátoruk is számos volt a városban; így a magyar fél minden csapatmozgásáról pontos, naprakész adattal rendelkeztek.

² HM HIM HL Vkf. 1939. 5. oszt. 80.710/20/elh.

³ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3027/elh.

⁴ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/elh.

Mindezek alapján kifejezetten úgy tűnik, hogy a támadók terveztek valamit, és nem spontán, válaszként meginduló akcióról volt szó. Ráadásul a sok szabadságolás miatt január 6-a, az ortodox karácsony „ideális” dátum lehetett egy meglepetésszerű akcióra. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Oroszvég község előljárósága január 5-én küldött egy átiratot a 6/37. határbiztosító őrsnek, amely szerint tudomásukra jutott, hogy az ortodox karácsony alatt a csehszlovák haderő rajtaütéssel el akarja foglalni Oroszvéget. A támadás tervszerű, előkészített voltát erősítették meg az elfogott csehszlovák katonák vallomásai is, akik szerint egy tisztól előző este kapták a támadási parancsot. A zsákmányolt páncélgépkocsiban talált, iratokkal és térképekkel teli járőrtáskában lévő dokumentumok is a támadás tervezett mivoltát erősítették meg.⁵

Két lehetséges ok játszik még szerepet a támadás motivációjában. Az egyik maga a határvonal. A Csehszlovákia és Magyarország között 1938. november 5-én ideiglenesen meghúzott demarkációs vonal természetesen sok vita tárgya volt. Munkács térségében a csehszlovák oldalról egyesek szerették volna, ha Oroszvég – és Klastromalja – visszakerül Csehszlovákiához, és a határ a Latorca folyó lesz a két ország között. Ennek az esetleges verzióknak a sugalmazásában szerepet játszhatott az is, hogy Oroszvégen több, korábban Munkácson szolgálatot teljesítő csehszlovák rendőrnek is volt saját tulajdonú ingatlana. Közülük legalább kilencen részt is vettek a támadásban az Oroszvégre nyugatról betörő csoportban.⁶ Kárpátalja vonatkozásában végleges, hivatalos határvonal kijelölésére nem is került sor a terület 1939. március közepi visszacsatolása előtt, de Avgusztin Volosin huszti autonóm kárpátaljai kormánya 1939. február 27-ei, határokkal kapcsolatos konkrét javaslatában egyik legfontosabb tételként szintén visszaigényelte Magyarországtól Oroszvéget és Klastromalját.⁷ Természetesen Oroszvég – és Klastromalja – állandó elfoglalására és megtartására a bevetett erők nem voltak elégségesek, de egy helyi parancsnok ehhez az akcióhoz magasabb szintről biztosan nem kapott volna engedélyt, illetve támogatást további erők alárendelésével, mert a helyzet eszkalálódása, a probléma nemzetközi szintre emelése nem lehetett célja a csehszlovák katonai és politikai vezetésnek sem.

A másik lehetséges ok a szabadcsapatok korábbi akciói miatti visszavágás lehetett. Ehhez kapcsolódóan érdemes megemlíteni egy újabb határincidenst. A másnapi, 1939. január 7-éről 8-ára virradó éjjel kezdődő és 8-án délelőttig tartó Nagygejőc elleni támadás is feltehetőleg a szabadcsapatok korábbi akcióinak megtorlása volt. Ez azért feltételezhető, mert az első bécsi döntés után a szabadcsapatok műszaki százada Nagygejőcön állomásozott, így a település számos november közepi akciójuk kiindulópontjául szolgált.⁸

Természetesen, ha a két ok közül bármelyik is közel áll a valósághoz, a parancsot erre a végrehajtók biztosan nem Prágából kapták, ez egy helyi parancsnok önálló akciója lehetett (a legnagyobb felelősség nyilvánvalóan a 36/I. gyalogzászlóalj parancsnokáé volt).

AZ INCIDENST KÖVETŐ TÁRGYALÁSOK ÉS ESEMÉNYEK

A legmagasabb szintű diplomáciai jegyzékváltások mellett a helyi, lokális szintű katonai tárgyalások is folytatódtak 1939. január 7-én és 8-án. Mivel a magyar álláspont szerint ez egy tervezett akció volt, követelték egy területsáv csehszlovák részről történő kiürítését és

⁵ KTÁL 1553.4.26.

⁶ MNL OL K 428. MTI Napi tudósítások, 1939. január 7., 14 óra 50 perc.

⁷ Sallai Gergely: Az első bécsi döntés. Budapest, Osiris, 2002, 138–139.

⁸ HM HIM HL Vkf. 1939. 5. oszt. 80.710/20/eln, 1. oszt. 3093/eln, 3143/eln.

átengedését, hogy a város védhetőbbé válhasson és a hasonló incidenseket elkerüljék. Ezt a csehszlovák fél elutasította. Végül beleegyeztek egy néhány kilométeres, Munkács közeli semleges övezet kialakításába, ahonnan a csehszlovák 12. gyaloghadosztály részeit kivonták, és csak az államvédelmi őrség alegységei maradtak a határ biztosítására. A csehszlovák fél elismerte, hogy magyar oldalról ugyanezt a semleges sávot nem lehet létrehozni, hiszen az a város katonai kiürítésével járna.

A magyar és csehszlovák hadifoglyok kicserélésére – a kölcsönösség elve alapján – 1939. január 10-én került sor az örhegyaljai határszakaszon. A négy magyar foglyot felszerelésükkel együtt adta át a csehszlovák fél, és visszaadták a klastromaljai laktanyából elvitt tárgyakat is, míg a magyar fél öt hadifoglyot adott át, felszerelés nélkül.⁹ (A támadók magyar területen maradt négy halottját előző nap, január 9-én adták át a csehszlovák félnek.) A magyar fél a zsákmányolt csehszlovák haditechnikai eszközöket – beleértve a páncélgépkocsit is – nem adta vissza, arra hivatkozva, hogy magyar területre történt betörés során, magyar területen kerítették őket kézre. 1939. január 10-én a következő, Munkácson zsákmányolt hadianyagot szállították be a budapesti Haditechnikai Intézetbe: a 13.326 rendszámú Tatra OA vz. 30 páncélgépkocsit teljes felszereléssel (minden bizonnyal beleértve a két beépített golyószórót is), 3 darab golyószórót, 3 darab golyószóróhoz való tartalékcsovet, 5 darab csehszlovák kézigránátot,¹⁰ 2 darab szuronyt hüvellyel és egy üres szuronyhüvelyt, 2 darab 88M Mannlicher-puskát, 2 darab golyószóró-tártartót (a páncélgépkocsihoz), 41 darab golyószórótárat (a páncélgépkocsihoz), 6 darab acélsisakot, 2 darab gázálcot, 2 darab hüvelyfogó zsákot (a páncélgépkocsihoz), 2 darab szerelőruhát (a páncélgépkocsihoz), 2 darab „cseh” puskát.¹¹ Itt februárra terveztek egy bemutatót – amelyre minden bizonnyal sor is került –, utána pedig a zsákmányolt hadianyag részletes bevizsgálását akarták megkezdeni. A legtöbb harceszközt valószínűleg már ismerte a Haditechnikai Intézet, a legérdekesebb közülük mindenképpen a páncélgépkocsi volt. Azonban a jelentésük a később oktató járműként használt Tatra OA vz. 30 típussal kapcsolatban már ekkor – egyébként helyesen – leszögezte, hogy „*a korszerű követelményeket nem elégíti ki*”.¹²

1939. január 11-én délután Sónyi Hugó gyalogsági tábornok, a honvédség főparancsnoka is Munkácsra látogatott. Itt köszönetét fejezte ki a munkácsi helyőrség tisztikarának és legénységének, valamint a városi nemzetőrségnek a helytállásukért, majd meglátogatta a kórházban a harcok sebesültjeit is.¹³

Az események kivizsgálására csehszlovák–magyar katonai vegyes bizottság felállítására került sor, amely Munkácson folytatott tárgyalásokat 1939. január 12-én és 13-án. Csehszlovák részről a bizottság vezetőjének a már említett Jan Heřman vezérkari ezredest választották –

⁹ Csak egy fő kicserélésére nem került sor ekkor: ő egy magyar fogságba esett csehszlovák gyalogos, Jan Slanina volt, aki fejlődést kapott, és nem volt szállítható állapotban. A szerencsétlen fiatal katona halálos sebesülésével még több mint egy hétig agonizált a munkácsi kórházban, végül január 19-én halt meg. A másik négy csehszlovák halottal együtt őt is a szentmiklósi temetőben temették el.

¹⁰ Minden bizonnyal ruční granát vz. 21 típust.

¹¹ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3141/el. A „cseh puska” feltehetően a csehszlovák haderőben rendszeresített, gyalogságuk szabvány fegyverzetét képező puška vz. 24 típusú fegyver volt.

¹² HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3141/el. A Tatra 72 terepjáró tehergépkocsi alvázára épült, gyenge (3–6 mm) páncélzatú, és súlyához mérten gyenge (34 LE) motorteljesítményű könnyű páncélgépkocsi típusból 51 sorozatgyártású példány épült. Bár ekkorra már nem volt korszerű, de rendszeresítve volt, így 1939 márciusában is bevetették a magyar királyi Honvédség ellen. A típusról lásd részleteiben Radomír Zavadil: Obrněný automobil OA vz. 30. Bučovice, Jakab, 2005.

¹³ Magyar Katonaújság, 1939. január 15., 3.

aki 1927–1932 között budapesti katonai attasé is volt¹⁴ –, míg magyar részről egy rendkívül intelligens és tapasztalt katonadiplomata, dr. Andorka Rudolf vezérkari ezredes (ekkor a Vkf. 2. osztály vezetője)¹⁵ lett kijelölve a tárgyalás lefolytatására.

A nagyon ellentmondásos információkból Andorka hamar leszűrte, hogy sokan nyilvánvalóan nem mondanak igazat az eseményekkel kapcsolatban, és a csehszlovák félnek rendkívül kellemetlen a situáció. Január 13-án délelőtt az oroszvégi pálinkafőzde mellett vizsgáldtak, a csehszlovák 36/1. gyalogszázad szektorában.¹⁶ Itt többek között meghallgatták a 36/1. gyalogszázad parancsnokát is. Andorka a naplójában lakonikusan ennyit jegyzett meg vele kapcsolatban: „...egyik főbűnös a cseh támadásban, kiűnően hazudik.”¹⁷

Délután befejezték a tárgyalásokat, de az eltérő nézőpontok és az események különböző magyarázata miatt nem sok eredménnyel. Mint Andorka megjegyezte: „Eredmény: nem tudtunk összhangra jutni. Szívélyes búcsú tőlük. Kellemes emberek voltak.”¹⁸

Az érzékeny határövezetekben azonban a feszültség továbbra sem csökkent. Még ugyan ezen a napon, 1939. január 13-án este 20 óra 45-kor Ungvár szélén, csehszlovák oldalról tüzet nyitottak egy a szobranci út árokjában tartózkodó magyar határbiztosító járőrre, és a járőr parancsnoka, Rácz János szakaszvezető fejlődést kapva elesett.¹⁹

Január 15-én nagyszabású tiltakozó nagygyűlést szerveztek Munkácson a megrongálódott filmszínházban, és előtte az utcákon. A helyi lakosságból több ezer fő vett részt a délelőtt háromnegyed 11-kor kezdődő rendezvényen, ahol elfogadtak egy csehszlovák támadást megbélyegző határozatot, valamint táviratot küldtek a magyar, német és olasz állam vezetői, valamint a lengyel külügyminiszter részére.²⁰

A csehszlovák fél végül elismerte részleges felelősségét a határincidenssel kapcsolatban (a teljeset nem), ám az akció tervezett mivoltát végig tagadta. A tűzérési tűz által okozott kárért hajlandóak voltak kártérítést fizetni.²¹

Bár ez a súlyos incidens nem vet túl jó fényt a csehszlovák haderőben ekkor fennálló fegyelmi állapotokra, jómagam nem találtam arról forrást, hogy csehszlovák oldalon egyáltalán felmerült volna az incidensért, annak súlyos eszkalálódásért felelős csehszlovák tisztekkel szemben eljárás indítása, felelősségre vonásuk.

¹⁴ Jan Heřman (1889–1974) katonai pályafutásáról lásd Baláz–Urmínský: i. m. 24., 3. sz. lábjegyzet.

¹⁵ Andorka Rudolf (1892–1961) pályafutásáról lásd Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Budapest, Ister, 2001, 24–25.; illetve A madridi követségtől Mauthausenig: Andorka Rudolf naplója. Budapest, Kossuth, 1978.

¹⁶ Baláz–Urmínský: i. m. 26.

¹⁷ Andorka: i. m. 88. A szövegben a kérdéses személy mint „Mach cseh kapitány” szerepel, de a szöveggörnyezetből, a helyszínből, nevéből és rendfokozatából nyilvánvaló, hogy Jiří Mácha századosról van szó. (A naplóban egyébként Heřman neve is hibásan, Heršmann-ként szerepel.)

¹⁸ Andorka: i. m. 89.

¹⁹ KTÁL Ungvár, Ungvár állami halotti anyakönyve, 1939/21. fsz. bejegyzés., Magyar Katonaujság, 1939. január 22., 3.

²⁰ MNL OL K 428. MTI Napi tudósítások, 1939. január 15., 18 óra 45 perc.

²¹ Az incidenssel kapcsolatos diplomáciai huzavonáról lásd bővebben DIMKK 1970, 306–374.; valamint Sallai: i. m. 137–138.; Boros László: Adalékok a vízkereszti csata történetéhez (1938. december – 1939. március). In: Fedinec Csilla – Szoták Szilvia (szerk.): Közösség és identitás a Kárpát-medencében. Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2014, 186–201., 193–194.

A HATÁRINCIDENS KÖVETKEZMÉNYEI, HATÁSA

A jelentős erőkkel végrehajtott támadás első és legfontosabb következményeként a magyar katonai vezetés még 1939. január 6-án elrendelte a térségben állomásozó haderő megerősítését. Ennek eredményeként sor került egyes hátszági magyar katonai alakulatok mozgósítására és Munkács, illetve részben Ungvár térségébe vezényelték őket. Így kerültek Munkácsra 1939. február elején az 1. lovasdandár parancsnoksága és az alárendelt 3. huszárezred részei is.²²

Az 1939. január 6-ai határincidenst követően a permanensen Munkácsra vezényelt erők mellett a város védelme a kassai VIII. hadtest 1939. január 23-ai létrejöttével itt frissében felállított csapattestekkel is erősödött: ezek a 12. kerékpáros zászlóalj, a 24/III. gyalogzászlóalj és a 25. határvadász zászlóalj voltak. Az incidens után megerősített határvédelmet 1939. február 1-től ismét csökkentették, mert a nagyszámú bevonuló újonc kiképzése lekötötte az érintett csapattestek erőit.

A Munkácson állomásozó erők – valamivel több mint 2000 fő, közülük 1147 fő újonc – indították meg önállóan, hátszági segítség nélkül a Kárpátalja visszacsatolására irányuló hadműveleteket 1939. március 14-én. 1939. március 16-án érték el a Vereckei-hágót.²³

Magyar oldalon a támadás visszaverésében történt részvételért nagyon sok kitüntetés adományozására is sor került mind a reguláris, mind pedig az irreguláris erők számára. Néhányról ezek közül korábban már szó esett. A kitüntetések közül kiemelendő a térkép-helyesbítő két elesettjének – Rózsa Józsefnek és Szarka Istvánnak – adományozott Magyar Arany Vitézségi Érem, amely a legmagasabb vitézségi kitüntetés volt a magyar királyi Honvédség legénységi állományú tagjai részére. A Magyar Arany Vitézségi Éremből ezek voltak az első adományozott példányok. A két hősi halott kiemelkedő személyes bátorsága megkérdőjelezhetetlen, de hogy a legénységi esetek közül csak ők kapták meg ezt a kitüntetést, abban feltehetően szerepet játszott a térkép-helyesbítő bizonyos politikai erők általi támogatottsága és a sajtó egy részének tevékenységüket arányaiban jócskán eltúlzóan bemutató tevékenysége is.

Még egy aspektust tartok kiemelendőnek a határincidens következményei közül, amely a helyi lakosságot érintette, és a munkácsi lakosság azon tagjainak, akik aktívan részt vettek a város védelmében, kézzel foghatóan bizonyítva ezzel nemzethűségüket, a későbbiekben nagyon sokat segíthettek. A legjobb példa erre Füzessy Béla helyi cipész esete, aki a csehszlovák időkben kommunista párttag volt, s a városi nemzetőrség tagjaként részt vett az összecsapásban. Az iparendélyek 1939. tavaszi, magyar hatóságok általi megújításakor a májusban beadott első kérvényét kommunista párttagsága miatt elutasították. Júniusban kérvényéhez pótlólag csatolta a január 6-ai tevékenységének igazolását a következők szerint: „...bátorkodom betérjeszteni hitelesített másolatban a nemzetőrségi tagságomról szóló igazolványt, továbbá csatolom hitelesített másolatban a 7703. sz. rendőr igazolását, mely szerint a jan. 6-iki cseh-ukrán orvítámadás alkalmával fegyveres szolgálatot teljesítettem, amikor is reggel ¼ 7-kor a városházán megjelentem 3 kollégámmal és ott fegyverszolgálatra jelentkeztem, kettőnket elküldtek az elfogott cseh gépfegyverek[ért] és golyókért, mely zsákmányt hiánytalanul a rendeltetési helyére szolgáltattam.” Iparjogosítványát ezt követően meg is újították, a hivatalos indoklás szerint: „A véleményező bizottság f. év május hó 3-ai javaslatát újból megfontolva az iparigazolvány kiadását javasolja, mert kérvényező – bár

²² HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3013/el.n., 4065/el.n.

²³ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 4065/el.n.; B. Stenge Csaba: Magyar hadműveletek Kárpátalja visszacsatolása során, 1939. március, I. fázis (I. rész). Seregszemle, 2018/1.

gyermekfejjel kommunista volt, illetve szegénysége és iparának elnyomtatása folytán a kommunista táborba sodródott – ebben az értelemben aktív részt sohasem vett, és a január 6-i cseh orvtámadás alatt hazafisága mellett értékes tanúbizonyságot tett.”²⁴

A HATÁRINCIDENS SZEMÉLYI VESZTESÉGEI

Magyar sebesültek: Jakab Kornél tartalékos címzetes zászlós, a 33/7. század parancsnoka súlyos tüdőlövessel, Lengyel György címzetes tizedes (33/III. zászlóalj) kézfejlövessel, Cellár József gyalogos (33/III. zászlóalj géppuskás százada) mindkét combján összesen négy helyen könnyen, Samu József tartalékos gyalogos a 12/4. századtól comblövessel (egy másik sebesült mentése és hátravitele közben), a 6/10. határbiztosító századtól Deák Gyula határőr súlyos tüdőlövessel, míg a térképheylesbítőktől Magyar László karpaszományos tűzmester (szakaszvezető) súlyos comblövessel sebesült.²⁵

Magyar halottak az elnyert kitüntetésekkel ^a						
Név	Rendfokozat, beosztás	Csapat-test	Halál ideje	Halál helye	Halál oka	Elnyert kitüntetés
Kristin Péter	címz. szkv., szakaszpk. h.	33/III. gyal. zlj., 9. szd.	1939. január 7.	Munkács, kórházban (Oroszvégen jan. 6-án kapott sebesülésébe)	comb-lövés	MNVÉ
Soltész István	tsz. hő. tzds., címz. szkv. őrspk. h.	6/10. hb. szd., 37. órs	1939. január 10.	Munkács, kórházban (fatelepnél jan. 6-án kapott sebesülésébe)	tüdő-lövés	MNVÉ
Kiss Ernő	aligazgató, szkv. ht. fhdgy. poszt. szds. ^b	térkép-helyesbítő csoport	1939. március 11.	Budapest, kórházban (fatelepnél jan. 6-án kapott sebesülésébe)	haslövés	MÉLK
Csapó F. József	osztagpk. rehab. fhdgy., poszt. szds. ^c	térkép-helyesbítő csoport	1939. január 6.	Oroszvég fatelepnél	mellkas-lövés	MÉLK
Koncz József	részlegpk., szkv. t. hdgy.	térkép-helyesbítő csoport	1939. január 6.	Oroszvég fatelepnél	fejlövés	MÉLK
Szarka István	karp. c. tűzmester (szkv.)	térkép-helyesbítő csoport (vendég)	1939. január 6.	Oroszvég fatelepnél	haslövés	MAVÉ
Rozs József	sajtóelőadó, szkv. t. zls.	térkép-helyesbítő csoport	1939. január 6. 5:30	Oroszvég	fejlövés	MAVÉ
Sepentál Ferenc	nemzetőr, önk. tűzoltó, kőműves	nemzet-ország	1939. január 6., 11 óra 45	Munkács keleti részén	gyomor-és májlövés	MBÉ

²⁴ KTÁL 1553.4.4.

²⁵ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/el, Kit. 1. doboz 110., 154., 332., 439., 484., 676., 704. sz.

Magyar halottak az elnyert kitüntetésekkel ^a						
Név	Rendfokozat, beosztás	Csapat-test	Halál ideje	Halál helye	Halál oka	Elnyert kitüntetés
Csubirka György-né szül. Mihalovics Etel	civil, 49 éves, hatgyermekes családjánya		1939. január 6.	Munkács, kórházban (Oroszvégen kapott sebesülésébe)	haslövés	
Weisz Fülöp	civil, 19 éves		1939. január 6.	Oroszvég	haslövés	

^a A kitüntetések rövidítéseinek feloldása: MNVÉ – Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem, MÉLK – Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon a kardokkal, MAVÉ – Magyar Arany Vitézségi Érem, MBÉ – Magyar Bronz Érdemkereszt.

^b Kiss Ernőt posztumusz, 1941. május 1-gyel századossá nevezték ki.

^c Csapó F. József tiszti rendfokozatát hat évvel korábban elvették, és csak hősi halála után adták vissza. Eredeti fegyverneme tüzér volt. A rehabilitáló legfelsőbb elhatározás kelte: 1939. január 7. Lásd erről HM HIM HL Vkf. 1939 1. oszt. 3394/eln. Rendfokozatának helyreállítását követően századossá nevezték ki.

Szilánktól az arcán könnyebben megsebesült még a civil, parlamenterként kiküldött dr. Dudinszky Béla munkácsi járási főszolgabíró. Rajta kívül volt még egy további civil sebesült férfi (láblövés), az ő nevét azonban a katonai és rendőri iratok nem tartalmazzák. Mivel a munkácsi kórház részletes iratanyaga sem maradt fenn, ezért az ő személyazonossága és sebesülésének részletei nem állapíthatók meg (az azonban biztos, hogy nem volt a városi nemzetőrség tagja). Napi sajtóban történt még említés egy gyermek súlyos hasi sérüléséről (vele kapcsolatban katonai vagy rendőri forrást nem találtam).

Magyar részről összesen négy katona esett csehszlovák fogságba a határincidens elején. A fogságba esésük részleteivel együtt korábban már említett három határőrön kívül (Gerzsenyi Zoltán őrzető, Hacsa János és Filep Ferenc határőrök a 6/10. határbiztosító századtól) fogságba esett még Jagos Elemér honvéd a 33/III. zászlóalj géppuskás századából, aki engedély nélkül, fegyvertelenül tartózkodott a betörés idején Klastromalján (talán egy hölgyismerősénél), és így került fogságba.

Ezen túl a csehszlovák erők elhurcoltak egy civil házaspárt is Oroszvégről (egy Balkó nevű, a munkácsi városházán dolgozó és Oroszvégen lakó férfit a feleségével együtt). Ők a támadás után másnap szabadultak ki.²⁶

Csehszlovák halottak					
Név	Rendfokozat, beosztás	Csapat-test	Halál ideje	Halál helye	Halál oka
František Vystrčil	gyalogos, felderítő	36/l. gyal. zlj., 1. szd.	1939. január 6.	Oroszvég	mellkaslövés
Eliáš Kolačuk	gyalogos, felderítő	36/l. gyal. zlj., 1. szd.	1939. január 6.	Oroszvég	kézigránátszilánk a fejben, szuronydöfés a mellkason

²⁶ MNL OL K 428. MTI Napi tudósítások, 1939. január 7., 14 óra 50 perc.

Csehszlovák halottak					
Név	Rendfokozat, beosztás	Csapattest	Halál ideje	Halál helye	Halál oka
Antonín Kopeček	gyalogos, felderítő	36/I. gyal. zlj., 2. szd.	1939. január 6.	Oroszvégt–Klastromalja	tüdőlövés
Jan Slanina	gyalogos	36/I. gyal. zlj., 2. szd.	1939. január 19.	Munkács, kórház (Oroszvégen jan. 6-án kapott sebesülésébe)	fejlövés
Josef Tyšer	pénzügyőr felügyelő	államvédelmi őrség 37. zászlóalj	1939. január 6.	Klastromalja	fejlövés

A korábban említett csendőrön (František Dvořák) és a halálos sebet kapó Jan Slaninán kívül további hat fő sebesült meg csehszlovák oldalon. Közülük három fő tartozott a 36/I. gyalogzászlóalj állományába: Josef Červenka tartalékos gyalogos, aki súlyos térd-sérüléssel, Alois Čizmar gyalogos, aki súlyos – csontot is érő – comblövésseel sebesült meg (mindketten a 36/1. századból), valamint František Novotný gyalogos, aki könnyű sebesülést szenvedett el (a 36/2. századból). Rajtuk kívül megsebesült még Antonín Kohel pénzügyőr felügyelő, aki súlyos, maradandó sérülést szenvedett a bal karján, valamint Jaroslav Kotouček rendőr törzsőrmester, aki súlyos jobb kar- és combsérülést szenvedett (ők – Tyšerrel együtt – mindketten az államvédelmi őrség 37. zászlóalj beregrákosi századának oroszvégi szakaszába tartoztak).

A hatodik sebesült Jiří Častalovic szakaszvezető volt, a 2. gépesített felderítőosztály páncélgépkocsi szakaszának parancsnoka. Ő feltehetően légnyomást kapott és szilánksérülést szenvedett, majd 1939. február 7-én tífuszban meghalt – a betegség végzetes mivoltában vélhetően szerepet játszott a sebesülése, amelytől legyengült a szervezete.²⁷

Hat fő csehszlovák katona esett magyar fogságba: a korábban említett, halálos fejlövést kapott Jan Slanina, továbbá Ondrej Motil őrvezető és Josef Ondrušek gyalogos a 36/2. századból, valamint Alois Polomíček, Alois Zavřel és Vojtěch Fischer gyalogosok a 36/1. századból.²⁸

Egy aznapi napközbeni, 9 óra 50-kor Gribovszky György rendőr főfelügyelő által Munkácsról leadott telefonjelentés szerint a csehszlovák reguláris erők veszteségein túl a támadók oldalán „több ukrán halott van”. Ezt igazoló, illetve pontosító további forrást azonban nem sikerült feltalálnom (véltetően pontatlan az eredeti forrás vagy az idézete).²⁹

ÖSSZEGZÉS

A „vízkereszti csata”, a legnagyobb erők részvételével lezajló és legtöbb áldozattal járó csehszlovák–magyar határincidens eseménytörténete a két fél egymásnak ellentmondó forrásai és teljesen eltérő narratívája miatt nem könnyen tisztázható. Ennek ellenére úgy gondolom, a lényegi kérdésekre tanulmányomban sikerült választ adni.

²⁷ Marek: i. m. 265.

²⁸ Baláz–Urmínský: i. m. 27.; <https://www.codyprint.cz/padli/sk/skpr03.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 03.)

²⁹ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3017/el. Később helyi forrásokban csak a három csehszlovák katona és a pénzügyőr hátramaradt holtteste szerepel.

Ami a katonai jellegű tapasztalatot illeti, a demarkációs vonal által megjelölt ideiglenes határok miatt a Munkács és Ungvár védelmével kapcsolatos rendkívüli nehézségek már 1938. november 10-től, a városok átvételétől ismertek voltak. A folyamatos átlövések okozta helyzet érzékenysége az átlövések számának csökkenésével 1939 februárjától ugyan enyhült, de a Munkács és Ungvár védelmével kapcsolatos problémák csak 1939 márciusának közepén, Kárpátalja visszacsatolásával szűntek meg.

Ami a konkrét „vízkereszti csatát” illeti, azzal kapcsolatban született egy viszonylag részletes katonai jelentés, amely az események ismertetésén túl tanulságokról és tapasztalatokról is ír. Ez a jelentés általánosan megfogalmazott tanulságokat is említ, mint például, hogy a határszolgálat sajátossága folytán a kis határőr járőrök vagy őrsők mindig ki vannak téve meglepetésszerű támadásnak, ezért ezekre mindig fel kell készülni. A kezdőesemények tanulságait leszűrve kitér arra is, hogy a határőrök a másik fél határőreivel ne barátkozzanak, azokat semmilyen körülmények között ne engedjék közel magukhoz. Ha a parancsnokot tárgyalásra hívják, a legénység hátul, rejtve lövésre készen álljon. Fontos tanulságként emeli ki azt, hogy műszaki szempontból szükséges – a csehszlovák fél megoldásához hasonlóan –, hogy a határon átvezető utak páncélgépjárművek ellen eltorlaszolva legyenek, vagy minden útellenőrző járőr legyen ellenük tányér- vagy csőaknákkal ellátva, amelyekkel az út gyorsan lezárható. A jelentés kiemeli még a távbeszélő hálózat tervszerű kiépítésének a fontosságát az őrsők és a hátrébb fekvő egységek között.

Érdemes még kiemelni a jelentésből két tényezőt. Komoly nehézséget jelentett, hogy a magyar fél nem lépte át a demarkációs vonalat, így mindenütt arcból kellett megtámadniuk a betört erőket, nem tudták őket átkarolni. A másik kiemelendően fontos tanulság az volt, hogy a határ mentén fekvő településen a határbiztosító erők számára nagy segítség a helyi közigazgatás és rendvédelmi erők bevonásával a megbízhatatlan elemek folyamatos nyilvántartása, és így hasonló esetben az azonnali összefogásukat el kell rendelni.³⁰

Jómagam a konkrét összecsapás három olyan fontos, komoly katonai kihívásokat támaztó elemét emelem még ki, amelyek levonható tanulságokkal szolgáltak. Időrendben az első a sötétben vívott helységarc az összecsapás elején, amelynek során közelharcra is került sor. A második a páncélgépjárművekkel lakott területen vívott harc, amelynek során a csehszlovák fél a gyenge motorteljesítményű és páncélvédeltségű, nem lövésálló abroncsokkal felszerelt könnyű páncélgépkocsikat a lemaradó kísérőgyalogság nélkül vetette be beépített területen. Harmadikként a sorozatlövő fegyverekkel megerősített támpont kiemelésének nehézségét említem jó látási viszonyok és nyílt terep mellett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest: Honvéd Vezérkar főnöke iratai 1939. 1. és 5. osztály
Kitüntetések különgyűjteménye, 1. doboz (1938–1939)

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Ungvári Levéltára: Ungvár állami halotti anyakönyve, 1939.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára: K 428 MTI Napi tudósítások, 1939. január

³⁰ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/eln.

Kiadványok

A madridi követségtől Mauthausenig: Andorka Rudolf naplója. Kossuth, Budapest, 1978.

Baláz, Július – Urminský, Ivan: *Incident u Mukačeva 6. ledna 1939 (dokumenty k československo–maďarskému konfliktu)*. In: Ročenka VHA 2007. Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008, 23–43.

Boros László: *Adalékok a vízkeresztí csata történetéhez (1938. december – 1939. március)*. In: Fedinec Csilla – Sztoták Szilvia (szerk.): *Közösség és identitás a Kárpát-medencében*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014, 186–201.

B. Stenge Csaba: *Magyar hadműveletek Kárpátalja visszacsatolása során, 1939. március, I. fázis* (I. rész). Seregszemle, 2018/1.

Magyar Katonaujság, 1939. január.

Marek, Jindřich: *Hraničářská kalvárie*. Svět Křidel, Cheb, 2004.

Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Osiris, Budapest, 2002.

Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Ister, Budapest, 2001.

Zavadil, Radomír: *Obrněný automobil OA vz. 30*. Jakab, Bučovice, 2005.

Internetes forrás

<https://www.codyprint.cz/padli/sk/skpr03.html>

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

KÖTET A KATONAI EJTŐERNYŐZÉS JUBILEUMÁRA

AZ EJTŐERNYŐZÉS RŐL ÁLTALÁBAN

Magyarországon igen jelentős a katonai repülés és ejtőernyőzés irodalma. Pataky Géza századosnak 1942-ben *A repülő ember* sorozatban megjelent *Ég és föld között* című kötete volt az első jelentősebb kiadvány a sorban. Az utóbbi évtizedben egyre többen fogtak tollat, ültek a számítógép elé és írtak tudományos alapos-sággal a repülésről, ejtőernyőzésről. Vagy egyáltalán: papírra vetették több évtizedes csodálatos élményeiket, amelyeket a repülő-pályafutásuk, az ejtőernyőzés során megtapasztaltak, átéltek.

A repülés – és főleg az ejtőernyőzés, az ejtőernyős ugrások látványa, a kiképzés izgalma – évszázadok óta mindenkit nagyon érdekel. Az ejtőernyőzés művelőit és szerelmeseit összeköti a sok-sok közösen átélt élmény, amelyet a felkészítés, az ugratások és az ugrások során megtapasztaltak, illetve átéltek. Példátlan baráti összetartozás-érzés kapcsolja össze az ejtőernyősöket szinte egész életük során! Igazi bajtársként, barátként tekintenek egymásra minden találkozáskor vagy a foglalkozások és a kiképzések idején.

A beosztásaim révén volt alkalmam megtapasztalni azt a speciális közeget, fantasztikus kohéziót, amely összetartja az ugróállományt s a kiképzőket, valamint a mélységi felderítőket. Igaz, a hétköznapiokon sokat ugratják egymást, mindig igyekeznek vidámak lenni, rendszeresek a tréfálkozások. Nálunk, Szentkirályszabadján, a helikopterezrednél és Kecskeméten, a repülőezrednél mindig volt egy ejtőernyős csoport: egy tiszt, egy tiszthelyettes, valamint tíz-tizenöt sorkatona. Az ejtőernyős tiszt kemény fegyelmet követelt meg az egész állománytól.

Az ejtőernyős katonák mindig fegyelmezettek voltak szolgálatban és a repülések ejtőernyő-biztosítása idején. Az ejtőernyősöknek külön épületük volt a repülőtér egyik részén. Ha valamelyik barátjuk, ismerősük (tiszt, tiszthelyettes) meglátogatta őket, azok általában tréfa áldozatai lettek. Megtörtént, hogy az ejtőernyős tiszt utasítására valamelyik ejtőernyős katona felrakta az épület tetejére az odalátogató ismerős kerékpárját. Az is előfordult, hogy az odalátogatót felhúzták a 10 méter magas ejtőernyő-szárító toronyba és ott rögzítették. Majd elmentek ebédelni, s amikor visszajöttek az étkezésből, még ők kérdezték: „Még mindig itt vagy?“, majd nagy kacagás közben leengedték a kötélt segítségével. Számatalan érdekes dolgot műveltek a kiképzések szüneteiben. Az ilyen és hasonló mókával a feszültséget tudták oldani, amely az ugrások alkalmával bizony fennállt, főleg a fiatal állománynál. Természetesen a kiképzések alkalmával nagyon komolyan vettek minden megoldandó feladatot. Kecskeméten Gyürki Imre ejtőernyős tiszthelyettes volt a viccek és mókák kitalálója. Számomra mindig öröm volt velük találkozni.

A KEZDETEK

Érdekes, hogy az ejtőernyő elkészítését a szükség indokolta. Ugyanis a repülőcsapatoknál kezdték az alkalmazását száz évvel ezelőtt, az első világháború időszakában. Boksay Antal (1895–1985) repülőhadnagy, megfigyelőtiszt 1918. március 23-án, az olasz fronton, a dél-tiroli perginei tábori repülőtér felett ugrott ki repülőgépből ejtőernyővel a hátán, a magyarok közül elsőként. A fiatal tiszt UZI típusú, kétkormányos felderítőgépből vetette magát a mélybe. Azt nem lehet tudni, hogy vészhelyzet miatt vagy kísérleti célból hagyta-e el a légi járművet. A lényeg az, hogy Boksay sikeresen hajtotta végre az ejtőernyős ugrást. A magyar ejtőernyős társadalom ennek emlékére március 23-án ünnepli már évtizedek óta az ejtőernyősök napját, általában Szolnokon, a MH 86. Helikopterbázison. Hát, ami azt illeti, van is mire emlékezni hazánk katonai és polgári ejtőernyőseinek egyaránt! Nagyon változatos és sok-sok tragédiával fűszerezett száz év volt ez! Békekiképzés és háborús bevetések is előfordultak az eltelt hosszú évtizedek során.

JUBILEUMI KÖTET AZ ELTELT SZÁZ ÉVRŐL

Mint említettem, az elmúlt évtizedekben többen is kötetbe foglalták az ejtőernyőzés egyes fejezeteit, mások a mélységi felderítésről értekeztek műveikben. Boda József és Ruszin Romulusz szerkesztésében *Levegőből harcba – A magyar katonai ejtőernyőzés története és változó feladatrendszere*, Boda József tollából pedig *Ejtőernyősök – Leventék, sorkötelesek és sportolók – A polgári ejtőernyőzés története Magyarországon* címmel jelent meg a közelmúltban összefoglaló mű a Zrínyi Kiadó gondozásában. Huszár János Pápán élt helytörténeti kutató, a második világháború idején ejtőernyős katona *Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939–1945* címmel adott ki könyvet, amely három kiadást is megért. Gyűjteményes mű jelent meg *Selyemszárnyakon (Ismerkedés az ejtőernyőzéssel) 1969* címmel, valamint Dombi Lőrinc publikált egy könyvet évtizedekkel ezelőtt *Selyempuló* címmel. A második világháborúban harcolt ejtőernyős tisztek is írtak tanulmányokat és visszaemlékezéseket a légi bevetéseikről, valamint véres, kegyetlen harcaikról. Ezek a munkák azonban a magyar ejtőernyőzés gazdag történetének csak egy-egy részterületét mutatták be.

A centenárium kapcsán a Zrínyi Kiadó jelentette meg három szerző, Boldizsár Gábor, Gáll Gábor és Novák Béla kötetbe foglalt írását *A magyar ejtőernyőzés 100 éve – 100 years of Hungarian Parachuting* címmel, magyar és angol nyelven. A szerzők kiemelt figyelmet fordítottak arra, hogy átfogó és teljes keresztmetszetet adják a magyar ejtőernyőzés egyedülálló, százéves történetének. A pazar kiállítású könyv ténylegesen reprezentálja a fegyvernem és ejtőernyős sport elmúlt száz évét. Álljon hát itt belőle néhány példa!

Boksay hadnagy ejtőernyővel történt sikeres ugrása bebizonyította: az ejtőernyő igenis alkalmas arra, hogy a bajba jutott repülőeszközök és légjáróballonok személyzetének életét megmentse a haláltól. A következő évtizedekben lényeges változtatások történtek a haderők különböző alkalmazása terén. A hadvezérek és a katonai szakemberek rájöttek arra, hogy az ejtőernyő tömeges alkalmazásával légideszantot is lehet vetni egy-egy fontos harcászati feladat során. Csak hát ehhez sok-sok használható, stabil ejtőernyő és jól kiképzett, bátor ugró katona kellett. Magyarországon a trianoni békeszerződés miatt egészen 1938-ig nem valósulhatott meg az ejtőernyős-kiképzés.

Vitéz Bertalan Árpád (1895–1941) százados, a Nagy Háború igazi hőse kapott elsőként parancsot hazánkban a katonai ejtőernyőzés meghonosítására. Bertalan hősiességével és rendkívüli bátorságával kiérdemelte a Tiszti Arany Vitézségi Érmét és a Mária Terézia

Katonai Rend lovagkeresztjét. 1938-ban Szombathelyen felállította az első ejtőernyős kísérleti csoportot 16 fővel. A kemény kiképzés során, egy év alatt lerakták a magyar katonai ejtőernyőzés alapjait. A következő évben áthelyezték az ejtőernyősöket Pápára. A szervezés és a kiképzés alkalmával nyújtott átlagon felüli teljesítményéért Bertalan századost előléptették őrnaggyá. Közben a keret századdá, majd zászlóaljja bővült, amely a magyar királyi 1. Honvéd Ejtőernyős Zászlóalj néven lett besorolva a hadrendbe.

A könyvből megtudhatjuk, hogy a bácskai terület visszacsatolása idején Bertalan őrnagy kiharcolta a Honvéd Vezérkarnál: ejtőernyős-alakulatát is bevessék a Délvidék egy részének visszacsatolása során. A vezérkar – Bertalan érveléseit figyelembe véve – engedélyezte a bevetést négy szállítógéppel, teljes ejtőernyős felszereléssel és fegyverzettel.

Az ejtőernyős harccsoportot 1941. április 12-én a veszprémi repülőtérrel vetették be száz fővel. A felszállást követően a vezérgép feltehetőleg műszaki hiba miatt lezuhant, kigyulladt és megsemmisült. A gépen tartózkodó vitéz Bertalan Árpád ejtőernyős zászlóaljparancsnok, tizenöt ejtőernyős és a repülőgép személyzete életét veszítette. Az égő gépből öt fő súlyos sérüléssel ki tudott menekülni; ők valamennyien túléltek a szörnyű légi katasztrófát.

A bekövetkezett tragédia ellenére a harccsoportot három repülőgéppel mégis bevetették április 12-én a késő esti órákban. A megadott céltól – navigációs hiba miatt – 15 kilométerre ugrottak. A földi alakulatokkal közösen részt vettek Szenttamás és a célként megjelölt híd elfoglalásában. A bácskai bevetés tapasztalatait felhasználva a továbbiakban sokkal nagyobb hangsúlyt fektettek a harcászati kiképzésre.

A háború idején, 1942. május 25-én a zászlóalj csapatzászlót kapott, amely már vitéz Bertalan Árpád nevét viselte. A fontos eseményen jelen volt Horthy István repülőfőhadnagy, kormányzóhelyettes is. 1942. május 31-én, a pápai repülőtéren avatták fel a bevetés során hősi halált halt ejtőernyős katonák és repülők emlékművét. Haditapasztalatok szerzése céljából az ejtőernyős tiszteket néhány hónapra kivezényelték frontszolgálatra.

A második világháború idején ezredde szervezték a pápai ejtőernyős alakulatot, majd 1944 októberében besorolták a Szent László-hadosztály kötelékébe, amelynek vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy lett a parancsnoka. Az ejtőernyősezredet zászlóaljkötelékben több alkalommal is bevetették 1944-ben és 1945-ben. Az alakulat a rendkívül súlyos és véres harcokban csaknem elvérzett. Több alkalommal is kivonták a frontvonalból egyes részeit, feltöltötték, kiképezték s újból bevetésre küldték különböző frontszakaszokon. Mindezek a heves harcok rendkívül súlyos áldozatokat követeltek tőlük. Ám a hatalmas túlerővel szemben is tartották állásaikat, amíg lehetett. Megfogyatkozva, de fegyelmezetten vonultak vissza a maradék erővel. Ausztria területén érték meg a háború végét.

A haderőn kívüli képzésről is olvashatunk a könyvben. A haderőnemen kívül, a háború előtt és alatt levante ejtőernyős-kiképzés biztosította az utánpótlás egy részét a hadsereg számára. A második világháborút követően, 1949-től polgári személyek is végezhettek ejtőernyős-kiképzést és ugrást szervezeten, különböző egyesületekben és klubokban. Később a hadsereg részére a Magyar Szabadságharcos Szövetség, 1955-től pedig a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség keretén belül szerveztek tanfolyamokat. Az ugrásokat általában Po-2, ÚT-2 és Li-2 Teve típusú repülőgépekből hajtották végre. Ezeket a gépeket is a hadsereg üzemeltette.

A polgári ejtőernyősök részére különböző versenyeket szerveztek idehaza és külföldön egyaránt. A nemzetközi versenyekbe bekapcsolódtak a katonai ejtőernyőseink is. Hazánk versenyzői egyre előkelőbb helyezéseket értek el ezeken a versenyeken. Jelentősen nőtt az ugrások száma is: míg 1956-ban 5720, 1957-ben már 7560 ugrást hajtottak végre a polgári ejtőernyősök, s az ezt követő évektől ez szám is fokozatosan emelkedett.

A Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) különböző egyesületekre, klubokra építve évtizedeken keresztül végezte sikerrel a sorköteles fiatalok ejtőernyős- és repülőfelkészítését a hadsereg részére, egészen a rendszerváltásig.

Katonai ejtőernyőzés a második világháború után

A szerzők teret szenteltek a második világháború utáni időszak ejtőernyős eseményeinek is. A vesztes második világegyeztetést követően nehezen indult újra a katonai ejtőernyőzés, ugyanis az 1947-ben Párizsban megkötött békeszerződés korlátozta hazánk fegyveres erejét. Azonban 1948-tól fokozatosan mégis lehetőség adódott ejtőernyős csapat létrehozására.

1948 októberében alakult meg Mátyásföldön, Godó Ferenc főhadnagy parancsnoksága alatt az MN 1. Honvéd Önálló Ejtőernyős Század. Rövidesen Kiss Zoltán századost nevezték ki parancsnokká, aki a pápai ejtőernyőszerezd kötelékében szolgált a háború előtt és alatt. Kiss Zoltánt 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatták, 1952. április 10-én pedig kivégezték. A rendszerváltozást követően rehabilitálták, posztumusz alezredessé léptették elő.

Az 1950-es évek elején több helyőrségváltás, szervezeti és parancsnokváltás is történt az ejtőernyősöknel. Az intenzív hadseregfejlesztés időszakában, 1952. október 18-án tömeges ejtőernyős-bevetést rendelt el a vezérkar egy hadsereggyakorlaton 22 darab Li-2 típusú repülőgépből Újkígyós térségében. A kötelék 400 főből állt. A hadgyakorlat ejtőernyős főpróbáját október 5-én hajtották végre Csór körzetében, sikeresen.

Az 1956-os forradalom után teljesen átszervezték, újjáalakították a magyar katonai ejtőernyőzést. A Magyar Néphadsereg vezetői felismerték: a néphadseregben is szükség van a mélységi felderítésre és az ejtőernyős-kiképzésre, harcászati alkalmazására. Valkó Gyulának, Gajdán Miklósnak, Hüse Károlynak, Kovács Sándornak, Mikula Jánosnak és másoknak volt nagy szerepe az ejtőernyős alakulatok szervezésében és a hatékony ejtőernyős-kiképzés meghonosításában.

Az MN 34. Önálló Felderítő Zászlóalj 1963 nyarán áttelepítették Budapestről Szolnok helyőrségbe, a Fürst Sándor laktanyába. Ennél az alakulatnál évtizedeken keresztül nagyon szigorú és hatékony ejtőernyős- és harcászati kiképzés folyt kiváló ejtőernyős tiszti és tiszthelyettesi gárda irányításával. 1970. augusztus 20-án mutatkoztak be a nagy nyilvánosság előtt Budapesten, a dunai vízi-légi bemutaton.

Hazánkban több felderítő- és mélységi alegységet hoztak létre különböző helyőrségekben. Ezeket azonban a rendszerváltozás környékén felszámolták. A Szolnokon települő 34. Mélységi Felderítő Zászlóalj jogutódai minden változást túléltek. Ezt az egységet is sokszor átszervezték, bővítették, rendeltetését, feladatrendszerét és szervezetét szinte évente módosították. A NATO-csatlakozás követelményei is hatással voltak a szolnokiakra. Az egységet fel kellett készíteni különleges műveleti és más képességekre is.

A haderőszervezés során, 2016-ban MH 2. Különleges Rendeltetésű Ezred lett, majd 2017 ősze óta MH 2. Vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandárként van hadrendben Szolnokon, Sándor Tamás dandártábornok parancsnoksága alatt. Az alakulat a NATO-elvek szerint magasan képzett, ejtőernyős és egyéb harcászati képességekkel rendelkezik. Katonái folyamatosan részt vesznek hazánk nemzetközi feladatvállalásaiban is.

A magyar katonai ejtőernyős válogatott évtizedek óta jelen van különböző hazai és nemzetközi versenyeken, világbajnokságokon, ahol értékes helyezéseket érnek el. Több alkalommal nagyszerű győzelmeket arattak egyéniben és csapatban egyaránt.

Ejtőernyős hagyományok

A veterán ejtőernyősöknél már a rendszerváltás előtt megfogalmazódott a hagyományok őrzésének fontossága, különböző ejtőernyős-találkozások szervezésének ötlete. 1981. november 14-én találkoztak először. 1988-ban viszont elhatározták a bajtársi szövetség megalapítását. 1989. december 2-án, a fővárosban megalakult a Magyar Veterán Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége. Azóta ötévente megemlékeztek a helyszínen a pápai ejtőernyősök tragédiájáról. Évente találkozót szerveznek Szolnokon, ahol ünnepélyes keretek között emlékeznek meg az elhunyt bajtársaikról. Szorgalmazzák a túlélők emlékiratainak kiadását, közreműködtek az ejtőernyős kiadványok megjelenésében.

ÖSSZEGZÉS

A szerzők nagyon körültekintően és alaposan írták meg a százéves magyar ejtőernyőzés történetét. A kezdetektől napjainkig kísérhetjük nyomon a fegyvernem és az ejtőernyős sport nagyszerű történetét. Kiemelt figyelmet szenteltek még a haderőn kívüli ejtőernyőzésnek és a katonai ejtőernyős sportnak is.

A szerkesztők a kötetbe 169 képet tettek be, ebből 8 arckép, 17 pedig csoportkép. A képek egy része eddig nem volt publikálva sehol. A fotókon plakátok, ritka zománcozott jelvények, plakettek, század- és zászlóaljkarjelzések láthatók még. Különösen látványosak a csoportos ugrások fényképei. Arcképpel és rövid életrajzzal szerepel a műben a magyar ejtőernyőzés kimagasló alakjai közül vitéz Boksay Antal főhadnagy, vitéz Bertalan Árpád őrnagy, Kiss Zoltán százados, Sáray Bertalan százados, Hüse Károly százados és Furkó Kálmán ezredes.

A jól és igényesen szerkesztett, keménytáblás, műnyomó papírra készült kötet maradandó értéket képvisel. Örök időkre emléket állít a magyar katonai ejtőernyősöknek, az ejtőernyős- és felderítőalakulatok dicső tetteinek. Merem ajánlani mindenkinek, aki szereti az ejtőernyős katonák bátor tetteit olvasni, a róluk készült fotókat nézegetni. Igazi kikapcsolódást és maradandó élményt nyújt az olvasóknak s érdeklődőknek egyaránt.

Hiányolom viszont a kötetből az ejtőernyős katonák részére alapított és adományozott kitüntetések. Ugyanis a honvédelmi miniszter a 19/1984. számú utasításában a kormánytól kapott felhatalmazás alapján megalapította az ejtőernyős hivatásos és továbbszolgáló állomány részére adományozható Szolgálati Érdemérmét. A vonatkozó utasítás értelmében 500, 1000, 1500, 2000, 2500, 3000 és 3500 ugrás végrehajtása elismeréseként lehetett adományozni egészen 1990 tavaszáig. A miniszter hat év alatt mintegy 450 darab ilyen kitüntetést adományozott az arra jogosult ejtőernyős állomány részére. A 2. kiadást javaslom kibővíteni egy rövid utalással a kitüntetés alapításáról, valamint ajánlom a könyvbe néhány fotó elhelyezését a kitüntetésekről is.

Boldizsár Gábor, Gáll Gábor és Novák Béla: *A magyar ejtőernyőzés 100 éve – 100 years of Hungarian Parachuting*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A BRIT KIRÁLYI LÉGIERŐ ÚJ LEVEGŐ-LEVEGŐ RAKÉTÁJA ELŐSZÖR VETT RÉSZT ÉLES BEVETÉSEN

2018. december elején a skóciai Lossiemouth légibázison készülségi szolgálatot ellátó Typhoon típusú repülőgépeket riasztották, mert az orosz légierő repülőgépeinek tevékenységét észlelték az Északi-tenger légterében. A levegőbe emelt repülőgépek ilyen éles bevetésen először hordozták a légierőnél rendszeresített legújabb, Meteor típusú levegő-levegő rakétát.¹ A brit katonai vezetés az eseményt mérföldkőnek tekinti, mert ezzel a légierő olyan elrettentő fegyverhez jutott, amellyel az eddigieknél is határozottabban és hatékonyabban léphet fel azok ellen, akik az ország szuverenitását fenyegetik. A Meteor képes látóhatáron túli célok megsemmisítésére – hatótávolsága egyelőre nem publikus –, sebessége meghaladhatja a hangsebesség négyszeresét. Repülése kezdeti szakaszában a hordozó repülőgép berendezéseitől vagy harmadik féltől kapott adatok alapján repül, majd a cél közelében a végső rávezetést saját aktív radarja biztosítja erős rádióelektronikai zavarás közepette is. Repesz-romboló harci fejét közelségi vagy csapódógyújtó indítja be. Tömege 190 kg, hossza 3,7 m, átmérője 0,178 m. A rakéta meghajtása újszerűnek tekinthető, mert a hagyományos szilárd hajtóanyagú rakétahajtoművet torlósugaras meghajtás egészíti ki, így a rakéta végig tolóerővel repülhet, amely kiváló manőverezőképeséget biztosít számára. A Meteor fejlesztését a rakétákra szakosodott MBDA nemzetközi vállalat vezetésével hat ország – Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Franciaország, Spanyolország és Svédország – szakemberei végezték az országaik által üzemeltetett repülőgépek – Typhoon, Rafale, Gripen – fegyverzetének korszerűbb eszközzel történő kiegészítése céljából.²

A BRIT LAKOSSÁG FELE FIZIKAILAG VAGY EGÉSZSÉGILEG NEM ALKALMAS KATONAI SZOLGÁLATRA

Sir Nick Carter tábornok brit vezérkari főnök a parlament védelmi bizottsága tagjait arról tájékoztatta, hogy a haderő szakemberei számára nem kis feladat megfelelő egészségi és fizikai állapotban lévő újoncok toborzása.³ A szárazföldi csapatoknál 82 500 fő teljesen kiképzett katonára lenne szükség, de egyelőre csak 77 ezer fő áll rendelkezésre. Carter tábornok szerint a brit lakosságból a 17–35 évesek 50%-a fizikailag és/vagy egészségi szempontból nem képes megfelelni a felvételi követelményeknek. A tábornok emellett elhibázottnak tartja azt

¹ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/12/10/rafs-new-mach-4-missile-flown-operationally-uk-airspace-first/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 22.)

² <https://www.mbd-systems.com/product/meteor/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 09.)

³ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/12/04/half-uk-population-now-unhealthy-unable-pass-initial-army-selection/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 22.)

a megállapodást, amellyel 2012-ben a toborzást kiszervezték a Capita céghez, amely 2018-ban a szükséges újonclétszámnak a tizedét sem volt képes biztosítani. Sir Carter szerint helyesebb lenne, ha a potenciális újoncot egy katona, például egy toborzó őrmester fogadná már az első pillanatban, aki példakép is lehet a jelentkező számára, nem pedig egy civil, aki esetleg csak telefonon beszél vele és mondja el a tájékoztató szöveget. A jelentkezővel katonának kell tartania a kapcsolatot egészen a szerződés megkötéséig. A vezérkari főnök szükségesnek tartja a szerződéskötés bonyolult folyamatának az egyszerűsítését is.

AZ EURÓPAI FEGYVERES ERŐK KÉPESSÉGEIRŐL

A Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (IISS⁴) és a Német Külkapcsolatok Tanácsa (DGAP⁵) azt vizsgálta, hogy az egyesített európai védelmi erők milyen képességekkel rendelkeznek arra az esetre, ha egyszerre több fronton (helyszínen) kell műveleteket végrehajtaniuk.⁶ Az elkészített tanulmány⁷ fő következtetése, hogy az Európai Unió országainak jelenlegi katonai képességei összességben nem elegendőek az ambíciószintben megfogalmazott feladatok teljesítéséhez. Az EU lehetséges katonai feladatai között lehetnek békekikényszerítő, konfliktusmegelőző, mentő és menekítő, valamint humanitárius támogató missziók az Afrika szarvától a Kaukázusig terjedő térségben. A tanulmány készítői főképpen azt vizsgálták, hogy Nagy-Britannia kilépése az EU-ból hogyan hathat az Unió katonai képességeire. Ehhez különböző potenciálisan bekövetkező eseményeket, forgatókönyveket vázoltak fel, majd elemezték a tagállamok meglévő erőit és eszközeit, az általuk biztosított képességeket. Egyedül a mentő és menekítő, valamint a humanitárius misszió esetében nincsenek jelenleg potenciális hiányosságok, de Nagy-Britannia kiválásával ez utóbbi esetében – a tengeri komponens gyengülése miatt – már problémák lehetnek. A legdrasztikusabb forgatókönyv – hét kisebb párhuzamos művelet – minden téren kimerítené a lehetőségeket, a brit kiválással pedig a helyzet még kezelhetlenebb lenne. A tanulmány készítői nem tudtak tanácsot adni arra vonatkozóan, hogyan lehetne kompenzálni a jelenlegi brit hozzájárulás majdani elmaradását.

BRAZÍLIA OLAJBEVÉTELÉNEK JELENTŐS RÉSZÉT FORDÍTHATJA HADITENGERÉSZETE FEJLESZTÉSÉRE

Az új brazil kormány átvette elődeinek azt az elhatározását, hogy a külföldi társaságok tengeri kőolaj- és gázkitermeléséből befolyó összeg 2%-át a védelmi szektor kapja, bár a korábbi kormányok ezt teljes mértékben soha nem tartották be. Michael Temer kormánya összesen mintegy 650 millió dollárt utalt az Emgepron állami vállalatnak haditengerészeti fejlesztésekre, köztük a Tamandré-osztályú korvettek 1,5 milliárd dolláros fejlesztési programjára. Európai hajóépítő cégek vezetői azt remélik, hogy a januárban hivatalba lépett Jair Bolsonaro elnök nagyobb figyelmet fordít haditengerészete korszerűsítésére. Brazília 2017-ben írt ki a pályázatot 4 darab Tamandré-osztályú korvett megépítésére és nyolcéves üzemben tartására. 2018 végén négy – egy-egy francia, német, holland, olasz – vállalat jutott

⁴ International Institute for Strategic Studies.

⁵ Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik.

⁶ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/11/29/european-defence-force-would-depth-deployed-numerous-fronts/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 22.)

⁷ Protecting Europe: meeting the EU's military level of ambition in the context of Brexit. <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/31640> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 09.)

a második körbe, a győztes kiválasztása 2019 márciusában várható. A hajók hossza 103 m, vízkiszorítása 2790 t körül lesz, fő fegyverzeteként pedig a már 2014-ben kiválasztott és az MBDA által gyártott Sea Ceptor típusú légvédelmi rakéta fog szolgálni. A korvettek feladata Brazília nyersanyagokban gazdag felségvizeinek védelme. 2019-ben kezdi meg tengeri próbaútjait és 2020-ban áll hadrendbe Brazília első dízel-elektromos támadó tengeralattjárója, a francia Scorpène-osztály licence alapján gyártott Riachuelo, melyet három további hasonló példány követ majd.⁸

JELENTŐSEN EMELTÉK A HORVÁT HADERŐ ÖNKÉNTESEINEK ILLETMÉNYÉT

A horvát haderő védelmi képességeinek növelése érdekében a sorállományú önkéntesek illetményét 2019. január elsejével 50%-kal emelték, vagyis az eddigi 2000 helyett az havi 3000 kuna⁹ lett.¹⁰ 2016-ban az illetmény még csak 1190 kuna volt, 2017–2018-ban az összeg 2000 kunára emelkedett. Az önkéntes sorállomány képzését Horvátországban 2008-ban kezdték meg, miután 2007-ben törvénnyel a kötelező katonai szolgálat intézményét felfüggesztették, de nem törölték el véglegesen. Az önkéntes sorállomány alap- és szakmai kiképzése nyolc hétig tart, és azt Požegában, illetve a Gašinci gyakorlótéren hajtják végre. Ezt követően még négy hónapot szolgálnak csapatnál. Az önkéntes katonai szolgálati idő letöltése az egyik feltétele a hivatásos állományba történő felvételnek. A nagy érdeklődés miatt 2017-ben és 2018-ban már három évfolyam végzett, míg korábban évente csak kettő. 2008 óta mintegy 8000 fő kapott katonai kiképzést önkéntes sorállományúként, közülük számosan kerültek hivatásos állományba.

A CSEH HADERŐ RÖVID TÁVÚ FEJLESZTÉSI TERVEI

2018. december 17-én Lubomír Metnar védelmi miniszter tájékoztatta a kormány tagjait a cseh haderő rövid távú beszerzési terveiről.¹¹ Még 2019-ben tendert írnak ki négy meghívott potenciális gyártó számára 210 darab lánctalpas gyalogsági harcjármű beszerzésére úgy, hogy a kiválasztott partnerrel a szerződést már 2019 augusztusában aláírják. A várhatóan 30 éves élettartamú harceszközök leszállítása 2020–2025 között történne. Ápriliséig aláírják a szerződést a pardubicei ELDIS vállalattal, amely francia licence alapján 62 darab keres TITUS¹² modulrendszerű páncélozott szállító harcjárművet fog leszállítani a haderő részére szintén 2020–2025 között. A védelmi minisztérium márciusban a *Česká zbrojovka* vállalattal ír alá szerződést 14 ezer gépkarabély és 20 ezer pisztoly leszállításáról. A fenti három beszerzés értéke meghaladja a nettó 50 milliárd CZK-t.¹³ A légvédelmi rendszer fejlesztése érdekében izraeli gyártótól nyolc közepes hatótávolságú mobil radar beszerzését tervezik. A várhatóan nettó 2,9 milliárd CZK értékű szerződést 2019 közepén írják alá, az

⁸ <https://navaltoday.com/2018/12/14/brazilian-navy-launches-1st-diesel-electric-attack-submarine/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 09.)

⁹ 1 HRK = 43,28 HUF. <https://arfolyam.iridium.hu/HRK> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

¹⁰ <https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/18488-od-1-sijecnja-2019-dragovoljnim-rocnicima-3000-kuna.html> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 29.)

¹¹ <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/new-acquisition-plans-for-2019-and-beyond-206556/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 29.)

¹² Tactical Infantry Transport and Utility System – harcászati gyalogsági szállító és általános rendeltetésű rendszer.

¹³ 1 CZK = 12,57 HUF. <https://arfolyam.iridium.hu/CZK> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 14.)

első radar hadrendbe állítása 22 hónapon belül megtörténik. 2018. december 18-án a svéd Saab Dynamics AB képviselője és cseh illetékesek 16 darab RBS 70 NG kézi légvédelmi rakétarendszer beszerzéséről írtak alá egy 949 millió CZK értékű szerződést. Az eszközök leszállítása 2020–2021-ben valósul meg.

EGYIPTOM AMERIKAI HARCKOCSILŐSZERT VÁSÁROL

Az Amerikai Egyesült Államok Védelembiztonsági Együttműködési Ügynöksége (DSCA¹⁴) jóváhagyta 46 ezer M831A1 és M865, valamint 10 ezer APFSDS-T, továbbá 4500 IM HE-T típusú 120 mm-es harckocsilőszer eladását Egyiptomnak mintegy 201 millió dollár értékben.¹⁵ A löszerek Egyiptom M1A1 Abrams harckocsijaihoz szükségesek. Ezt a harckocsitípust Egyiptom az 1980-as évek óta gyártja,¹⁶ a haderőben jelenleg több mint ezer darab szolgál. A 46 ezer darabos tétel gyakorló löszerekből áll és kiképzési célokat szolgál, az űrméret alatti, szárnystabilizált leváló köpenyes és nyomjelzős (APFSDS-T¹⁷) páncéltörő löszerek beszerzését pedig az eddig használt, már elöregedő hasonló rendeltetésű löszerek lecserélése, illetve a stratégiai készletek feltöltése indokolja. A 4500 darab repesz-romboló hatású IM HE-T¹⁸ harckocsilőszert az egyiptomi haderő szükség esetén a Sínai-félszigeten tevékenykedő, az Iszlám Államhoz köthető terroristák elleni harcban kívánja felhasználni. Ez a löszertípus hatékonyan alkalmazható élőerő, bunkerek és egyéb erődítmények, valamint gyenge páncélzattal ellátott járművek ellen.¹⁹

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK AKADÁLYOZZA TÖRÖK HELIKOPTEREK ELADÁSÁT PAKISZTÁNNAK

2018 júliusában – négyéves tárgyalási folyamatot követően – Törökország és Pakisztán 1,5 milliárd dollár értékben szerződést kötött 30 darab török T129 ATAK helikopter leszállításáról.²⁰ 2018. december elején azonban az Amerikai Egyesült Államok úgy döntött, hogy nem engedélyezi a helikopter meghajtását biztosító amerikai gyártású – LHTEC T800–4A típusú – hajtómű reexportját Pakisztánba. Védelmi beszerzésekkel foglalkozó török illetékes szerint az amerikaiak nem pénzügyi, hanem politikai döntést hoztak. Egy török védelmi szakember azt állítja, hogy az Amerikai Egyesült Államok ezzel is bünteti országát, amiért Oroszországtól Sz–400 típusú nagy hatótávolságú légvédelmi rakétarendszert vásárol. Törökország és Pakisztán most a nemzetközi piacon keres olyan hajtóművet, amellyel az amerikai kiváltható. Egyelőre francia és lengyel gyártásúakat vizsgálnak. A két hajtóműves T129 ATAK többfeladatú kétüléses helikopter alapvetően egy harci helikoptertől elvárható feladatok végrehajtására szolgál. 20 mm-es fedélzeti géppágyúja mellett hordozhat

¹⁴ Defense Security Cooperation Agency.

¹⁵ http://www.defenseworld.net/news/23766/US_Approves_Sale_of_46_000_M1A1_Abrams_Tank_Ammunition_to_Egypt_for_201M#.XB38PU2pXIU (Letöltés időpontja: 2018. 12. 22.)

¹⁶ <https://thedefensepost.com/2018/11/28/egypt-abrams-tank-rounds-cost-double/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

¹⁷ Armour-Piercing, Fin-Stabilized Discardnig Sabot.

¹⁸ Insensitive Munition High Explosive-Tracer – „érzéketlen”, nagy robbanóerejű, nyomkövetős löszer.

¹⁹ <https://www.gd-ots.com/munitions/large-caliber-ammunition/120mm-imhet/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

²⁰ http://www.defenseworld.net/news/23809/US_Blocks_Sale_of_Engine_for_Turkish_ATAK_Helicopter_Meant_for_Pakistan#.XCeRDk2pXIU (Letöltés időpontja: 2018. 12. 29.)

70 mm-es nem irányított rakétákat, levegő-föld és levegő-levegő osztályú irányított rakétákat, zavaró- és felderítőkötényeket.²¹

MEGHIÚSULT HORVÁT–IZRAELI FEGYVERÜZLET

A horvát védelmi minisztérium 2019. január 3-án hivatalosan kérte Izraelt, hogy január 11-ig jelezze, hogy képes-e leszállítani azokat a harci repülőgépeket, amelyeket a meghirdetett nemzetközi tenderen felajánlott Horvátország számára, és amelyeket a nyilvános, áttekinthető folyamat során ki is választott.²² A horvát fél egyben kinyilvánította, hogy Izrael feladata az Amerikai Egyesült Államok hozzájárulásának a megszerzése a repülőgépek továbbadásához. Január 10-én Udi Adam, az izraeli védelmi minisztérium főigazgatója tett hivatalos látogatást Zágrábban, ahol Damir Krstičević védelmi miniszterrel tárgyalt.²³ Ezt követően Krstičević tájékoztatta a nyilvánosságot a hivatalos izraeli válaszról, miszerint Izrael nem tudta megszerezni az Amerikai Egyesült Államok hozzájárulását az F-16 Barak típusú repülőgépek Horvátországnak történő eladásához. Mivel szerződést még nem írtak alá, ezért Horvátországot nem érte anyagi kár. Udi sajnálatát fejezte ki a repülőgépek eladásának elmaradása miatt, ami Izrael Államon kívüli okok miatt következik be. Reményét fejezte ki, hogy ennek ellenére a kapcsolatok Horvátországgal szélesedni és mélyülni fognak.

KÍNA LÉZERFEGYVERT EXPORTÁLNA

A kínai CASIC²⁴ vállalatcsoport exportra ajánlja az újonnan kifejlesztett LW-2 típusú lézerfegyvert.²⁵ Az eszköz gépjárműre szerelve mobillá tehető, nagy energiájú lézersugara alkalmas drónok, siklóbombák és tüzérségi lövedékek megsemmisítésére. A fejlesztő szerint az eszköz nagyon hatékony, magas a találati aránya és gyorsan reagál a fenyegetésekre. A lézerfegyvert szállító egy vagy több járművön kívül a rendszerhez (üteghöz) tartozik egy radarral felszerelt és a kommunikációért, valamint a harctér ellenőrzéséért felelős parancsnoki jármű, továbbá egy logisztikai támogató jármű is. Telepítése más légvédelmi rendszerek – légvédelmi gépágyúk és rakéták – közelében hatékonyabbá teszi a légvédelmet. Kínai elemzők szerint a gyorsan mozgó célpontok – siklóbombák, tüzérségi lövedékek, amelyek érkehetnek egyidejűleg nagyobb számban is – megsemmisítése a jelenleg létező eszközök többségével nehezen megoldható, ráadásul a rakéták elég drágák. A lézerfegyver viszont a legmegfelelőbb lehet az ilyen fenyegetések elleni harcban.

²¹ <https://www.tai.com.tr/en/product/t129-atak> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

²² <https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/18501-hrvatska-zatrabila-službeno-ocitovanje-drzave-izrael.html> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 14.)

²³ <https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/18553-ocitovanje-drzave-izrael-o-projektunabave-vba.html> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 14.)

²⁴ China Aerospace Science and Industry Corp.

²⁵ http://www.defenseworld.net/news/23970/China_Offers_to_Export_Laser_Weapons#.XCeOV02pXIU (Letöltés időpontja: 2018. 12. 29.)

INDIA LEGHOSSZABB VASÚTI-KÖZÚTI HÍDJÁT ADTÁK ÁT A KÍNAI HATÁR KÖZELÉBEN

2018 decemberében India északkeleti államában, Asszámban átadták az ország leghosszabb, 4,9 km-es vasúti-közúti hídját, amely a Brahmaputra folyó két partját köti össze.²⁶ A híd megépítésével kapcsolatos döntés meghozatalától az átadásig közel húsz év telt el, a projekt költsége elérte a 800 millió dollárt. A Dibrugarh városa mellett épült híd lehetővé teszi katonai erő gyors átcsoportosítását a Kínával határos Arunácsal Prades államba, mely területének egy részét az India és Kína közötti 1962-es háború következményeként elvesztette. A híd felépítésével Arunácsal Prades állam fővárosa, Itanagar és a tőle légvonalban 120 km-re lévő Dibrugarh között vasúton 750 km-rel rövidebb lett a távolság. A hidat úgy tervezték, hogy elbírja az indiai haderő legnehezebb, 60 tonnás harcokocsijainak a súlyát, illetve alkalmas legyen vadászrepülőgépek leszállására. 2017-ben a most átadott hídtól 100 km-re északkeletre készült el az ország leghosszabb, 9,1 km-es közúti hídja, amely szintén erősíti India védelmi képességeit ebben a Kínával határos, biztonsági szempontból nagyon érzékeny térségben.

IRÁN HADIHAJÓKAT KÜLDENE AZ ATLANTI-ÓCEÁNRA

Az iráni Fars hírügynökség jelentése szerint Irán azt tervezi, hogy öt hónapos időtartamra hadihajókat küld az Atlanti-óceánra.²⁷ A haderőhöz közel álló hírügynökség kiemeli, hogy az iráni haditengerészet már évek óta tervez ilyen missziót, de a feltételek mostanra értek meg, illetve most állnak rendelkezésre megfelelő hadihajók. Az iráni haditengerészet egyik ellentengernagya szerint a misszió a március végén kezdődő iráni újév elején kezdődhet. Abban két hajó, a Jamaran-osztályú Sahand fregatt és a közelmúltban felújított 33 ezer tonnás Kharg üzemanyag-szállító hajó vesz részt. Mindkettő alkalmas helikopter hordozására. A tervek szerint a hajók látogatást tesznek baráti latin-amerikai országok – például Venezuela – kikötőiben is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Protecting Europe: meeting the EU's military level of ambition in the context of Brexit. <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/31640>

<http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/new-acquisition-plans-for-2019-and-beyond-206556/>

http://www.defenseworld.net/news/23766/US_Approves_Sale_of_46_000_M1A1_Abrams_Tank_Ammunition_to_Egypt_for_201M#.XB38PU2pXIU

http://www.defenseworld.net/news/23809/US_Blocks_Sale_of_Engine_for_Turkish_ATAK_Helicopter_Meant_for_Pakistan#.XCeRDk2pXIU

http://www.defenseworld.net/news/23970/China_Offers_to_Export_Laser_Weapons#.XCeOV02pXIU

http://www.spacedaily.com/reports/Indias_longest_road-rail_bridge_bolsters_defence_on_China_border_999.html

²⁶ http://www.spacedaily.com/reports/Indias_longest_road-rail_bridge_bolsters_defence_on_China_border_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 12. 29.)

²⁷ http://www.spacedaily.com/reports/Iran_to_deploy_warships_to_Atlantic_media_999.html (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

http://www.spacedaily.com/reports/Iran_to_deploy_warships_to_Atlantic_media_999.html
<https://arfolyam.iridium.hu/CZK>
<https://arfolyam.iridium.hu/HRK>
<https://navaltoday.com/2018/12/14/brazilian-navy-launches-1st-diesel-electric-attack-submarine/>
<https://thedefensepost.com/2018/11/28/egypt-abrams-tank-rounds-cost-double/>
<https://www.gd-ots.com/munitions/large-caliber-ammunition/120mm-imhet/>
<https://www.mbda-systems.com/product/meteor/>
<https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/18488-od-1-sijecnja-2019-dragovoljnim-rocnicima-3000-kuna.html>
<https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/18501-hrvatska-zatrazila-sluzbeno-ocitovanje-drzave-izrael.html>
<https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/18553-ocitovanje-drzave-izrael-o-projektu-nabave-vba.html>
<https://www.tai.com.tr/en/product/t129-atak>
<https://www.telegraph.co.uk/news/2018/11/29/european-defence-force-would-depth-deployed-numerous-fronts/>
<https://www.telegraph.co.uk/news/2018/12/04/half-uk-population-now-unhealthy-unable-pass-initial-army-selection/>
<https://www.telegraph.co.uk/news/2018/12/10/rafs-new-mach-4-missile-flown-operationally-uk-airspace-first/>

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

A NATO-TAGSÁG KONZERVATÍV MEGÍTÉLÉSE

Mike Gallagher – Colin Dueck (USA): The Conservative Case for NATO

Mennyire fontos a NATO az Egyesült Államok nemzetbiztonsága szempontjából? Az amerikai konzervatívok már régóta vitáznak erről a kérdésről, szögezik le a cikk szerzői.

1951 elején Dwight D. Eisenhower tábornok Robert Taft ohioi szenátorral találkozott, aki a republikánus elnöki jelölésben ellenfele volt. Eisenhower egy egyszerű ügyletet ajánlott fel Taftnak: ha a szenátor, aki két évvel korábban a NATO megalakulása ellen szavazott, elkötelezi magát a nyugati szövetség támogatásában, ő nem jelölteti magát, és így Taft bekerülhet a Fehér Házba. Taft elutasította az ajánlatot. Eisenhower megnyerte a választásokat, és így megőrizte Amerika virágzó szövetségi rendszerét Európában. Eisenhower nyolc éve alatt a nemzetközi békepolitikák iránti erőteljes elkötelezettsége révén oltalmazta a viszonylagos békét és jólétet. „Ike” elhivatottsága a sikeres republikánus külpolitikai elnökségek alapja lett, köztük Ronald Reagané is.

Ma, a Szovjetunió rég történt összeomlása óta a konzervatívok újra felteszik a kérdést: miért kell a NATO-t támogatni?

Trump elnök hangsúlyozta annak szükségességét, hogy Amerika európai szövetségesei többet költsenek a saját védekezésükre. Igaza volt: az ilyen kritika pozitív hatással bírhat, mert a közelmúltban a szövetségesek 100 milliárd dollárral növelték a védelmi kiadásait. Az évek során Trump többször is felvetette: a NATO továbbra is eszköz-e, vagy inkább elkötelezettség? A kérdésre érdemes választ adni.

A NATO-tagság először is megerősíti az amerikai nemzeti érdekeket. Az Egyesült Államoknak, Kanadának és európai szövetségeseiknek közös az érdeke és közös a kihívása Pekinggel és Moszkvával szemben, a terrorizmus elleni harcban, a számítógépes küzdelemben, a migráció kezelésében, a nukleáris fegyverek terén és a katonai képességek fejlesztésében. A NATO az egyetlen olyan szövetség, amely lehetővé teszi az együttműködést ezekben a kérdésekben. Trump elnök 2017-ben Lengyelországban úgy fogalmazott, hogy az Egyesült Államok szövetségi rendszere egy kicsit olyan, mint az oxigén: ha van, magától értetődőnek tűnik, de hiányzik, ha nincs.

A szerzők – megvizsgálva az alternatívát – megállapítják, hogy Amerika kilépése a NATO-ból súlyos hiba lenne. Globális negatív következményekkel járna Amerika legfontosabb, hosszú távú stratégiai kihívására: a Kínai Népköztársasággal szembeni tervekre. Mivel Peking világszerte kiterjeszti befolyását, az USA kilépése a NATO-ból azt jelentené, hogy az Egyesült Államok megbízhatatlan barát. Amerika szövetségeseinek és partnereinek az indo-csendes-óceáni térségben újra kellene gondolniuk az integrált biztonsági rendszereket. Nem beszélve azokról a nyilvánvaló orosz katonai előnyökről Európában, amelyek a hatalmi egyensúlyt az Egyesült Államok ellen fordíthatják.

Az Egyesült Államok hatásos támogatást nyújtott Ukrajnának az orosz-ukrán konfliktusban. Növelte az Oroszország elleni szankciókat, és fokozta Amerika katonai jelenlétét Kelet-Európában. Emelt a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kezdeményezés finan-

szírozásán, megerősítette az amerikai védelmi kiadásokat, és kérdőre vonta Oroszországot az INF- (Intermediate-Range Nuclear Forces – a közepes és rövid hatótávolságú nukleáris eszközök felszámolásáról szóló) szerződés megsértése miatt. Ugyanakkor az elnök fokozott európai védelmi kiadásokra vonatkozó felhívásai hasznosak voltak. Gyakorlatilag az összes NATO-szövetséges növelte védelmi kiadásait az elmúlt két évben. 2019 januárjában a törvényhozók csoportja benyújtott egy törvényjavaslatot a NATO-szövetség folyamatos kongresszusi támogatásának kifejezésére, és a Szenátus is hasonló jogszabályokon dolgozik.

Az elmúlt három év során végzett közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy az amerikaiak szilárd többsége továbbra is támogatja a NATO-t.

A NATO átfogó támogatása Eisenhower ideje óta kulcsfontosságú eleme a konzervatív külpolitikai megközelítésnek, s ez a mai napig releváns. Emlékezve „Ike” bölcs ajánlására: „Nos, fiúk, ne kapkodjunk!”

Mike Gallagher Wisconsin állam nyolcadik választó körzetét képviseli az Egyesült Államok képviselőházában. Colin Dueck a George Mason Egyetem Schar Politikai és Kormányzati Iskolájának professzora.

National Review, 2019. január 30., angol, <https://www.nationalreview.com/2019/01/nato-western-military-alliance-bolsters-american-interests/>

KATONAI ERŐK AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚBAN

Mark Galeotti (Nagy-Britannia): Armies of Russia's War in Ukraine

A közeljövőben megjelenő kiadvány az ukrán polgárháborúban harcoló erőket mutatja be, beleértve az orosz reguláris és irreguláris (titkos) egységeket.

Mark Galeotti Oroszország-kutató, a könyv szerzője Oroszországban és Ukrajnában lévő széles körű kapcsolatai révén, valamint a hivatalos és nem hivatalos források tömegének felhasználásával alapos és érdekes értékelést ad az Ukrajnában folyó konfliktusban részt vevő valamennyi erőre vonatkozóan. Nagy gondossággal elemzi a háború menetét, valamint áttekintést nyújt számunkra Oroszország jelenlegi katonai képességeiről.

A 2014 februárjában Kijevben és más ukrán városokban kirobbant utcai tiltakozások vezettek az orosz támogatást élvező Janukovics elnök elűzéséhez. Az úgynevezett „Euromaidan forradalom” sok változást hozott az ukrán alkotmányban, de az ország keleti és déli részén elkövetett erőszakos reakciók fegyveres ellenforradalomhoz vezettek, amelyet Oroszország nem hivatalosan támogatott.

Ez a konfliktus lett az új orosz hibrid hadviselés politikájának meghatározó példája, amely ötvözi a propagandát, a hamis információkat (fake news) és a „tagadhatatlan” különleges erők, valamint reguláris csapatok telepítését a proxyk (helyettesítő erők) és zsoldosok mellett a stratégiai célok elérése érdekében.

Mark Galeotti a Keele Egyetem nemzetközi történelem szakának korábbi tanára, a New York Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakának professzora. Egy ideig az orosz biztonsági ügyek külügyminisztériumi tanácsadójaként tevékenykedett, emellett 15 évig (1991–2006) volt a *Jane Intelligence Review Military and Naval Science* (Had- és haditengerészeti tudomány) rovatának állandó szerzője.

Osprey Pub Inc., 2019. június 18., 64 oldal, angol, <https://www.amazon.com/Armies-Russias-War-Ukraine-Elite/dp/1472833449>

A HIBRID FENYEGETÉSEKEL SZEMBENI EGYÜTTMŰKÖDÉS FONTOSSÁGA

Axel Hagelstam – Kirsti Narinen (Finnország): Cooperating to counter hybrid threats

2016 óta a NATO és az Európai Unió a hibrid fenyegetések elleni küzdelmet prioritásként azonosítja, írják a cikk szerzői. A hibrid fenyegetések elleni küzdelem új, Helsinkiben lévő európai kiválósági központja, a Hybrid COE (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats) egyedülálló szerepet játszik az együttműködés elősegítésében.

A hibrid fenyegetések skáláján az alkalmazott eszközök a hamis médiaprofiloktól a kifinomult számítógépes támadásokig igen változatosak, és egészen a katonai erő használatáig terjednek. Következésképpen a hibrid fenyegetések elleni küzdelemnek egyaránt dinamikus és adaptív tevékenységnek kell lennie, arra törekedve, hogy lépést tartson a hibrid befolyásolás variációival, és felmérje, milyen új eszközöket alkalmazhatnak.

A cikk írói példaként említik, hogy a legutóbbi amerikai elnökválasztás idején a hibrid fenyegetések középpontjában a stratégiai kommunikáció, a dezinformáció és a választási folyamat akadályozása állt. De ezt megelőzően nagy hangsúlyt fektettek a „kis zöld emberekre” is, akik olyan látványos és központi szerepet játszottak az oroszok illegális jelenléte során a Krím félszigeten. De példaként felhozható a salisburyi idegügynökök támadása is, amelyet követően napirendre került a kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris eszközökkel kapcsolatos fenyegetések kérdése. Ide tartoznak még a globális helymeghatározó rendszerek, a közlekedési rendszerek vagy az egymással összekapcsolt villamoshálózatok elleni beavatkozások, ahol az egyik ország sérülékeny csomópontja elleni támadás elkerülhetetlenül következményekkel járna más országokban is. Még nem látjuk a hibrid beavatkozások minden arcát, de az egyetlen bizonyosság az, hogy újak is lesznek.

A szerzők aktív közreműködésével a hibrid fenyegetések ellen számos EU- és NATO-intézkedés született. Ezenfelül sokoldalú, összetett kiképzésre és gyakorlatokra van szükség, amelyek tesztelik a hibrid fenyegetésekre való reagálás képességét. A közös gyakorlatokat úgy is meg lehetne tervezni, hogy egy kölcsönösen releváns hibrid fenyegetési forgatókönyv szerint összekapcsolják az EU és a NATO intézményi struktúráinak funkcionális partnereit.

A cikk szerzői: Axel Hagelstam, a NATO polgári szükséghelyzet tervezési bizottságának finn képviselője, és Kirsti Narinen, a hibrid fenyegetések elleni küzdelem európai központjának nemzetközi kapcsolatokért felelős igazgatója.

NATO Review Magazin, 2018. november 23., angol, <https://www.nato.int/docu/review/2018/also-in-2018/cooperating-to-counter-hybrid-threats/EN/index.htm>

OROSZORSZÁGNAK AZ ENERGIAELLÁTÁST DESTABILIZÁLÓ MANŐVEREK FORMÁJÁBAN MEGJELENŐ EURÓPA-ELLENES HIBRID HADVISELÉSE: HOGYAN REAGÁLHAT AZ EU ÉS A NATO EGYÜTTESEN?

Vira Ratsiborynska (Belgium): Russia's hybrid warfare in the form of its energy manoeuvres against Europe: how the EU and NATO can respond together?

A NATO továbbra is alkalmazkodik az új biztonsági kihívásokhoz keleten és délen egyaránt, írja Vira Ratsiborynska, a tanulmány szerzője. A Szövetség tagországai 2016 júliusában Varsóban tartott csúcstalálkozóján megerősítették az alapvető céljaikra vonatkozó kötelezettségvállalásaikat (kollektív védelem, válságkezelés és kooperatív biztonság). A csúcstalálkozó jelzést küldött arra vonatkozóan is, hogy a Szövetség kész és képes felelni a hibrid fenyegetettség olyan kihívásaira, mint például az energiabiztonság.

A tanulmány írója szerint a globalizált világban az energiainfrastruktúra többértékesége és az energiahatékonyság kiemelt fontosságú tényezők. Az energiabiztonsági kihívások igen változatosak lehetnek: ezek közé tartozik a kritikus energiainfrastruktúra megzavarása és az energiaellátás is.

Vira Ratsiborynska arról is ír, hogy a keletről jövő hibrid fenyegetések veszélyeztetik a NATO kohézióját. Oroszország fegyverként használja energiaforrásait politikai céljai eléréséhez, ami nem más, mint az energiafüggőség növelése, további politikai és gazdasági nyomás gyakorlása az Európai Unió tagállamaira és a szomszédos országokra. Mindezekkel pedig alááshatja az EU energia- és infrastrukturális potenciálját.

A Kreml szándéka az is, hogy megkerülje Ukrajnát, és különböző tranzitrendszereket hozzon létre. Ezzel erősíti Oroszország közvetlen energiaügyi kapcsolatait az EU-val, és egyidejűleg növeli az EU energiafüggőségét. A tanulmány azt elemzi, hogy Oroszország hogyan használja energiadestabilizáló technikáit Európában.

Dr. Ratsiborynska szerint az energia fontossága okán az EU és a NATO egyesíti erőfeszítéseit, hogy szembenézzen Oroszország hibrid energiaellátási háborújával Európában, és csökkentse függőségét az orosz gáztól. Az EU már elindított egy kezdeményezést, amely az energiaellátás rugalmasságának erősítésére irányult. A stratégia célja a beszállítók diverzifikálása, Európa kevésbé függővé válása, és egy teljesen integrált európai energiapiac létrehozása.

A szerző megállapítja, hogy a NATO is fontos szerepet játszhat Európa energiahatékonyságának megerősítésében. A Szövetség az energiaellátás terén az összekapcsolhatóság, az interoperabilitás, a stratégiai infrastruktúra és az energiarendszerek létrehozása (például a NATO-csovezetek) révén lát lehetőséget a katonai műveletek energiahatékonysági együttműködésének biztosítására.

Az EU és a NATO energiabiztonsággal kapcsolatos kooperatív erőfeszítései kölcsönösek. Az EU politikája az egységes energiapiacra, a biztonság diverzifikációs hatásaira összpontosít, míg a NATO az energiakockázat értékelésére, az energiainfrastruktúrákra és az orosz energia csökkentésére fókuszál. A válságkezelési mechanizmusok Európában is hozzájárulhatnak az energia hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képességének javításához.

Mindkét szervezet szinergiákat hoz létre az energiabiztonság terén, és előmozdítja a konzultációkat a megújuló energiaforrások, az energiaellátás vonatkozásában. A kritikus energiainfrastruktúra védelmét és az energiainfrastruktúra integritását helyezik előtérbe.

A színes ábrákkal gazdagon illusztrált tanulmány szerzője, Vira Ratsiborynska doktori fokozatát a Strasbourgi Egyetemen szerezte. Kutatási területei közé tartoznak a külkapcsolatok az Unió keleti szomszédjaival, az energia, a kereskedelem, a geopolitika, a határigazgatás és a békefenntartás. A professzor a NATO Defense College (NDC) kutatórészlegének munkatársa.

Research Paper, No. 147., 2018. július, 1–15., angol, <http://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6>

HOGYAN SÉRTETTÉK MEG A TÁRGYALÓ FELEK AZ INF FELSZÁMOLÁSÁRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉST?

Kirill Riabov (Oroszország): Kák narusáli Dogovor o RSZMD

1987-ben a Szovjetunió és az USA aláírta a szárazföldön állomásoztatott közepes és rövid hatótávolságú nukleáris eszközök felszámolásáról szóló (INF) szerződést. A két ország hosszú ideig betartotta a szerződés követelményeit az egyezményben foglaltak teljesítése során. Az utóbbi években azonban Washington és Moszkva rendszeresen a szerződés megsértésével vádolja egymást. A cikk írója összeveti a szerződő felek egymással szembeni vádjait.

2013-ban az amerikai sajtóban felröppent a hír az RSZ–26 Rubezs ballisztikus rakéta tesztjének kezdetéről, majd hivatalos dokumentumokban is megjelentek bizonyos fegyverfajták nevei. Az orosz fél reagált ezekre a felvetésekre. Hamarosan kiderült, hogy az RSZ–26 rakéta 5500 kilométernél nagyobb hatótávolságú, így interkontinentálisnak tekinthető, ezért nem tartozik a közepes hatótávolságú rakéták osztályába, következésképp nem sérti az INF-szerződést.

2014-ben az Egyesült Államok hírszerzése felderítette: Oroszország 9M729 rakétákkal folytat kísérleteket. Washington sürgette Moszkvát: hagyjon fel a rakétakísérletekkel, mert azok az Iszkander–M rakétarendszer és a tengeri indítású Kalibr manőverező robotrepülőgépek továbbfejlesztett elemeit tartalmazzák, és ezzel megsértik az INF-szerződést – e fegyverek hatótávolsága ugyanis meghaladja az 500 kilométert –, vagy adjon teljes körű tájékoztatást ezekről a fegyverekről. Az orosz Védelmi Minisztérium válaszolt a 9M729 rakétával kapcsolatos vádakra: egy sajtótájékoztatón a katonai szakértők ismertették a rakéta eredetét, és megnevezték annak főbb jellemzőit. Az orosz adatok szerint a 9M729 a meglévő Iszkander-komplexum korszerűsített változata, a rakéta hosszabb lett, és a hatótávolsága 480 kilométerre csökkent. Szállító-indító járműve abban különbözik az Iszkanderétől, hogy kétszer annyi, vagyis négy rakétát hordoz.

A Védelmi Minisztérium tájékoztatóján számos ország képviseltette magát, ám az Egyesült Államok és fő szövetségesei nem mutattak érdeklődést az esemény iránt. Az USA nagykövetsége a tájékoztatót egy újabb kísérletnek nevezte a jogsértés elrejtésére. Rövid időn belül kiderül – vélte –, hogyan alakulnak majd az események a 9M729 rakéta körül.

Oroszország a kezdetektől fogva keményen és határozottan elutasította az Egyesült Államok minden vádját – ami nem volt túl nehéz az amerikai álláspont gyengesége miatt –, majd ellentámadásba lendült. Fő panaszai a kelet-európai rakétavédelmi rendszerekre vonatkoztak. Elsőként a Romániában és Lengyelországban telepített és hadrendbe állított Aegis Ashore (AA) rakétavédelmi rendszereket kifogásolta. Az AA komplexum egy észlelő és rávezető rádiólokációs állomást, egy harci információs és vezérlőrendszert és egy MK 41 univerzális indítóberendezést tartalmaz, amelyeket az amerikai haditengerészet meglévő felszíni hajóiról kölcsönöztek. Tervbe volt véve a komplexumok korszerűsítése, valamint új, hasonló fegyverek telepítése az orosz határok közelében. Még mielőtt az új komplexumokat

szolgálatba állították volna, Moszkva kifejtette, hogy a ballisztikus rakétaelhárító rendszerek kilövőállásai BGM–109 Tomahawk típusú manőverező robotrepülőgépek indítására is alkalmasak, ezért a szárazföldi kilövőállásokra való elhelyezésük ellentétes a megállapodással, mert a fegyver 1000 kilométernél nagyobb hatótávolsággal rendelkezik. Így a rakétavédelmi földi rendszerek telepítése során az amerikai oldal titokban megsértette a szerződést. Washington elutasította ezt a vádat.

2013-ban az Egyesült Államok kritizálásának másik oka az AGM–158B JASSM–ER manőverező robotrepülőgép tesztjének elindítása volt. Ez a légi indítású eszköz a csapásmérő repülőgépek számára készült, és 1000 kilométernél valamivel kevesebb a hatótávolsága. A rakéták első próbáit repülőgépek használata nélkül hajtották végre, és egy földi indítóállásból lötték ki. Ez a tény az INF-szerződés kapcsán kritika tárgyát képezte. Washington azonban tagadta a vádat, és rámutatott a projekt jellegére.

Az orosz nyilatkozatokban már régóta szerepel, hogy a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása megsértheti az INF-szerződést. Az Egyesült Államok hadseregében sokféle ilyen eszköz létezik, és ezek közül néhány képes olyan fegyvereket hordozni, amelyek földi célok megsemmisítésére szolgálnak. Számos amerikai pilóta nélküli repülőeszköz több mint 500 kilométeres hatótávolsággal rendelkezik. Ugyanakkor az ilyen repülőeszköz – ellentétben a rakétával – egynél több bevetés végrehajtására is képes. Az orosz fél állítja, hogy az amerikai csapásmérő pilóta nélküli repülőeszközökre és a ballisztikusrakéta-elhárítási gyakorlatok célpontjával kifejlesztett rakétákra szintén vonatkoznak a szerződésben foglalt korlátozások.

A külföldi szakértők megjegyzik, hogy az ilyen események az INF gyenge pontjaira utalnak. Maga a megállapodás három évtizeddel ezelőtt kötöttet, az akkor meglévő technológiák és fegyverek figyelembevételével. A szerződést valójában konkrét fegyvermodellekre írták meg, és nem vették figyelembe a jövőbeli fejlődés ütemét. A közepes és rövid hatótávolságú rakéták tilalma, valamint a fejlesztések szükségessége a tapasztalható következményekkel jár. A szakértők úgy vélik, a szerződő felek különböző kiskapukat találnak, amelyeken keresztül az ellenfelet a jogsértésekért hibáztathatják.

2019 januárjának végén az Egyesült Államok vezetése bejelentette a közeljövőre vonatkozó terveit a közepes és a rövid hatótávolságú rakéták megsemmisítéséről szóló szerződésről. Mivel Oroszország nem akarja felismerni vagy megszüntetni a szerződés „megsértéseit”, Washington egyoldalúan kilép a megállapodásból. A kilépési folyamat 2019. február 2-án kezdődött meg és körülbelül hat hónapig tart. Ennek eredményeként az Egyesült Államok megszünteti a szerződésből eredő valamennyi kötelezettségét, amely többek között lehetővé teszi számára az új rakétarendszerek kifejlesztését és hadrendbe állítását.

Az oroszok az amerikaiak után szintén felfüggesztették részvételüket az INF-szerződésben, amely a szárazföldön állomásoztatott közepes és rövid hatótávolságú nukleáris eszközök felszámolásáról szól. Emellett pedig elkezdik a Kalibr manőverező robotrepülőgépek szárazföldi változatának és a szárazföldi indítású, közepes hatótávolságú hiperszonikus rakétának a kifejlesztését.

Kirill Riabov szerint nyilvánvaló, hogy az INF-szerződést a felek semmilyen intézkedése sem fogja megmenteni. Oroszország és az Egyesült Államok sok éve vádolja egymást, Washington azonban nem szándékozik leállítani a szerződés kérdésével kapcsolatos konfrontációt. Sőt, úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok már régen úgy döntött: más álláspontra helyezkedik és visszavonja a megállapodást. Nagy kérdés, hogy ezek a folyamatok hogyan befolyásolják a két ország kapcsolatait és a nemzetközi helyzetet.

KIHÍVÁST JELENT-E A JÖVŐBEN A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA A NATO INTEROPERABILITÁSÁRA?

Martin Dufour (Kanada): Will artificial intelligence challenge NATO interoperability?

A NATO vitathatatlanul a legsikeresebb szövetség, és eredményeinek nagy részét a fenyegetésekkel szembeni kohéziós erejének köszönheti. Ennek az összetartó erőnek a középpontjában két fontos tényező áll: a tagok közötti tehermegosztás és az együttműködési képesség (interoperabilitás). Martin Dufour ezredes tanulmányában leszögezi, hogy a hamarosan megjelenő új tényezők – a géntechnológia, a nanotechnológia, az adalékanyagok gyártása és a robotika – megjelenése valószínűleg próbára teszi ezt az együttműködési képességet, ugyanis a gyors technikai evolúció, a bonyolult katonai rendszerek és a növekvő költségek nagy valószínűséggel azt eredményezik, hogy több tagország nehezen tud majd lépést tartani a nagyobb és erősebb szövetségekkel.

Dufour ezredes írásában részletezi az interoperabilitás lényegét és összetevőit. Megállapítja, hogy a technológiákban jelentkező különbségek erodálhatják a szövetségek között meglévő politikai és katonai kohéziót. Az interoperabilitás technológiai rései a vezetési és irányítási rendszerekre, a harcvezetésre, valamint az információcserére és biztonságra is hatást gyakorolnak.

A szerző néhány példa segítségével definiálja a mesterséges intelligenciát (MI). Megállapítja, hogy bár az autonóm rendszerek definíciója változatos, de mindegyik jellemzője az emberi szereplőktől független, a változó környezethez alkalmazkodó, páratlan sebességű önálló döntések meghozatala. Az emberi beavatkozás nélküli tanulás és alkalmazkodás képessége jelenti a döntő különbséget a jelen feladatspecifikus, automatizált rendszerei és a teljesen autonóm rendszerek között. Ezek a technológiák képesek olyan feladatok elvégzésére, amelyek egyébként emberi intelligenciát igényelnek – mint például a vizuális észlelés, beszéd felismerés, nyelvfordítás –, és más technológiákkal kombinálva teljesen autonóm műveleteket hajtanak végre. Az ilyen technológiák gyors fejlesztése és elfogadása növeli a NATO-tagok közötti különbséget, ezért veszélyt jelentenek a Szövetségre nézve.

A tanulmány szerzője a továbbiakban kitér arra, hogy a mesterséges intelligencia adaptálása milyen változásokat hozhat a harcászati, hadműveleti és hadászati szinteken. Összegzésként megállapítja, hogy a következő két évtizedben a Szövetség tagállamai számára növekvő kihívást jelent majd a mesterséges intelligencia gyors fejlődése, valamint annak veszélye, hogy a tagállamok nem lesznek képesek az együttműködésre, ha nem kezelik kellő óvatossággal az újonnan megjelenő technológiák aszimmetrikus átvételét. Ezért döntő fontosságú, hogy az országok megkezdjék a felkészülést a mesterséges intelligencia katonai területen kifejtett hatásának felmérésére, nehogy túlságosan lemaradjanak, és elkezdjék a részterületeken alkalmazni ezt a technológiát.

NDC Policy Brief, 2018/6, 1–4., angol, <http://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6>

CSENDES PARTNEREK: SZERVEZETT BŰNÖZÉS, IRREGULÁRIS CSOPORTOK ÉS NEMZETÁLLAMOK

Dr. Shima D. Keene (Nagy-Britannia): *Silent Partners: Organized Crime, Irregular Groups and Nation-States*

Dr. Shima D. Keene monográfiája a U.S. Army War College (az Egyesült Államok szárazföldi erőinek vezérkari akadémiaja) berkein belül működő Stratégiai Tanulmányok Kutatóintézetének (Strategic Studies Institute) kiadásában jelent meg.

Keene professzor tanulmányában „csendes partnerségként” jellemzi a nem állami szereplők és a transznacionális szervezett bűnözői csoportok, valamint az irreguláris fegyveres formációk közötti együttműködést, amely közvetlenül vagy közvetve kapcsolódik a nemzetállamok kormányaihoz vagy önálló hatóságaihoz, és elmagyarázza, hogy ezek a partnerségek milyen módon veszélyeztethetik a katonai műveleteket. Vizsgálja az egyes csoportok szerepét a hibrid és aszimmetrikus hadviselés viszonyai között is.

A kérdés középpontjában a korrupció áll, amely a bűnözők és a korrumpált állami tisztviselők közötti kötelékként szolgál, lehetővé téve a bűnözés virágzását. A korrupció azért is kulcsfontosságú kérdés, mert aláássa a békefenntartó missziók és az állami fejlesztések sikerét, ám mindeddig a nemzetközi közösség passzív álláspontot képviselt az ügyben. A professzor szerint ennek változnia kell, ha valódi előrelépést akarunk elérni.

A szerző a kormányzatban, a bűnüldözésben, a magánszektorban és az egyetemeken végzett munkája révén mélyreható betekintést nyert a veszélyes „csendes partnerségek” működésébe. A szervezett bűnözői csoportok (OCG-k), az irreguláris csoportok és a nemzetállamok közötti együttműködés nem nyilvános és nem is ismerik el létezésüket, állítja. Az ilyenféle együttműködés, függetlenül annak pontos jellegétől, problematikus, mert zavarja az ellenfél beazonosítását, így a meglévő ellenintézkedések kevésbé bizonyulnak hatékonyak, és biztonsági érdekeket is sértenek.

Dr. Keene rámutat arra is, hogy ezt a helyzetet tovább súlyosbítják az ellenfeleinktől a bűnügyi szervezetekhez, valamint a nemzetállamok kiemelkedő személyeihez érkező különböző támogatások, segítségnyújtások. Sok esetben e kapcsolatok meglétét valószínűleg nemcsak a közvetlenül érintettek, hanem a béketeremtés vagy az államépítés céljából segítséget nyújtó nemzetközi közösség is tagadja. Ez azért van, mert a segítséget elfogadó országok támogatására és megerősítésére irányuló beavatkozások elveszítenék hitelességüket, ha a kulcsfontosságú politikai szereplők közül sokan – közvetlenül vagy közvetve – összefüggésbe hozhatók lennének a szervezett bűnözéssel vagy az irreguláris csoportokkal. Ezek a partnerségek azonban valóságok, amelyeket nem lehet és nem is szabad figyelmen kívül hagyni, mivel képesek aláásni a széles körű katonai beavatkozásokat.

A tanulmány tanácsokat nyújt arra vonatkozóan, hogy a hadsereg miként tudná megérteni ezeket a csendes társulásokat, és arra is kitér, hogy ezáltal a hadsereg miként fordíthatja a fenyegetést potenciális előnnyé. Kritikusan azt javasolja, hogy a fenyegetés elleni küzdelem érdekében stratégiailag és hadműveleti szinten is építsék be a katonai tervezésbe a szervezett bűnözés és az irreguláris erők szövetkezése elleni küzdelmet. Enélkül a katonai akciók valószínűleg hatástalannak bizonyulnak, vagy negatív előjelű másod- és harmadrendű hatásokat szenvednek.

A tanulmány szerzője következtetésében leszögezi, hogy a szervezett bűnözésnek a katonai tevékenység valamennyi aspektusára gyakorolt hatása a harc, a béke megteremtése és fenntartása területén továbbra is elhanyagolható, annak ellenére, hogy bizonyítja: képes

minden típusú műveletet aláásni. A szervezett bűnözés mára globális hálózatba fejlődött, és képes egyidejűleg több terrorista és bűnügyi csoportot is támogatni. Ezek az egyesületek egyes esetekben hibrid szervezetekké alakulnak, amint az látható volt Szíria, Afganisztán, Nigéria és Irak esetében. Ugyanakkor a kapcsolat mértékének és természetének ismerete, illetve megértése nehéz, az együttműködést támogató mechanizmusok pedig törékenyek, ugyanúgy, mint a fenyegetés enyhítési módjainak vizsgálata. Annak ellenére, hogy figyelmet szentelnek a terrorizmus és a szervezett bűnözés közötti összefüggésnek, fennáll a veszélye annak, hogy a kettőt túlzottan összekeverik, ami téves politikához és beavatkozásokhoz vezethet.

Ahhoz, hogy tisztán lássuk az OCG-k, az irreguláris csoportok és a nemzetállamok közötti csendestársi kapcsolatokat, fontos a hálózat megértése. A hírszerzés és felderítés előtt álló egyik kihívás az, hogy a hálózatok dinamizmusát és a szövetségek folyamatos változásait felismerjék.

A politikai döntéshozóknak, a parancsnokoknak célszerű megvizsgálniuk a szerző javaslatait. A tanulmány felkeltette a stratégiai kutatással foglalkozó intézmények figyelmét is.

Shima D. Keene az aszimmetrikus hadviselés, a terrorizmus elleni küzdelem, a szervezett bűnözés elleni küzdelem és a stabilizáció szakértője, az oxfordi Konfliktusvizsgáló Kutatóközpont (Conflict Studies Research Centre) igazgatója, a londoni Államvezetési Intézet (Institute for Statecraft) vezető munkatársa. Ezenfelül a brit kormány stabilizációs csoportjának civil szakértője, korábban pedig a brit Védelmi Akadémia és a Védelmi Minisztérium vezető kutatója és tanácsadója volt. Emellett civil tanácsadó a NATO brit székhelyű gyorsreagálású hadtestparancsnokságánál.

SSI, 2018, 72 oldal, angol, www.ssi.armywarcollege.edu

A FINN MODELL A SORKÖTELESSÉGET IS MEGVÁLTOZTATHATJA

Elisabeth Braw (Finnország): The Finnish Model – To Improve Europe’s Militaries, Look North

A finn modellt általában az oktatáspolitikában szokták sokat emlegetni, de a *Foreign Affairs* 2017. szeptember–októberi, a fegyveres erők jelenére és jövőjére koncentrált tematikus száma szerint a világ hadseregei is sokat tanulhatnak belőle.

Elisabeth Braw cikke szerint Finnországban rendkívül népszerű a sorköteles katonai szolgálat, még annál is népszerűbb, mint azt a finnek hazafias érzelmei indokolnák. El-lenpéldaként Oroszországot említi, ahol egy júniusi felmérés szerint annak dacára, hogy Putyin elnök külpolitikáját a közvélemény 87 százaléka támogatja, a sorköteleseknek alig 37 százaléka szolgál a hadseregben. Finnországban viszont még azok se próbálnak kibújni a szolgálat alól, akik társadalmi státusuk miatt meglehetnének. Mint például Mikael Granlund, a hoki világbajnokságok történetének talán legszebb gólját szerző világsztárja, aki mielőtt dollármilliomos lett az NHL-ben, maga is eltöltött egy évet a seregben. „Egy finnek kitüntetés a hadseregben szolgálni. Ez olyasmi, amit megteszel, ha szeretnéd, hogy a hazád független maradjon. A profi sportolók is” – mondta Brawnak, aki megemlíti, hogy az ország talán legnépszerűbb popsztárja, Robin jóvőre a haditengerészetnél kezdi meg egyéves szolgálatát.

A siker kulcsa egy 2002-ben bevezetett rendszer, amelyben rendszeres felméréseket végeznek a hadseregben szolgálók körében a tapasztalataikról, kezdve az elszállásolásuk minőségétől a felettesek vezetési képességén és a csapategységen át egészen a központi

parancsnokság kommunikációjáig. Ezeket a felméréseket minden szervezeti szinten, a szaksztól a századon és a zászlóaljon át egészen a dandárig elvégzik.

Az eredményeket pedig nem csupán összesítik, hanem nyomon is követik a változásokat. Ha valahol romlást tapasztalnak, megvizsgálják, hogy azt mi okozta: egyéni probléma vagy netán rendszerszintű hiba? „A lényeg, hogy kiértékeljük az eredményeket és megtaláljuk azok forrását. Vajon egy bizonyos konkrét esemény befolyásolta az eredményeket? Vagy egy adott személy? Bizonyos folyamatok? Ha pedig az emberek látják, hogy ez működik, az nagyban megváltoztatja viselkedésüket” – mondta Jukka Sonninen dandártábornok, a finn hadsereg kiképzési főnöke, aki a felméréseket végezte.

Az elmúlt 16 évben elvégzett felméréseknek és az azok alapján hozott intézkedéseknek meglátszik az eredményük. 2017 őszén a csapategységet átlagosan 4,2-re értékelték a finn hadseregben a maximális 5-ből, és ugyanilyen jól szerepeltek a kiképzőtisztek is a felmérésben. Sőt, 2017-ben pedig már a besorozottak 66 százaléka értékelte pozitívan a sorkatonai szolgálatot, miközben 2002-ben, az első felmérésben még a felük sem.

Sonninen a legnagyobb eredménynek a finn tisztek vezetői képességének javulását tartja. Bár a finn hadsereg sosem volt híres a tisztek brutalitásáról, mint minden hasonlóan hierarchikus, parancsnoki láncon alapuló szervezetben, a tisztek sokszor a rangjukra hagyatkoztak, amikor parancsokat osztogattak. Most már inkább a kölcsönös bizalom a jellemző. „A katona és felettese közti kapcsolat nem alapulhat szimplán a hatalmon. Nem üvöltözöl a beosztottjaiddal, hanem normális emberként kezeled őket. Hallgatni kell azokra, akiket vezetünk, nem csak parancsolgatni nekik” – mondta Sonninen.

Hogy ez a megközelítés tényleg hatásos, azt talán az jelzi a legjobban, hogy a legfrissebb felmérés szerint a leszerelő sorkötelezettek 80 százaléka támogatja a sorkatonaság fenntartását, 42 százalékkuk pedig azt mondta, akkor is szolgálna a seregben, ha az nem volna kötelező.

Foreign Affairs, 2017. október 9., angol, <https://www.foreignaffairs.com/articles/finland/2017-10-09/finnish-model>

ABSTRACT

FOCUS – TWENTY YEARS IN NATO

Lt. Gen. Zoltán Orosz: NATO – A key to the security of the member states 3

Hungary has been member of the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) for 20 years. On 12th March 1999 three countries in our region – the Czech Republic, Poland, and Hungary – became full members of the Alliance, thus contributing nations to peace and security. Lieutenant General Zoltán Orosz, the national military representative of Hungary, wrote a foreword for the studies published for the jubilee.

Gen. Zoltán Szenes (Ret.): The new policy of NATO – Projecting stability into the southern region 6

The study discusses NATO's new policy, the theoretical and practical issues of stability projection. In 2014, NATO responded to security threats in two ways: in the Eastern strategic direction it attempted to address the emerging security situation, threats and risks with the concept of „defence and deterrence”, and in the Southern strategic direction through „projecting stability”. While collective defence has the theory and toolkit to deal with the Russian Threats, the Alliance responded to the hybrid threats from the South by renewing its stability projection concept. The article discusses the theoretical issues of the concept, explains the necessity of the Southern direction, and presents the first, successful partnership period of stability projection. The paper analyses the new tools of the renewed idea, the connection between cooperative partnership and the tasks of crisis management. Based on the results of the Warsaw (2016) and Brussels (2018) summits, it „lists” the general tasks of projecting stability and assesses the possibilities of implementing the „Package on South”. Projecting stability comprises a relatively new topic in foreign literature, and it does not exist in the Hungarian academic literature, although the realization of the tasks of the Southern strategic direction is Hungary's top priority.

Keywords: NATO, Projecting Stability, Southern Region, Package on the South, partnership, cooperative security, Warsaw Summit, Brussels Summit

Col. Klára Kecskeméthy Siposné: The NATO Security Investment Program in Hungary 27

The present study reviews the co-financed programs for the development and maintenance of NATO collective defense, their budget background, the established NATO Security Investment Program and Hungary's accession to it. It describes the creation of a national organizational framework for NATO investments and the development of their legal framework. The author reviews the most important NSIP investments and results of the past 20 years, which served as the basis for the NATO accession of Hungary and the Hungarian Defense Forces, as well as the creation of interoperability. The implementation process of projects in the 11 current capability packages and the operation of the NATO Supplier Information System are also presented.

Keywords: NATO Security Investment Program, Capability Package, Strategic Airlift Capability, NATO Force Integration Unit, NATO Supplier Information System

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Col. Zoltán Csák: The establishment of the Regional Special Operations Component Command – The growing influence of Hungary in the region 41

The Hungarian special operations forces are in for significant changes. With the establishment of a Regional Special Operations Component Command (R-SOCC), a critical NATO shortfall will be addressed in accordance with the special operations mission and capability development plan of NATO and NSHQ. The establishment of the Regional Command would mean a huge leap to the elimination of capacity deficit. The planning and execution of special operations, the efficiency of procurements and training, including innovation, would significantly improve. Therefore, together with partner countries, Hungary may contribute to the mitigation of capability gaps and enhancing security.

Keywords: special operations forces, NATO, EU, NATO Special Operations Headquarters (NSHQ), Regional Special Operations Component Command, deployable command

- Lt. Col. Mihály Nyitrai: The role and position of the Military National Security Service in the protection of Hungary's national security 54

The Military National Security Service, established on 1 January 2012 through the integration of the Military Intelligence Office and the Military Security Office of the Republic of Hungary, plays an important role in the protection of Hungary's national security interests. In the current, fast-changing world there is an ever growing need for the experience and activities of the Service as there are a lot of new threats, such as illegal migration, terrorism, and organisations of human trafficking, or cyber attacks.
Keywords: national security, intelligence, counter-intelligence, Hungarian Defence Forces

INTERNATIONAL ACTIVITES

- Bernát László Veszprémy: Nuclear bomb, apartheid, realpolitik. Military and political cooperation between Israel and South-Africa – 1968-1994 (2) 69

The present article is the second – and concluding – part of a paper analysing the history of military and political cooperation between Israel and the South-African Republic between 1968 and 1994. It focuses on Israel's breaching the international arms-trade boycott introduced against the South African Republic, including the diplomatic aspects, and the Israeli attempts to disguise such relations. The paper also introduces the possible ideological grounds of the cooperation between the two countries, and concludes with the presentation of the end of relations.

Keywords: Israel, South-African Republic, arms trade, ideology, realpolitik,

COMMAND TRAINING

- Lt. Col. Gyula Bene: The effect of social media on the armed forces 86

Nowadays internet and social media are integral part of life. This is true not only for civil society but also the military, and the issue is rather burning. Social media are one of the most diverse and researched fields of our times, their influence can be perceived daily. Their use has a lot of advantages for the members of armed forces, however, there are some risks also involved. The paper presents the influence of social media on military forces and individual soldiers through foreign examples which provide useful information for the Hungarian Defence Forces and its service members.

Keywords: operational security, soft cyber attack, strategic communication, information operations, ISIS-propaganda, impact analysis of social media, paradigm change

- Lt. Col. László Ujházy: Selection of officer cadets in the British Land Forces 100

The paper analyses a military force which has taken active part in the past armed conflicts and gained a lot of diverse operational experience. The selection of prospective officer cadets in the British Land Forces is a rather complex, multi-tier, competency-based system. As a result, one can become a military officer cadet in the British Army only after a multi-round, multiple day testing before an evaluation committee, and group testing is also part of the process. The most determining part of the assessment is the testing of potential leadership (command) capabilities, the existence of cooperative capacities, and ability to provide mutual support.

Keywords: leader selection, British Land Forces, officer training, assessment centre

LOGISTICS

- Lt. Col. Zoltán Szökrény: GIS application in radar technology 109

This paper provides an overview of the applications of GIS by air defence units in the past, at present, and of their development possibilities. Spatial information is of crucial importance to the military commander in both decision making and planning. Computer-based Geographical Information Systems (GIS) can provide automated assistance to military forces' terrain analysis function. Military leaders are heavily dependent on GIS and GPS (Global Positioning Systems) in making tactical decisions when commanding troops, supplies, equipment for aircraft, and informing them of possible threats, problems with supplies and equipment on the field.

Keywords: Geographical Information System, ASOC, MASE, ACCS

FORUM

- Sarolta Wagner: Military buildings designed by Architect László Wágner 122

From the autumn 2017 to early 2018 the author of the article conducted research on the military hospitals in Kecskemét (No. 9) and Szolnok (No. 10) in the archives of the MoD Institute of Military History

and Museum. Up to now the two buildings of military designation had been regarded as serial designs, therefore the name of their designer had been unknown since the completion of the construction works. The Szolnok military hospital was already torn down therefore it could not be examined personally, however, the Kecskemét establishment was found as a unique design with beautiful proportions. This provided the inspiration for the author to categorise this building into the known designs of her father. The buildings of the Rákóczi Ferenc II Military Secondary School in Mátyásföld, Budapest, also designed by László Wágner, were constructed after the design of the hospitals.

Keywords: László Wágner, No 9 Military Hospital Kecskemét, No 10 Military Hospital Szolnok, Rákóczi Ferenc II Military Secondary School (Mátyásföld), architecture of socialist realism, modernism

MILITARY HISTORY

László Anka: Erecting monuments of Hungarian soldiers fallen in World War I 131

The intention of the Hungarian National Assembly was to commemorate the Hungarian soldiers killed in action far from their homeland during the Great War. Therefore Act VIII of 1917 was approved on “the immortalisation of the heroes fighting for the country in the raging war”. The Act obliged the towns and villages to erect monuments of the soldiers as a salute to them.

Keywords: commemoration of heroes, Dévaványa, Tápiószecső, twin memorials

Csaba B. Stenge: The “Epiphany Battle” – a Czechoslovakian-Hungarian border incident near Munkács on 6th January 1939 (2) 140

Between October 1938 and March 1939 the Hungarian-Czechoslovakian relations, parallel with the Hungarian territorial restoration efforts, grew extremely tense. As a consequence there were a number of border incidents between the forces of the two countries, among which the most serious took place near the town of Munkács (Mukachevo) on 6th January 1939. The second part of the paper introduces the causes, aftermath, and consequences of this border incident.

Keywords: Transcarpathia, Munkács, Oroszvég, map correctors, paramilitary troops, Rongyos Gárda, Carpathian Sich

REVIEW

Lt. Col. (Ret.) Dénes Kenyeres: Hundered years of parachuting in Hungary 151

A review of the book *A magyar ejtőernyőzés 100 éve – 100 years of Hungarian Parachuting* by Gábor Boldizsár, Gábor Gáll and Béla Novák.

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 156

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: Review of international scientific and special literature 163

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szacikkek megjelenítésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerveződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (kiss.zoltan@hmzrinyi.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail ím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljének a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint:

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: Általános *településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): Általános természetföldrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Ványa László: *Navigációs berendezések zavarása és megtévesztése*. Repüléstudományi Közlemények, XXVII. évf. 2015/2., 7–16.

Petkovics Tamás: *A hadiipar fejlesztési lehetőségei Magyarországon*. *Katonai Logisztika*, 24. évf. 2016/1., 54–87.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyük figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetőknév alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. *International Security*, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegész, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. *Szakdolgozat*. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

John M. Violanti – Fred Aron: Police Stressors: Variations in Perception Among Police Personnel. *Journal of Criminal Justice*, 1995, 23:3, 287–294.

Walter Lippmann: *Public Opinion*. New York, Free Press, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni:

Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*:

Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az et al. jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Borbély Zsuzsanna et al.: A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során. *Hadtudományi Szemle*, X. évf. 2017/3., 288–304.

Hobson et al.: Compelling evidence of the need for corporate work/life balance initiatives: result from a national survey of stressful life-events. *Journal of Employment Counseling*, 38:1, 2001, 38–44.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle szerkesztőbizottsága és szerkesztősége

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Csudáknak éve 1848–1849

A *Csudáknak éve...* című dobozkönyv a Zrínyi Kiadó háborús relikviákat is tartalmazó dokumentumkönyv-sorozatának legújabb tagja. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeit feldolgozó, különleges kiadvány az öt kötetre tervezett *Kézzelfogható hadtörténelem* sorozat negyedik kötete. Szerkesztője dr. Hermann Róbert és dr. Csikány Tamás.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc történetéről, szellemiségéről, kihívásairól, emberi sorsairól szóló dobozkönyv a 32 oldalpáron megírt hadtörténelesen túl tartalmaz több száz illusztrációt, korabeli indulókat és katonadalokat hordozó CD-t, valamint egy DVD-t, amelyen szakértőkkel, hadtörténészekkel folytatott stúdióbeszélgetések, a magyar és a császári csapatok egyenruházatának, illetve felszerelésének összehasonlítása látható.

A könyvet közel 60 korabeli dokumentum-hasonmás nyomata teszi igazán különlegessé: hadijelentések, Görgői, Bem és Kossuth levelei, kitüntetési okirat, térképek, szabályzatok, felhívások, rendeletek, kiáltványok, valamint papírpénzek találhatók e különleges könyv zsebeiben. A mellékletek közti legkülönlegesebb kuriózum az a korabeli kokárdareplika, amelyet az 1849-ben létrehozott Magyar Katonai Érdemrend III. osztályú koszorúja díszít.

2014-ben, a Nagy Háború centenáriuma alkalmából jelent meg az első, *A Nagy Háború 1914–1918* című dobozkönyv, amelyet 2015-ben a *Hadikronika 1939–1945* című, a második világháborúval foglalkozó kötet követett. A harmadik, *Remény és pokol 1956* című kiadvány a forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulója alkalmából jelent meg 2016-ban. Várhatóan 2020-ban jelenik meg a Trianont feldolgozó, sorozatzáró kötet.

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

ZRÍNYI KIADÓ